

Bosloop vijf eeuwen boomkwekerij

**Not
for
loan!**

1466

1966

1466-1966

N° 2 1/11

BOSKOOP

VIJF EEUWEN BOOMKWEKERIJ

DOOR

AART VUYK SR.

Met bijdragen van A. S. P. Verjaal en drs. J. Fox

UITGAVE VAN PLANT PROPAGANDA HOLLAND. (P.P.H.)
BOSKOOP, APRIL 1966.

Landbouwhogeschool
AFD. AGRARISCHE GESCHIEDENIS
Wageningen

ISN=167560-04

Tekeningen: R. Spelbos (Vada Studio)

**BIBLIOTHEEK
DER
LANDBOUWHOGESCHOOL
WAGENINGEN.**

TYPOGRAFIE EN DRUK: VADA WAGENINGEN

VOORWOORD

In de economisch-sociale geschiedenis spelen de bestaansbronnen van de bevolking een belangrijke rol. Soms zijn deze kenmerkend voor een bepaalde stad of streek of ook wel voor een enkel dorp. De provincie Zuid-Holland geeft wat dit betreft een grote verscheidenheid te zien, die niet nalaat de historicus te boeien.

Daar is de visserij van de kustplaatsen, de druiventeelt van het Westland, de meekrap, die in vroeger eeuwen verbouwd werd op Goeree-Overflakkee. Deze voorbeelden zijn gemakkelijk te vermeerderen. Aan het welvaren van Leiden lag eertijds de lakennijverheid ten grondslag; Delft had zijn brouwerijen; Schiedam verwierf zijn naam door de jeneverstokerijen. Terwijl de bloembollencultuur in dorpen als Hillegom en Lisse nog betrekkelijk jong is, hebben de boomkwekerijen van Boskoop een oudere geschiedenis, die zeer interessant is en nadere studie waard.

De heer A. Vuyk heeft zich met ijver van die taak gekweten. Boskoper van geboorte, gewezen boomkweker van beroep, heeft hij het grote voordeel de ontwikkeling van Boskooops kwekerijen in de twintigste eeuw uit eigen ervaring te kennen. Daartegenover was het voor hem, die geen historicus van professie is, een grote moeilijkheid tot de geschiedenis van vroeger eeuwen door te dringen, kennis en begrip te verwerven op een terrein, dat van huis uit niet het zijne was. De heer Vuyk heeft zich daartoe in de oude literatuur verdiept, archieven bezocht, hulp en advies van deskundigen ingewonnen.

Als de Culturele Raad van Zuid-Holland binnenkort in Delft een bijeenkomst gaat beleggen, waar Professor Dr. I. Schöffer en drs. J. L. van der Gouw het belang van een samenwerking tussen amateur- en beroepshistorici zullen betogen voor de beoefening van de plaatselijke en regionale geschiedenis, dan mag men constateren dat de heer Vuyk dit belang reeds bij voorbaat heeft ingezien, zonder daartoe een aansporing van buitenaf te behoeven en dienovereenkomstig heeft gehandeld. Het resultaat van het onderzoek, dat de heer Vuyk met medewerking van anderen verrichtte, is het boek dat voor ons ligt. Geen enkel mensenwerk is volmaakt, maar het mag zonder twijfel beschouwd worden als een belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van de Boskoopse boomkwekerijen, die zich niet alleen plaatselijk, maar ook in landelijk en internationaal verband een grote betekenis, een klinkende naam hebben verworven.

's-Gravenhage, 13 nov. 1964

w.g. J. FOX

Archivaris bij de Derde Afdeling van
het Algemeen Rijksarchief.

INLEIDING

Wanneer een Boskoper met enige trots beweerde dat Boskoop het oudste boomkwekerscentrum is, dan kon hij, bij gebrek aan literatuur, weinig van de geschiedenis ervan vertellen. Om te trachten hierin te voorzien heb ik, als boomkweker-exporteur, mij op het gebied der geschiedschrijving begeven, een terrein dat mij, zowel wat betreft het schrijven als de historie, volkomen vreemd was. Zonder de welwillende hulp en adviezen van beroeps- en amateurhistorici zou het mij niet mogelijk geweest zijn dit werk naar behoren uit te voeren.

De heer A. S. P. Verjaal te Boskoop, een liefhebber van historie, was de eerste die mij in deze materie inleidde en mij regelmatig, tot aan de voltooiing van het werk, waardevolle aanwijzingen gaf. Hij schreef tevens in dit werk de eerste drie hoofdstukken: 'De naam Boskoop', 'Het ontstaan van de Boskoopse bodem' en 'Van onland tot cultuurgrond'.

Al spoedig kreeg ik wetenschappelijke assistentie van de heer drs. J. Fox, archivaris bij de derde afdeling van het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage, die mij met adviezen en bijdragen hielp de historie der boomkwekerij van de eerste eeuwen samen te stellen. Het hoofdstuk waarvan de bronnen het moeilijkst te vinden waren, getiteld 'Vooraanstaande Boskoopse kwekers-families in de 17e eeuw', is van de hand van de heer Fox.

Aan deze beide heren mijn hartelijke dank voor hun belangeloze medewerking. Zeer erkentelijk ben ik ook de pl.v. directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek, de heer Dr. J. Ch. W. Verstege, de heren van het Stedelijk Archief-Librije te Gouda, van het Hoogheemraadschap van Rijnland, van het Algemeen Rijksarchief en het Gemeentelijk Archief te 's-Gravenhage, van het Agronomisch-Historisch Instituut te Groningen, de beheerders van de Archieven van de polders, van de vereniging Arboricultura, het Proefstation voor de Boomkwekerij te Boskoop, het Gemeentelijk archief te Boskoop, collega-kwekers voor de inzage van oude stukken, enz., te veel om met name te noemen.

Om mijn beschrijving van de Boskoopse kwekers- en dorpsgemeenschap meer af te ronden heb ik onderwerpen behandeld die slechts zijdelings of niet met de kwekerijen in verband staan.

Het is mogelijk dat er gedeelten in het werk voorkomen die voor sommige lezers minder aansprekende lectuur vormen. Deze bladzijde(n), uit geschiedkundig oogpunt echter onmisbaar, moet men dan maar overslaan.

Dat men zich met dit werk een beeld zal kunnen vormen van het ontstaan en de ontwikkeling der Boskoopse kwekerijen en van de aparte plaats die Boskoop in de agrarische sector eeuwenlang ingenomen heeft, is de wens van de schrijver.

AART VUYK SENIOR

BRONNEN

- Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage. Afd. Gerechdelijk archief.
Algemeen Rijksarchief, Boskoop, onroerende en roerende goederen.
Algemeen Rijksarchief, Staten van Holland en West-Friesland no. 920 en 1235.
Algemeen Rijksarchief, Financiën Holland no. 504 en 1733.
Algemeen Rijksarchief, diverse stukken.
Archief Gemeente Boskoop
Archief Gemeente 's-Gravenhage.
Archief Hoogheemraadschap van Rijnland.
Archief Plant Propaganda Holland.
Archief Polder Laag Boskoop.
Archief Ver. Polder a. d. Oostzijde v. d. Gouwe.
Archief Proefstation voor de boomkwekerij, Boskoop.
Archief Stedelijk archief en Librije, Gouda.
Archief Stedelijk archief te Leiden.
Archief Tentoonstellingsver. 'Boskoop', Coöp. ver. u.a., Boskoop.
Archief Schrijvers eigen archief.
Acquoy, Dr. J. G. R. De vijf in den toren te Boskoop gevonden boekjes.
Boskoop Nieuws en Advertentieblad, advertenties uit 1890 tot 1897.
Brugmans, Prof. Dr. I. J. Het begin van twee Banken.
Claassen, C. H. Gedenkboek Groote Bloemententoonstelling 1911, Boskoop.
Dodonaeus. Cruidtboek.
Erkelens, L. Winter 1944-'45 in Boskoop.
Fox, Drs. J. Genealogisch onderzoek naar Boskoopse kwekersfamilies in de 17e eeuw.
Fruin, R. J. 1866. Informatie op de staet, faculteit ende gelegenheit van de steden en dorpen van Holland ende Vriesland in 1515.
Fuchs, Leonhard. Basel. Historium stirpium 1501-1545.
Giucciardino. Ludovico. Omnium belgii.
Gosses, I. H. De Vorming van het Graafschap Holland, 1915. Herdruk in Verspreide Geschriften, 1946.
Historia agriculturæ I, waarvan de landbouw enquête van 1800. Ned. Agronomisch Historisch Instituut, Groningen.
Hüffer, Maria. De adellijke vrouwenabdij van Rijnsburg.
Hüffer, Maria. Bronnen voor de geschiedenis van de Abdij van Rijnsburg 1e deel, eerste stuk Oorkonden.
Hüffer, Maria. Idem tweede stuk Manboek Rekeningen tot 1500.
De Jong, D. L. De Gouwe, in de vijfde verzameling bijdragen van de Oudheidkundige Kring 'Die Goude', 1947.
Knoop, Johann Hermann. Pomologia 1758.
Knoop, Johann Hermann. Moes- en Keukentuyn 1769.
Knoop, Johann Hermann. Beschouwende en Werkdadige Hovenierskonst.
Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage, plaatwerk.
Koster, Mz. A. Uitkomsten van het onderzoek naar de toestand van de Landbouw in 1888, Gemeente Boskoop.
Krüsmann, Gerd. Die deutsche Baumschule 1963.
De Lange van Wijngaarden. Beschrijving der Stad van der Goude 1813.

De Lange van Wijngaarden. De stad van der Goude, bewerkt en vermeerderd door J. H. Scheltema 1879.

Van der Linden, Dr. H. 'De Cope'. Bijdrage tot de Rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands Utrechtse laagvlakte Diss. Utrecht 1955.

Van der Loos, J. C. Bouwstoffen voor de Geschiedenis van het Bisdom Haarlem. Maritiem Museum, Rotterdam, plaatwerk.

Martinet, J. F. De Katachismus der Natuur 1775. Ned. Agronomisch Historisch Instituut, Groningen.

Van Ollefen. De ambachtsheerlijkheid van Boskoop.

Ottolander, K. J. W. Praktisch Handboek voor de Ooftboomteelt in Nederland.

Ottolander, P. A. Gedenkboek van het 50-jarig jubileum van de Pomologische vereeniging te Boskoop.

Polak, Dr. B. Een onderzoek naar de botanische samenstelling van het Hollandse veen. Amsterdam 1920.

Pomologische Vereeniging. De Nederlandsche Boomgaard 1868.

Pomologische Vereeniging. Flora en Pomona 1879.

Ritzema van Ikema. Ommelander geslachten.

De Ruyter, J. W. Boskoop in Woord en Beeld. Rijksmuseum voor Volkenkunde „Het Ned. Openlucht Museum”, Arnhem, Plaatwerk.

Sangers, W. J. De ontwikkeling van de Nederlandsche Tuinbouw tot 1930.

Schaum, C. L. J. De Historie van Boskoop.

Van Straaten van Nes en Moerlands. Het wereldberoemde centrum Boskoop.

Texeira de Mattos. De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland.

Thirion. Tegenwoordige Staat van alle volken XVIe deel, en wel in 't bijzonder Holland.

Tromp, J. Honderd jaren boomkwekerij.

Vereeniging tot regeling en verbetering der Vruchtsoorten. Beschrijving der vruchtboomsoorten 1863-1865.

Du Vivie, J. De nieuwe en nauwkeurige Nederlandsche Hovenier.

De Vos, C. Catalogus van in- en uitlandsche boomen en planten 1853.

De Vos, C. De Roos.

De Vos, C. Woordenboek der voornaamste heesters.

Walvis, Ignatius. Beschrijvinge van Der Goude 1717.

Weinmann. Figuurlijk Kruidboek 1737.

Van Wintershoven, J. B. Handboek van Vreemde Plantzoenen 1795.

Van der Wouden, A. M. M. Uit Lekkerkerks verleden.

Van Wijk, Dr. J. Het sierteeltcentrum Boskoop.

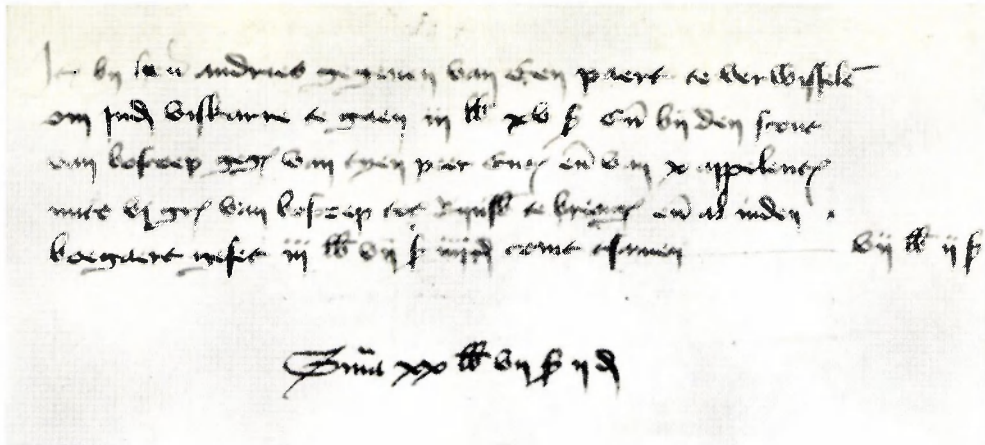
1466

1966

Spilbre

Vijf eeuwen lang hebben de rekeningen en andere bescheiden van de Abdij van Rijnsburg in archieven gelegen, rondgezworven, muizen en insecten getrotseerd, branden, oorlogen en verwoesting overleefd. Nu is de tijd gekomen, dat ze eerbiedig worden bekeken, dat er omzichtig fotocopies worden gemaakt van de voor Boskoop merkwaardige post uit het jaar 1466, die ons vertelt van een betaling voor de levering van tien pere- en tien appelenten uit Boskoop. Deze post, met de verdere historische gegevens, rechtvaardigt ten volle de titel van het boek dat voor U ligt.

De ontwikkeling als kwekerscentrum was echter nooit mogelijk geweest als Boskoop niet beschikte over:

- I. prima teelaarde,
- II. de goede bodemwaterstand,
- III. het vaarwater de Gouwe.

Derhalve worden deze drie belangrijke factoren in het eerste hoofdstuk behandeld.

Bij de linker pagina:

1466 De Boskoopse schout Jan die Backer ontvangt van de rentmeester, Heer Adriaen van der Does, betaling voor de levering van vruchtbomen. De Abdis, de Edele Vrouwe Elisabeth van Matthesse, staat in de kloosterpoort toe te kijken.

1966 Boskoop voorziet een groot deel van de wereld van siergewassen.

I.

ONTSTAAN EN ONDERHOUD VAN BOSKOOPS GOEDE AARDE, HET NUT EN DE LAST VAN HET WATER

DE NAAM BOSKOOP

Wanneer hier iets over de naamsoorsprong van deze gemeente wordt meegedeeld, dient men wel voor ogen te houden, dat onderzoek naar de betekenis en de oorsprong van namen, in het bijzonder van plaatsnamen, een moeilijke zaak is; het is een terrein vol voetangels en klemmen!

In de loop der tijden hebben veel namen door het spraakgebruik een dusdanige verandering ondergaan, dat de oorspronkelijke vorm niet of nauwelijks meer te onderkennen is.

Juist wanneer de betekenis voor de hand schijnt te liggen, blijkt bij onderzoek heel dikwijls dat deze in oorsprong een geheel andere is. Om dicht bij huis te blijven: het woordje 'Bos' in Boskoop heeft met het woord 'bos' in de betekenis van woud niets uitstaande!

Zoals in een volgend hoofdstuk wordt meegedeeld, werd bij de openlegging van de Holland-Utrechtse wildernis de overeenkomst tussen de vorst en de ontginners 'Cope' genoemd, een woord dat in betekenis vrij goed overeenkomt met het tegenwoordige 'koop'.

Vanzelfsprekend moesten de in ontginning zijnde stukken land namen hebben. Sommige werden genoemd naar de plaats van herkomst der kolonisten. De grond waar 'die van Blommendael' werkten, heette weldra Bloemendaal, ontginners uit Zuidwijk bij Wassenaar brachten eveneens die naam naar hier over. Het ligt voor de hand, dat ook het woord 'cope' als laatste deel in de naam van diverse ontginningen werd opgenomen, 'coopnamen' zijn er bij enkele tientallen aan te wijzen, bestaande en in onbruik geraakte.

Deze coopnamen laten zich verdelen in twee groepen, afhankelijk van het eerste, het bepalende deel:

1. Namen waarvan het eerste deel een persoonsnaam is, Gerverskoop, Willeskop, Reijerskoop.
2. Alle andere, als Nieuwkoop, Middelkoop, Gravekoop, Houtskop, Papekop. In de oudste vermeldingen van Boskoop is de schrijfwijze 'Buckiscope', waarvan Buckis vrij zeker is afgeleid van een persoonsnaam, misschien een Friese, veel ontginners waren immers Friezen.

A. Huizinga geeft in zijn Encyclopedie van Voornamen als oud-germaanse naam op: Bucco, Bocco, Bokko of Bokke, op hun beurt afgeleid van de Heilige Bucolus. Hij tekent hierbij aan, dat het woord de weinig vleiende betekenis heeft van 'bok'.

Ook het Etymologisch Woordenboek zegt van Boskoop: 'het door Bokko gekochte land'.

Het is vrijwel zeker, dat bovengenoemde verklaring de juiste is.

HET ONTSTAAN VAN BOSKOOPS BODEM

Het spreekt haast wel vanzelf dat van de factoren, die tot de opkomst en groei van het boomteeltcentrum Boskoop hebben geleid, naast de klimatologische en andere omstandigheden, de gesteldheid van de grond als de voornaamste aangemerkt mag worden.

Ook de Boskoopse bodem heeft zijn geschiedenis; een summier overzicht van het ontstaan en de latere ontginning tot kultuurland is aan het begin van dit werk zeker op zijn plaats. Uit de bestaande literatuur is het mogelijk zich hieromtrent een vrij duidelijk beeld te vormen.

Ruige wildernis met veenriviertje

Vele honderden jaren vóór het begin van onze jaartelling was langs de zuidoostkust der Noordzee uit het door de grote rivieren aangevoerde materiaal een brede delta ontstaan, waarop zich geleidelijk een schoorwal vormde, vele honderden meters westelijk van onze tegenwoordige kustlijn.

Op deze schoorwal vormden zich na de doorbraak bij Calais de duinen tot een aaneengesloten keten, die het daarachter gelegen terrein van de zee afsloot. Dit op zeeniveau gelegen gebied kan het best vergeleken worden met de tegenwoordige Fries-Groninger Wadden: uitgestrekte platen van zand en klei, blauwe zeeklei, met poelen en kreken van afwisselende vorm en diepte. Doordat de zee hier niet langer toegang had, begon het water te verzoeten, wat weer tot gevolg had dat plantengroei mogelijk werd.

Men heeft wel eens gezegd met betrekking tot de levende natuur: 'alles is overal', wanneer maar de levensvoorwaarden aanwezig zijn. Hier waren ze voor een bepaalde vegetatie aanwezig; in het wadgebied ontwikkelden zich allereerst lagere organismen, die afstervende een voedingsbodem vormden voor planten van hogere orde. Deze waren allereerst biesen, riet, paardestaart, lisdodde en enkele grassoorten, doch het meest riet, in onvoorstelbare uitgestrektheden.

De veenvorming is nu begonnen, langzaam wordt de laag dikker, men berekent met twee millimeter per jaar. Weinig? Och, tijd is eeuwig en geen mens die wacht!

Als het rietveen een voldoende dikte heeft bereikt, wordt boomgroei mogelijk en prompt verschijnt als eerste de els, spoedig gevolgd door berk en pijnboom, ook de koning van het woud, de eik, is aanwezig, misschien hoofdzakelijk als solitairplant.

Een nieuwe veenlaag wordt gevormd, nu van andere samenstelling: het woudveen. Doch nu doet zich weer een nieuwe faktor gelden, de bodem wordt ondoorlaatbaar voor water. Het voedselarme regenwater verandert het landschap in moeras, met het noodwendige gevolg dat het woud sterft. Lang nog steken de dode stammen hun kale takken omhoog, maar tenslotte hebben de winterstormen weinig moeite ze van hun stobben te breken.

Intussen heeft zich weer een nieuwe vegetatie aangediend, onder welks afstervende delen het dode hout langzaam maar zeker wordt begraven: het veenmos of sphagnum, de veenvormer bij uitstek, daarbij geholpen door bies, wollegras, heide en andere planten; zij vormden de dikkere lagen oud- en jonger mosveen.

Bij de aanleg van de spoorlijn Alphen-Gouda in het begin der dertiger jaren heeft het opgebrachte zand van het dijklichaam het onderliggende veen weggeduwd en omhooggeperst. Boomkwekers die deze grond kochten met het doel er sloten mee te dempen, konden de lagen riet-, woud- en mosveen duidelijk onderscheiden. Deze aarde, nooit in het daglicht geweest, was zo „dood” dat

er de eerste jaren weinig op wilde groeien, de Boskoopse kweker, vakbekwaam als hij is, had ook niet anders verwacht; bij het spitten dient men immers ook geen derrie omhoog te werken.

De groei van het veen is zo tot de 12de eeuw doorgedaan, terwijl tenslotte hier en daar het geboomte weer vaste voet kreeg. De dikte van de veenlaag is nu gemiddeld 5 à 10 meter, boven de poelen en geulen van het oude wad kan het meer zijn, op sommige plaatsen minder. Het zou echter een dwaling zijn te menen, dat de bovenkant nu ook 8 m boven zeeniveau zou liggen. Regelmatige, zij het langzame daling van de bodem, die zich nog steeds voortzet, gepaard met rijzing van de zeespiegel hebben tot gevolg gehad dat het veen voor een groot deel onder de waterspiegel is verzonken. Wanneer men u vertelt dat de grondsoort in Zuid-Holland en westelijk Utrecht laagveen is, dan is dat alleen juist voor wat de hoogteligging betreft. Recente onderzoeken naar de botanische samenstelling hebben uitgewezen dat het eigenlijk hoogveen is. Men gebruikt daarom het liefst de term verzonken hoogveen.

'Op de struik gevaren', een specifiek Boskoopse uitdrukking, waarmee men bedoelt dat iemand, al of niet door eigen schuld of onbekwaamheid, in zaken een strop heeft gehaald. Bij het spitten of varen gebeurt het soms dat men stoot op een stobbe of een stuk van een boomstam die men daar voordien niet had aangetroffen. Deze obstakels moeten dan uit de ondergrond langzaam omhoog gekomen zijn, maar hoe? Naar men zegt is het steeds eikehout. Zijn ze afkomstig uit het woudveen of uit de hoger liggende, jongere veenlagen? Een afdoende verklaring voor dit verschijnsel is mij niet bekend.

Zo liggen dus vóór de 12de eeuw achter de duinen van Noord-Frankrijk tot Holstein de uitgestrekte veengebieden, een volkomen wildernis, een dorado voor het gedierte dat leeft in het water, de ruigte of in de lucht, onderbroken door de bewoonde slibafzettingen langs de rivieren en die plaatsen waar de zee kans heeft gehad binnen te dringen, gebieden, wachtend op de spade. Een klein deel van deze uitgestrektheden zal later worden tot het 'doorsijpeld, maar gezegend stuksken grond', dat Boskoop heet, wel eens prijzend 'Zuid-Hollands zondagsdorp' genoemd.

VAN ONLAND TOT KULTUURGROND

Niemand in de onbewoonde wildernis kon zich eigenaar van de grond noemen; de enige die er daarom zeggenschap over had was de vorst, of hij die in diens plaats de soevereine rechten uitoefende, een hertog, bisschop, of, zoals in deze omgeving, de Hollandse graaf. Voor hem was het echter geen vruchtdragend bezit, het kon zelfs niet dienen als pand voor geleende gelden, waaraan vorsten toch zo vaak behoefte hadden.

Geleidelijke, zij het langzame bevolkingsaanwas dwong tot het winnen van nieuwe kultuurgronden, teneinde in de eerste levensbehoeften te kunnen voorzien, vooral die van broodgraan. Aanvoer van koren uit andere streken was

toen door de beperkte vervoersmogelijkheden zo niet geheel onmogelijk, dan toch te duur. Bovendien, waar zou het graan vandaan moeten komen? Vandaar de noodzaak tot kolonisatie.

De graaf zelf kon zich daar niet mee bezighouden, die had doorgaans wel andere zaken aan het hoofd! Anderen, ondernemend en kapitaalkrchtig, waren wel bereid deze zaak aan te pakken.

Tegen betaling van een zekere geldsom werd aan de toekomstige ontginner een afgepaald stuk van de wildernis afgestaan, waarover hij later ook meestal het bestuur en de rechtspraak zou gaan uitoefenen, hij werd dan de ambachtsheer van dit kleine rechtsgebied, het ambacht. Bij de overeenkomst werd ook nog de bepaling gemaakt, dat de nieuwe landeigenaars jaarlijks een zeer kleine pacht aan de landsheer moesten betalen, recognitietijns geheten, een bijna symbolische belasting, die als het ware de erkenning van de soevereiniteit van de heer tot uitdrukking bracht. In tijden van oorlog was het ambacht gehouden de heer bij te staan met een aantal krijgslieden of een aantal riemen in de ter heervaart gaande koggen te bezetten.

De overeenkomst tussen landsheer en ontginner heette 'cope', waarmee doorgaans ook het grondgebied zelf werd aangeduid en die vaak een deel van de naam ervan werd.

Het ligt voor de hand, dat de in het maagdelijke veen uitgemeten copen een vrij regelmatige, meestal rechthoekige vorm kregen.

Uitgaande van een rivier, wetering of bestaande weg als werkbasis werd de diepte vastgesteld in 'voorlingen', in deze streken meestal zes. Een voorling is, naar men aanneemt, de lengte van een ploegvore in één omgang gemaakt en wordt gesteld op 50 à 55 roe, de lengte was nl. niet overal gelijk. De diepte van de cope kwam dus op ca. 1125 tot 1250 meter. De grond werd dan verdeeld in kavels, 'hoeven' genoemd, die meestal een breedte hadden van 30 à 32 roe.

Een klein rekensommetje leert dat bij een diepte van zes voorlingen, van elk 50 roe en een breedte van 32 roe, de hoeven een oppervlakte kregen van 9600 kwadraat roe of 16 morgen, ca. 13,7 ha.

In het kolonisatiegebied van de Gouwe was deze grootte regel, in Schieland waren de hoeven groter.

De techniek van de ontginning was eenvoudig. De grens van de cope vormde men door het graven van een scheisloot of landscheiding. Het hout dat het bloten van de grond, de kaalslag, opleverde diende als werkhout voor wegaanleg, schoeiing en als brandstof. Afbranden was daarna een middel om schoon en wat vruchtbaarder land te verkrijgen.

Van de werkbasis uit werden de sloten rechtstandig het veen in geschoten op afstanden van ruim 100 meter. Behalve als afscheiding van de hoeven dienden ze voor afwatering en vervoer, terwijl met de vrijkomende aarde het land iets

opgehoogd kon worden. Dat er later voor betere afwatering nog sloten bij gegraven werden doet aan de oorspronkelijke opzet niets af.

Het ligt voor de hand dat de ontginning geleidelijk plaats vond; wanneer het voorste deel van een hoeve al in kultuur gebracht was, kon het achterste stuk nog wildernis zijn.

Tenzij vervening en latere droogmaking de oorspronkelijke verkaveling te niet hebben gedaan, geeft de kaart van Zuid-Holland en westelijk Utrecht nu nog de oorspronkelijke opzet weer, in Boskoop is dat dan ook het geval.

Het veenriviertje de Gouwe had in deze omgeving zijn oorsprong en stroomde aanvankelijk vrij in de IJssel uit, het veen lag dus hier het hoogst. De Gouwe was een natuurlijke basis voor ontginningen naar oost en west. Eén ervan was het kleine ambacht Zuidwijk, het eerst vermeld in 1288. Oude kaarten geven als oostgrens aan de Landscheiding, hier beter bekend als Lansum, gelegen op ca. 1150 m, zes voorlingen, van de Gouwe. De noordelijke grens moeten we volgens dezelfde kaart zoeken in een scheisloot ter hoogte van de vierde klapbrug in de Zuidwijkse weg. Tussen deze sloot en de grens met Randenburg in het zuiden was dus plaats voor zes hoeven.

Over de ontginningen van het oudste gedeelte der gemeente, Laag Boskoop en Biezen of Hoog Boskoop, is weinig bekend. De eerste vermelding is van 1222; de openlegging moet dus eerder plaatsgevonden hebben, vermoedelijk omstreeks 1200. Van de lijn Zijde-Reijerskoop stak ook deze cope zes voorlingen, ongeveer 1250 m, het veen in.

De veronderstelling dat de ontginning van deze basis uit is begonnen en niet andersom, wordt gewettigd door het feit dat de kom van het dorp op deze lijn is ontstaan. Verder geven de kaarten het stuk tussen Reijerskoop en Biezen aan als 'Vóór de Bieze', het noordelijke stuk heet 'Achter de Bieze'; ook dit pleit voor kolonisatie in noordelijke richting.

Hebben de drie genoemde delen een vrij regelmatige, bijna rechthoekige vorm, hetzelfde kan niet gezegd worden van het blok Reijerskoop, de Reynardscope. Deze heeft een duidelijke T-vorm, de poot als een 300 m brede strook van de Gouwe oostwaarts, met dwars daarop het stuk tussen Zwarteweg-Spoelwijk enerzijds en de Landscheiding-Goudse Rijweg anderzijds. Ook elders komen wel afwijkende vormen voor. Men dient deze te zien als restantuitgiften tussen bestaande ontginningen.

De ontginning van het Holland-Utrechtse veen is vrij snel tot stand gekomen, althans naar Middeleeuws begrip van tijd; binnen een eeuw was dit werk vrijwel voltooid. Het was een arbeid die respekt afdwingt, gezien de eenvoudige hulpmiddelen waarover de Middeleeuwers beschikten, schop en burrie, misschien ook de kruiwagen.

Terwijl de niet verveende grond, behalve in Boskoop en naaste omgeving, thans voornamelijk in gebruik is als wei- en hooiland, is zulks niet van het be-

gin af zo geweest. Voor de bevrediging van de eerste levensbehoeften waren de eerste bewoners van het gebied op zich zelf aangewezen, daarom was, naast enige veeteelt, verbouw van koren een dwingende noodzaak. Door de aanvankelijk vrij hoge ligging was die teelt ook mogelijk; rogge en gerst waren wel de voornaamste produkten.

'Gelukkig het land, waar het kind zijn moer verbrandt'.

Toen de Romeinse geschiedschrijver Plinius in het begin van onze jaartelling deze streken bezocht, vond hij hier aan de oevers van de zee een beklagenswaardig volk. 'Met de handen', zo schrijft hij, 'vormen de mensen kluiten van vochtige aarde die ze meer door de wind dan door de zon laten drogen en met deze aarde koken zij hun spijzen en verwarmen zij hun verkleumde ledematen'. Als het hout voor brandstof steeds schaarser wordt, komt het vervenen van de grond meer en meer in zwang. Het is voor de eigenaars van die grond een winstgevend bedrijf, om het lot van de verdreven pachtboeren bekommeren zij zich niet.

De ontstane plassen vormden een voortdurende bedreiging van het omringende land en moesten later ten koste van veel geld en zware arbeid weer drooggelegd worden.

Boskoop mag zich gelukkig prijzen dat hier geen of bijna geen vervening heeft plaats gevonden, de ontwikkeling tot kwekerscentrum was wellicht niet mogelijk geweest!

Wat kan de reden zijn? Het heet dat het veen hier door de aanwezigheid van wat klei en zand voor de turffabrikage van niet al te beste kwaliteit is. Aannemelijker is, dat de machthebbers van de Rijnsburgse Abdij geen toestemming hebben willen verlenen de veenlanden te breken. Men had daar in Rijnsburg wel zoveel economisch inzicht, dat men de vele blijvende inkomsten uit de bezittingen verkoos boven het tijdelijke voordeel van de vervening.

*'Daar waaien geen winden door Hollands steden
of zij brengen haar renten voor Rijnsburg mede'.*

Dus: Liever niet de kip slachten, die gouden eieren legt!

DE AFWATERING VAN DE BOSKOOPSE BODEM

Als men de hierbij gevoegde kaart van D. L. de Jong, uit een bijdrage in 'Die Goude' 1947, bekijkt ziet men dat de sloten ten noorden van de lijn Zijde-Reijerskoop alle van zuid naar noord lopen.

Hieruit maakt men op dat deze sloten gegraven zijn in de tijd dat de Gouwe zijn oorsprong vond in de omgeving van de Otweg en geen verbinding had met de Oude Rijn.

De afwatering van dit land was toen nog op de Oude Rijn gericht. Volgens

De Jong is het mogelijk dat één of twee sloten verbreed zijn tot het kanaal dat de Gouwe met de Oude Rijn verbindt.

De sloten ten zuiden van de lijn Zijde-Reijerskoop lopen alle oost-west, dus op de Gouwe uit.

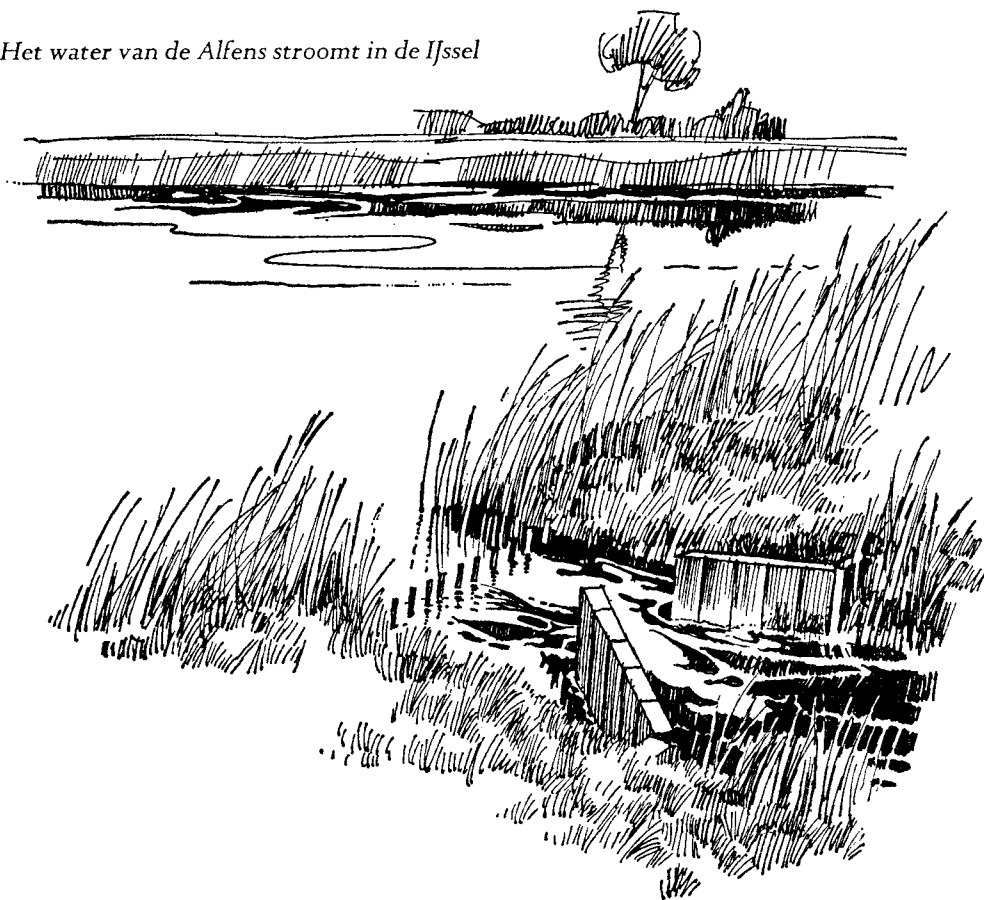
Daar het water van Oude Rijn en Gouwe door aanslibbing en verzanding steeds hoger kwam en de bodem inklonk, kregen de landerijen rondom last met de afwatering en toen het noodzakelijk werd de Gouwe van kaden te voorzien konden de sloten er niet meer in afvloeien.

De IJssel was onderhevig aan eb en vloed, bij eb kon veel water uit de sloten wegvloeien. Dus kwam men op het idee een afwateringssloot te graven vanaf een punt dicht bij de Oude Rijn, zuidwaarts naar de IJssel.

In 1351 werd door Willem van Beyeren, graaf van Holland, vergunning verleend tot het graven van een wetering ten westen van de Gouwe.

Deze wetering werd aan de IJssel afgesloten door een sluisdeur, die zich bij laag water van de IJssel opende en bij hoog water dicht ging.

Het water van de Alfens stroomt in de IJssel

De sloot, die de naam Alffer wetering kreeg, kwam van het noorden door wat later de Nessepolder werd, liep om de Otweg heen en volgde de westkant van de Gouwe. De sloot langs de Burg. Colijnstraat is nog een overblijfsel van deze wetering en heeft in officiële stukken nog steeds deze naam behouden. Over deze watergang is de volgende oorkonde bekend (volgens de weergave van Maria Hüffer):

April 1357. Willem van Beyeren, graaf van Holland, Zeeland, Friesland enz. maakt bekend dat de ambachten van Alphen, Hazerswoude, Boscoop en Waddinxsvene met toestemming van zijn Raad, de watergang die zij hadden door het ambacht van Sperendam, hebben verlegd om hun water door het ambacht van Moerdrecht naar de IJssel te leiden, en beveelt de Heemraden van Scieland de loop van de watergang te bepalen, en te verordenen en daarover schouw te houden zoals zij dat in Scieland doen.

De volgende oorkonde had tot doel de rechten van de Abdis van Rijnsburg niet aan te tasten:

9 Juli 1357. Hertog Willem van Beyeren, graaf van Holland enz. bepaalt dat de watergang die hij aan Alphen, Hazerswoude, Boscoop en Waddinxsvene door de heerlijkheden van de Abdis van Rijnsburg heeft gegeven, niet leiden mag tot vermindering van hare rechten.

Een zelfde wetering werd ten oosten van de Gouwe vanaf een punt niet ver van de Oude Rijn gegraven, liep vervolgens ten oosten van de toenmalige ambachten Spoelwijk, Nieuwkoop, Foreest en Middelborch, boog op het kruispunt der wegen en sloten wat naar links af, om oostelijk van Gouda in de IJssel uit te monden. Voor beide weteringen zie het kaartje van de Gouwe en van de Vereenigde Polder ten oosten van de Gouwe.

Jan van Henegouwen was blijkbaar de oorspronkelijke eigenaar en waarschijnlijk de stichter van deze wetering hetgeen te zien is in een oorkonde uit het archief van de Abdij van Rijnsburg, die volgens de weergave van Maria Hüffer als volgt luidt:

17 September 1357. Margriete van Langherack, Abdis van Rijnsburg, Diric, Heer van Brederode, Heer van Randenburg, Voshol enz. Herbaer van Foreest, Willem Mabelije en Jonkvrouw Uyt der Waerde Vrouwe van Suytwyck bevestigden de burenen van Boscoop aan de Oostzijde van de Gouwe, van Zuytwic, van Middelborchen, van Randenborch, in het bezit van de watergang aan de IJssel, dien zij gekocht hebben van Wijlen Jan van Henegouwen, Heer van Baymond, en maken bepalingen over de schouw.

Aelbrecht van Beyeren, Graaf van Holland enz., verleende in 1360 vergunning tot het verlengen van deze wetering, genaamd 'de Alffens', door wat nu de polders Rijneveld en Steekt zijn, tot een punt dicht bij de Rijndijk.

Het land werd echter steeds lager en de stand van het IJsselwater door verzanding van de bodem hoger en in de tweede helft van de 15e eeuw liep het mis met de natuurlijke uitwatering van de landerijen in de IJssel.

Men was dus genoodzaakt het land in te polderen, met kaden of dijken te omringen en met molens het water uit te slaan in de hoger gelegen Gouwe of Rijn, of in de boezemsloten die daarop uitliepen.

Toen ontstonden de polders, in 1486 de Laag Boskoopse en in 1576 de Vereenigde Polder aan de oostzijde van de Gouwe. Deze werden gesticht na vooraf verkregen toestemming van het Hoogheemraadschap van Rijnland, welk instituut de controle had en nog steeds heeft over de uitwatering van de polders.

Van de waterschappen Rijnland, Schieland enz., neemt men aan dat ze de oudste instellingen op democratische grondslag in Holland zijn. Ouder dan de 500-jarige Staten-Generaal!

HET HOOGHEEMRAADSCHAP VAN RIJNLAND

Het Hoogheemraadschap Rijnland werd opgericht in het begin van 1200. Enkele historici hebben een vrij stellige mening over het stichtingsjaar, maar met zekerheid is dit nooit vastgesteld.

Het is gevestigd in een eerbiedwaardig oud gebouw aan de Breestraat te Leiden, met een oude hal en zeer mooie vergaderzalen.

Rijnland is verdeeld in vijftien districten. Elk district is in het bestuur afgevaardigd door één Hoofdingeland, gekozen door de stemgerechtigde ingelanden van de in het district gelegen polders.

Het dagelijks bestuur bestaat uit vijf Hoogheemraden en een Dijkgraaf (voorzitter), die bij Koninklijk besluit benoemd worden uit een voordracht opgemaakt in de vergadering van Hoofdingelanden.

Het Hoogheemraadschap is een overheidsinstelling die, vanaf bovengenoemde tijd, gewaakt heeft over een deel der Hollandse waterstaatsbelangen.

Het gebied van Rijnland strekt zich uit van Gouda tot Halfweg en Spaarndam, van de Noordzee tot ongeveer Woerden en beslaat een oppervlakte van 105.000 hectaren.

Binnen dit gebied bevinden zich ruim 200 polders die aan Rijnland rekenplichtig zijn.

Rijnland heeft de zeer belangrijke taak te zorgen voor uitwatering van al deze polders, uiteindelijk in de Noordzee, door middel van gemalen, waarvan de vier grootste staan te Katwijk, Gouda, Halfweg en Spaarndam, die samen een capaciteit hebben van 146 kubieke meter per seconde.

Jaarlijks werken deze gemalen meer dan een half miljard (500.000.000) kubieke meter water weg.

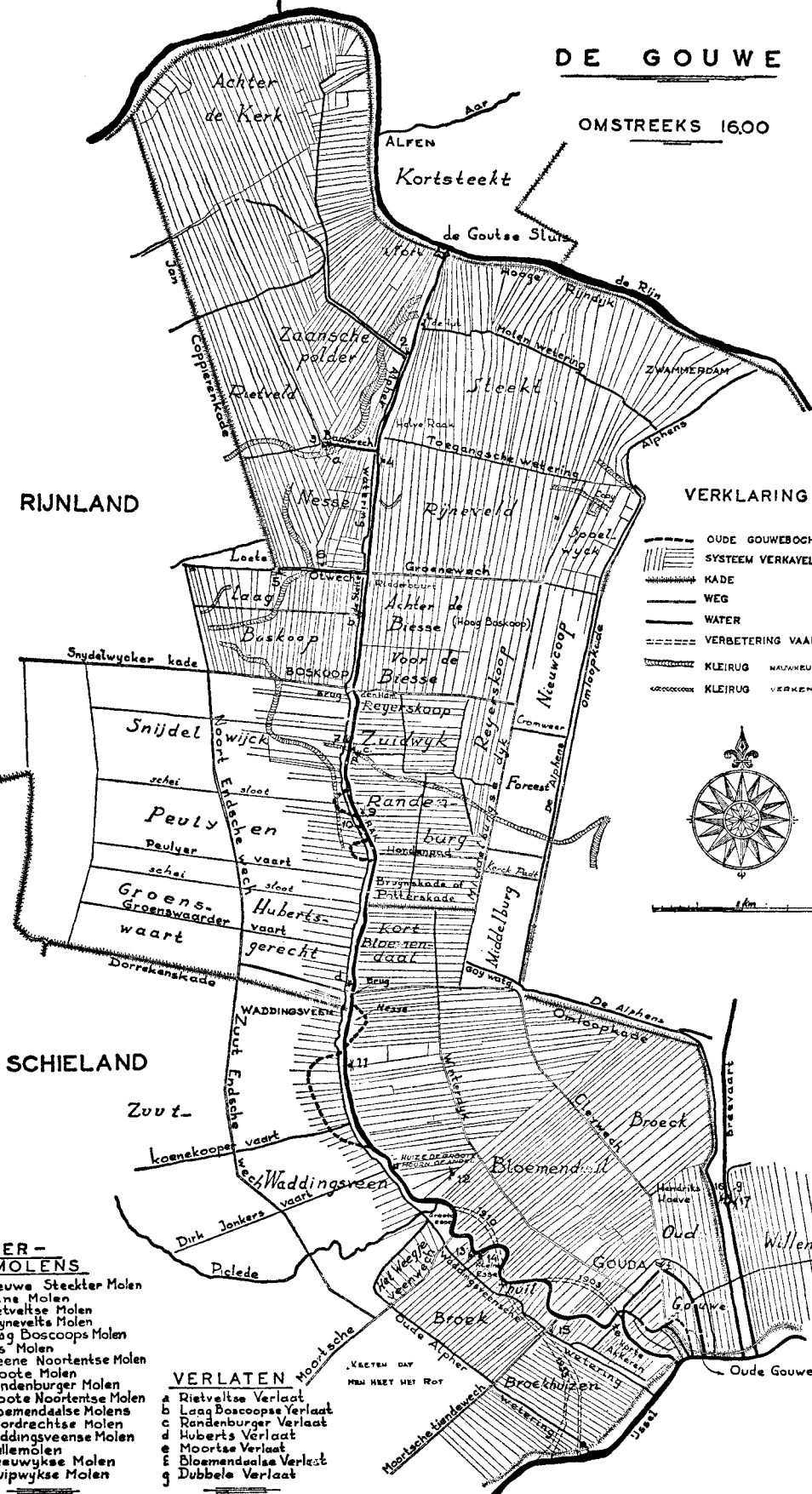
Bij te lage waterstand wordt door Rijnland, respectievelijk door de polders, water ingelaten.

Het Hoogheemraadschap van Rijnland staat onder controle van de Provinciale Staten van Zuid-Holland en de polders onder controle van beide lichamen.

DE GOUWE

OMSTREKKS 16,00

RIJNLAND

VERKLARING

- OUDE GOUWBOCHT
- SYSTEEM VERKAVELING
- KADE
- WEG
- WATER
- VERBETERING VAARWEG
- KLEIRUG MAANDEURS VERKEND
- KLEIRUG VERKEND

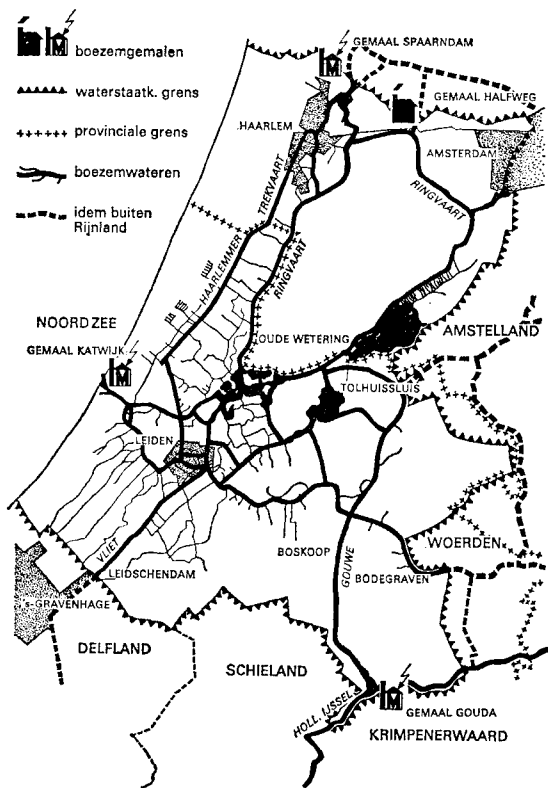
0 1 km 2 km

WATER - MOLENS

- 1 Nieuwe Steekter Molen
- 2 Zane Molen
- 3 Rietveltsse Molen
- 4 Reynevelts Molen
- 5 Laag Boscoops Molen
- 6 Nes Molen
- 7 Cleene Noortentse Molen
- 8 Grootse Molen
- 9 Randenburger Molen
- 10 Grootse Noortentse Molen
- 11 Bloemendaalse Molens
- 12 Moordrechtse Molen
- 13 Waddingsveense Molen
- 14 Mallemolen
- 15 Moortse Molen
- 16 Roewwykse Molen
- 17 Sluipwykse Molen

VERLATEN

- a Rietveltsse Verlaat
- b Laag Boscoops Verlaat
- c Randenburger Verlaat
- d Huberts Verlaat
- e Moortse Verlaat
- f Bloemendaalse Verlaat
- g Dubbele Verlaat

Gebied van het Hoogheemraadschap Rijnland

In alle zaken die de polders betreffen zoals waterwegen, waterpeil, waterkeringen enz., staan de polderbesturen boven de besturen van de steden en dorpen. Dit is altijd nodig geweest, want de regulering van de waterstand die grotendeels beneden het peil van de Noordzee ligt, prevaleert. De Boskoopse kwekerijen beslaan ten westen van de Gouwe de polders Laag Boskoop, Rietveld, de Voorofsche polder en kleine percelen in nabijgelegen polders.

Ten oosten van de Gouwe: de Verenigde polder, Rijnveld, Middelburg en de Tempel. Van de twee polders die in het centrum van Boskoop liggen en waar de oudste boomkwekerijen te vinden zijn, willen wij wat meer vertellen.

DE POLDER LAAG BOSKOOP

In 1485 verleende het Hoog Heemraadschap van Rijnland aan het ambacht Boskoop vergunning tot stichting van een polder, waarna op 6 februari 1486 de polder Laag Boskoop opgericht werd.

Daar een deel van de polder onder Hazerswoude lag, kregen de ingelanden van Boskoop en Hazerswoude onenigheid over de vraag in welk deel van de polder de molen gebouwd zou worden.

Om deze kwestie op te lossen reisde op 1 oktober 1486 de rentmeester van de abdij van Rijnsburg naar Haarlem, waar in overleg met de Hoogheemraden van Rijnland en Schieland beslist werd dat de molen in het ambacht Boskoop zou komen.

Dat is op de plaats waar nu het gemaal staat. Deze molen moet wel een wipmolen geweest zijn, vaste molens, de bovenkruiers, waren toen nog niet in gebruik.

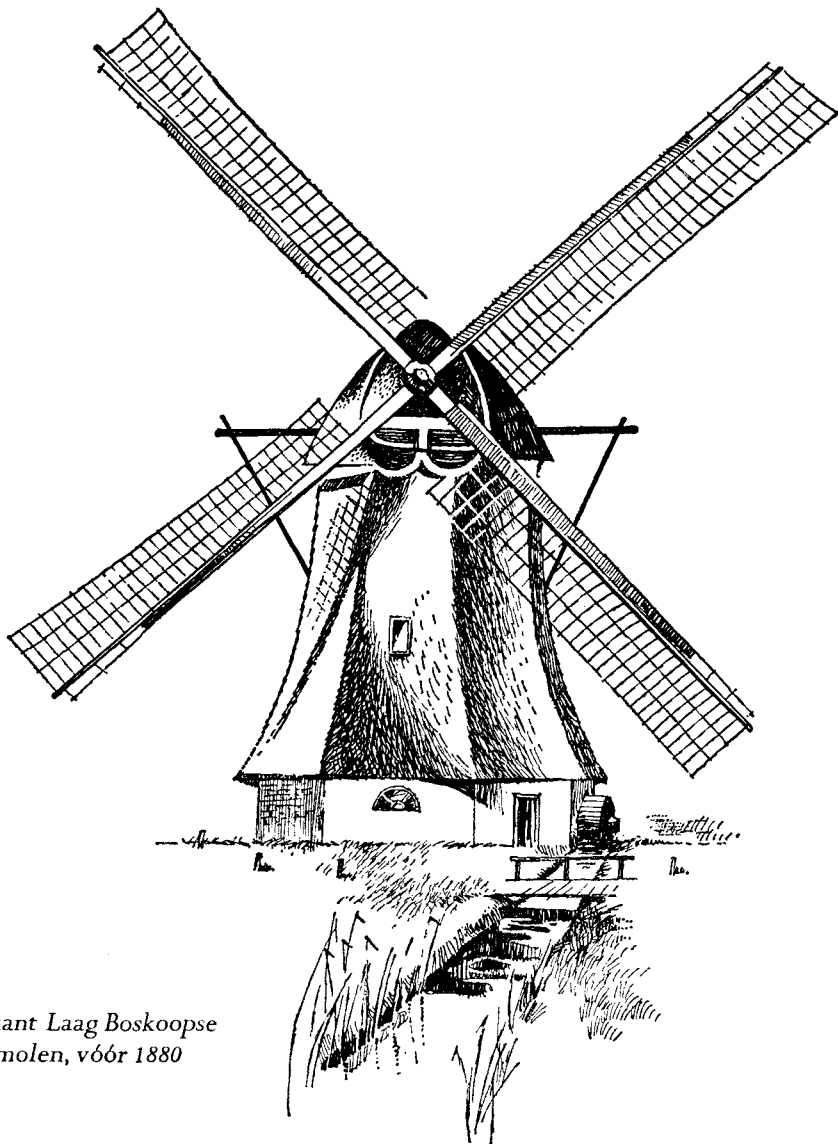
In 1501 verleende Rijnland vergunning tot het maken van twee duikers in de

'Notwech' (Otwegkade), om de mogelijkheid te scheppen bij langdurige droogte water in te laten.

De polder kreeg in 1521 vergunning schouw te drijven op de Nieuwe kade. Deze was de westelijke waterkering van de polder en lag op korte afstand ten oosten van de 'Oost Zijde', de weg die nu de Roemer heet.

Verder werd bij vergunning van 15 oktober 1504 vastgesteld dat de Gouwkade of de Notwech 'tot die lage brugge toe', dat is de Padesweteringkade, tevens deel van de polderkade zou uitmaken.

Voorts zijn in de 16e en 17e eeuw verscheidene vergunningen verleend om de kade langs de Gouwe te verleggen, dat was de Achterkade, nu Burgemeester Colijnstraat.

*Westkant Laag Boskoopse
watermolen, vóór 1880*

Op 25 maart 1656 verkrijgt het polderbestuur vergunning tot het slopen van het verlaat in de Gouwekade (houten sluisje) waar nu het Lege Slop is, omdat dit door lekwater zoveel overlast aan de ingelanden veroorzaakte.

Tegelijk kreeg men vergunning om op de plaats van het verlaat te bouwen: 'een bequame overtocht met vaste rollen en windas of kespel'. Hiermede sleepte men vaartuigen uit de Gouwe in de polder of omgekeerd.

In 1717 werd de wip-watermolen vervangen door een kloeke achtkante bovenkruier met scheprad; de onderbouw van steen, boven met riet afgedekt.

De molen was tevens ingericht tot woonhuis voor de molenaar. De wieken hadden een vlucht van 21,10 m. De aannemer was P. de Wilde, molenmaker Pieter Pietersz Diepwater. Bouwkosten f 5038,—.

Het onderhoud van de dijken, ook de Gouwedijk, berustte bij de 'gehoefslaagde ingelanden' de eigenaars, wier land aan de kade grensde.

Dit was dikwijls, vooral langs de Gouwe, een vrij zware belasting voor de eigenaren, die soms tot onaangename konsekwenties leidde. Een voorbeeld: De erfgenamen van Elisabeth Kok kregen een groot stuk Otwegkade voor grondige reparatie voor hun rekening, maar zij deden hun beklag daarover bij het Hoogheemraadschap van Rijnland.

Dit hoge lichaam deed als volgt uitspraak:

Op den 10en April 1739 hebben de Weledele Heeren Hoogheemraaden van Rijnland na verhoor van partijen den Schout en Molemeesters van Laag Boskoop ten eenre en de erfgenamen van Elisabeth Kok ter anderer zijde, de saake dienaangaande gedecideerd, getermineerd en bij uyt spraek verstaan dat alle kosten van dato den 18 April 1739 ter saake voorsch. te vallen sullen koomen ten lasten van de erfgenamen voornoemd voor drie vierde parten en voor de Ingelanden van de polder een vierde part.

Het polderbestuur liet eerst een expert komen, Albert van der Velde uit Moerkapel, kosten: paard en chaishuur 2 gld. 10 stuivers, reyskosten en vertering 1 gld. 12 st. De aannemer van het werk werd Jacob van Dijk.

In totaal werden 36 schepen klei aangevoerd, kosten b.v. Jan Starreveld 4 schepen klei uit Woerden gehaald, totaal 28 gld. 5 st. Er werden hoge lonen betaald: van 14 st. tot 1 gld. per dag. Schrijffloon voor secretaris en bode 17 gld. 17 st. Alles bijeen hadden de 'gehoefslaagde ingelanden', zijnde de erfgenamen van Elisabeth Kok, 652 gld. 13 st. te betalen, de polder 217 gld. 11 st. Reken dit eens om in de tegenwoordige waarde van het gld, 17-18 maal zoveel en dat voor rekening van één landeigenaar!

Men mocht echter met zijn gedeelte kade niets doen zonder toestemming van polder en Rijnland, geen bomen planten, niets bouwen of iets aan de grond veranderen. Vooral langs de Gouwe zijn er meermalen flinke boeten aan de overtreders opgelegd. Hier een voorbeeld: De grutter Hage Verduyn die aan het begin van de Zijde woonde, had voor zijn huis 25 wilgeboompjes gepoot zonder vooraf 'consent' te vragen. Hij kreeg op 4 november 1845 een boete

opgelegd van eenhonderdvijftig gulden! Een reuzebedrag in die tijd. De man zal danig geschrokken zijn en beklagde zich in een rekwesst aan de HoogEdele-Heeren van Rijnland. Als verontschuldiging voerde hij aan dat hij te kort in Boskoop woonde om met de polderkeur bekend te zijn, dat op die plaats altijd bomen gestaan hadden en dat hij geen schade aan de grond toegebracht had. De HoogEdeleHeeren antwoordden hem dat hij reeds acht jaren in Boskoop woonde en geacht werd met de polderkeur bekend te zijn. Na een rekwesst van Hage Verduyn aan Gedepudeerde Staten van Holland werd zijn boete verminderd tot vijftwintig gulden.

Het was niet te verwonderen dat er strenge bepalingen op de waterkeringen waren, want het onderhoud, uitgevoerd door de gehoefslaagde ingelanden, zal wel niet bijzonder solide geweest zijn, mogelijk met wat palen en hout uit hun akkers. Het gevaar van dijkbreuk en onderlopen van de landerijen was niet denkbeeldig en deze zijn dan ook meermalen in de geschiedenis voorgevallen. De eerste maal dat de polder onder water kwam te staan was in 1574, zie blz. 61. De laatste dijkbreuk aan de westzijde van de Gouwe vond plaats op 25 april 1829, 's morgens tussen 3 en 4 uur.

De burgemeester van Boskoop vraagt aan Rijnland om 'authorisatie' tot afgifte van specie uit de veenpolder Middelburg, om het gat te dichten.

Rijnland haast zich op 26 april het bericht van de dijkbreuk door te geven aan de Staatsraad-Gouverneur van Zuid-Holland met de mededeling dat een commissie uit hun college zich derwaarts zal begeven. Op 27 april vraagt Gouverneur van Duyn aan Rijnland de oorzaak op te sporen en op 28 april antwoordt Rijnland dat de oorzaak aan niemand bekend is.

De landerijen en tuinen in Laag Boskoop waren ondergelopen.

Maar Rijnland heeft de zaak goed aangepakt, inplaats van met 'veenspecie' werd het gat met 40 lasten puin dichtgemaakt. De landmeter van Rijnland berichtte op 2 mei dat het gat 33 Nederlandse ellen breed was.

De wind was voor de watermolen gunstig, men mocht water aftappen op de naburige polders Rietveld en Voorof en spoedig was een aanzienlijk deel der kwekerijen weer boven water gekomen, aldus de landmeter. 'Het spoedige behoud van de kwekerijtuinen is van groot belang', schreef op 2 mei de Dijkgraaf van Rijnland aan de Gouverneur.

In het jaar 1800 was de jaarrekening van de polder groot 588 gld. 1 st. 12 penningen, de polderlasten 42 stuiver per morgen (600 roe), ondertekend door het polderbestuur: Hendrik van Staveren, Bernardus Bosman en Cornelis Zwanenbeek en als gecommiteerden voor de ingelanden tekenden: Klaas Verkade den ouden, Jacob Grootendorst en Ary van Nes Kz. De oppervlakte van de polder was 273 morgen.

De molen vergde soms grote reparatiekosten, in 1805 was de jaarrekening

groot 1312 gld. 14 st. 3 p. en de polderlasten 92 stuiver per morgen. Toen ondertekenden: W. van Leeuwen, Hubertus Ottolander, Klaas van Heiningen en Jan Droog en voor de gemeente bovendien: A. Medemblik en secretaris Bernardus Felix.

In 1859 bedroeg de jaarrekening gld. 1229,37 en de polderlasten, nu per bunder gld. 5,20 en men gaf als oppervlakte aan 224 bunder 87 roe en 43 ellen, benevens 11 bunder en 54 roe, waarschijnlijk het deel dat onder de gemeente Hazerswoude lag. Toen was W. H. Tholen schout, Jan Rosbergen en Joannis Bosman poldermeester. De jaarwedden van de ambtsdragers van de polder waren in 1859 als volgt:

W. H. Tholen, schout *f* 24,-; J. Rosbergen, poldermeester *f* 12,-; J. Bosman, poldermeester *f* 12,-; De secretaris-penningmeester *f* 36,-; J. Bakhuizen, molenaar *f* 100,-; De bode *f* 15,- en de kroosheemraden elk *f* 10,50.

In 1867 besloot de meerderheid der ingelanden het zomerpeil met 60 cm te verlagen, waartegen toen gerekwestreerd is. In hetzelfde jaar is bij wijziging der verordening het peil bepaald op 63 cm beneden het maalpeil van de voorwatersloot, maar met vrijheid aan het polderbestuur om het naar omstandigheden te wijzigen.

In 1876 kwam in Laag Boskoop naast de watermolen een hulp-stoomwerktuig in bedrijf en werd een aparte woning voor de molenaar gebouwd. De molen werd in 1880 geheel vervangen door een gemaal met stoomkracht.

De kosten hiervan bedroegen *f* 9000,-, wat tot gevolg had dat de polderlasten in de eerstvolgende jaren tot *f* 11,- per hectare werden verhoogd. Maar het was een grote vooruitgang dat men nu de waterstand naar wens kon regelen, onafhankelijk van de wind.

In 1901 werd het stoomgemaal weer vervangen door een centrifugaalpomp, aangedreven door een zuiggasmotor, later door elektrische kracht.

Daar de 'bequame windas' tot het overhalen van vaartuigen reeds lang tot het verleden behoorde, lag de polder van het buitenwater geïsoleerd.

De planten die per spoorwagon verzonden werden, moest men van de polder in de vletbok in de Gouwe met een kruiwagen overrijden of dragen. De aangegeven plaats hiervoor was het Lege Slop, waar ook de plantenkisten, -manden en-pakken geplaatst werden die vandaar per stoomboot weggehaald werden. Aarde en mest werden meestal overgekruid op een leeg gedeelte van de Steilen (nu Badhuisweg) of op enkele plaatsen aan de Otweg, waar nu de spoorlijn ligt. De overschepping aan de Steilen is altijd partikulier eigendom geweest. Op 17 maart 1802 kocht Jan van Nes Jansz., die daar al een strook grond ten noorden van nu no. 17 bezat, nog 4,5 roe-lengte bij van de Armmeesters voor *f* 25,- met konditie, dat de armen te allen tijde daar toegang zouden houden 'met de as' en dat de 'aspraam' in de Gouwe vastgemeerd mocht liggen.

In die tijd werd de as door de armen opgehaald. De opbrengst hiervan werd

In nomine sancte et indiuidue trinitatis. Ego Willemus de gra comes hollandie. uocem uolo fieri
in ta pientibus qm fuerit. Quod ego p remedio anime mee. y pdecessorum meorum ecclesie scē Ma-
rie in Rinsburg centum libras assignaui. accipiendas in pmissis redditibus nris in deff. in pi-
nacker. y in Gassant. y in sterding. Sub tali forma qd pmo anno soluantur quingenta libere
y scdo anno quingenta. Cum dicat centum libras ipa albatissa bona nra in buckeskop a dno
gyselberto de amestel ad sui monastij redimet ppetua. y dicta bona ipm monastium rinsbur-
gense integre iure sicut a nobis y pdecessoribus nris possessa sunt in ppetuum possidebit. Insuper dno albatissa
y quingenta libras filij dni eoberti de amestel pfoluet. y sic ppetuum monastium rinsburgense ome-
y reddet in buckeskop ta de cultis qm de mautes i ppetuum obtinebit. Pro istis uero elemosinis dno
albatissa sicut ad speciale altare i memoriam nra. Alendis uocis nre y pdecessorum nrorum celestem
construet. in gra rationabile facti nrm finis. ritum pmaneat. y incassum a successoribus
nris fuerit. pntis scriptum sigillo nro firmari fecim. Acto anno grē. m. cc. xxii. sub banno. h' rei tes-
tes sunt. Albas ecindensis. terekin' monac'. Gerard' decan' kummaie. Gylts decan' utlandie. Gylts
psona de uonhol. herme' de nozghē. Albertus capellan'. sacdos. Luce u. Maria comitissa.
Hend' barolomeus. Iobad' de haalem. theod' de Gassna. Iacob' kastellan'. Gylts de ecnunda
y alii quam plures.

Oorkonde: Graaf Willem I schenkt Boscoop aan de Abdij van Rijsburg

Ruïne van de ABBYJE tot RYNSBURG.

A. Splinter del. et sculp.

in de Franse tijd met f 500,— op de begroting gebracht en het overschot zou onder de armen verdeeld worden. Het bleek echter dat van een overschot nooit sprake was.

Vóór 1923 was deze overschepping het eigendom van Koster & Co., welke firma op de eerste tuinen van noordelijk Laag Boskoop gevestigd was, een grote export naar Amerika had en de overschepping gebruikte voor de afvoer van haar talrijke kisten met planten.

Enkele eigenaars van tuinen die aan de Otweg grensden, hadden tegen deze dijk een overschepping of opslagplaats van aarde en mest en hadden deze plaatsen voorzien van een bord met opschrift:

Staal van K. Rosbergen & Zn., Staal van C. B. van Nes & Zn. enz., enz.

Verder was er op de Burg. Colijnstraat tussen nummers 249 en 251 een lege plaats welke diende tot overschepping voor de Carsjensboten, met op no. 249 de woning van directeur Carsjens. Tussen de nummers 233-241 was een lege plaats voor aanvoer van vracht voor de stoomboot 'Vooruitgang', directeur C. van Nes, wonende op nummer 241.

Om aan het isolement van de polder een einde te maken, bouwde men in 1906 een schutsluis in de Otweg, waartoe besloten werd nadat op 15 februari 1906 enige vooraanstaande ingelanden zich gedurende tien jaren garant stelden voor het eventuele verlies *op de exploitatie* van de sluis, zijnde de rente van het stichtingskapitaal, plus f 250,— jaarlijkse kosten.

Dit was noodzakelijk om in de vergadering van ingelanden een meerderheid voor het bouwproject te krijgen. Vele ingelanden waren bevreesd voor een jaarlijks exploitatietekort en zagen het grote gerief voor de polder niet in. De sluis was een grote verbetering, vooral voor de exporteurs; het is te begrijpen dat zij er wel wat voor over hadden om de bouw mogelijk te maken.

De verordening op het gebruik en de bediening van de schutsluis werd door Gedeputeerde Staten goedgekeurd bij besluit van 31 december 1906, afgekondigd op 6 maart 1907.

Tot 1903 was de westelijke grens van de polder de smalle kade die in 1521 de Nieuwe Kade heette, later de Houtkade genoemd werd en nog zichtbaar is tussen de panden Zijde 175 en Roemer 44 en als houtakker doorloopt tot de Otweg. Deze kade vormde tot 1964 nog de westelijke grens van de gemeente Boskoop. De strook land westelijk van de kade behoorde vroeger tot de Ambachtspolder, maar had afwatering in de Laag Boskoopse polder, tegen betaling van de gewone polderlasten. Bij Statenbesluit van 17 november 1903 werd deze strook, groot 11-72-10 hectare, van de Ambachtspolder afgenomen en bij de polder Laag Boskoop gevoegd, die nu 224-58-96 hectare groot was. Dit besluit werd bij K. B. van 30 december 1903 bekrachtigd.

Het polderbestuur van Laag Boskoop was het eerste dat het belang van het vervoer per as boven dat per vaartuig inzag en toestemming gaf tot het leggen

van bruggen op een laag niveau boven het waterpeil, om de lastige hoge opritten van bruggen te vermijden.

Deze polder was ook de eerste die toestond dat in de poldersloten vaartuigen met motorkracht voortbewogen mochten worden. Om beschadiging van de tuinkanten te voorkomen was dit vroeger bij polderkeur verboden.

Volgens het reglement van 1806 bestond het bestuur uit een schout en drie poldermeesters, welk aantal volgens het bijzondere reglement van 1858 op twee is teruggebracht.

In 1965 bestaat het bestuur uit: Adr. van Nes Jr., Schout; H. J. Grootendorst, poldermeester; M. G. van Klaveren, poldermeester.

DE VEREENIGDE POLDER AAN DE OOSTZIJDE VAN DE GOUWE

De heer W. A. Fasel, die in juli 1953 het archief van de polder heeft geïnventariseerd, schrijft:

‘Veel van het oude is verloren gegaan, waaronder zeer belangrijke stukken’. Met behulp van enkele gegevens uit andere bronnen heb ik de geschiedenis van de polder in grote trekken kunnen beschrijven.

Op 22 mei 1543 gaan de Heer van Middelburg en Spoelwijk en de ingelanden van Middelburg en de Oostzijde van de Gouwe in Boskoop een overeenkomst aan met die van Randenburg, Biezen en Reijerskoop:

also dat sij sullen leggen eenen kade van de Ommeloopsche Kade off bij die Blommendaalsche brugge, streckende ronds omme die waterganck van Middelburg ende Spoelwijk voornoemd, totte Groenewech (Rijneveld) aan die Goutkade toe.

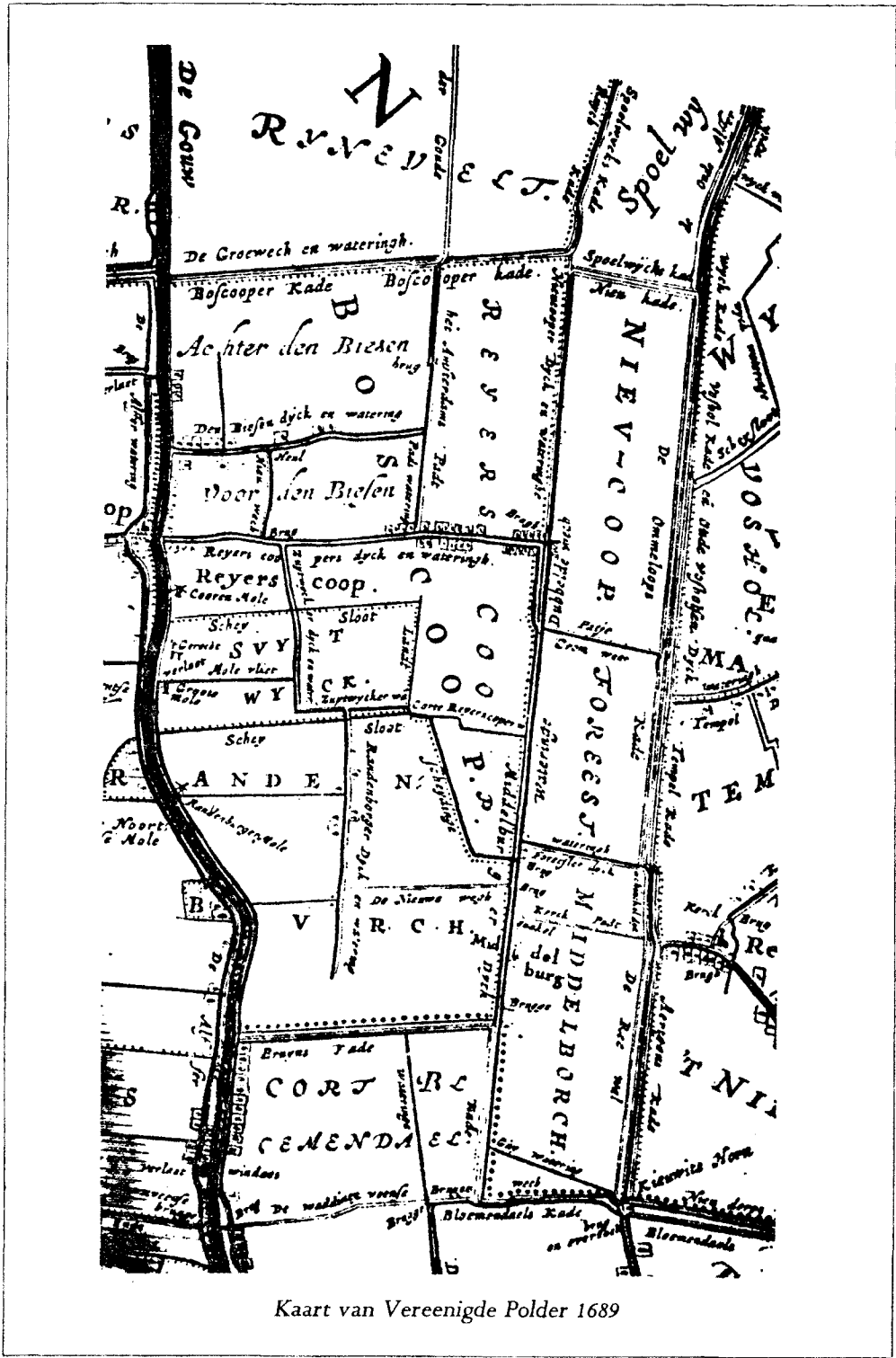
De Ommeloopse Kade, ten westen van de Alfse wetering, vormde de oostelijke grens van de polder, waarbij ook Spoelwijk behoorde.

Bij de Blommendaalse brugge buigt de grens naar het westen, dan weer noordelijk langs de kade en vervolgens langs Bruyns Kade naar de Gouwe.

De Gouwe vormde de westelijke en de Boscooper Kade (Rijneveld) de noordgrens. De twee stukjes over de Gouwe bij R. van Randen en B. van Burch zijn ontstaan, doordat bij de ontginning de Gouwe twee scherpe bochten naar het westen maakte, die later afgesneden zijn. Zoals men ziet had de polder in het begin een grote oppervlakte.

1576 wordt als het stichtingsjaar van de Vereenigde Polder aangemerkt, omdat de eerste rekening van het Hoogheemraadschap van Rijnland dateert van 1577. De voorbereiding tot inpoldering begon dus in 1543 en was in 1576 pas voltooid.

Per 1571 maakt de Vereenigde Polder met Adriaan van der Does een overeenkomst tot afscheiding in bemaling van Spoelwijk, dat eigen bemaling kreeg en in 1711 met de polder Rijneveld verenigd werd.

Kaart van Vereenigde Polder 1689

Tot 1825 bestond het bestuur van de polder uit de Schout van Middelburg en vijf 'Kroosheemraden', gekozen uit elk blok één. Na de afscheiding van Middelburg in dat jaar is het aantal teruggebracht tot vier.

Voor de bemaling zorgde de 'Grote Molen' aan de Gouwe en de 'Kleine Molen' in Randenburg op enige afstand, wat zuidelijker, ook aan de Gouwe; in 1929 was de molenwerf van de Kleine Molen nog aanwezig. Thans geeft een kleine uitstulping aan de binnenvoet van de dijk, tegenover de vroegere molentocht, nog de juiste plaats aan.

Bij de Grote Molen was in 1672 reeds een 'verlaat', een kleine houten sluis.

Om beschadiging van de nog zeer primitieve oostelijke Gouwekade te voorkomen was sedert 1612 het jagen met paarden een tijdlang verboden.

Op 9 januari 1651 belooft de stad Gouda aan de Vereenigde Polder de brug bij de herberg 'Den Baars' ten eeuwigden dage te onderhouden. De polder had blijkbaar groot belang bij deze brug.

Bij uitspraak van Rijnland op 4 juni 1612 werd bepaald dat de regering van de stad Gouda de Gouwekade aan de oostzijde van de Gouwe tussen Gouwsluis en Gouda met vreemde aarde zou verbreden en verstijven 'boven het lijf' op de breedte van zes voeten, of zoveel breder als bij experientie zou blijken een gelegenheid te zijn tot bekwame passage

'en om de gezegde Gouwekade jaagbaar te maken, dat de genoemde regering mede ten haren koste zal onderhouden tot keuze en ordonnantie van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rijnland en ten schouwe van de Schouten en Kroosheemraden elk in de haren.'

De Gouwe was namelijk toen reeds een belangrijke waterweg tussen Gouda, met Dordrecht enz. ten zuiden en Amsterdam met Haarlem enz. ten noorden. Verder werd bepaald dat naast het jaagpad een 'bekwaam zandpad' ter breedte van drie voeten gemaakt zou worden, hetwelk 'de opposanten' of gehoefslaagde ingelanden' n.l. die van Alphen, Biezen, Reijerskoop en Middelburg, jaarlijks zullen onderhouden. 'Opposanten' waren de eigenaren van de landerijen die aan de dijk lagen.

Na een aantal jaren, in 1689, bleek het onderhoud van de kade door Gouda slecht uitgevoerd te zijn, want op enkele plaatsen was deze slechts één voet breed geworden en nu eisten de Edelachtbare Heeren Burgemeesteren ende Regeerders der Stad Gouda van de polders dat deze het jaagpad uit zouden leggen tot een breedte van veertien voet en 'waar de Esschenboomen staan' tien voet. Dat was te veel gevegd, de polders verenigden zich en de Vereenigde Polder, Rijnveld, Steekt en Middelburg sloten op 30 december 1689 in de herberg aan de Goudse sluis (Gouwsluis bij Alphen) een overeenkomst, waarbij zij beloofden elkaar bij te staan wanneer de steden Amsterdam en Gouda hen tot het onderhoud van de Gouwekaden zouden dwingen. Hoe en door welke instanties de kaden gerepareerd zijn is niet met zekerheid bekend.

Circa honderd jaren later waren de Gouwekaden weer slecht geworden en om deze tegen verdere afslag te vrijwaren, gaf het Hoogheemraadschap van Rijnland de volgende raad:

aan de oever 12 esschenpalen van zes voet op een roe slaan, de palen met drie kruisen voorzien en op elke roe een paal verbinden met de kant. Daarna met vlechtwerk dichten, met aarde opvullen en afdekken met graszoden.

De minste kosten werden getaxeerd op acht gulden acht stuyvers de strekkende roe. Dit werk over een aantal jaren uit te smeren, wegens de kosten die voor de gehoefslaagde ingelanden te hoog zouden zijn. Men wilde dus wederom alle kosten op de arme gehoefslaagden afwentelen.

Wij hebben niet kunnen vinden wat er van dit werk terecht gekomen is.

De polders aan de oostzijde van de Gouwe hadden veel meer zorgen over de Gouwekaden dan die van de westzijde, want oostelijk lag het jaagpad, waarlangs de schepen met paarden- of mensenkracht getrokken werden, bovendien sloegen de westelijke stormwinden tegen de oostelijke kade, die aldus kwetsbaarder was.

De stad Gouda ontving jaarlijks behoorlijke inkomsten van de rivier de Gouwe door tolgelden in Gouda en aan Gouwsluis bij Alphen; in het jaar 1779 was de opbrengst een bedrag van gld. 3325 : 7 : 8!

Op 1 november 1755 vond er in Lissabon een geweldige aardbeving plaats welke zover doorwerkte dat te Boskoop het Gouwewater verscheidene minuten lang over de dijken sloeg.

De polder heeft meermalen van dijkbreuken te lijden gehad, tot schade van de boomkwekers. De volgende breuken vinden wij vermeld:

In 1813 een doorbraak van vijf roe lang en 8 voet diep tussen de korenmolen en de Grote Watermolen.

Op 2 oktober 1816 weder een dijkbreuk in het jaagpad aan de Gouwe. Namens schout en poldermeesteren van de gecombineerde polder en Middelburg wordt door de secretaris Anthonie Medenblik aan de Heer van Beusichem, thesaurier der stad Gouda, een nota aangeboden, groot 721 gulden, 7 stuyvers en 88 penningen.

In 1856 vond nogmaals een doorbraak plaats tussen Waddinxveen en Boskoop, lang 26 meter en 4 meter diep.

Wanneer de stenen sluis gebouwd is heb ik niet kunnen vinden, wel dat in 1825 voor het eerst schutgelden geheven zijn en de sluis in 1838 geheel vernieuwd is. Voor deze sluis is, naar een ingemetselde gedenksteen vermeldt, de eerste steen gelegd door K. van Nes Junior, burgemeester van Middelburg. Bij die gelegenheid werd tevens nog eens vastgesteld dat Gouda het jaagpad (een smal pad langs de Gouwe en hoger gelegen dan de weg) moest onderhouden en de polder de kade of weg er naast.

Ten slotte moest men toch een oplossing vinden om het gevaar van dijkbreuk en overstroming der boomkwekerijen te keren.

De dijk zou nu over de gehele lengte van Gouwsluis tot Gouda solide opgebouwd worden, wat veel geld zou kosten.

Om dit te financieren werd een overeenkomst gesloten tussen de provincie Zuid-Holland, het Hoogheemraadschap van Rijnland, de stad Gouda en alle polders ten oosten en westen van de Gouwe, waarbij deze laatste $\frac{1}{8}$ van de kosten zouden betalen. De polders vormden in 1869 een commissie, bestaande uit afgevaardigden van alle polders, de 'Commissie tot herstel der Gouwekaden'. Hierin hadden zitting: Jan Hooftman, voorzitter, Vereenigde polder; P. Hooftman Jzn., secretaris, Vereenigde polder; Pieter Oosthoek van Nes, Laag Boskoop; Gerrit Lodewijk Piek, Rijnveld; Jean Charles Philip Eeftink Schattenkerk, Steekt; Cornelis de Korte, Nesselolder; Pieter Oosthoek, Kerk en Zanen (noord van Nesse); Ijsbrand Johannes de Jong, Voorofsche polder; Kors van der Torren, Oostpolder; Gijsbert Spruyt, Bloemendaal.

De commissie vergaderde talloze malen in de herberg van Hulsebos en de Bie (later hotel Klaassen), de secretaris schreef $2\frac{1}{2}$ notulenboek vol en vele malen reed men met het rijtuig van de Bie naar Gouda, Den Haag en Zevenhuizen, want de commissie had een deskundige raadsman aangetrokken, de 'civiel architect' J. Paul uit Zevenhuizen.

Het werk werd aangenomen door Bastiaan Pieter de Groot uit Giessendam en werd in 1870 aangevangen.

Op 27 augustus 1873 had de commissie een belangrijk bedrag aan subsidie in contanten ontvangen. Na betaling van het salaris van de raadsman en enkele kleinere bedragen was er nog een grote som over.

Daar er in Boskoop nog geen Bank was (De Nutsspaarbank nam alleen kleine spaargelden aan) wist men niet beter te doen dan elk commissielid een deel ervan in bewaring mee naar huis te laten nemen.

De voorzitter J. Hooftman nam *f* 1200,— mee, de secretaris J. Hooftman Jzn. *f* 1304,90 en de andere leden elk *f* 1000,—.

Maar Kees de Korte vond zo'n bedrag niet veilig in zijn boerenwoning in de Nesselolder en gaf het M. J. Goudkade in bewaring.

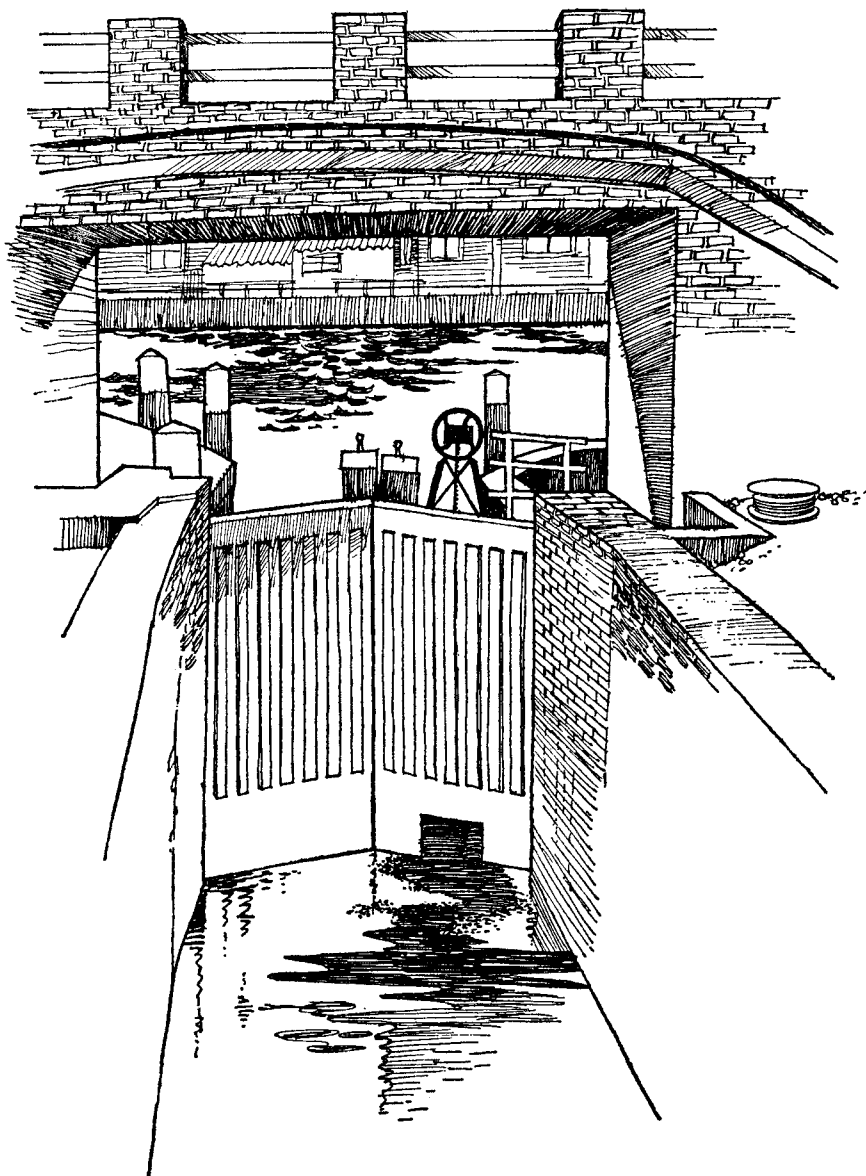
Er was echter een kwestie gerezen tussen de commissie en de aannemer. Deze laatste zei, dat hij wegens de intussen uitgebroken Frans-Duitse oorlog het in het bestek voorgeschreven materiaal niet kon verkrijgen. Gevolg: een proces voor de Arrondissementsrechtbank te Leiden, die op 30 november 1875 de commissie veroordeelde tot betaling van alle proceskosten en aan de aannemer B. P. de Groot onmiddellijk de som van *f* 14.441,87 $\frac{1}{2}$ te betalen.

Voor de polder Laag Boskoop had dit geval nog een minder aangenaam gevolg. Deze polder had met de aannemer apart nog een meningsverschil, in hoofdzaak wegens uitgevoerd extra werk. De polder weigerde te betalen, doch

werd op 29 juni 1880 door de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage veroordeeld aan B. P. de Groot de som van f 10.057,76 te betalen, plus de proceskosten, waarvoor de voorzitter Pieter Oosthoek verantwoordelijk werd gesteld.

Nadat de Grote Molen in 1851 nog f 1771 aan reparatie gekost had, werd deze in 1879 vervangen door een stoomgemaal, waarvan de totale stichtingskosten

Sluis van de Vereenigde Polder aan de oostzijde van de Gouwe

f 17000,— bedragen hebben. Het polderbestuur verzekerde het nieuwe gemaal tegen brand voor de volgende bedragen:

Gebouw	f 4000,—
stoomketel en bemetseling	f 2500,—
schoorsteen	f 1500,—
stoommachine en gereedschappen met toebehoren	f 11000,—
totaal	<u>f 19000,—</u>

Een gedenksteen aan het gebouw vereeuwigde de stichting; deze steen, nauwelijks meer leesbaar, is nu in de kelder muur van het nieuwe gebouw ingemetseld en luidt als volgt:

Gesticht in het jaar 1879.
Onder het bestuur van den Vereenigen Polder.
J. van Hof, dijkgraaf
A. van Nes } heemraden
F. de Jong }
G. Streng }
M. J. Goudkade, secretaris
J. Maarschalk, penningmeester
J. Paul, architect

De oudste jaarrekening die ik gevonden heb, is over 1858. Deze was groot in ontvangsten en uitgaven f 1954,65.

De polderbelasting was in dat jaar f 1,80 per bunder en werd geheven over een totale oppervlakte van 847 bunder, 73 roeden en 26 ellen.

Het is wel aardig om de salarissen van de ambtsdragers van de polder te zien en met elkaar te vergelijken: De voorzitter J. Hooftman f 100,—; de secretaris J. Hooftman Jzn. f 175,—; vijf poldermeesters, samen f 100,—; 'Den Bode' f 30,— de molenaar van de Grote Molen C. van Vliet per jaar f 95,—; de molenaar van de kleine molen Jan Verbey per jaar f 95,—.

Jan Verbey kon niet schrijven en ondertekende de kwitantie voor zijn jaarloon met een kruisje, waarbij twee getuigen tekenden dat het kruisje door Jan neergepend was.

Na de grote investering voor het stoomgemaal moesten de polderlasten natuurlijk verhoogd worden, zij bedroegen in de eerstvolgende jaren f 7,— per hectare. Een klein bedrag tegenover het nadeel dat de boomkwekers van het water hadden als de molen wegens windstilte niet malen kon.

In de jaren 1898-1902 waren de polderlasten weer lager, resp. f 4,50, f 6,50, f 4,50, f 4,50 en f 4,50 per hectare.

Het bestuur van de polder nam in 1925 ook het beheer van blok Randenburg op zich, doch de ingelanden van dit blok betalen nog steeds extra polderlasten voor het onderhoud van de wegen aldaar.

De aangrenzende polder Rijnveld sloot in het jaar 1942 een overeenkomst

met de Vereenigde Polder, waarbij een verbinding tussen beide polders tot stand kwam door middel van een doorvaart in de Groene- of Rijnveldse weg. De polder Rijnveld bouwde een sluis ten zuiden van die weg aan de Gouwe, ten gerieve van beide polders.

De Vereenigde Polder verzorgde vanaf dat jaar de bemaling van Rijnveld, die zijn gemaal sloopte.

De capaciteit van het gemaal van de Vereenigde polder bleek nu wat krap te zijn geworden. Daarom werd in de poldervergadering van 29 april 1961 onder voorzitterschap van Dijkgraaf Th. Brans besloten tot de bouw van een nieuw gemaal met groter capaciteit, namelijk twee schroefpompen, elk met een vermogen van 125 m³ per minuut en elke pomp aangedreven door een viercilinder viertakt Stork-Ricardo dieselmotor met een vermogen van 86 p.k.

De totale kosten van het nieuwe gemaal, het nieuwe gebouw waarin een woning voor de machinist, een bestuurskamer enz., bedroegen f 674.200,—. Een geweldig verschil met de kosten van het eerste gemaal in 1879!

Daar de provincie Zuid-Holland, die in 1929-'34 het oude jaagpad verbouwd had tot autoweg, intussen plannen gemaakt had er een parallelweg naast aan te leggen, moest het nieuwe gemaal meer naar het oosten verplaatst worden, wat de bouwkosten aanzienlijk verhoogde.

De provincie kwam daarom in deze extra kosten tegemoet met een subsidie van f 100.000,—.

De machinist van het gemaal Verweij construeerde vóór de opzuigbuis van het polderwater een apparaat van eigen vinding, dat automatisch alle toestromende slootvuil opvangt en verwijdert.

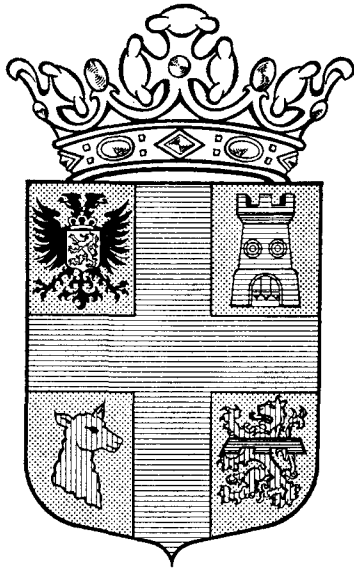
Op 17 april 1964 is dit gemaal officieel in werking gesteld door Mr. T. A. van Dijken, lid van het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Zuid-Holland. Het bestuur van de Vereenigde Polder bestond in dat jaar uit de heren: Th. Brans, Dijkgraaf; P. Kromhout, heemraad; J. A. Venema, heemraad; W. M. Vergeer, heemraad; J. L. Vermeulen, heemraad; P. R. de Man, secretaris/penningmeester.

En heden ten dage passeren honderden auto's dagelijks de weg langs de Gouwe, die eeuwenlang een moeizaam onderhouden kade en jaagpad was.

Ten slotte is het van belang te vermelden dat de Hoge Raad van Adel, gelet op het Koninklijk besluit van 20 november 1963 no. 38, gedaan te 's-Gravenhage 6 januari 1964, de Vereenigde Polder aan de oostzijde van de Gouwe een wapen verleende.

De oorkonde van dit Koninklijk besluit hangt ingelijst in het kantoor van het gemaal en de afbeelding van het wapen, in lood gegoten en geboetseerd door Toon Hendriks, versiert het interieur van het gemaal.

De vier kwartieren van het wapen stellen als volgt voor: links boven, het wapen van het Hoogheemraadschap van Rijnland; links onder, het wapen van

Wapen van de Vereenigde
Polder

Reeuwijk; rechts boven, het wapen van Boskoop; rechts onder, het wapen van het geslacht Brederode, dat Randenburg, als deel van het grote complex Voshol, eeuwenlang in zijn bezit had.

Het kruis van azuur dat de vier kwartieren op gouden ondergrond van elkaar scheidt is het wapen van Ridder Daniël van Utten Waerde, de oudst bekende eigenaar van het ambacht Zuidwijk.

Laatste bericht: Zodra de polder Rijnveld in 1966 bij de Vereenigde polder gevoegd wordt, moet op last van de Provinciale Staten van Zuid-Holland de naam veranderd worden in Gouwepolder en mag de voorzitter niet meer de titel dijkgraaf voeren. Jammer van deze eeuwenoude benamingen.

DE GOUWE EN DE BOSKOOPESE BRUG

De Gouwe is sedert onheuglijke tijden een druk bevaren binnenwater geweest. In 1284 zou graaf Floris V de vrijheid gegeven hebben de deur, die de Gouwe van de Oude Rijn afsloot te openen, mits het land aan weerskanten van de Gouwe beveiligd werd door een waterkering of zomerdijk.

Dit was het begin van de aanleg der Gouwekaden of bedijking van de Gouwe. Reeds in 1385 beveelt Albrecht van Beyeren, graaf van Holland, de Gouwe uit te diepen ten behoeve van de scheepvaart.

Zelfs de grote steden hadden belang bij de Gouwe als waterweg; in 1436 werd door de stad Haarlem, op kosten van de gezamenlijke steden Haarlem, Leiden, Amsterdam, Gouda, Alkmaar, Hoorn, Medemblik en Edam de sluis aan het Amsterdamse veer in de Gouwe, binnen Gouda gebouwd.

De stad Gouda had het grootste belang bij de Gouwe als waterweg en heeft steeds voorzien in de uitmondingen ervan door sluisen in Gouda en Gouwsluis. De Lange van Wijngaarden schrijft in zijn deel 3, bewerkt door Scheltema, dat de stad Gouda in het jaar 1508, daartoe gemachtigd door den Raad van den Hove van Holland, op kosten van de Raad in Gouwsluis de Gouwe van een verlaat liet voorzien.

Van stadswegen werden in 1509 sluiswachters en in 1514 een tolgaarder daarbij aangesteld. Dat verlaat is in 1563 en 1564 hersteld en zes jaren later geheel vernieuwd, wederom door de stad, maar met volmacht en voor rekening van de Staten van Holland.

Op 23 Februari 1589 werd aan die van Rijnland (het Hoogheemraadschap) f 12000,- toegestaan ten einde voor dat geld de oude Gouwsluis op dezelfde wijdte te brengen als de sluis in de IJsseldijk nabij de stad. En daar in die dagen de binnenvaart meer en meer toenam, waardoor het water uit de Gouwe niet genoeg kon worden gekeerd, heeft de stad met die van Rijnland een 'remonstrantie' bij de Staten van Holland ingezonden, met het gevolg dat op 17 juli 1615 door dezen besloten werd nevens de Gouwsluis westwaarts een geheel nieuwe sluis te maken, mede geheel op dezelfde breedte en wijdte als de nieuw aangelegde Grote of Malle-gatsluis te Gouda, geheel ten koste van en te onderhouden door het gemene land.

Tot zover de Lange van Wijngaarden, uit het 8e Stadsregister, fol. 220 en 9e fol. 025.

Toen ontstond dus de toestand zoals wij die tot 1934 gekend hebben: een eilandje in het midden van de Gouwe aan de Oude Rijn, met aan de ene kant een kleine doorvaart en aan de andere kant een bredere, beide met een sluis.

In 1598 sluiten Haarlem en Dordrecht met Gouda een overeenkomst behelzende dat door de 2e Mallegatsluis te Gouda grotere schepen doorgelaten zouden worden. Want het doorschutten van de Gouwe naar de IJssel te Gouda was vastgelopen, de schepen moesten 36 uren op hun beurt wachten om te schutten en in die tijd aan Gouda 'armenconsent' betalen. Ten slotte neemt in 1620 de provincie Zuid-Holland het beheer en het onderhoud van de Grote en Mallegatsluis over.

Volgens de Lange van Wijngaarden in 'De stad van der Gouwe' werd de Mallegatsluis in 1762 zo slecht bevonden, dat tot gehele vernieuwing en verlenging moest worden overgegaan. Men besloot in 1763 tot het bouwen van een nieuwe sluis, welk werk door A. Blanken in Haastrecht voor f 118.000,- aangenomen werd.

Zoals in de tegenwoordige tijd de diverse landen doen en in hoge mate gedaan hebben, zo trachtte in vroeger eeuwen een stad zich te bevoordelen door het nemen van maatregelen tot belemmering van de koopvaart van andere steden.

Zo wist de stad Haarlem in 1565 bij de Staten van Holland te bewerkstelligen, dat volgens octrooi dezer Staten de 'snep en trekschuiten' door de brug aan Gouwsluis geen koopwaren mochten vervoeren. Later ging men dit toch ondernemen met zogenaamde 'ijkerschuiten', die blijkbaar niet verboden waren. En daar dit zonder tegenkanting of verhindering van Haarlem geschiedde, is langzamerhand toch weer een druk verkeer langs de Gouwe ontstaan.

Aldus de Lange van Wijngaarden in 'Privilegiën der stad Haarlem', bladz. 515. Dezelfde historicus nam uit het Goudse stadsregister, fol. 22 en 7e idem fol. 26, over dat in 1594 deze stad land onder Boskoop en Alphen aankocht, ten einde daarover het Goudse Rijnpad aan te leggen, om een geregelde weg over Alphen

naar Amsterdam te verkrijgen, waardoor de weg Gouda-Amsterdam, die vroeger over Bodegraven liep, bekort werd.

Wanneer de eerste Boskoopse brug gebouwd werd, is niet bekend, waarschijnlijk bestond die reeds in de 14e eeuw. Op een kaart van 1578 komt hij voor.

Tot 1868 was er in Boskoop een houten ophaalbrug over de Gouwe met de klap aan de oostkant.

Evenals op de waterkeringen, was men op de brug zeer zuinig: door de schrik van de brand in 1753 werd zelfs het roken op de Boskoopse brug verboden.

De voorbijvarende schepen moesten bij het passeren van de brug voorzichtig zijn niets te beschadigen en van Ollefen schrijft eind 1700, dat het Hoogheemraadschap van Rijnland op zekere afstand aan iedere zijde van de brug een 'Hand' opgesteld had, aangevende dat alle vaartuigen hun snelheid moesten beperken door de zeilen te strijken. Op overtreding stond een boete van 'Tien ponden van 40 groten het stuk'. Schade aan de brug of de brughoofden moest de schipper ook betalen,

en sal de bekeuring van dezen, benefens de Heer Raadsbode (van Rijnland) gedaan worden bij den Schout, Brugwagter, en Boode van Boskoop ende elk van hun byzonder, die daartoe geauthoriseerd werden, mits dezen genietende een derde part van de Boeten, blijvende tweederden voor de Dijkgraaf tot verzekerdheid, van 't welk degeene de Bekeuring met er daat in bewaerende hand sal mogen nemen 't syl, Touw en takel, totdat de boeten sal weezen betaalt ende de Schaade gebetert.

Van Ollefen maakt de gevolgtrekking: 'Men kan dus uit dit opgegevene zeer gemakkelijk de aangenaeme gelegenheyd des Ambachts (Boskoop) opmaken'. Snelheidsbeperking, met een derde part van de boeten voor de agenten, zou een radicale maatregel in de tegenwoordige tijd zijn.

Of de automobilisten dan Boskoop een 'aangenaeme gelegenheyd' zouden vinden, is zeer de vraag.

Tot 1868 werden de doorvaartrechten van de brug verpacht, bijvoorbeeld in 1754 aan Gerrit van Hijsselendoorn voor f 560,- per jaar.

De hoogste pacht in de 18e eeuw betaalde Jannetje van Leeuwen met f 655,- 's jaars.

Tot aan de eeuwwisseling van 1900 stond aan weerszijden van de brug, op de plaats van de vroegere 'Hand', een bord met opschrift: 'Stoom verminderen, zeilen strijken, lijn inkorten'.

Van de aanleg en het onderhoud van de Gouwekaden heb ik reeds bij de bespreking van de polders melding gemaakt.

De schippers moesten doorvaartrechten of bruggeld betalen, dat door de brugwachter bij het passeren van de brug geïnd werd in een klompje aan een touw en stok, als een hengel. Het tarief was een stuiver voor schepen en een halve stuiver voor roeiboten.

De Boskoopse schippers waren vrij van betaling der doorvaartrechten, zij

hadden ook vrijdom van de Grafelijke Wassenaarse en Geertvlietse tollën, de eerste moesten zij alle zes jaren, de tweede alle zeven jaren bij de 'Gecommitteerde Raden' aanvragen. Bovendien moesten zij jaarlijks een Tolbrief 'bij den Geregte' aanvragen. Een mooi privilege voor de vele Boskoopse schippers in de 17e en 18e eeuw.

In 1850 verscheen de eerste stoomboot in de Gouwe, genaamd: 'Castor en Pollux'. Allengs kwamen er meer, ook sleepboten die maximum zeven schepen op sleeptouw mochten nemen.

De schepen die door een paard, gemend door de jager, getrokken werden, bleven nog tot begin 1900 in gebruik.

De oude ophaalbrug werd in 1868 vervangen door een ijzeren draaibrug. Het bruggegeld voor de schepen werd toen 10 cent voor stoomschepen en schepen met staande mast, alle andere vaartuigen 5 cent.

Aan beide zijden van de brug waren draaikasten met slingers, de ene om de brug los of vast te zetten, de andere om de brug te draaien. De bruggeman moest eerst de ene slinger draaien, dan de andere, en ook de afsluitbomen openen en sluiten, alles bijeen een tijdrovend werk. Er konden niet twee schepen tegelijk de brug passeren, dus moest de bruggeman het verkeer te water regelen en dat deed bij de eeuwwisseling bruggeman Laros, roepende naar de schepen en boten.

De man had een enorme stentorstem en op grote afstand kon men hem horen roepen: 'houwen daar in het Noorden' (of Zuiden) of 'kom maar op met je praam'. Later werd dit geroep vervangen door een draaibare lantaarn en een rode vlag. In latere jaren kreeg de bruggeman hulp van een knecht die de bomen opende en sloot. Enige jaren lang was er 'Toon van de brug', een half invalide, die bij het openen van de bomen ook graag het verkeer toeriep: 'Rijen maar'!

Dikwijls gebeurde het dat een schip, getrokken door een paard, in het nauwe bruggegat vastraakte, sommige van de wachtende mensen hielpen dan het schip er door te trekken. Vooral de schooljongens vonden dat een mooi karwei en zij hadden altijd een excuus voor het te laat op school komen: 'Mijnheer, er zat een schip in de brug'.

De oude draaibrug, die het publiek zoveel wachttijd gekost had, werd in 1933-34 vervangen door de tegenwoordige hefbrug.

Onbegrijpelijk dat een ingenieur het idee kreeg met zo'n ijzeren gevaarte het landschap te ontsieren en dat het toenmalige provinciale bestuur dit plan goed kon keuren. Het bruggegeld wordt nu in Gouda of Gouwsluis betaald.

Daar de nieuwe brug veel hoger kwam te liggen dan de oude en de opritten aanzienlijk verhoogd en verbreed moesten worden, was men genoodzaakt aan de westzijde alle huizen ten noorden van de straat en aan de oostzijde van de Gouwe die aan beide kanten van de straat, te slopen.

Voor verbreding van de Gouwe werd het eerste deel van de Voorkade weggegraven en waar in 1561 Cors Heinricxz zijn bomen kweekte en later de huizen stonden, is nu water.

Ten zuiden van de brug, waar het jaagpaard dikwijls moeizaam een schip door het smalle bruggegat trok, is nu het water van de verbrede Gouwe. En waar in de 17e tot 19e eeuw in het wijde hamvormige deel van de Gouwe 's winters de Boskoopse schepen gemeerd lagen en ook het koffijhuys-logement, later hotel Klaassen met de 'rechtkamer' stond, raast nu het verkeer over de straat en door de tunnel.

In het jaar 1964 passeerden 35290 vaartuigen de Boskoopse hefbrug, die in 310 dagen 23672 maal open moest, omdat zondags de brug gesloten is.

De Ned. Hervormde kerk, eens tussen huizen gelegen, staat nu bijna vrij aan de straat.

Hierdoor verdween de oude dorpskern bijna geheel en kreeg het centrum een volkomen ander aanzien.

Ophaalbrug over de Gouwe vóór 1868

II.

1460-1573

VAN BOEREN-BOOMTEELT TOT ZELFSTANDIGE BOOMKWEKERIJ

BOSKOOP EN DE ADELIJKE VROUWENABDIJ VAN RIJNSBURG

Bij het onderzoek naar de oudste Boskoopse boomkwekerijen in de middeleeuwen stuit men onvermijdelijk op de Abdij van Rijnsburg, waar Boskoop aan onderhorig was. Wil men volledig zijn, dan is het noodzakelijk een korte beschrijving van dit nonnenklooster te geven.

Omstreeks 1132 begon Petronella, weduwe van Floris II van Holland, met de bouw van een klooster voor adellijke jonkvrouwen.

Op de plaats waar het klooster gesticht werd bezat gravin Petronella een lustslot en na de dood van haar echtgenoot in 1122 vatte zij het plan op tot de bouw van het klooster. Tot dit doel schonk zij de landerijen en haar kasteel en liet er een 'schoon costelijk nonnenklooster van Sint Benedictus ordre' oprichten. Hier zouden de nonnen voor de zielerust van de graaf en zijn voorouders bidden en plechtige zielemissen opdragen.

Hier hadden de dochters van de Hollandse riddergeslachten, die zich tot het kloosterleven geroepen voelden, gelegenheid deze roeping in hun eigen land te volgen.

De regels van de Benedictijnen waren streng, zevenmaal daags kwamen de nonnen in gemeenschappelijke koordienst in de kerk bijeen. Bovendien was er nog een nachtelijke oefening, in de winter om twee uur, in de zomer wat vroeger; dit nachtofficie in het koor duurde tot vier uren.

Geen wonder dat het dormitorium (de slaapzaal van de nonnen) in direkte verbinding stond met de kerk.

Reeds in de eerste jaren van zijn bestaan werd het klooster, tegelijk met de abdij van Egmond, door graaf Dirk VI opgedragen aan de Pauselijke Stoel, waardoor het onttrokken werd aan de rechtsmacht van de bisschoppen van Utrecht. De politiek van de graven van Holland was erop gericht de invloed van de bisschop van Utrecht buiten hun landsgrenzen te houden.

Omdat de abdij uitsluitend toegankelijk was voor vrouwen uit adellijke geslachten, genoot het klooster de bescherming van de machtige en invloedrijke familieleden der nonnen. De abdij verkreeg meer en meer schenkingen in landerijen en inkomsten en groeide dus snel in rijkdom en macht. Aan alle schenkingen en gunsten was steeds de voorwaarde verbonden, dat de nonnen moesten bidden voor het zieleheil van hun weldoeners.

In januari 1222 schonk Willem, graaf van Holland, de grafelijke goederen in Buckiscoop (Boskoop) aan de abdij van Rijnsburg, met de verplichting ziele-

missen te lezen voor hemzelf, zijn echtgenote gravin Aleidis en hun voorouders. De abdis moest hiervoor een priester aanstellen aan een bijzonder altaar. Zie fotocopie oorkonde, vertaling volgt hier.

WILLEM I GRAAF VAN HOLLAND SCHENKT HET AMBACHT BOSKOOP AAN
DE ADELIJKE ABDIJ VAN RIJNSBURG
OORKONDE VAN 1222, VOOR 4 FEBRUARI

Vertaling uit het latijn in modern Nederlands van Drs. J. Fox, Rijksarchivaris der Derde Afdeling van het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage

In naam van de Heilige en ondeelbare Drieuldigheid.

Ik Willelmus, bij de gratie Gods graaf van Holland, wil ter kennis brengen, zowel van hen die tegenwoordig leven, als van hen, die er in de toekomst zullen zijn, dat ik voor het zieleheil van mijzelf en van mijn voorgangers aan de kerk van St. Marie in Rijsburg honderd pond heb toegewezen, te ontvangen uit onze meest gereede inkomsten in Delft, in Pijnacker, in Maasland en in Vlaardingen, met dien verstande dat in het eerste jaar vijftig pond betaald zal worden en in het jaar daarop nog eens vijftig pond. Met genoemde honderd pond zal de betrokken Abdis onze goederen in Boskoop van Heer Giselbertus van Amstel inlossen, zodat ze eigendom van haar klooster worden en genoemde goederen zal dit klooster van Rijsburg met volledig recht, zoals ze in het bezit van ons en onze voorgangers zijn geweest, ten eeuwigen dage bezitten. Bovendien zal Mevrouw de Abdis vijftig pond uitbetalen aan de zonen van Heer Ecbertus van Amstel en zo zal het voornoemde klooster van Rijsburg alle recht en inkomsten in Boskoop, zowel van bebouwde als onbebouwde grond, ten eeuwigen dage verkrijgen.

Als tegenprestatie voor deze gift zal Mevrouw de Abdis een priester aanstellen, die aan een speciaal altaar de mis zal celebreren ter nagedachtenis van ons, onze gemalin Aleidis en onze voorgangers.

Met het oogmerk dat zulk een redelijke handeling als de onze van kracht blijve en geldigheid behoude zonder door onze opvolgers te worden aangetast, hebben wij deze oorkonde met ons zegel laten bekrachtigen.

Gedaan in het jaar der Genade MCCXXII onder rechtsdwang.

Getuigen hiervan zijn: de Abt van Egmond, de monnik Terekinus, Gerardus deken van Kennemerland, Willelmus deken van Rijnland, Willelmus opperpastoor van Voorhout, Heinricus van Noortwijk, de kapelaan Albertus als priesters, voorts als leken: Gravin Maria, Isbrandus, Bartholomeus, Ibelot van Haarlem, Theodricus van Wassenaar, Jacobus de burggraaf, Willelmus van Egmond en verscheidene anderen.

De Heer Giselbertus van Aemstel had echter een pand op deze goederen (hypotheek), groot 100 pond, zijn zoon Egbert eveneens een van 50 pond.

Dit pand moest eerst afgelost worden eer het klooster alle rechten en inkomsten van Boskoop zou bezitten. Voor de 100 pond wijst de graaf aan de abdis de inkomsten uit de grafelijke goederen in Delft, Pinacker, Maslant en Flerdine toe. Of nu Gijsbert van Aemstel niet gaarne zijn rechten wilde prijs geven, of dat het klooster moeite had de 150 pond bijeen te brengen, is niet bekend.

Maar het duurde 12 jaren voor de abdis over de volle eigendom van Boskoop kon beschikken. In 1233 richtte Gijsbert van Aemstel een brief aan de abdis, waarin hij de brenger ervan, Menzo van Wesepe, tot gevolmachtigde benoem-

de, om in zijn naam van de heerlijkheid Boskoop afstand te doen en de verschuldigde som in ontvangst te nemen.

Schaum geeft van deze brief, die in het latijn opgesteld was, een vertaling, welke aldus luidt:

Aan de eerwaarde Mevrouw in Christo Emissa, abdis en Ada, zuster van de Heere Grave, nonnen en het ganse convent van Rijnsburg, Gerrit, schildknaap van Amstel, onze groeten en gebeden in den Heere.

Gij zult weten ons aangenaam te zijn, dat gij, tot gebruik der kerke, de goederen van Boskoop moet lossen, en om van die goederen afstand te doen hebben wij van onzentwege aangesteld tot Boskoop de toonder dezes, Menzo van Wesepe, zullende voor welgedaan houden, hetgeen deze Menzo omtrent de voormelde goederen onzentwege zal doen, mits gij van onzentwege vijftig ponden Hollands geld, voor lossinge dier goederen betaalt, om welke penningen van onzentwege te ontvangen, hebben wij dezelfde Menzo gevolmachtigd, tot getuigenis zult gij deze tegenwoordige brief bewaren totdat wij, in tegenwoordigheid van de graaf van Holland, persoonlijk van die goederen hebben afstand gedaan.

De abdij was in feite, waarschijnlijk reeds in 1222, eigenares van het ambacht Boskoop, zij het dan bezwaard met het pand van Gijsbert van Aemstel, doch deze abdij had daarvóór reeds land te Boskoop in eigendom, want op 1 september 1222 verkoopt Lubbertus, abt van Egmond, Ijsbrand en het gehele convent aan abdis Ada en het gehele convent van Rijnsburg een stuk land in Bukscoop, grenzende aan het land van de abdis, voor 12 pond Hollands.

De inwoners van Boskoop waren dus onderhorig geworden aan de Edele Vrouwe van Rijnsburg. Dit bracht het voordeel mee dat Boskoop onder bescherming stond van de abdis en zich daardoor veiliger kon voelen tegen aanvallen en gevechten, o.a. tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten.

Reeds op 31 augustus 1273 profiteerden de Boskopers van het feit dat zij tot de abdij van Rijnsburg behoorden, door van graaf Floris V vrijdom van zijn tol bij Moordrecht te verkrijgen. Deze tol moet gelegen zijn op de plaats waar de Gouwe in de IJssel uitmondt, dus wat nu tot Gouda behoort.

De abijkerk werd de begraafplaats van vele leden van het Hollandse Huis en andere riddergeslachten.

In de loop der jaren ontving de abdij talrijke bezoeken van edelen, die de graven hunner bloedverwanten kwamen bezoeken en daar hun gebeden opzonden. Daarna brachten zij hulde aan de abdis en deze en haar nonnen ontvingen hun gasten met feestelijke maaltijden.

In latere tijden is de kloostertucht verslapt, de strenge regels werden verzacht en het leven in de abdij was zeer goed geworden.

De nonnen mochten hun bezit behouden, zij hadden hun eigen dienstbode en deze nonnen, edele joffers genaamd, reden paard en vierden feesten.

De installatie van een nieuwe abdis werd luisterrijk gevierd met kerkelijke plechtigheden en een optocht van de abdis in een staatsiekoets, gevolgd door een stoet van edelen en vazallen.

Tevoren werd een bode naar Boskoop en andere ambachten gezonden om de bewoners te zeggen 'datse souden komen ende hulden mijnre Vrouwe'. In het jaar 1488/89 liet de abdis een huis voor zich te Boskoop bouwen; in de rekeningen staat:

Uitgegeven voor tymmeren. Eerst om hout onder anderen 2 pond 16 schellingen voor een ouden damloper (schuit met platte bodem) dair mede de wantten van mijn vrouwen huys te Boscoop gemaect zijn. Uitgegeven om steen ende calck . . . voor ijsser, die tymmerluyden door werk aan die stoelen op dat coer . . . ende de costen van vertering te Boscoop van Gerrit de tymmerman en 2 helpers als zij mijn Vrouwen huys aldaar timmerden. Uitgegeven aan metselaren . . . den opperluyden . . . den Leijdeckeren om het loot ende leijgen . . . de rietdeckeren om het riet, lockznoir (bindtouw) ende sooden, latten, den glaesemaker ende om glas . . . loon voor het zetten . . . tot Boscoop in mijn Vrouwen huys. Summa summarum voor tymmeren, van hout, van calck, steen, ijsser, ijsserwerk, arbeidsloen, riet, rietdeckeren, loot, glas ende glaessemakere belooft te samen 255 pond, 16 schellingen en 96 penningen.

Dat de abdis ook een boerderij in Boskoop bezat blijkt uit de rekeningen, waarin sprake is van een uitgave voor transport van 'mijnre Vrouwen beesten naar Boscoop' en in 1492 voor transport van hooi van Hazerswoude naar 'mijnre Vrouwe barch' in Boskoop. Waar dit huis in Boskoop stond is niet bekend.

Tot het gebied van de abdij van Rijnsburg behoorden: Rijnsburg, Boskoop, Zoeterwoude, Pijnacker, het veengebied van Aalsmeer, een deel van het Westland, een deel van Walcheren, een door de abdij drooggemaakte polder bij Stompwijk en andere kleinere landerijen.

De abdis oefende over deze gebieden de rechten van een wereldlijke landsvrouwe uit en de bewoners van deze gebieden waren haar gehoorzaamheid verschuldigd. In haar naam werd de hoogste rechtspraak uitgeoefend, zij had het recht van gratie, ook van de doodstraf.

Dit recht van gratie heeft de abdis Elburg van Langerack in 1560 toegepast ten gunste van een Boskoper, Gijsbrecht Janszoon Coppedrayer.

Deze had ten huize van Aem Claesz. Bode te Boskoop, onder de invloed van drank, twist gekregen met Jan Werboutsz. uit Alphen. De ruzie liep zo hoog dat zij elkaar met broodmessen te lijf gingen, waarbij Jan dodelijk getroffen werd. De schuldige vluchtte uit het gebied van de abdij en de baljuw met zijn vierschaar veroordeelde Gijsbrecht tot verbanning met verbeurdverklaring van zijn bezit. Bovendien liep hij het risico opgehangen te worden, wanneer hij in het gebied van de abdij terug zou komen.

Gijsbrecht richtte een in vrome taal uitgedrukt smeekschrift tot de abdis, die het vonnis veranderde en hem gratie schonk als hij een 'soengeld' van 225 gulden neer zou leggen op het hoogaltaar van de kerk in Alphen.

Op 27 juli 1596 verleende abdis Stephana van Rossum gratie en kwijtschelding van boete aan Lennaert Lennaertsz. te Boschcoop, die uit armoede koren uit de

molen van Boskoop gestolen had. Dezelfde abdis verleende ook gratie aan Huybert Cornelisz., voerman poorter uit Der Goude, die met zijn wagen te Boskoop een kind had dood gereden.

Ook in andere ambachten en heerlijkheden had in de Middeleeuwen de heer van de stad of het land de macht over leven en dood van zijn onderdanen.

Zo lezen wij in Ignatius Walvis, een uittreksel van een oorkonde van de Heer van de stad Der Goude:

In den jaare 1390 op de 1e van Julius gaf graaf Guy van Chantillon, Heer van Der Goude en Schoonhoven, den Poorters en Inwoonders van der Goude macht om in sijne Heerlijkheden, zonder eenige verbeurte, eenen Uitrechtman te dooden, tottertijd toe dat die van Utrecht achterlieten ymand sijner Onderdanen het leeven te benemen.

Ofschoon de wegen en dijken door de inwoners, de 'gehoefslaagden', onderhouden moesten worden, bleef toch de abdij eigenares van die wegen.

In Maria Hüffer lezen wij de volgende oorkonde hierover:

4 Mei 1570. Steffana van Rossum, abdis en Vrouwe te Rijnsburch, Boscoep enz. oorkondt dat zij naar aanleiding van het verzoek van burgemeester en regering van de stad der Goude, gedaan 7 Maart 1570, goedgevonden heeft dat de burens van Reyerscoep die gehoefslaagd zijn op de Reyerscoeper dijk, gelegen tussen de brug van Claes Meewsz. waarover men naar Amsterdam rijdt (nu Bulkse brug) en een Boscoeper brug, hun bomen aan de Zuidzijde van genoemde dijk en aan de zonzijde van de Hoogen weg zullen knotten of omhakken, zonder daarvoor nieuwe bomen te zetten.

Burgemeesters en regeering zullen echter de burens daarvoor schadeloos stellen.

Dit verzoek van de stad Gouda houdt zonder twijfel verband met de krijgsvorrichtingen in die tijd, het begin van de 80-jarige oorlog en kan voor die stad een strategisch doel gehad hebben.

Tot de abdij behoorden grote boomgaarden met de beste soorten fruit. Er stonden ook met dorens bezette gewassen of doornenheggen in de klooster-tuinen, want enige keren komt een uitgaaf voor wegens aankoop van een 'doirnen hantscoen' à 2 schellingen.

Van siergewassen is niets positiefs gevonden. Wel komt in de rekeningen van de abdij een post voor over: 'enen knegt die rosen brogt' maar er staat niet bij of het struiken of bloemen waren, waarschijnlijk voor medicinale doeleinden. De abdij, een complex van hoofd- en bijgebouwen, had een talrijk personeel in dienst, zowel huispersoneel als arbeiders op de landerijen.

Dienstboden en andere vrouwelijke bedienden, koks, bakkers, brouwers, kelder knechts enz., de biechtvaders van het convent, de kapelaans, de rentmeester-generaal, altijd een edelman, met zijn klerken, de Baljuw van Rijnsburg, die met vier 'welgeboren mannen' uit het dorp namens de abdis de rechtspraak uitoefende, de schouten van de onderhorige dorpen, zij waren allen in dienst van de abdij.

Aan het hoofd van deze Staat in de Staat stond de Abdis met vorstelijk gezag

bekleed, die vooral in latere eeuwen een vorstelijke huishouding voerde. De abdis steunde ook de armen in haar gebied en de abdij was dikwijls een toevlucht voor behoeftigen en zieken.

Dit duurde tot aan de reformatie en de oorlog met Spanje. In 1573/74 werd de abdij verwoest; de abdis vestigde zich met enkele nonnen in Leiden. Andere, jongere nonnen keerden in de wereld terug en traden in het huwelijk.

Vanaf deze tijd werden de goederen van de abdij van Rijnsburg door de Ridder-schap van Holland beheerd, maar de jurisdictie over Boskoop bleef dezelfde. De Ridderschap en hun rentmeester van Rijnland bleven de ambtsdragers van Boskoop: de schout, de predikant enz. benoemen, tot aan de Bataafsche Republiek.

De belastingen van de abdij, men noemde ze tienden, vrouwenpacht en hoendergeld, bleven merkwaardig genoeg tot aan 1900 en 1907 gehandhaafd. Zie het aparte hoofdstuk hierover bladz. 206.

DE EERSTE TEELT VAN BOMEN IN HOLLAND

De boomkwekerij, waaronder te verstaan de cultuur van houtachtige vollegrondsgewassen voor sier- en nutsdoeleinden, vindt zijn oorsprong in de landbouw.

De eerste kolonisten, die circa 1200 het onland in Holland ontgonnen, moesten de bomen die zij nodig hadden zelf kweken, zoals overal elders op het plateland.

Zij hadden bomen nodig voor schaduw rondom hun boerderij, die in de zomer koel moest liggen voor de kaasmakerij. Ook houtgewas voor windschermen in het kaal gemaakte landschap en doorn voor heggen enz. waren nodig.

Maar ook vruchtbomen voor voedsel, want zij waren voor hun levensonderhoud in hoge mate op eigen teelt aangewezen.

Het vermeerderen van bomen door middel van zaden en stekken hadden zij of hun voorouders van de natuur en door ervaring geleerd.

Men zal wel spoedig geweten hebben welke bomen door een in de grond gestoken tak, een stek, vermeerderd konden worden en welke men moest zaaien. Ook leerde men dat van zaad gekweekte jonge boompjes verplant moeten worden, wil men later bomen verkrijgen die verpoot kunnen worden zonder dood te gaan.

Vruchtbomen kon men niet of moeilijk door stek vermeerderen, dus moesten zij gezaaid worden. Maar dan kreeg men een groot verschil in soorten: de ene vrucht kon men rauw eten, de andere alleen gekookt. De ene was groot, sappig, de andere klein, droog enz.

De kloosters waren in de Middeleeuwen de dragers en verbreiders van cultuur en zonder twijfel hebben de toenmalige boeren de kunst van het enten van de kloosterlingen geleerd.

Men vond niet alleen in Holland, doch ook elders boeren die bomen kweekten en entten. Hierover leest men in Sangers: 'De ontwikkeling van de Nederlandse tuinbouw', waarin een voorbeeld staat van een pater die anno 1530 een boer in Wehl helpt bij het enten van vruchtbomen:

'dat Willem in de Nennen voersz. den bongaert ombouwen sullen inden paten daer stemmen in ende die pater wil se helpen enten'.

Van de toenmalige grote steden, zoals Leiden en Gouda, weet men dat er in de Middeleeuwen aan de buitenkant van de stad naast 'warmoes en kooltuinen' ook 'teel- en enttuinen' lagen.

Deze voorzagen de poorters van groenten en fruit, ook werden wel fruit- en vruchtbomen naar elders verzonden.

HET DORP BOSKOOP OMSTREEKS 1460 EN DE BOOMKWEKERIJ

In gedachten verplaatsen wij ons naar het ambacht Buckiscope van omstreeks 1460. Voor ons, die gewoon zijn de rivier de Gouwe tussen dijken een flink stuk boven het land te zien liggen, is het moeilijk ons in te denken dat het land toen gelijk met en zelfs boven het niveau van het Gouwewater lag.

Het dorp lag in de 15e eeuw reeds aan beide zijden van de Gouwe, op de smalste plaats ervan, vlak ten noorden van het wijde hamvormige deel, dat later de Ham zou heten. Een houten brug, nog zonder noemenswaardige opritten, verbond de beide delen van het dorp.

Boskoop had toen al een dorpskern van circa 14 huizen aan beide kanten van de Gouwe, de meeste aan de westzijde bij de kerk, die op dezelfde plaats stond als nu de Ned. Hervormde kerk. Daarom neemt men aan dat de westkant het oudste deel is.

De boerenwoningen stonden aan beide kanten van de Laag Boskoper weg aan weerszijden van Reijerskoop en in de Biezen. De Zijde, een waterkering tussen twee polders en de zuidelijke grens van Boskoop vormende, was nog niet bebouwd.

De boerenwoningen hadden lage houten wanden en een hoog rieten dak, zoals men op oude afbeeldingen van het platteland kan zien.

De kerk was van steen gebouwd en volgens de authentieke gegevens, door Maria Hüffer gepubliceerd, gewijd aan de H. Anthonius. Niet aan de H. Johannes de Doper, zoals later wel eens vermeld is.

Het gehele ambacht of dorp telde toen ca. 45 huizen, maar was toch van middelbare grootte, want de kleinste van de 16 Hollandse steden, Muiden, telde toen nauwelijks 100 'haardsteden'.

Op 11 januari 1458 werd te Boskoop een Sint Anthonisgilde opgericht. De inhoud van de stichtingsacte heeft Maria Hüffer als volgt samengevat:

Enige goede mannen uit de parochie Boskoop stichten een broederschap en zusterschap ter

ere van Sint Anthonis, Sint Cornelis, Sint Ewout en Sint Hubert, maarschalken en beschermers in alle plagen en verzoeken pastoor Jan Henrycksz. en de schout Jan die Backer de ordonantie te bezegelen. Waarna in het stuk de statuten volgen, betreffende de viering van de Sint Anthonisdag in de winter (17 Januari), een processie met een Sint Anthonisbeeld en de relikwieën om het kerkhof en het wijdingsfeest om het Sint Anthonisaltaar op Zondag na Sint Jan Baptist in de zomer (24 Juni) de begrafenis van gildebroeders en zusters en de te houden zielsmissen, de jaarlijkse bijdragen der leden, offeranden, aalmoezen aan de armen, de vergoeding bij opzegging van het lidmaatschap, de keuze van drie procuratoren en twee vrouwen die de altaarbenodigdheden en andere voorwerpen aan het gilde behorende, zullen bewaren en de deelname aan de gildemaaltijd.

Oostelijk van de Gouwe ligt Hoog Boskoop, ten westen Laag Boskoop. Zoals de namen uitwijzen ligt het laatste deel wat lager dan Hoog Boskoop. Laag Boskoop kan nauwelijks meer het overtollige water voldoende in de Alffener wetering lozen, die helemaal in de IJssel uitmondt en anno 1486 werd Laag Boskoop ingepolderd. Maar Hoog Boskoop heeft in de eerste honderd jaren nog voldoende afwatering in de 'Alffens', een boezemsloot die ook naar de IJssel loopt. (Zie hoofdstukken over de polders)

Het ambacht Boskoop kan zich in vele opzichten onder de heerschappij van de abdis van Rijnsburg gelukkig prijzen.

Zij toch geeft geen toestemming de vruchtbare veengrond door afgraving voor turf in geld om te zetten, zoals de Heren van andere ambachten in de omgeving doen. Dat is éénmaal veel geld maken en waardeloos water ervoor in de plaats krijgen; de abdis behoudt liever de goede Boskoopse aarde.

Zij verlangt van haar Boskopers ook geen hand- en spandiensten om krijg te voeren.

De Boskoopse boeren waren in dit tijdvak nog voor een groot deel zelfvoorzienend. Zij waren niet alleen veehouders, zoals in latere tijden, maar teelden ook graan en peulvruchten.

Een ander produkt van hun land was hennep, waarvan de vezels de grondstof leverden voor touw, zeilen, zakken, enz. De zich steeds uitbreidende Hollandse vloot van zeilschepen ter zee en op de binnenwateren had veel hennepvezel nodig, die goed betaald werd.

De hennep teelt was zeer arbeidsintensief en verlangde sterk bemest land. De mannelijke hennep, de 'gelling' was het eerst rijp en werd dan in de nazomer getrokken. De bossen gelling werden in de sloot geroot, wat 10 tot 14 dagen duurde en daarna gedroogd. Dit roten en drogen gaf een onfrisse geur af. 's Winters werd de hennep met slaghouten gebroken tot stoppels, terwijl de vezels los raakten, ten slotte werden de stoppels over een spijkerbed geslagen om de vezels geheel vrij te krijgen. De 'zelling', de vrouwelijke hennep, werd later getrokken en thuis door de gehele familie geschild.

De bewoners van Laag Boskoop klaagden in het jaar 1559 bij de schout over de verontreiniging van hun slootwater door hennep weken, hun water dat de

mensen niet alleen voor de was, maar ook in de huishouding en als drinkwater gebruikten.

De schout kon toen moeilijk een oplossing vinden zonder een der partijen, de henneptelers of de klagers, voor het hoofd te stoten en liet daarom de beslissing over aan de hoogste autoriteit, de abdis van Rijnsburg. Dit blijkt uit een verzoekschrift van de volgende strekking:

De schout en de buren van Laech Boscoop verzoeken de abdis, Vrouwe van Rijnsburg, Boskoop enz. verlot hennep te mogen laten weken in de wateringhe in de polder Laegh Boscoop, waaromtrent door de schout van Boscoop een kerkgebod zal worden gedaan, dat bezwaren hiertegen op 20 Augustus kenbaar kunnen worden gemaakt, waarna zij hierop zal beslissen.

Vrij spoedig verdween de hennepteelt uit Boskoop, maar handhaafde zich nog lang aan de Lek, tot in de 19e eeuw, volgens A. M. M. van der Wouden in 'Lekkerkerks Verleden'.

Daar kochten later de Boskoopse kwekers hun stoppels voor het maken van 'platte perziken'.

Boomkwekerij

Evenals elders kweekten de Boskoopse boeren zelf de bomen die zij nodig hadden voor schaduw, windschutten of heggen.

De meest intelligenten van hen verstonden ook de kunst van het enten van vruchtbomen: de juiste tijd, het nauwkeurig aansnijden, plaatsing van het entrijs en zorgvuldig dichtsmieren van de wond, om een gunstig resultaat te verkrijgen.

Zij kweekten nog uitsluitend bomen en struiken voor nutsdoeleinden, er was nog geen sprake van sierteelt, ofschoon de natuurliehebbers niet blind geweest kunnen zijn voor de schoonheid van een bloeiende boomgaard, de ontluikende natuur in de lente, enz.

De schout van Boskoop omstreeks 1466 heette Jan die Backer en was natuurlijk van beroep bakker, vandaar zijn naam, de gewone lieden hadden toen nog geen familienaam.

Zijn huis stond aan de Gouwe bij de brug, waar hij gelegenheid had ook aan de voorbijvarende schippers brood te verkopen.

Hij bakte zijn tarwe- en roggebrood niet elke dag, daar was de omzet te klein voor, want vele boeren bakten zelf hun brood in een 'snuyver', een op het erf staande bakoven. Zijn weinige klanten waren de hoefsmid, de 'coppedayer' die houten koppen, schotels en lepels draaide en enkele andere ambachtslieden. Daar de bakkerij niet voldoende opleverde had hij ook wei- en bouwland.

Uit hoofde van zijn ambt als schout kwam hij meerdere keren per jaar op de abdij van Rijnsburg om belastingzaken te behandelen met de rentmeester, Heer Adriaan van der Does, of voor andere zaken met de Edele Vrouwe zelf.

Ook wel om met drie andere Boskopers, die tot 'Welgeboren mannen' benoemd waren, met de Baljuw van Rijnsburg de vierschaar te spannen, die wij nu de rechtbank noemen. De Schout met zijn twee schepenen vormden het 'kantongerecht', dat in Boskoop uitgeoefend werd.

Bij de gelegenheden dat de schout en de andere Boskoopse ambtsdragers de abdij bezochten, konden zij de grote boomgaarden bezichtigen en zien welke vruchtensoorten aanwezig waren.

Dank zij de vele voorname relaties die het adellijke nonnenklooster bezat, waren de boomgaarden van de beste soorten voorzien. De Boskopers waren dus in de gelegenheid van deze soorten kennis te nemen en er entrijs van te bekomen.

Ten slotte hadden deze Boskoopse boeren niet alleen vruchtbomen en ander houtgewas voor eigen gebruik geteeld, zij konden er ook van verkopen.

Omstreeks 1460 was jonkvrouwe Elisabeth van Matthenesse (die 90 jaren oud werd) abdis van Rijnsburg. Zij was er steeds op uit haar boomgaarden te vergroten en van de beste soorten te voorzien, daarom moest ze vruchtbomen bijkopen. Ook ander boomgewas moest gekocht worden, soms van vrij grote afstand, wat aan transportkosten en door de vele tollen onderweg duur was. Zij bezocht Boskoop minstens éénmaal per jaar, meestal in de oogsttijd, want dan werd de belasting in natura: de tienden op koren, de smaltienden op peulvruchten, geïnd. Haar rentmeester Adriaan van der Does vergezelde haar in de regel.

Bij zo'n bezoek was de schout Jan die Bakker de aangewezen man om zijn Edele Vrouwe te ontvangen. Hij deed dit in de regel door aanbidding van een klein geschenk, want het was van groot belang dat hij bij zijn Vrouwe in de gunst bleef.

Mogelijk dat hij wat van zijn fijne vruchten aanbood van bomen die hij of zijn collega's gekweekt hadden, of dat de abdis op andere wijze met Boskoops fruit in kennis kwam. In elk geval kocht zij vrucht- en andere bomen en struiken van Boskopers tegen goede prijzen.

Alvorens een lijst te geven van de aankopen van bomen voor de abdij, moeten wij eerst de toen gangbare muntsoorten behandelen, vóór wij de toenmalige prijzen door vergelijking enigszins kunnen herleiden tot de nu geldende waarden. In het tijdvak waarover dit hoofdstuk handelt, waren talloze geldsoorten in omloop. Het is doelloos deze alle te beschrijven, daarom hier een lijstje van de meest gangbare.

Iedere muntsoort gaf men een toevoeging . . . groten, dat was voor de omrekening in Hollandse ponden, want de eindbedragen in de boeken van de abdij waren altijd in ponden Hollands.

Een pond Hollands = 30 groten; een pond bona of goede = 40 groten; een pond Vlaams = 240 groten.

Kleding van de boeren- en boomkwekersstand ca. 1600, volgens J. le Francy van Berkheij 1776

Een damloper, 15e eeuw

WEST.

De Schapweygen
des grooten
Ben megen. die
sonds. 1625. 1626.

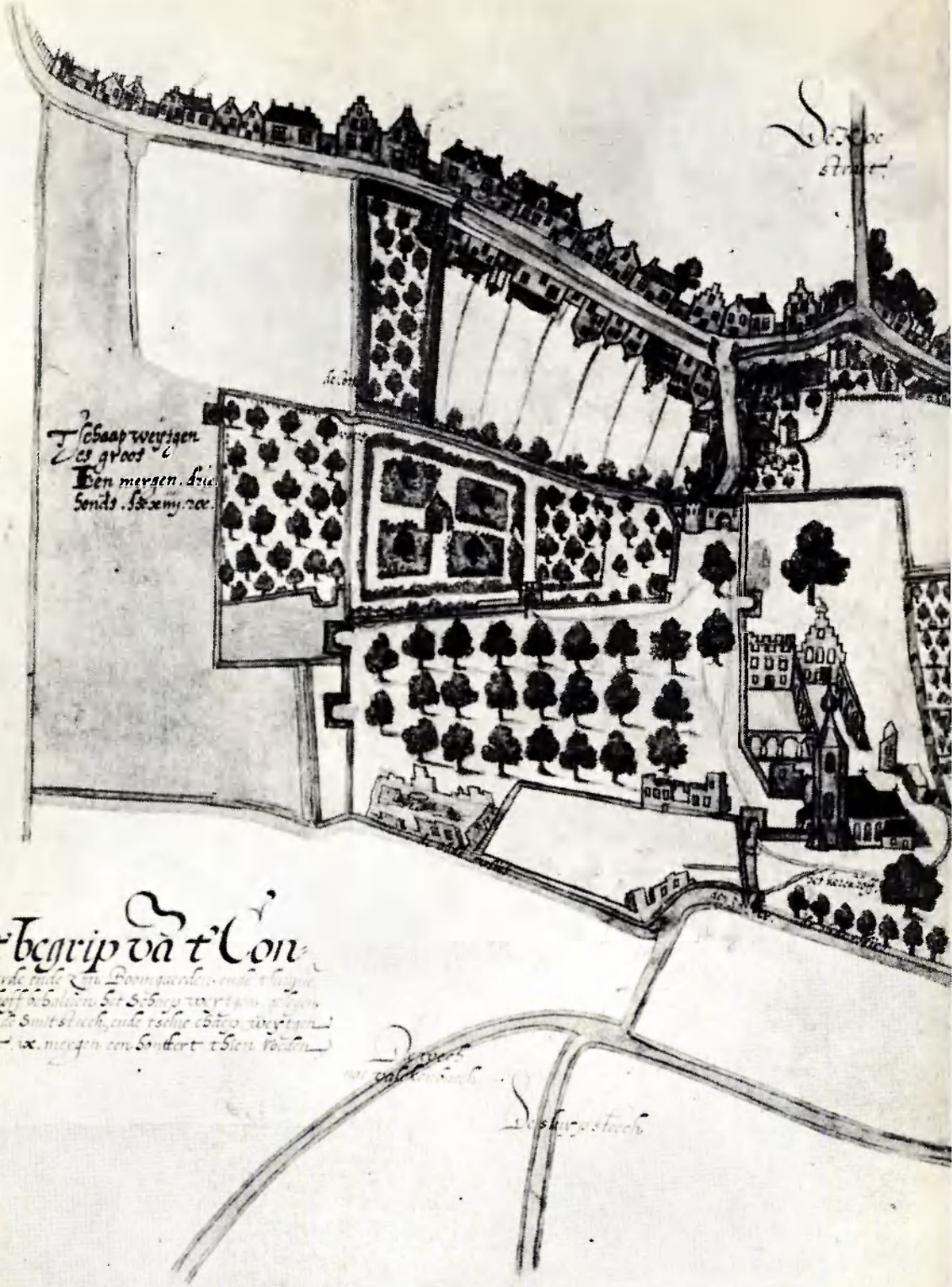
De Doec
straat

Het Oet begrip van t'Con

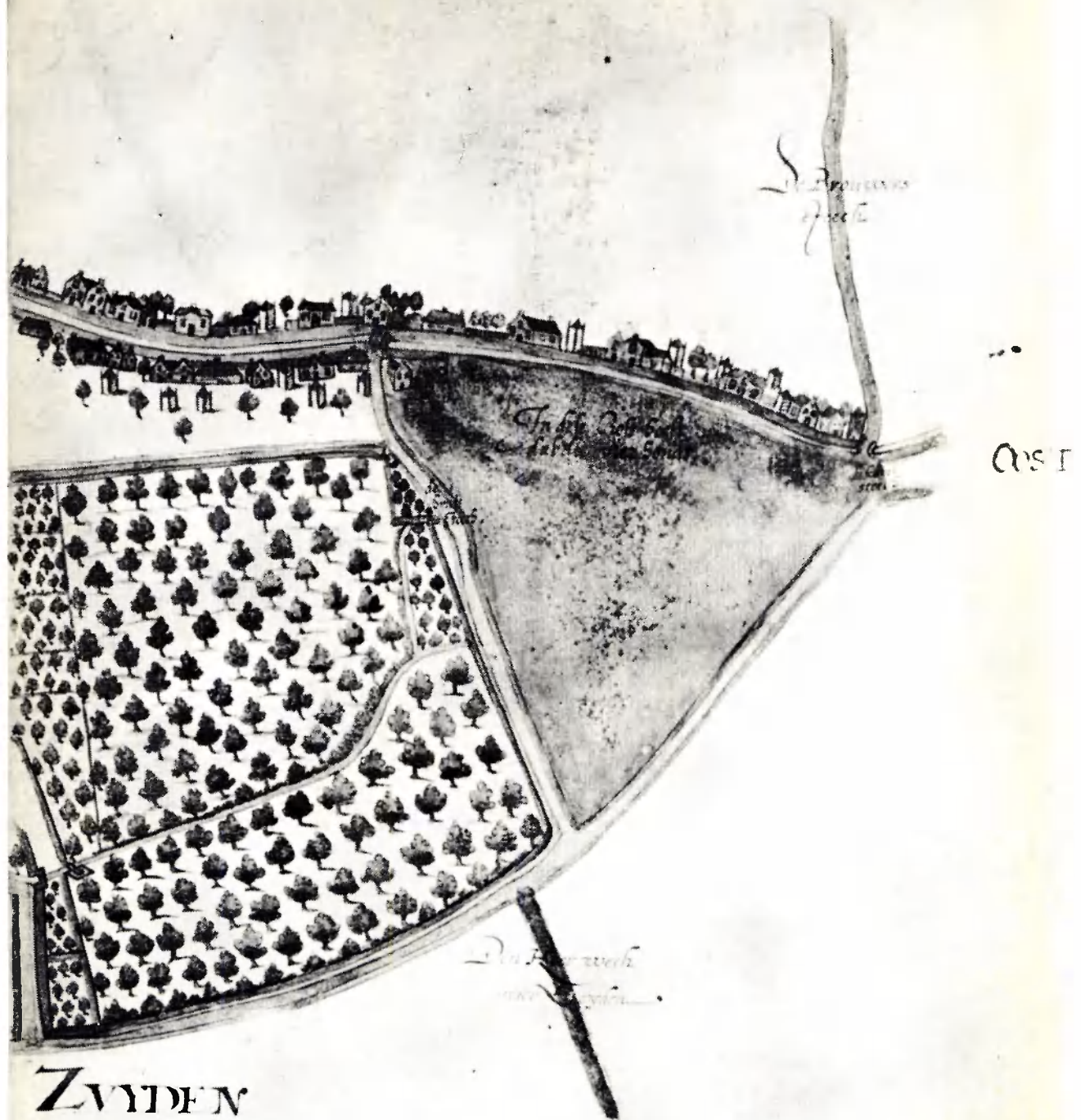
cent met de jaccade ende t'con
met de kerk ende de bulten die
des grooten ben megen
is in sinen grooten megen con
bulten t'con bulten

De Doec
straat

De Doec
straat

NORD.

Plattegrond van de adellijke vrouwenabdij van Rijnsburg

Rembertus Dodonaeus 1516-1585 - Cruydtboeck - Carolus Clusius 1526-1609

Carolusgulden waren gelijk aan een pond bona en verdeeld in 20 stuivers. Een pond, aangeduid met lb had 20 schellingen, aangeduid met s en een schelling had 12 penningen, aangeduid met d, dinarius.

Engeland heeft zijn munt dus nog precies zoals in de Middeleeuwen, conservatiever kan het niet.

Laten de Boskoopse kwekers zich echter van kritiek onthouden, want zij rekenen op de dag van heden in hun kwekerijen nog met Rijnlandse roeden, voeten en duimen, de maat van de Middeleeuwen!

De prijzen in de middeleeuwse munten zeggen ons niets, men moet dus vergelijkingen maken.

Daar er, althans in Boskoop, nog geen boomkwekerij als volledige broodwinning bestond, doch als nevenbedrijfje van de landbouw uitgeoefend werd, was het kweken van bomen een zuivere landbouwaangelegenheid.

Men kan dus de opbrengst van het 'boomgewas' vergelijken met die van andere landbouwgewassen en produkten.

Dit in afwijking van latere tijden, toen de boomkwekerij een apart zelfstandig beroep geworden was en van welke tijden wij indexcijfers hebben.

Volgens de door Maria Hüffer gepubliceerde abdijrekeningen kostte een koe in de 15e eeuw 4 tot 5 lb., een varken 15 s. per stuk, rogge en tarwe circa 1½ s. per hectoliter (een mud). In 1964 zijn deze prijzen ongeveer als volgt: een koe f 800,— à f 900,—, een varken f 350,—, rogge en tarwe ongeveer f 20,— en f 27,— per hectoliter.

Volgens het gemiddelde van deze prijsverschillen zouden wij het pond Hollands (lb.) afgerond op f 200,— kunnen stellen en de schelling (s.) op f 10,—. Deze omrekening is misschien niet nauwkeurig, maar in elk geval bruikbaar voor vergelijking.

LIJST VAN AANKOPEN
VAN BOMEN DOOR DE ABDIJ VAN RIJNSBURG,
OVERGENOMEN UIT DE REKENINGEN VAN DE ABDIJ

Hierbij moet men in aanmerking nemen dat het woord 'bij' de betekenis had van 'aan', dus 'betaald aan' evenals in het Engels: 'by the . . . bank'. De hierin voorkomende namen zijn dus niet altijd de leveranciers, doch de namen van de personen aan wie het geld overhandigd is.

Op 10 november 1466 ontving de schout van Boskoop (Jan die Backer) betaling voor levering van vruchtbomen uit Boskoop, volgens afbeelding.

De woordelijke overzetting der Gotische schrijffletters in hedendaags schrift is als volgt: het gedeelte dat wij tussen / / geplaatst hebben, heeft betrekking op de betaling van de vruchtbomen.

Item bij heren Andries gegeuen van een paert te verwisselen om in de viskarre te gaen III lb. XV s. / ende bij den scout van Boskoop gegeuen van tyen (tien) peerenten ende van X appelenten mits VI groten van Boscoop tot Rijnsburch te brengen ende al in den boegaert geset III lb. VII s. IIII d. / comt tsamen VII lb. II s.

Betaling der vruchtbomen op 10 November 1466

DIT IS HET BEWIJS VAN
DE OUDST BEKENDE LEVERING VAN
BOMEN UIT BOSKOOP.

	tegenwoordige waarde	
	per stuk in Gld.	totaal in Gld.
1466 Aan de schout van Boskoop is voor 10 pere- en 10 appelbomen betaald- 3 lb. 7 s. 4 d.	33,70	674,—
1482 a. item gegeuen Sijmon van Bretten van XX eijken van elck styk VI gr. geset ende gepotet upt hof ende wat dit jair uytgaet dat sal hij weder vol setten up sijnnen cost facit IIII lb.	40,—	800,—
1482 b. Item gegeuen bij Willem Claesz. om duysent wilgenpoten VIII rijnsen guldens dat stuk XL gr. van wijncoop II gr.		
1482 item gegeuen bij Gerryt Stere om VC (500) elsenpoten van elck hondert VI gr. voit Geryts onlede ende arbeyt gegeuen X gr. XXVI s. VIII d.	0,53	265,—
1482 Item gegeuen bij Willem Claeszn. om IX peerenten van elck stuck VII gr. van III appelenten van elck stuck VI gr. factit samen II lb. XIII s.	45,—	540,—
1467 c. Item bij Pouwels Paeu gegeuen van XII peerenten ende appelenten tsamen XXII $\frac{1}{2}$ stuver ende van acht boschlatten in den gaerde ver- bezicht (gebruikt) 't bosch II $\frac{1}{4}$ gr. comt tsamen II lb. III s. IIII d.	36,11	433,35
1478 d. Item bij Adriaan van der Does gegeuen om IIIIC (400) jonge Esschen te poten ende om XXVIII jonge Ypen tsamen XVI stuers I d. om VIII notenboemen ende II Cristangenboemen (tamme kastanjes) stuck III st. om VI eicken IX stuers van brengen Warmondt tot Rijnsburgh II gr. comt tsamen II lb. XIII s. IX d.		547,50

1479	Item die prior van Warmond gegeuen bij Adriaan van der Does van XXIII eykenpoten van dat stuck I gr. all op dat hoff gheset facit XVI s.	6,60	160,—
1479	Item bij den selven gegeuen om een hondert Ypenpoten XVI gr. VI d. om een hondert elsenpoten IIII½ al tot Cloesterschuyr opt hof ende Clinckenberchge geset. daerom hier XIII s. II d.	0,71	141,60
1498	e. Gegeuen bij Jan Adriaensz. tot Vytrecht (Utrecht) van XXV peerenten mits vracht, tollen ende oncosten IX lb. VII s. VI d.	75,—	1890,—
1480	f. Item gegeuen dirck Jansz. van abeelenpoten VI s. VII d.		160,60
1481	g. Item gegeuen bij Jan Willemsz. van XXVI eykenpoten van dat stuck II½ gr. van vracht ende cost ende van Jan sijn dachhuyren gegeuen alsoe dat die somme off beloipt tsamen want sij bouen Breda I½ mijl gehaelt worden als III lb. XV s. VIII d.	29,—	733,—
1481	h. Item gegeuen Florijsz. Jansz. van XXXII jonge kerseboemen poten geset in den boomgaert VI gr. facit III s.	1,25	40,—
1481	Item gegeuen bij Jacop Mouwerijnsz. geryt van Poelgeest van VI noottenboommen poten van dat stuck I½ gr. all op dat hof gepotet facit VI s.	10,—	60,—
1490	Item gegeuen bij Wambout Jansz. Soetermeer 6000 elst van elcke duysent 45 stuyvers facit 18 lb.	0,30	1800,—
1479	j. Item bij Wouter Gardenier gegeuen Luyttgen die Backer van vijf peerenten van dat stuck VI gr. all geset in den groten boemgaertd facit XX s.	40,—	200,—
	a. Dit was een levering met garantie voor hergroei. Mogelijk waren deze bomen ook uit Boskoop, want de betaling staat samen met een bijdrage aan 'die cassenair van Sint Anthoniscasse' vermeld.		
	b. Daar deze post samen met wijn vermeld is, weten wij niet wat de bomen gekost hebben.		
	c. Dit totale bedrag was inclusief de acht 'boschlatten'		
	e. De vele tollen, vrachtkosten, overslag enz. op de toen grote afstand van Utrecht naar Rijnsburg hebben deze post zo hoog gemaakt.		
	f. Geen stuksprijs, omdat het aantal bomen onbekend is.		
	g. Ook weer belast met hoge transport- en nevenkosten.		
	h. Dit waren zonder twijfel jonge zaailing kersen.		
	j. Hier is de koopsom door Wouter Gardenier (Wouter de tuinman) betaald aan Luytgen die Backer.		

Over zeven posten is geen plaatsnaam aangegeven, er is dus een mogelijkheid dat een of meer uit Boskoop afkomstig zijn.

Dit is maar een klein deel van de talrijke aankopen van bomen voor het klooster in de loop der jaren of eeuwen, dat voor ons bewaard gebleven is.

In verhouding tot de prijzen van andere landbouwprodukten waren de bomen zeer duur en was de boomkwekerij dus bijzonder lonend.

Het is te begrijpen dat deze prijzen enige van de meest intelligente boeren aanmoedigden zich op de boomteelt voor de verkoop te gaan toeleggen.

Er was bepaald behoefte aan voldoende pootgoed, jonge bomen, hetgeen blijkt uit het feit dat het dikwijls van, voor die tijd, verre afstand gekocht moest worden. Niet alleen voor de abdij van Rijnsburg, maar ook voor de aanplant van het Haagse bos was boomgewas nodig, waarvan wij hier enige aankopen laten volgen.

Er is geen aanduiding te vinden dat van deze leveranties iets uit Boskoop gekomen is, toch laten wij ze hier ook volgen voor vergelijking met bovengenoemde prijzen, die vrij goed met elkaar overeenstemmen.

Aankopen voor het Haagse Bos. De prijzen zijn in ponden en stuivers, zonder aanduiding van de grootte van het pond, maar wij nemen aan dat hier ponden Hollands bedoeld worden, die wij tegen de imaginaire koers van 200 gld. omrekenen, de stuiver dus voor f 10,—.

1471, 5250 jonge els gekocht voor 4 stuiver per 100 f 0,40 per stuk.

1475, 3000 jonge els gekocht in Zoetermeer voor 5 stuiver p. 100 f 0,50 per stuk.

1477/78, 18500 jonge els gekocht voor 5½ stuiver p. 100 f 0,55 per stuk.

1479, 24000 jonge els gekocht voor 4½ stuiver p. 100 f 0,45 per stuk.

1540, '41, '42, 1554 en 1558 minstens 428.000 jonge els per contract gekocht, te leveren aan het Spui (dat toen nog een vaart was) tegen 4,4 stuiver per 100 stuks is f 0,44 per stuk. Voor afname van grote partijen maakte men dus toen reeds contracten. De herkomst wordt verder niet vermeld, waarschijnlijk was Zoetermeer een 'centrum' van elzenteelt. In het begin van onze eeuw waren er in Hazerswoude West nog 'elsboeren', boeren die jaarlijks een hoek els zaaiden. Dat konden ze op dezelfde hoek doen waar els geroid was, want hij gedijt het beste op grond die 'ingeënt' is door organismen, afkomstig van vorige elzen.

1472. 100 jonge eiken, 1488/'89 74 eiken 'lanck bet twee vaem' (dus boompjes) tegen 3 lb. 15 st. per 100 geleverd door Jacob Jacobsz., portier van de Oostpoorte. Bijna f 10,— per stuk.

1493 en '95. 500 en 350 eiken gekocht te Harle bij Wouw (Brabant) van Bergen op Zoom vervoerd naar Delft. Enige Brabantse broeders kwamen ze poten.

1496/'97. 625 jonge eikebomen uit Brabant 1 lb. 6 st. per 100, p. st. f 2,60. In 1526/'29 werd de portier Jacob Lodewijksz. naar Geertruidenberg en omstreken gestuurd om bomen te kopen. De eerste bomenzoeker! Hij kon echter niets vinden, alles was al door (de bomenzoeker van) de graaf van Nassau en anderen weggekocht. Ten slotte vond hij in Rosendael bij de schout nog 525 eiken.

Jonge Iepen kocht men in Vlaanderen, in 1565 en '68 van Louwerens Jansz.

Poot te Yperen resp. 335 en 225 stuks tegen 2 stuivers is f 20,— per stuk.

Beuken haalde men uit het 'Haerlemse Bosch'.

Uit 1522 is er een 'Getuigenisse van Haerlemers', die eiken en beuken tot 'wildernisse ende edelhout' rekenden; elzen, wilgen, populieren en abelen behoorden tot het 'huysmanshout' (boerenhout).

Kinderarbeid. In 1550 waren in het Haagse bos vier kinderen bezig om 'de akere te poeten ende in d'aerde te stecken', eikels in de aarde stoppen, waarmee ze 6 schellingen verdiend hadden.

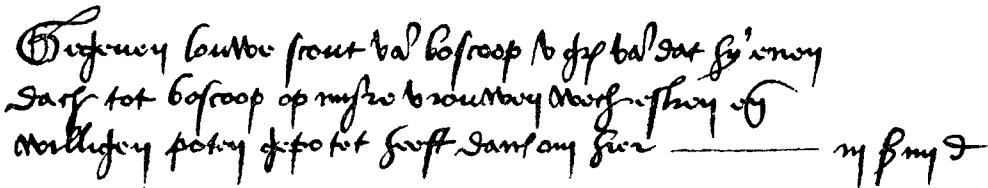
Eerste bestrijdingsmiddel. In 1518 had men 12 pond oud robbenspek tegen 15 stuivers gekocht om de jonge boompjes tot op drie voet in te smeren tegen konijne- en reeë-vraat. Voor hetzelfde doel kocht men in 1521 een halve ton oud traansmeer van vis tegen 10 stuivers.

Zelfs het wild kon blijkbaar de stank van dat spul niet verdragen. Een fris karweitje voor de betrokken arbeiders!

Dat vond men blijkbaar later ook, want toen werden de jonge boompjes tegen wildvraat beschermd door de stammetjes met riet of biezene, vastgebonden met 'locksnoir' (rietdekkerstouw), te bedekken.

Boskoopse boomteelt. Om hierop terug te komen, van de eerstvolgende tientallen jaren ontbreken ons de gegevens, maar dit betekent niet dat deze teelt slechts incidenteel en tijdelijk in Boskoop beoefend was.

Integendeel, latere gegevens bewijzen dat dit vrij primitieve begin van de boomkwekerij zich langzaam ontwikkelde tot een zelfstandig bedrijf in Boskoop. In 1491-'92 moet de schout van Boskoop boomkweker of althans met boomkweken bekend geweest zijn, getuige het volgende uit de rekeningen van de abdi van Rijsenburg:

Die vrouwe Louwe scout van boskoop V gr. van dat hij enen dach tot Boskoop up mijnre vrouwen
wech esken ende willigen poten gepotet heeft.

gegeuen louwe scout van boskoop V gr. van dat hij enen dach tot Boskoop up mijnre vrouwen wech esken ende willigen poten gepotet heeft.

DE SCHILDTAELE EN DE TOESTAND IN BOSKOOP ANNO 1515

In de Middeleeuwen en late Middeleeuwen leefde men in de dorpen op het land niet altijd veilig. Omstreeks 1514-1515 hadden de hertog van Saksen en hertog Karel van Gelder oorlog met elkaar en bij het beëindigen van de vijandelijkheden trokken afgedankte soldaten van beide partijen, waarschijnlijk zonder soldij, plunderend en brandschattend door het land.

Lekkerkerk werd in 1514 vrijwel geheel verbrand, de omgeving gedeeltelijk, de soldaten eisten van de boeren, onder bedreiging hun woning in brand te steken, geld of goederen of beide.

Aan dit lot ontkwam ook Boskoop niet en de beschrijving ervan danken wij aan het feit dat toevallig in die tijd vier commissarissen, door de landsregering afgevaardigd, alle dorpen en steden bezochten om de financiële draagkracht van de bevolking op te nemen voor een nieuwe grondslag tot belastingheffing, de 'schildtaele'. Een schild was een middeleeuwse muntsoort. De vier heren die dit werk uitvoerden waren: J. Carondelet, Mr. Willem de Margues, Floris van Wijngaerden en Mr. Vincent Cornelisz. die de Boskoopse ambachtsbewaarders onder ede een verklaring lieten tekenen over de financiële toestand van de Boskoopse ingezetenen. Deze officiële stukken zijn bewaard gebleven en te boek gesteld door R. Fruin onder de titel: 'Informacie up den staet, faculteit ende gelegentheyt van de steden en dorpen van Hollant ende Vrieslant om daerna te regelen de nyeuwschildtaele, gedaen in den jaere MDXIV'. Het gedeelte over Boskoop is gedateerd 28 februari 1515, niet 1514, zoals dit in het officiële stuk staat, in die tijd begon het nieuwe jaar pas met Pasen en dus was het voor onze tijdrekening al 1515. Wij laten hier het stuk, woordelijk overgenomen uit Fruin, volgen:

BOSCOEP

Nicolaes Herperszoon, oudt omtrent 50 jaeren, ende Claes Janszoon, alias Claes Geeritss. oudt 58 jaeren, beyde ambachtsbewaerders, geexamineert by hueren eede upt arlen voorsz., den lesten dach in Februario anno 1514 voors.

Upt Ie arle seggen, datter zijn omtrent 40 haertsteden, onder arm ende rijck, ende deen helft en zouden niet twee maanden in siecten leggen, zy en moesten van der aelmisse leven, ende zijn nu veel min dan over 10 jaeren.

Upt IIe arle seggen, datter zijn bet dan anderhalf hondert communicanten, maer niet veel meer, ende de pastoer es wech omme die ruyters die daer geweest zijn.

Upt IIIe arle seggen, dat zy geen excijsen en geven in haer dorp, noch en hebben geen renten upt lichaem van den dorp vercocht, zoe zy geen geloof hebben, want omtrent 2 of 3 jaeren geleden zoe waeren 2 van huere buyrluyden gevangen tot Bodegraven, ende zy presenteerden ter Goude, daer zy up 1 mijle naer leggen, te vercoopen eene jaerlicxe rente van omtrent 9 of 10 Rh gl. tsjaers, zy en mochten daer niet toe commen by cranck geloeve.

Upt IVe arle seggen, dat zy huerluyden ongelden gaderen by kerven, ende hebben omtrent 50 kerven, en heeft de rijcxte $5\frac{1}{2}$ kerf, ende rekenen elcke kerf voor 100 Rh. gl.

Upt Vle arle seggen, dat zy hem generen mit alrehande lantneringe, dat de lantman doet, als mit de koe, spitten, delven, riet te snijden, mit ponten omme turf te halen ende diergelijcke. Dat ambacht es groot 551 mergen, ende tselve lant wort alle gebruyct by de buyeren ende inwonenden van Boscoep, ende behoert alle dat lant den buyeren ende inwonenden van Boscoep, uytgesondert de abdisse ende dat convent van Rijnsburch hebben daerinne omtrent 47 mergen, ende die erfgenamen van wijlen Adriaan van der Does omtrent 32 mergen. Ende es waerdich de mergen jaerlicx in huere, dat een deur tander, 5 st. 1 oert vrijs gelts, ende in coope een penninck 10.

Upt VIe arle seggen, dat zoe wye uert om vrij gelt, die heeft jaerlicx te gelden an molengelt,

watergelt, dijckaetge, sluyssen ende anders, als daer geen inbrexen of nyeuwe wercken en zijn, 8 of 8½ stuver upte mergen, teen jaer deur tandere, ende hebben dit jaer wel 18 stuver upte mergen.'

De pastoor was voor de ruiters gevluht, de schout en enige welgestelde boeren waren waarschijnlijk eveneens weg, de eigendommen hadden weinig waarde, en daartegenover stonden nog zware waterstaatslasten: 8 tot 8½ stuiver per morgen 'teen jaer deur tandere' (gemiddeld), maar dit jaar zelfs 18 st.

Een ideale toestand om belastingaangifte te doen, waar de Boskoopse ambachtsbewaarders behoorlijk partij van getrokken hebben.

Het is een bekende zaak dat alle Hollandse ambachten bij het beantwoorden van deze enquête steen en been klaagden om de nieuwe belasting zoveel mogelijk te drukken.

Uit dit stuk kan men ook zien, dat van de 551 morgen, die Boskoop groot was, de abdij 47 morgen en de erfgenamen van Adriaan van der Does 32 morgen bezaten en dat de rest, 472 morgen, in eigendom was bij de inwoners van Boskoop en de boeren! Groot grondbezit bestond in Boskoop niet.

Verder ziet men dat de Boskopers 'mit ponten omme turf te halen' voeren, dat waren de eerste Boskoopse turfschippers, die jaren later een belangrijke rol zouden spelen in het transport van de Boskoopse bomen.

De 'enterij' en teelt van bomen, door enkele boeren als kleine nevencultuur beoefend, wordt nog niet genoemd.

Ongeveer vijftig jaren later zou blijken dat boomkwekerijland veel hogere huurwaarde had en van de huurwaarde moesten de eigenaars tienden betalen. Men kan dus veilig aannemen dat de boeren hun met bomen beteelde oppervlakte eenvoudig verzwegen en alles als wei- en bouwland opgaven.

DE PACHTPRIJZEN VAN HET LAND

Maria Hüffer geeft hiervan de volgende uittreksels uit de originele oorkonden:

1 Maart 1538. Maria van Tautenburch, abdis, Elisabeth van Aemstel en Mijnden, priorin en het convent van Rijnsburch geven in pacht aan Claes Gerritsz. 13½ morgen land in het ambacht Boscoop, aan de lage Boscoeper wegh, notwegh (Otweg) tot de Goukade voor 40 Carolusguldens per jaar.

3 November 1538. Dezelfden geven in pacht aan Cornelis Cornelisz. in Boscoop 22½ morgen land achter de Laag Boscoeper wegh tot de Goukade voor 40 Carolusguldens per jaar.

8 Juni 1552. Dezelfden geven in pacht aan Gerryt Bouwensz., schout te Boscoop, 8 morgen land aan de Reynerscooper wegh voor 18 Carolusguldens per jaar.

8 Juni 1552. Dezelfden geven in pacht aan Aem Claesz. 3 morgen land in het ambacht Boscoop voor 6 Carolusguldens per jaar.

Hoe men die Carolusguldens ook wil omrekenen, de verhouding blijft dezelfde. Voor het weiden van één koe (toen niet meer dan één koe per hectare of 1 morgen 1 hond) betaalde de boer ongeveer een derde deel van de prijs van die

koe per jaar! Ook in verhouding tot de graanprijzen waren die pachten zeer hoog.

Eigenaardig is het dat, volgens Maria Hüffer, de ontvangsten in de rekeningen van de abdij altijd in ponden bona of Carolusgulden à 40 groten werden geboekt, tegen de uitgaven in ponden Hollandsch à 30 groten.

Als wij het pond Hollandsch van 30 groten voor de tegenwoordige waarde op f 200,— stellen, dan wordt een Carolusgulden van 40 groten f 267,—.

Gemakshalve brengen wij deze omrekening op f 250,— wegens het feit dat er intussen een aantal jaren verlopen zijn en het geld ongetwijfeld wat in waarde verminderd is.

Bovengenoemd land deed dus aan jaarlijkse pachtsom iets minder dan twee tot drie Carolusgulden per morgen, hedendaagse waarde f 450,— tot f 750,— per morgen of 600 roe voor boerenland!

Men kan de tegenwoordige geldswaarde voor de Carolusgulden lager stellen, maar dan moet men dit voor de landbouwprodukten ook doen en dan blijft de onderlinge verhouding dezelfde: Zéér ongunstig voor de boeren-pachters! Middeleeuwse toestanden?

DE VERKOOPPRIJZEN VAN WEI- EN BOUWLAND

De landprijzen waren in die tijd eveneens hoog in verhouding tot de produkten die ervan geoogst werden.

Hier een paar voorbeelden van landverkoop van de abdij, buiten Boskoop. Van Boskoop is niets bekend.

23 April 1341. In Oegstgeest, 12 morgen 1 hond voor 36½ lb. Hollands.

18 Januari 1369. In Maasland, 1 morgen voor 13 lb. 15 s.

8 Januari 1364. In Vlaardingen 2 morgen tegen 11 lb. per morgen.

20 September 1542. In Stompwijk, aan de Wilsvener weg, 20 morgen afgegraven veenland voor 650 Carolusgulden.

1 December 1543. In Stompwijk aan de Vliet, 8 morgen 2 hond, 24 roe voor 750 Carolusgulden.

Een morgen is 600 roe, een hond is éénhonderd roe.

DE ARBEIDSLONEN

Van de lonen die in Boskoop aan boerenknechts betaald werden, weten wij niets. Van de lonen op de abdij is het volgende te vertellen:

Een bouwmeester d.i. meester over de bouw of teelt, dus meesterknecht, verdiende 20 lb. per jaar.

Een seizoenarbeider kreeg voor vijf weken werk 26 s. 8 d.

In 1491 kreeg een nieuw benoemde bouwmeester maar 16 lb. per jaar; echter in het zelfde jaar kregen de brouwer en de bakker van de abdij de niet onaanzienlijke loonsverhoging van 24 op 32 lb. per jaar.

Een knecht die drie dagen niet gewerkt en kermis gevierd had, kreeg dit verzuim van zijn loon afgetrokken. Dat sprak van zelf, men was nog heel ver van vakantie en snipperdagen af.

Er was ook wel eens een kleine bijverdienste te maken o.a. door het vangen van ratten; voor elke gevangen rat liet de abdis 2 d. betalen. In 1481 werden, op de abdij 301 van die knagers gevangen, in andere jaren van 295 tot 320 stuks.

In hoeverre bij deze lonen nog gratis voedselprodukten verstrekt werden is ons niet bekend.

Door toepassing van onze omrekeningskoers zou het loon van 12 tot 15 lb. voor een gewone knecht per jaar overeenkomen met f 2400,— tot f 3000,—.

De mogelijkheid van gratis voedingsmiddelen erbij en de lage lonen der Middeleeuwen in aanmerking nemende zou onze omrekening hier weer niet zo gek uitkomen.

DE OUDST BEKENDE TIENDEN

Over de tienden, die Boskoop in het verre verleden opbracht het volgende uit het jaar 1382-1383:

Van de tiende in Boscoep, Dirc Jacobssoen	30 s.
Van de tiende in Boscoep, den Biessen, Heinric Coen	19 lb.
Van de tiende in Boscoep, Reynerscoep, Pieter Allaertssoen	8 lb.
Van de tiende in Boscoep, Zytwyec (Zuidwijk) Dapper	7 lb.
Van de tiende in Boscoep, Polien (bij Waddingsveen)	
Vrederic Claessoen	12 lb. 12 d.
Van smaeltiende, Brede Vredericssoen	12 lb. 5 s.
Totaal	59 lb. 16 s.

Zuidwijk en Polien behoorden niet tot het gebied van de abdij van Rijnsburg, maar waren waarschijnlijk aan haar verpand of deze tienden waren door haar gepacht of gekocht.

DE BEVOLKINGSDICHTHEID IN HOLLAND

Om een indruk te geven hoe dun Holland en 'Westfriesland' in die dagen nog bevolkt waren, geven wij hier een lijstje van de grootte der steden in het jaar 1516.

Leiden, 3017 haardsteden; Delft en Delftshaven 2733; Haarlem 2714; Amsterdam 2531; Gouda 1694; Dordrecht 1500; Rotterdam 1118; Gorinchem 700; Naerden 500; Schiedam 470; Schoonhoven 460; Oudewater 335; Geertruidenberg 280; Woerden 267; Wesep 205; Muiden 100.

Boskoop was dus met zijn ruim 61 haardsteden geen klein dorp.

De kerk, toen nog Rooms-Katholiek, werd wegens bouwvalligheid in 1549 afgebroken en herbouwd, de toren werd van 'slagklokken' voorzien, aan de bouwkosten werd door de abdij van Rijnsburg bijgedragen.

DE EERSTE ZELFSTANDIGE BOOMKWEKERIJ

Bijna honderd jaren zijn verlopen nadat schout Jan die Backer betaling ontving voor de Boskoopse vruchtbomen.

Er is in die tijd in de Hollandse dorpen weinig veranderd, men leefde in die eeuwen langzaam. De boer, hij ploegt maar voort, zaait en oogst precies zoals zijn vaders dat honderd en meer jaren geleden deden.

Het getal huizen in Boskoop is intussen wat gegroeid. Laag Boskoop, ten noorden en ten zuiden van de Laag Boskoperweg 18 huizen; De Biezen 10 huizen; Reijerskoop 8 huizen; ten zuiden van de Reyerskoperdijk 7 huizen; Dorpskern 18 huizen. Geheel Boskoop anno 1561 totaal 61 huizen.

Bovendien waren er waarschijnlijk nog enkele krotten of schuurtjes, die zo weinig waard waren, dat ze niet in de verponding behoefden te worden aangeslagen.

Dit weten wij uit een der zeer schaarse officiële stukken, die voor ons bewaard gebleven zijn: het kohier van de tiende penning van Boskoop over het jaar 1561, de zogenaamde verponding. Het is een lijst van alle landerijen en huizen, waarvan 10% belasting betaald moest worden.

Voor de verhuurde huizen en landerijen nam men de jaarlijkse pacht prijs, van de goederen in eigendom van de gebruiker werd de huurwaarde getaxeerd, meestal door de eigenaar zelf.

Onder de namen komt er slechts één voor met een familienaam: van Leeuwen. Deze mag als een der oudste familienamen in Boskoop beschouwd worden.

In de inleiding van het kohier staat dat al het land aan de abdis en het convent van Rijnsburg in erfpacht toebehoort. Men zou denken dat dit niet klopt met de 'Informacie' van 1515, waarin staat dat de meeste Boskoopse boeren zelf eigenaars van hun grond zijn. In dit geval moet men de uitdrukking 'erfpacht' opvatten als een soort van grondbelasting die aan de abdijs verschuldigd was. Merkwaardig dat deze grondbelasting in de verschillende delen van Boskoop niet gelijk was. Men betaalde in Laag Boskoop per morgen 4 stuivers, in Reyerskoop $4\frac{1}{2}$ stuivers, ten zuiden van de Reyerskoperdijk 4 stuivers en in de Biezen 7 stuivers. Hieruit zou men kunnen afleiden dat het land in de Biezen door kwaliteit en hogere ligging waardevoller was.

De bedragen in het kohier zijn uitgedrukt in ponden tegen 40 groten, die dezelfde waarde hadden als Carolusguldens. De huurwaarde van de diverse percelen land blijken bij eigen grond getaxeerd te worden op minstens één, hoogstens $2\frac{1}{2}$ pond per morgen (600 roe). Bij de hoogste bedragen is meestal een boerenwoning inbegrepen.

Voor eigen huizen in het dorp varieert de huurwaarde van 2 tot 7 pond per jaar.

Nu volgen enkele voorbeelden van landerijen die door de eigenaars niet zelf gebruikt, doch verhuurd waren:

Cornelis Willemsz van Lewen heeft één morgen $1\frac{1}{2}$ hond land in Laag Boskoop in huur van de pastoor van Boskoop. Hij betaalt daarvoor $1\frac{1}{2}$ pond per jaar, dus 1 pond 4 schelling per morgen.

Mees Ghijsbertsz. van Lewen heeft acht hond weiland in Laag Boskoop van dezelfde pastoor in huur voor 3 pond per jaar, dus 2 pond 5 schelling per morgen.

Dezelfde heeft van Mr. Ghereyt van der Laen acht hond weiland in huur, waarvoor hij 5 pond per jaar betaalt. Een hoge pacht prijs, misschien extra best land?

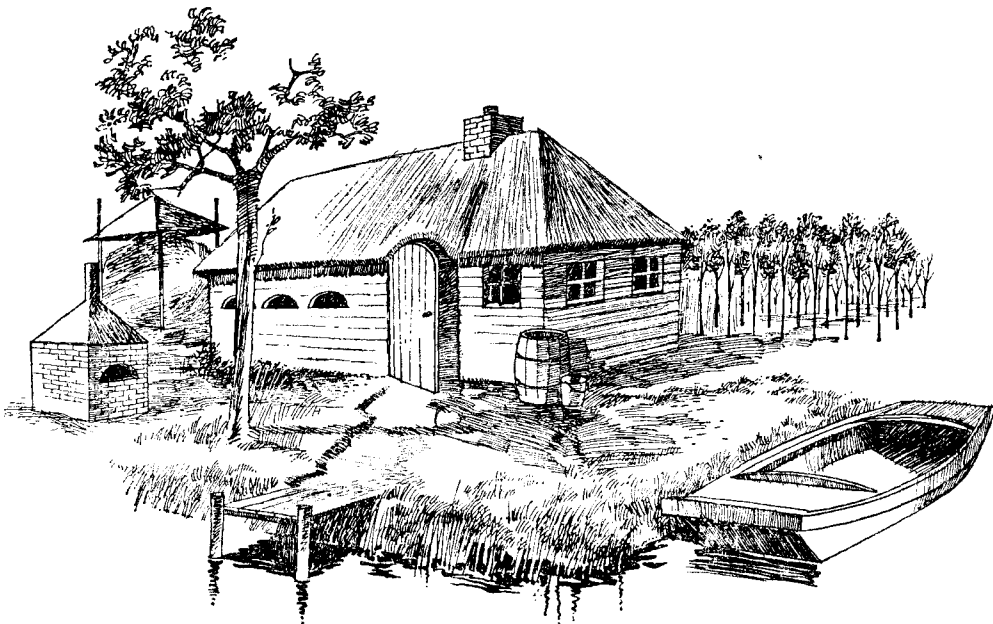
Willem Jansz., Chereyt Claesz. en Aem Claesz. hebben in Laag Boskoop 13 morgen 3 hond in huur van de abdij van Rijnsburg voor totaal 16 pond. Maar deze pachtsom wordt voor de belasting te laag geacht en, omdat het weiland is, getaxeerd op 2 pond per morgen.

Pieter Lyclesz. heeft één morgen $3\frac{1}{2}$ hond hooiland van de familie Spierinck in huur, gelegen in Reijerskoop, voor $6\frac{1}{2}$ pond. Dat komt neer op ruim 4 pond per morgen.

De meeste van deze pacht prijzen komen overeen met die welke de abdij van Rijnsburg in 1538 en 1552 rekende, zie bladz. 55.

Vermeldenswaard is nog dat de waterstaatslasten in 1562 neerkomen op $11\frac{1}{2}$

Woning van Boskoopse boer- boomkweker

stuiver per morgen, d.w.z. voor de molens op 6 stuivers en een blanck, voor Sparendam (waar het Hoogheemraadschap van Rijnland het water naar buiten uitslaat) 3 stuivers en één oortgen, voor bruggen en heulen één stuiver, voor reparatie van de Goudse sluis $\frac{1}{2}$ stuiver.

Ten slotte een belangrijke ontdekking, voor het eerst vinden wij een vermelding van een boomkwekerij die wat meer was dan een klein nevenbedrijfje op een boerderij.

Cors Henricxsz. heeft in huur van de pastoor van Boskoop twee morgen en één hond weiland, boven de regel in het kohier is bijgeschreven: 'ende houtland', gelegen tussen de Biezenweg en de Reijerscoperweg, onmiddellijk grenzende aan de Goudkade, voor 19 pond totaal, dat is bijna 9 pond per morgen! Houtland is land bebouwd met houtgewas, de oudste uitdrukking voor boomkwekerij: de teelt van hout. Later noemde men dit een teel- en entuyn. Deze tuin, gelegen waar nu de straat en de huizen van de Voorkade zijn, het zuidelijk deel weggegraven voor de verbreding van de Gouwe, moet prima boomkwekerijland geweest zijn, want een jaarlijkse pacht prijs van bijna 9 pond voor 600 roe land is zeer hoog.

Cors Henricxsz. was dus de eerst bekende persoon die te Boskoop een volledige boomkwekerij dreef.

Gelukkig voor de navorser dat Cors Henricxsz. huurland had, waardoor de hoge pacht prijs, die alleen voor boomkwekerij betaald kon worden, aan het licht kwam.

Het is echter vrij zeker dat er boeren waren met eigen land, geen huurland, die ook wat boomkwekerij bedreven, doch dit land als gewoon wei- en bouwland opgaven, zoals zij gewoon waren te doen. Voor boomkwekerijland moest men een hogere waarde opgeven en daardoor een hogere tiend betalen.

Men heeft natuurlijk altijd getracht de belasting wat te drukken, in 1515 jammerden alle ambachten om het hardst toen zij voor de nieuwe 'schildtaele' hun bezit moesten opgeven en in 1636 liet men na de helft van het boomkwekerijland als zodanig op te geven.

Het bleek dat enige boeren van de meer lucratieve teelt van bomen hun hoofdbedrijf gingen maken, wat niet te verwonderen is; geen zinnige landman laat een teelt schieten, waarvan de opbrengst ver boven die van zijn andere produkten uitsteekt.

Er was dus in de laatste honderd jaren toch wel wat veranderd in Boskoop. Het tijdperk van de Middeleeuwen en de late Middeleeuwen was afgelopen en de nieuwe tijd was met de Renaissance ingezet.

Ook voor de boomkwekerij, die zich ontwikkelde tot een apart zelfstandig beroep.

Maar die tijd ging met grote schokken gepaard, reformatie, inquisitie, godsdiensttwisten, beeldenstorm, verwoesting van de abdij van Rijnsburg.

De Boskoopse pastoor (weggejaagd?) was vervangen door de eerste dominee Gerardus Douwe.

De tachtigjarige oorlog was begonnen, 1574 Leiden werd belegerd en de Spanjaarden hadden de sluis bij Gouwsluis vernield.

De Prins van Oranje had de landerijen rondom Leiden onder water laten zetten en in Boskoop stond het land op 10 september een voet en op 2 oktober 2,5 voet onder water. Voor de Boskoopse landbouwers en inzonderheid voor de kleine percelen boomkwekerij was dit een ramp.

De Biezenpolder had nog geen bemaling, maar de tuin van Cors Heinricxsz. lag wel op een der hoogste punten van Boskoop. Hoe zijn bomen door de watersnood heengekomen zijn meldt de historie niet. Het land aan die kant van de Gouwe zal wel lang dras gestaan hebben.

Laag Boskoop, een kleine polder, had een flinke watermolen en na Leidens ontzet kon de polder bij gunstige wind spoedig drooggemalen worden.

Hoe het zij, de geschiedenis wijst uit dat de nog weinig talrijke Boskoopse kwekerijen zich weer herstellen zouden.

III

1574-1700

DE VERBETERDE WATERWEGEN BEVORDERDEN DE HANDEL IN BOSKOOPSE BOMEN

DE GOUDSE EN DE BOSKOOPSE BOOMKWEKERS

Na 1573 waren de kloosters als afnemers van bomen uitgevallen en met name Rijnsburg was als koper voor de Boskopers verdwenen.

Maar intussen was de afzet reeds van lieverlede verplaatst naar de bewoners van de steden en naar de boeren, waarvan velen boomgaarden gingen aanplanten om zich op de fruitteelt te gaan toeleggen.

In de late Middeleeuwen en daarna begon zich de behoefte aan siergewassen te openbaren.

Opmerkelijk is het dat men ongeveer in hetzelfde tijdvak in de decoratie van zilverwerk eveneens bloem- en bladmotieven ging toepassen, die in vroeger tijden niet verwerkt werden.

Laten wij eerst een ogenblik onze gedachten verplaatsen naar de stad van ‚der Goude‘, Gouda.

Voor 1500 waren er in Gouda ook boomkwekerijen, er bestond zelfs een gilde van tuinlieden. Zij kweekten niet alleen bomen, maar ook groenten, ter voorziening van de stad, die in grootte de vijfde van Holland was.

Ook rondom Leiden lagen gemengde boom- en groentetuinen, die de stad, toen de grootste in Holland, van het nodige voorzagen.

De Goudse kwekers maakten van het stadsvuil dat zij lieten ophalen, compost voor bemesting. De Lange van Wijngaerden vermeldt dat op aanvraag van ‚eenige poorters te dezer stede‘ (Gouda) het toegestaan was in de grachten te baggeren, mits deze ‚Entluyden‘ de bagger niet te dicht onder de wal zouden weghalen.

Dezelfde manier dus als nu nog in Boskoop: niet onder de kant wegbaggeren. Schaum schrijft: Uit Gouda werden in 1520 geleverd: ‚aan Jan Rousseau thien pereboomen genaamd pachtevaers comt 7 lb. Mijn Vrouwe Presidente tot Mechelen 50 pereboomen, ‚t stuk 4½ stuiver, nog 50 appelboomen ‚t stuk 3 blanken. In 1499 aan den ontvanger van Vlaanderen vanwege de stad ten geschenke gegeven 139 peer-enten en 197 appel-enten, en costen 7 lb. 18 d. Volgens onze omrekening uit het vorige hoofdstuk wordt dit bedrag in valuta van heden f 1415,—, vrij Vlaanderen per stuk f 4,21! Dat moeten fijne soorten geweest zijn, want in Vlaanderen zelf werden ook veel vruchtbomen gekweekt.

Dit geschenk aan de ontvanger van Vlaanderen was bestemd om de vriendschap te versterken, niet zonder bij-bedoeling, want Gouda had in die tijd tientallen bierbrouwerijen en een grote bierexport naar Vlaanderen.

De Goudse geschiedschrijver C. J. de Lange van Wijngaerden schrijft in zijn 'Geschiedenis en Beschrijving der stad van der Goude' tweede deel, 1887, het volgende:

Ook een van de beroemdste neringen der ingezetenen, welke de stadsregering in hare beschrijving van Guacciardino heeft doen plaatsens, en in geheugen houden, waren de kwekerijen en de enterijen van vruchtbomen, oorspronkelijk van deze stad, en met den tijd door het versterken derzelve, en bederven der voorsteden, naar Boskoop geweken en verplaatst, werden de jonge bomen overal heen verzonden, zelfs ten geschenke aan grote heren.

Ik heb de 'Omnium Belgii' van Ludovico Guacciardino 'de nobili Florentino auctore' van 1613 nagezien.

Dit werk, een beschrijving van de voornaamste steden in Vlaanderen en Holland, met plattegronden, geeft een beschrijving en kaart van Gouda.

Hierop ziet men heel duidelijk rondom de stad een krans van talrijke boom- en groentekwekerijen (met plantjes aangegeven percelen) vanaf de westzijde aan de IJssel tot de oostzijde.

De Latijnse tekst van Guacciardino vermeldt: 'Nulla usquam urbium vel feliciora vel frequentiora producti olitque plantaria' (dat nergens elders planten van zulk een kwaliteit geproduceerd worden als daar ter plaatse).

Ofschoon Guacciardino dit schrijft juist in de tijd dat de kwekers volgens de L. van W. 'naar Boskoop geweken en verplaatst' werden, is hiervan niets te vinden. Bij ons komt de vraag naar voren hoe de L. van W. in 1817, dus 240 jaren later, weten kon dat die kwekers naar Boskoop trokken.

De bron die hij aangeeft, zwijgt hierover en ons is nog geen historieschrijver van omstreeks 1600 bekend, die dit bevestigt.

Het zal echter geen toeval zijn dat juist in de tijd toen de Goudse kwekers verdwenen, de Boskoopse kwekerijen in een voor die tijd vrij snel tempo in betekenis toenamen.

In dezelfde periode ontstonden de eerste geslachtsnamen en ik ontdekte in de oudste registers van het Goudse stadsarchief meer dan eenmaal enkele namen die in ons Boskoopse kohier van 1667 ook voorkomen: Doornstruyck, van Willigen (echte kwekersnamen), van Leeuwen, Brugman.

Dit alles, mét de bewering van de Lange van Wijngaerden, wijst er op dat er toch wel Goudse boomkwekers naar Boskoop verhuisden.

Maar waarom gingen zij naar het ruim 10 km ver gelegen Boskoop, terwijl dichterbij voldoende land aanwezig was?

Omdat de reeds bestaande kwekerijen in Boskoop voor de Gouwenaars het bewijs leverden dat de bodem aldaar bijzonder geschikt was voor boomteelt.

De meerjarige teelt van vruchtbomen en andere houtachtige gewassen stelt andere en hogere eisen aan de bodem dan de half- tot éénjarige landbouwgewassen, terwijl de waterweg de Gouwe uitermate geschikt was voor het transport van de verkochte bomen naar elders.

De Goudse kwekers vonden hier collega's, waarmee zij ervaringen op het gebied van de cultuur konden uitwisselen.

Toen de boomteelt uitgroeide tot werkelijke 'teelt- en enttuynen' was men begonnen deze stukken land speciaal voor kwekerij in te richten.

Om de bomen in het vlakke landschap tegen wind en stormschade te beveiligen, beplante men aan de westzijde van een perceel tuingrond een strook met wilgen-, essen- en elzenhakhout, welke bomen in de vochtige grond goed gedijden.

Men moest echter aan beide zijden van de tuin met hét transportmiddel in Boskoop door de eeuwen heen, de schouw, de tuinkanten kunnen bereiken.

Daarom groef men tussen de strook hakhout en de tuin een sloot, de 'binnensloot' genaamd en zo ontstonden de Boskoopse 'akkers'.

De grenzen van de tuinen liggen in de regel in het midden van de sloot en de breedte van een tuin met akker: halve sloot, akker, binnensloot, tuin, halve sloot is in de regel 12 tot 13 roe of ca. 45 tot 48 meter.

De oudste boomkwekerijen zijn dan ook te herkennen aan de houtakkers die er naast liggen. Enkele van die akkers, vooral in Laag Boskoop, zijn verdwenen en de sloot ernaast gedempt en tot tuinveld gemaakt, zie bladz. 135/136.

In latere tijden maakte men van een breed stuk weiland, dat voor een goede afwatering als tuinland te breed was, twee tuinen en groef een smalle sloot er tussen. Op deze wijze verkreeg men een z.g.n., tweebreed en een eenbreed, met pad langs de sloot. (Na invoering in 1958 van het prima drainagesysteem met onderbemaling dempte men soms weer sloten en maakte brede tuinen).

De bagger uit de sloten is altijd gebruikt voor bodemverversing en aanvulling, waarvoor deze zeer geschikt is.

De Boskoopse gronden zijn steeds zeer geëigend geweest voor de cultuur van plantsoengewas, vruchtbomen en aardbeien en later nog beter voor ericaceën en andere fijne heesters en coniferensoorten.

De vruchtbare grond is licht met de hand te bewerken en het transport in de kwekerijen met een brede schouw (laadvermogen ruim twee ton), een drieling- of smalle schouw, is van ouds gemakkelijk en goedkoop geweest.

Een geladen brede schouw kan door één man 'gekloet', dat is met een vaarboom in de schouw staande voortgeboomd, of 'gewogen' (met de vaarboom aan de schouw op de wal lopende), gemakkelijk voortbewogen worden.

DE BOOMKWEKERIJPRODUKTEN

Wij vragen ons af welke gewassen de boomkwekers in die tijd op hun tuinen hadden. Daarop moeten wij helaas het antwoord schuldig blijven; op dit punt hebben wij nog geen gegevens kunnen opsporen.

Natuurlijk waren dat in de eerste plaats appel- en perebomen, die men in de

Middeleeuwen ook al had. Bovendien zal men wel steenvruchten gehad hebben; ik denk daarbij aan de pruimeboomgaard van P. C. Hooft bij het Muiderslot, waar hij zo trots op was.

Als men er de oude kruidboeken op naslaat, dan ervaart men dat bessen en aardbeien toen nog maar kleine vruchten droegen. Deze kruidboeken waren eigenlijk als geneeskundige werken bedoeld; er was bijna geen plant of hij had geneeskrachtige waarde en de geleerde mannen van die tijd beschreven alle hun bekende gewassen. Wij hebben geraadpleegd *Historia stirpium* van Leonard Fuchs, in 1542 te Basel uitgegeven.

Het is een kostbaar en prachtig werk waarin op folioformaat van alle beschreven planten met de hand gekleurde platen voorkomen.

Van houtachtige gewassen zijn, behalve de inheemse vlier, els, esdoorn enz., de volgende te vinden:

Juniperus minor, Wachholder, dus de gewone *Juniperus communis*, *Aristolochia rotunda*, precies als onze *Aristolochia Siphon*! *Sabina*, *Seuenbaum*, *Juniperus Sabina*.

Genista, Ginst, lijkt veel op onze *Cytisus elongatus*.

Daphnoïdes, als onze *Daphne mezereum*.

Avellana sylvestris, hazelnoot en *domestica*, rotnuss; *Hedera nigra*, grootbladig en- heli, kleinbladig.

Oxyacantha, doorn met rode bloemen.

Buxus, als wij nu hebben. *Periclymenum*, onze *Lonicera periclymenum*.

Rosa canina en een kleine dubbele rode roos.

Verder appel, peer, pruim, kers, aalbes, kruisbes, framboos, aardbei met nog kleine vruchten.

Helleborus, met gele bloemen uit de bladsteel en *Elleborus niger aluclerinnus sylvestris* met kleine groene bloemen, 18 stuks aan een tros.

Verder hebben wij gebladerd in het *Cruydtboeck* van Dodonaeus, 1608, een machtige foliant van ruim 1600 bladzijden. Hierin vindt men ook slechts kleinvruchtige bessen en aardbeien; van aardeien kent hij: 'de gemeene, met vruchten als kleine moerbeikens' en de tamme die zoeter is en vaster aan de steelkens zit. Moerbeien, ook die met zwarte vruchten, zijn al heel oude cultuurgewassen.

Rooselaers onderscheidt Dodonaeus in 'gemeene' en 'tamme of hofrooskens'. Van de eerste beschrijft hij: *canina*, kaneelrooskens, pinpinelrozen, eglantier en duynrooskens, van de tamme kent hij: dubbele witte, bleekrode of provinsrozen, de dubbele rode rozen, de rode met ranken en de muskus- en musketrozen.

Dodonaeus had bij het samenstellen van zijn boek de hulp van de geleerde Clusius, hoogleraar en de eerste hortulanus van Leiden.

Maar wat moeten wij denken van de methode van deze wijze mannen om witte rozen geel te maken? Hier is het woordelijk overgenomen recept:

Om roosen geel te maecken zal men den Rooselaer met sijn eygen eerde bij den Brem plante ende eengat maecken oft booren door den struyck van den Brem ende in 'selve gat veel wortels oft geschrabtescheutkens van Rooselaers stekken, entedierontom besetten ende vereenigen met de plante van de Brem met leem, cley, oft clevende plaesteringe, oft oock met Wasch. Maer soo haest als ghij sien sult dat de quetsure ghesloten is, soo suldi den struyck van den Brem houen 't gaf af snijden, ende laeten de scheuten van de Rooselaer groeyen: ende sie sullen bloemen voortbrengen de welcke geel worden van de verwe de bloemen van de Brem heel geluckt.

Ten slotte vermelden wij een boek dat in 1682 verschenen is onder de titel: 'Waare Oeffeninge der Planten, beschreven door Abraham Munting, der Med. Doctor ende Professor Botanices in d'Academie van Stad Groeninge en Ommelanden'.

Dit is geen 'Cruidtboek' maar zuiver een handleiding over de vermeerdering en cultuur van 1500 gewassen. Het boek is dan ook 670 bladzijden dik, begint met enige gedichten en is verdeeld in drie boeken: Bomen, heesters en kruiden. Het zijn vrijwel alle ons bekende planten, maar vele onder een andere Latijnse naam dan de nu gebruikte.

Het begint met appels, peren, enz. en het valt op dat men toen reeds zeer goede kweekmethoden had. De tijd van het snijden van enthout, het bewaren ervan in de grond tot de tijd van enten daar is, het oculeren, alles wordt aangegeven bijna zoals wij het nu nog doen, alleen geeft de schrijver de gewenste stand van de maan erbij aan. Hieraan hecht hij blijkbaar veel waarde want haast bij alle handelingen van snoeien, verplanten, zaaïen enz. geeft hij aan bij welke stand van de maan men dit met doen.

Bij alle planten wordt de beste grondsoort en de soort bemesting voor het betreffende gewas voorgeschreven, de professor houdt van goede bemesting met allerlei soorten natuurmest en mengsels ervan: paarde- koeie- schapemest van één- tot driejarig, vermengd met kippe- of duive'drek'.

Zogen en afleggen beschrijft hij ook en geeft meestal de raad het ingelegde takje overlans tot de helft in te snijden, om de beworteling te bevorderen. Voor die tijd moet het boek een zeer goede handleiding geweest zijn.

Soorten van vruchtbomen worden niet genoemd, wel wordt aangeraden de enten en de 'zaadkorlen' uitsluitend van rijkdragende bomen te nemen die goede vruchten voortbrengen. Zou het mogelijk zijn dat men toen ook van goede zaaïlingen zonder naam kweekte?

Als bestrijdingsmiddel tegen 'Rupzen, Luis ofte jonge Vliegen' wordt aangeraden één- tot driemaal te sproeien met regenwater waarin oprechte Virginische tabaksbladeren opgekookt zijn en daarna met tabakstof bestuiven als de takken nog nat zijn. Als groenblijvende heesters vinden wij: Cypressen, Genevers

(Juniperus), Boom des Levens (Thuya) denneboom of tepekboom en de pijnboom; Laurus tinus, wilde Laurus en grote Laurus, Laurocerasus majorfolie; Buxus, Hulst, Taxus, 'Bergroosen of Alproosen' vrij zeker Rhod. ferrugineum of hirsutum.'

Opmerkelijk is het dat er van rozen oculeren niet gesproken wordt; trouwens ook niet over het enten of oculeren van andere gewassen dan vruchtbomen. De volgende rozensoorten worden genoemd: Rosa flore purpurea, schone purperblauwe bloemen zonder reuk. Rosa lutea flore plena ende luteo pleno Rubris variëgatis, gele dubbele met rose streken en plekken.

Rosa sempervirens flore carneo 'met dubbel lijfverfde¹⁾ Bloeme, die als men ze 's winters in een pot binnenshuis houdt, de bladeren niet verliest. Rosa Hiri-chontea 'is geen ander dan onze gelijkverfde gemeine Provinsroos'. Rosa moschata albo plena of witte dubbele muskusroos bloeit in trossen van tien tot dertig,' ja dikwils meer dan vijftig in eenen tros, Pyramijdswijze opwaarts gaande 'ende zeer lieflijk ruikende'.

De professor doet niet onder voor sommige hedendaagse schrijvers als hij pikant wordt, met te vertellen dat in de Oudheid Koningen hun kussens met rozenbloemen lieten vullen en dan vervolgt hij:

Waar uit, naaderhand, gevolgt is, dat ze deze (zacht, teeder en weeklijk als het Vrouwelijk Geslachte zijnde) de Godinne Venus toegeëigent ende gewillig opgeoffert hebben. Want zij gebruikten haar niet alleen, onder andere, in haar Hoogste Godsdienst, maar ook in haar hoogste lust, vermits ze in de zelfde gemaklijk leggende, het begeeren haader kittelende Natuire wellustig voldeeden, waarin zij vernoegt het grootste vermaak des Werelds namen.

Uit de hierboven genoemde literatuur ziet men welke gewassen in die tijd bekend waren en in de boomkwekerijen voorkwamen.

Intussen was de Gouden Eeuw aangevangen en de groeiende welvaart der koopsteden bevorderde de afzet van de Boskoopse boomkwekerijprodukten. Buiten de steden ontstonden buitenplaatsen, met de trekschuit gerieflijk langs de waterwegen bereikbaar. De paden werden begrensd door lage heggen, van hoog haagplantsoen maakte men loofgangen of berceaux en labyrinthen of doolhoven, in de stijl die later de Hollandse stijl genoemd werd.

De steden beplantten hun wallen met doornstruiken, wegen werden met laanbomen bepoot, beroemd waren de bomen op het Tournooiveld te 's Gravenhage. In Utrecht de Maliebaan, die in 1637 met acht rijen bomen beplant werd. Naast bomen voor nutsdoeleinden was er dus ook behoefte ontstaan aan siergewassen, in hoofdzaak bladverliezende met Taxus en Buxus voor heggen en geknipte vormbomen. Boskoop profiteerde van deze welvaart en daar de boomkwekerij op dezelfde oppervlakte land aan meer mensen een bestaan geeft dan het boerenbedrijf, was reeds in 1638 het aantal huizen toegenomen tot 157 stuks.

1) waarschijnlijk is hier vleeskleurig bedoeld.

HET GETAL DER BOOMKWEKERIJEN IN HET BEGIN VAN DE 17E EEUW

Volgens C. L. J. Schaum waren er in 1611 totaal 20 boomkwekerijen, 5 in Laag Boskoop, 1 aan de Roemer, 3 aan de Zijde, 7 in de Biezen en 2 in Reijerskoop. De gemiddelde grootte moet 80 Rijnlandse roe geweest zijn, dus totaal 1600 roe. Wij betwijfelen of dit juist is. Wij weten dat 20 jaren later, in 1631, een oppervlakte van 2 hectare 70 are dus 1890 roe boomkwekerij in het verpondingsboek ingeschreven was. Maar de kwekers deden een poging belasting te ontduiken door boomkwekerijland gedeeltelijk voor 'wei of hooiland', goedkoper in de tiend-belasting, aan te geven. Echter bij inspectie door commissarissen bleek 1900 roe te weinig als boomkwekerijland aangegeven doch als 'simpel land aangebracht was', waardoor de verponding met 65 lb. 10 s. verhoogd werd. Gezien dit hoge bedrag kan men aannemen dat er een boete bij was. De helft te weinig opgeven is ook een flinke ontduiking.

Wij vermoeden dat de kwekers niet voor het eerst te weinig kwekerijland opgaven en dat er 20 jaren vroeger ook wel meer dan 1600 roe boomkwekerij geweest moet zijn.

Een deel hiervan was volledige kwekerij, een ander deel werd nog in combinatie met landbouw en/of veeteelt bedreven.

KAART VAN BOSKOOP IN HET JAAR 1615

Uit het archief van het Hoogheemraadschap van Rijnland, te Leiden

VERKLARING VAN DE OUDE NAMEN

Oostzijde van de Gouwe, vanaf het Zuiden.

Randenburgerdijk

Randenborgerpat

de Landscheyding

Middelburgs dijk wetering

Westerdijk

Cortewech-Cortedijk

Verlaat-Grote mole

Scheysloot

Oosteinder brug

de Reierscooper Dijk

Nieu wech

de Biese wech

Amsterdams pat

Spoelwijckerdijk

Leemans brug

Groenewech ende waterin nieuwkade

Vreest (Foreest) noucoop (Nieuwkoop) oude verdwenen namen.

Westzijde van de Gouwe, vanaf het Zuiden.

de Alfen wetering

Randenburgerweg

Kostverloren weg

de Lansum

Zwarteweg

Zwarteweg

Zwartweg

Sluis-Grote Watermolen,
beide verdwenen

?

brugende Reijerskoop naar de Zwarteweg

Reijerskoop

Rozenlaan

Biezen

Goudse Rijweg

Spoelwijkse dijkje

?

Groeneweg of Rijnveldse weg.

sloot langs de Burg. Colijnstraat

Snijdelwijcker kade
 de Zijdewech
 Hasarsouts Landsscheyding
 (grens tussen Hazerswoude en Waddingsveen)
 Laag Boscooper wech
 Nieu Kade
 de Oostzijde
 winterkade
 Agterwech
 Voorwech
 Boscooper kade
 Pis wetering
 pis weter kade
 Corte Loete
 Loetwech
 tougang
 Copier kade
 Laag Boscooper mole
 Nes mole

Zijde
 Zijde
 Hoogeveense weg

 Laag Boskoop
 Roemer
 Roemer
 Groenedijkje parallel met Roemer
 dijk langs de 'Watergang'
 Voorweg
 Otwegdijk, Zuidelijk v.h. water.
 Padesweteringkade
 Padesweteringkade
 Loetepolder Zuid van de weg
 Loeten
 ?
 Papieren kade
 nu het Poldergemaal
 sedert begin 1900 een poldergemaal

Op deze kaart, van 1615, ziet men in de Ham een 'coremole', terwijl in het belastingkohier van 1673 geen molen vermeld wordt, wel in dat van 1733. De enige verklaring die ik hiervoor vinden kan is dat tussen 1615 en 1673 een oude molen gesloopt is en na dat jaar, vóór 1733, weer een nieuwe gebouwd is.

Op ongeveer 200 meter ten noorden van de 'groote mole' en 'verlaet' staat op de kaart van 1689 het woord 't gerechte' met een \square teken. Dat wijst de plaats aan waar in die tijd niet een gerechtsgebouw, maar de galg stond. Zie de kaart op pagina 27.

Halsmisdaden werden berecht door de vier Boskoopse 'welgeboren mannen', onder voorzitterschap van de Baljuw uit Den Haag; zij spanden de 'vierschaar'. Voor dit doel kwam de Baljuw naar Boskoop, waar in de rechtkamer van de herberg bij de brug (later hotel Klaassen) recht gesproken werd.

Een doodvonnis werd aan de galg voltrokken, waarbij de Baljuw tegenwoordig moest zijn. Lijfstraffen werden meestal in een gevangenis buiten Boskoop ten uitvoer gebracht, maar de terechtstelling moest als afschrikwekkend voorbeeld in de plaats zelf gebeuren. Om het afschrikwekkende goed uit te laten komen, liet men het lijk hangen tot het door de vogels afgepikt en verteerd was.

Wegens de kwalijke lucht stond de galg altijd buiten het bebouwde deel van een gemeente.

Volgens overlevering stonden vroeger op de laatste tuin ten westen van Zuidwijk vier oeroude knotwilgen, welke plek het galgenbosje genoemd werd.

Dergelijke oude namen hadden meestal wel een betekenis en het is mogelijk dat, wegens de toenemende bebouwing in de Ham, de galg naar dit eenzame punt verplaatst werd.

OVERSTROMING EN TEGENSLAG

In de jaren 1672 en '73 was Holland in oorlog met Frankrijk; Louis XIV trok met een groot leger ons land binnen, waartegen het leger van de Prins van Oranje ver in de minderheid was.

In dit jaar moet er te Boskoop ten oosten van de Rozenlaan, hoek Biezen, een schans tegen de Fransen opgeworpen zijn.

Op aandrang van de stad Amsterdam besloten de Ed. Grootmogenden Staten van Holland in de voorzomer van 1672 het land onder water te zetten.

Deze waterlinie grensde tot aan de Oostelijke Gouwekade.

Op den 11en der maent Juni sijn tot Boskoop gekomen d' Heren commissarissen dewelcke van Haer Ed. Grootmogende Heren Staten van Holland en West Frieslandt waren gecommiteerd omme de Steene Sluys oft Verlaet staende even buyten den dorpe van Boschkoop in Suytwijk alsmede de molendeuren, raekende de voorsz. vier ambachten, te samen 995 mergens en 300 roeden, te doen opwinden ende opensetten, hetwelck sij (dit sijn de schouten) niet hebben connen weygeren teneynde het buyten en Gouwewater ende desselve gemeen polder soudon inlopen, waardoor desselve landerijen geïnundeerd sijn geworden en jegenwoordlich (in Januari van 1674) noch onder water staan.

Namens de schout van Boskoop, Boudewijn van Hijsselendoorn, schreef van Thienen aan de Staten van Holland:

in 1673 hebben in het Ambachte van Boskoop seer veel tuyn ende Entherije daarmede verschijdene inwonderen haar geneeren, ook veel menschen daer te werk quamen ende daer cost mee wonnen, welke Entherijen geen water cunnen verdragen, daardoor geheel sijn verdorven ende tot niet moeten vergaen.

Het was een harde zaak voor de polderbesturen, zelf de sluizen te moeten openen om hun land onder water te zien lopen. Geen wonder dat zij aanvankelijk weigerden dit uit te voeren.

De enterijen waren echter niet, zoals de Schout Hijsselendoorn meldde, tot niet vergaen, maar hadden zich weer tamelijk spoedig hersteld, mogelijk met hulp van stekhout en ander vermeerderingsmateriaal van hun collega's ten westen van de Gouwe, die van waterschade vrij gebleven waren.

Dit was niet de enige schade die de inwoners van Boskoop leden door de oorlog tegen Frankrijk. De Prins van Oranje had gebrek aan geld en levensmiddelen voor de soldaten en de paarden en ging ook te Boskoop voor zijn leger invorderen.

Cornelis Brugman moest o.a. omtrent twintig voeren hooi van 'Duysent pond elck' op invordering van de Prins inleveren en Jan Anthony van Groos, bode van Boskoop, vijf duizend pond.

Invorderingen en 'diverse interatieve inquantieringhen' brachten veel nadeel aan Boskoop toe, maar de grootste schade werd door de inundatie geleden, ook door de boeren, want:

de huysluyden, van hoy ontbloot sijnde, genootsaecht sijn haer Beesten om seer weynigh

prijs affhandich te maecken, dewijl men (in maart 1673) seer weynigh apparentie can bespeuren om aen droogh lant te geraecken.

Dan kwamen er nog de buitengewone belastingen bij, want de gewone middelen waren verre van toereikend. Bij 'plaeccaet' eisen de Staten van Holland dan ook invordering van een 'Capitale Leeninghe bij forme van 200 Penn.

Dit is misschien het beste te vergelijken met een gedwongen lening of vermogensheffing ineens, in onze tijd.

De ambachtsbewaarders hadden grote moeite bij deze algemene verarming het geld binnen te krijgen. Het gevolg was natuurlijk gerechtelijke dwang, en dus verschenen voor het gerecht: Jan Meertensz. Koc uit Randenburg, oud dertig jaren, Claes Cornelisz. van Heyselendoorn, 'Mr. knegt opt woeninghe van Kinderen van Cornelis Aertsz aen de Goukade', en zovele anderen die kwamen verklaren 'alles sonder Froude' dat hun landen onder water staan en daarvan geen vruchten zijn gekomen.

De schout zag dat heel goed in en diende bij de Staten een rekest in, waarin hij onderdanig en beleefd verzocht, de ingezetenen vrij te stellen van de halve verpondingen en de Capitale Leeninghe.

De Staten stelden het verzoekschrift aan gecommiteerden ter hand, waaronder d'Heere van Alphen voor het geven van advies.

Toen na lange tijd de stukken terug kwamen, stond het antwoord in de marge heel kort en zakelijk: 'In dese can niet worden getreden'.

Hierna volgen de kohieren der twee buitengewone belastingheffingen.

BELASTINGKOHIER OVER DE 200E PENNING VAN 1667

Wij zijn zo gelukkig de beschikking te hebben over de belastingkohieren van 1667 en 1674, er zijn geen grote verschillen in de familienamen en vermogens. Het heeft dus weinig zin beide kohieren in hun geheel hier weer te geven. Daar onze wetenschappelijk-historische medewerker uit het laatste kohier gegevens voor zijn bijdrage geput heeft, zullen wij uit dat van 1667 alleen enkele gegevens naar voren brengen.

Het ambacht Boskoop was toentertijd veel kleiner dan nu de gemeente Boskoop. De noordelijke grens liep langs de Otweg en Padesweteringkade tot een brede houtakker, gelegen ten oosten van de Roemer, die de westelijke grens vormde, dan de Zijde als zuidgrens met een uitloper als grens de Koninginneweg (vroeger Agterdijkje) en Bootstraat tot de Gouwe. Deze uitloper heette blok Snijdelwijk. Aan de oostkant van de Gouwe was de zuidelijke grens de brede sloot, die van de Gouwe noordelijk langs Ham 29 en Zuidwijk no. 10 naar de sloot, genaamd de Lansum (Landtscheyding) loopt. Vervolgens was de oostgrens de Zwarteweg en Goudse Rijweg en de noordgrens langs de Rijnveldse- of Groeneweg.

De bedragen der vermogens werden door schout en schepenen getaxeed, die wel niet het meeste opgegeven zullen hebben.

Het minimum van de vermogens was 1000 gulden, wat nu de waarde van ongeveer f 12.600,— zou zijn. Het kohier begint dan als volgt:

‘Eerstelijk aan de Westzijde van de Gouwe genaemt Laeg Boscoop.’

Dan volgt een lijst van 49 aangeslagenen, waarvan de hoogste Cornelis Adriaensz. de Kock is, met gld. 10.000,— dan volgen Simon Jacobsz. Kuyp met gld. 8000,— en Jacob Versich met gld. 6000,—, daarna variëren de vermogens van 1000 tot 5000 gulden.

Er worden verder geen wegen of straten genoemd, dit kohier is zeer summier opgesteld.

‘Volgt nu de Oostzijde van de Gouwe’.

Hier zijn 42 belastingplichtigen, waarvan de schout Boudewijn van Hijselendoorn met een vermogen van gld. 15.000,— ver boven de anderen uitsteekt. Hij heeft nog een krankzinnige zuster met een vermogen van gld. 4000,—.

Dan volgt Claes Anthoniszoon ‘met sijne huysvrouwe’ met gld. 6000,— en verder weer opgaven van 5000 tot 1000 gulden, waaronder Jan Anthonisz. van Groos met een vermogen van gld. 4000,—. Van nu nog bekende Boskoopse namen vinden wij Van Heiningen, Van Leeuwen, Van Willigen, Van Nes en Verheul. Het kohier eindigt als volgt:

Somma totalis deser quohiere houd in 234.000 guldens comt over den 200e penning ($\frac{1}{2}\%$) de somma van 1170 guldens; —:—.

Aldus gedaen ende ten Oorkonde bij den Schout ende twee uyt college van Schepenen tot Boscoop tot verificatie van desen getyeken op den 12 October 1667. (ondertekend door)

Boudewijn van Hijselendoorn

Mees Ariensz. Doornstruyk

Cornelis Pietersz. van der Werven.

Voor een agrarisch dorp van ongeveer 700 inwoners was het aanwezige vermogen voor die tijd niet slecht te noemen, maar er waren geen zeer rijke mensen. De geldswaarde in 1964 is ongeveer 12,6 maal deze bedragen.

BELASTINGKOHIER, MET 1/6 DEEL VERHOGING 1673

Dit is dus de tweede buitengewone vermogensheffing.

Het is een belasting naar vermogen, ook over Boskoop bezit dat in handen van niet- inwoners is. Daar bij deze posten niet aangegeven staat waaruit het bezit bestaat en waar het in Boskoop gelegen is, kan men uit deze lijst niet het getal huizen aan de verschillende wegen vaststellen.

Waarom op de vermogens der Boskopers een zesde deel verhoging gelegd is, op anderen weer niet, kunnen wij niet verklaren.

Bij veel posten staan uitgebreide beschrijvingen over deling van erfenissen, die wij eenvoudigheidshalve weggelaten hebben.

BOSCOOP

Quohier van het groote familiegelt bij Schout en gerechte van Boscoop opgesteld ende de Ed. heere Commissarissen van de Ed. Gr. Mo. heere Staten van Hollandt en Westvrieslant overgegeven conform de resolutien van den 22en december 1673 en den 8en february 1674. Volcht eerst de personen dewelcke jegenwoordich binnen Boscoop effectyve woonachtich sijn.

Eerst Laech-Boscoop

bedragen der vermogens	1/6 verhoging			belastingaan- der vermogens:		
	gld.	st.	pen.	gld.	st.	pen.
4000 Willem Dircxen van der Syde	666	13	4	23	6	8
5000 Dirck Gijsbertsen Verhoven	833	6	8	29	3	4
1750 Jan Jansen van Leeuwen				8	15	
2000 Cornelis Claesen Jongman	333	7		11	13	
2500 Cornelis Dircxen van der Zyden	416	13		14	12	
5000 Jan Claesen Verheul	833	6	8	29	3	4
1000 Pieter Cornelis Jacobsen	166	13	0	5	17	
2000 Adriaen Cornelisen Swarteleeu	333	7		19	17	
1000 de weduwe van Willem Dircxen Doornstruyck	166	13		5	17	
6000 Jacob Adriaensen Versich	1000			35	0	
2000 Dirck Jansen Doornstruyck	333	7		11	13	
4000 Anthonis Claesen Verheul	666	13	4	23	6	8
1000 Cornelis Aemsen Nieuwerff	166	13		5	17	
1000 Dirck Aemsen Nieuwerff	166	13		5	17	
1750 Jan Jansen van der Wolf				8	15	

Volcht nu de Achtercade

1000 Adriaen Adriaensen van Nes	166	13		5	17	
3000 Dirck Adriaensen Brugman	500			17	10	
3000 Cornelis Gerritsen van der Camp	500			17	10	
1000 de Weduwe van Abraham Jacobsen van Willigen	166	13		5	17	
1000 de Weduwe van Willen Aertsen van Hooren	166	13		5	17	
3000 Gijsbert Dircxen van Leeuwen	500			17	10	
1000 de weduwe van Cornelis Adraensen Brugman	166	13		5	17	
1000 Jacob Cornelis Blaederengroen	166	13		5	17	
3000 Ds. Cornelis van Leeuwen, predicant	500			17	10	
2000 de Weduwe van Willem Jansen Verstael	500			11	13	
1000 Willem Adriaen Brugman	166	13		5	17	

Op 't dorp tenWesten de Gouwe

1000 de Weduwe van Gijsbert Dircxen Verhooven	166	13		5	17	
1000 Gijsbert Willems Brabander	166	13		5	17	
2000 de Weduwe van Jacob Cornelisen Lindemburch	333	7		11	13	
6000 de kinderen van Joost Jansen van 't Hoff	1000			35	0	
3000 Adriaen Jansen Rijderwaert	500			17	10	

Bedragen der vermogens	1/6 verhoging der vermogens			belastingaan- slagen 0,5 % in:		
	gld.	st.	pen.	gld.	st.	pen.
1000 de Weduwe van Willem Jaspersen van Rijn	166	13		5	17	
10000 de weduwe ende weeskinderen van Cornelis Kock	1666	13	4	58	6	8
<i>Volcht aen de Oostzijde van de Gouwe het Dorp</i>						
1500 de Weduwe van Gerrit Jansen	250			8	15	
1500 Pieternelle Jans	250			8	15	
3000 de Weduwe van Robbert Jansen	500			17	10	
1000 de Weduwe van Claes Dirckxen Sevenhuysen	166	13		5	17	
Dirckxen verbetert in Pietersen						
4850 Gijsbert Willemsen van Leeuwen	255			25	7	
2000 de Weduwe van Arent Cornelis op Suytwijck	333	7		11	13	
20000 Boudewijn Gerritsen van Hijselendoorn	3333	6	5	116	13	4
4000 Jan Anthonisen van Groos	666	13	4	23	6	8
<i>De Voorcade</i>						
2000 de Weduwe van Leendert Louwerisen Palesteijn	333	7		11	13	
1000 de minderjarige weeskinderen van Abraham Philipsen	166	13		5	17	
2000 Jan Cornelisen Jongeneuteboom	333	7		11	13	
<i>Den Biesen</i>						
2000 De Weduwe van Pieter Jonge Claes	333	7		11	13	
2000 Claes Adriaensen in den Biesen	333	7		11	13	
2000 de kinderen van Jan Corn. Pietersen	333	7		11	13	
2000 Cornelis Adriaensen van der Werven	333	7		11	13	
<i>Reyerscoop</i>						
2000 De kinderen van Corn. Foppesen Besemer	333	7		11	13	
1000 de kinderen van Dirck Willemsen van Beijeren	166	13		5	17	
1500 de kinderen van Sijmon Claesen	250			8	15	
1000 de kinderen van Dirck Cornelisen Bruggman	166	13		5	17	
2000 Willem Quijrynsen	333	17		11	13	
1000 Anthonis Claesen van der Brugge	166	13		5	17	
6000 Den boedel van Claes Anthonisen	1000			35		
4000 Cornelis Anthonisen	666	13		23	6	8
1000 Cornelis Cornelisen Wilt	166	13		5	17	
2000 Claes Adriaensen van Heijningen	333	7		11	53	
1000 Lauweris Willemsen Biesenaer	166	13		5	17	
9000 Pieter Cornelisen Kraen	1500			52	10	
3000 Willem Jansen Ackersdijck	500			17	10	
1000 de kinderen van Pauwelis Jansen	166	13		5	17	
<i>Volcht nu de verstorven boedels</i>						
1500 van Jan Pieterse van Leeuwen				7	10	
4000 van de wed. van Adriaen Cornelisen Brugman	666	13		23	6	8
2000 van Cornelis Cornelisen Brugman	333	7		11	13	
2500 van Huijbert Sijmontsen Cuyp	416	13		14	12	
2500 van Adriaen Dirckxen Verhooven	416	13		14	12	

Bedragen der vermogens	1/6 verhoging der vermogens			belastingaan- slagen 0,5 % in:		
	gld.	st.	pen.	gld.	st.	pen.
2500 van Jacobus Anthonisen Rijven	416	13		14	12	
2000 de vader en moederloose weeskinderen van Jacob Symonsen Cuyp	333	7		11	13	
1000 den boedel van de weduwe van Claes Sijmonsens van Leeuwen	166	13		5	17	
2000 van Dirck Adriaensen van Leeuwen	333	7		11	13	
1000 van Claes Sijmonsens van Leeuwen	166	13		5	17	
1000 van de kinderen van Cornelis Bouwensen	166	13		5	17	
500 van Cornelis Jansen Snouck	83	7		2	18	
1000 van Claes Cornelisen Stichter	166	13		5	17	
den boedel van Jacob Jansen Blanckesteijn is insolvent en daer koomen verscheyde duysent te kort				Nichiel		
1000 Cornelis Jonge Claes	166	13		5	17	
500 van Claes Gijsbertsen	83	7		2	18	
500 van Jacob Jansen van Swieten	83	7		2	18	
500 van Meerten Claessen	83	7		2	18	
2000 van de wed. Jan Corn. Beuijensen	333	13		11	13	
2000 van Neeltgen Claes Brugman	333	13		11	13	
3000 Machdalena Gerrits innosente dochter behoorende onder de weeskamer tot Boscoop	500			17	10	

Volcht nu de personen dewelcke buyten den ambachte van Boskoop sijn woonende.

(volgt een lijst van 37 personen, wonende in 19 verschillende andere gemeenten, die eigendommen in het ambacht Boskoop bezitten) totaal der belastbare vermogens, waaronder maar twee met 1/6 deel verhoging, 57.666-13-4 met een totaal aan belasting van 206-13-4

Naer 't sluyten van 't voorschreven quohier is Boschkoop aangeschreven:

(volgt een lijst van 13 posten in de gemeenten Blommendael, Waddinxveen, Leyden, Haserswoude en Alpen waar Boskoopse ingezetenen eigendom bezitten) Ook nog een klein postje met als plaatsnaam: Van Brouck, Thuyl en 't Weeghjen ten zuiden van Waddinxveen gelegen. Alle posten zijn weer inclusief de 1/6 deel verhoging en blijkbaar allen uit erfenis afkomstig. Totaal belastbare vermogens 37.576-12-, totaal der belasting aanslagen 192-9-. Waaronder 'van Leyden, Boudewijn van Hijselendoorn nomine uxoris mede erfgenaem van Pieter Berckel 23.333-0! (De rijke schout).

Somma totalis van de capitalen met de 1/6 verhogingh bedraeght over Boscoop tweehonderd tweendseventich duysent driehondert een en twintich gld. negen stuyvers.

ende van den 200en penningh hiervan dertienhondert eenentsestich gl. veertien stuyvers.

Aldus gerediveert, opgenomen ende gesloten in 's Gravenhage ende 't oirkonde bij ons commissarissen in desen geteyckent den 28 january 1675.

w.g. C. Gravesteyn

Pr. van Steenhuijsen

Wanneer men dat 1/6e deel verhoging van die laatste lijst aftrekt en het totaal met dat van de vorige lijst vergelijkt, dan is het totale vermogen in die zeven jaren weinig toegenomen.

De oorlog, met heffingen in geld en natura was dan ook voor Boskoop niet zo gunstig.

Opvallend is dat er zoveel weduwen en wezen in het kohier voorkomen en dat de lijst van namen van de bezitters der vermogens in die zeven jaren tamelijk veel veranderd is. Hieruit kan men zien dat veel mensen in die tijd niet oud werden.

DE AANLEG VAN JAAGPADEN – DE VERZENDING DER BOSKOOPSE BOMEN

De trekschuit was in gebruik gekomen, die het geregelde vervoer van passagiers en stukgoederen de komende twee eeuwen in Holland geheel zou beheersen.

Deze trekschuiten onderhielden vaste lijndiensten tussen de steden, waar de stedelijke overheden controle op uitoefenden. De ene lijn kreeg verbinding met de andere en spoedig kon men per trekschuit bijna geheel Holland door reizen. Tot voortbeweging van de schuit door een paard waren er paden langs het water nodig, jaagpaden en de man die het paard mende, was de jager.

Niet alleen de trekschuiten, maar ook de andere schepen profiteerden van de jaagpaden; hun schepen konden bij windstilte aan een lijn voortgetrokken worden, door het paard of door de schipper zelf, dikwijls met vrouw en kinderen.

Hendrik Stevin, zoon van Simon Stevin, Heer van Alphen, ontvouwde in een particulier schrijven aan de secretaris van Leiden, Gerard van Hogeveen, een plan om een trekpad langs de Rijn van Leiden naar Utrecht te maken, voor rekening van de steden Leiden, Woerden en Utrecht.

Na veel onderhandelingen met de boeren langs de Rijn, die uitwatering voor hun wijken eisten, waardoor ongeveer honderd bruggetjes gemaakt moesten worden, werd het plan uitgevoerd. Om technische of financiële redenen liep het pad niet steeds langs dezelfde kant van de Rijn en moesten paard en jager met een veer overgezet worden, welk veer tevens de rechten inde.

De kosten bedroegen totaal 294.248,- gulden, maar door de inning der rechten was de rentabiliteit goed. Op 1 mei 1664 voer de eerste jaagschuit van Leiden via Woerden naar Utrecht.

De waterwegen naar Den Haag, Haarlem, Amsterdam enz. werden in deze periode eveneens van jaagpaden voorzien.

Op last van het Hoogheemraadschap van Rijnland moest de stad Gouda het primitieve pad ten oosten van de Gouwe vervangen door een kade, ter breedte van 'ses voeten op het lijf' of zoveel breder als 'bij experientie' zou blijken een gelegenheid te zijn tot 'bekwame' passage.

De stad Gouda kocht het benodigde land voor deze verbreding aan en zo ontstond de Voorkade.

Volgens het kohier van 1674 woonden daar drie mensen die in de vermogensbelasting aangeslagen waren; er kunnen echter enkele kleine huizen meer ge-

staan hebben. In 1686 zou het huis 'Niet sonder Godt', het enige nog bestaande oude huis in Boskoop, gebouwd worden, waarschijnlijk door de schout van Hijselendoorn.

Door de gunstige ligging van Boskoop aan de binnenwateren met jaagpaden ontwikkelden de mensen van 1515 'mit ponten omme turf te halen' zich tot flinke turfschippers, die voor eigen rekening turf kochten, vervoerden en verkochten, maar ook zorgden voor het vervoer van de boomkwekers die hun klanten bij de steden bezochten en voor de verzending van de bomen naar elders.

Mede door de gunstige wijze van transport der bomen groeide het getal boomkwekers, maar ook dat van de schippers. Voor laatstgenoemden lag het voor de hand dat zij aan de Gouwe woonden, maar ook de boomkwekers woonden bij voorkeur aan de Achterkade en de Voorkade, met uitzicht op het gezellige verkeer te water door de Gouwe. Beide wegen, de Voorkade tot de Biezen en de Achterkade tot Laag Boskoop, waren spoedig volgebouwd.

Helaas hebben wij over het tijdperk 1600-1700 geen prijzen van bomen en plantsoen op kunnen sporen, evenmin gegevens over lonen, pacht- of verkoopprijzen der Boskoopse tuinen.

In het jaar 1700 telde Boskoop 850 inwoners.

VOORAANSTAANDE BOSKOOPE BOOMKWEKERSFAMILIES IN DE 17E EEUW

door drs. J. Fox

Te oordelen naar de voorhanden literatuur is onze kennis van de Boskoopse boomkwekerijen in de zeventiende eeuw met dit weinige uitgeput.

Hoe gaarne zouden we meer weten: de namen van de kwekers, de soort van bomen die zij teelden, hun afzetgebied, om maar te zwijgen van prijzen en bedrijfsresultaten. Is deze behoefte aan archiefonderzoek enigermate voorzien, zo niet voor de gehele zeventiende eeuw, dan toch voor de laatste decennien.

De oorlog met Frankrijk, terwijl die met Engeland, Münster en Keulen tot vrede kwam, noopte de Staten van Holland en West-Friesland in 1674 door te gaan met de heffing van een bijzondere belasting, de 200e penning familiegeld, d.w.z. een vermogensbelasting van $\frac{1}{2}$ procent, waarvoor toen nieuwe kohieren werden opgemaakt.

Jacobus Bladergroen

In het kohier van Boskoop zal men onder de belastingplichtigen Jacob Cornelis Bladergroen aantreffen, die daar geboekt staat voor een niet al te groot vermogen van 1166 gulden 13 stuivers en derhalve in het familiegeld wordt aangeslagen voor 5 gulden 17 stuivers.

Er is alle reden aandacht te schenken aan zijn persoon, daar de naam Blader-

groen de indruk wekt van een rasechte boomkweker, en schout en schepenen van Boskoop klaar staan dit vermoeden officieel te bevestigen :

Wij Boudewijn van Hijsselendoorn, schoudt in de heerlicheyt ende ambacht van Boschcoop behoorende onder de directie ende regeeringe van de Hoog Wel. Ed. Mog. Heeren de Heeren Ridderschappen ende Edelen van Holland ende Westfriesland gelegen in 't quartier van der Goude, ende wij scheepenen desselffs ambachte hieronder genoempt affirmeeren bij den eedt op 't stuck onser bedieninge gedaen als dat Jacob Cornelisz. Bladergroen ons schepen van Boschcoop, wesende onsen inwoenenden gebuertan, sijnde alhier gehuyse, gehoeft, geerft ende geeigent, hem geneerende met 't aenqueecken, aenteelen, vercoopen ende venten van allerhande sortteeringe van boomen ende enten als wesende sijn eygen goederen ende coopmanschappen en dat op de respectijve steeden ende plaatschen als Leyden, Hage, Delft, Rotterdam ende Gouda, ende also men schuldich is van der waerheyt getuygenisse te geven, des te meer versoeke wesende, zoo hebben wij dese onse getuychnisse met onse gewoenliche signature ende onderteychening bekrachtigt.

Present Dirck Adriaensz. van Heyselendoorn ende Leendert Jorisz. Tas, schepenen in de heerlickheyt ende ambachte van Boschcoop voornoemd opte vijffden November anno XVIIe sevenentachtich.

w.g. B. G. Hijsselendoorn
Dirck van Hijsselendoorn
Leendert Jorisz Tas

Deze acte is voorzien van het opgedrukte zegel van de schout onder een vierpuntige ster van papier, laat dus aan authenticiteit in geen enkel opzicht te wenschen over.

Waarvoor de betreffende acte gediend zou hebben? Aan de achterzijde staat een aantekening 'onbetaelde reeckeningen' en twee andere acten bevinden zich er bij: een volmacht, door Jacobus Bladergroen gegeven aan de procureur Nicolaes van Cleeff op 16 mei 1689 en een gerechtelijke eis, die de laatste namens zijn cliënt heeft ingediend tegen Nicolaes Huysman, wonende te Blommersdijk bij Rotterdam. De drie stukken zijn kennelijk gebruikt in een proces, dat Jacobus Bladergroen zijn tegenpartij heeft aangedaan wegens een schuldvordering. Die vordering sproot voort uit de levering van bomen. Het fijne van de zaak ontgaat ons.

Tevergeefs werd ten gemeentearchieve van Rotterdam gezocht naar een sententie van het gerecht van Cool, die het geschil zou hebben beslecht.

Zo moet ongelukkigerwijze in het midden blijven over wat voor bomen het hier ging.

Het is uitzonderlijk dat een acte als die van 5 november 1687 met de bijbehorende stukken uit de grote brand van 1753, zie bladz. 94/95, behouden is gebleven. Hun waarde voor de plaatselijke geschiedenis is er te groter om, hoe spijtig het dan ook zijn mag, dat de specificatie van de bomensoorten en de prijzen achterwege bleven.

Jacobus Bladergroen is - kort en goed - de eerste Boskoopse boomkweker die in een officiële acte als zodanig wordt vermeld.

Twee aspecten waren er aan zijn beroep: het kweken en het verhandelen van bomen. Beide komen in de acte van 5 november 1687 uitnemend tot hun recht. Ook in notariële acten komt het wel voor dat het beroep van de betrokken personen opgegeven wordt, maar dat pleegt dan minder uitvoerig te geschieden.

Zo wordt Jacobus Bladergroen in de volmachtacte van 16 mei 1689, die voor de Rotterdamse notaris Johannes van Someren werd verleden, 'coopman in boomen' genoemd. In een acte van de Boskoopse notaris Anthonie Gael van 2 September 1701 vindt men hem aangeduid als 'burgemeester ende tuijnman'. Tuijnman werd toentertijd evenals hovenier en tuijnder in de zin van kweker gebruikt. Een boomkweker heette entenier. Warmoezier was degene, die zich inzonderheid toelegde op het telen van groenten. Al waren alle bladeren groen, een zekere specialisatie was de kwekers van de zeventiende eeuw niet vreemd. Bladergroen, kan men zich een passender naam voor een kweker voorstellen? Al dan niet vooraf gegaan door 'van' en in verschillende spellingen en varianten voorkomend is deze naam aan het kwekersbedrijf ontleend. Dat is wel duidelijk. Toch is Jacobus Bladergroen niet de eerste die hem heeft gevoerd. Wie tot de oorsprong van zijn geslachtsnaam door wil dringen, zal zich in de familie der Bladergroens moeten verdiepen.

Er was dan onder de rook van Delft een tuijnder, Cornelis Cornelisz. die geen weduwnaar verkoos te blijven en Maertgen Cornelisdr. aan zijn zijde kreeg. Ze trouwden 28 november 1638. Na een huwelijksbeleven van meer dan dertig jaren voelen deze echtelieden behoefte hun testament te maken. Daar Maertgen Cornelisdr. ziek te bed lag, lieten ze notaris S. van Steeland bij zich thuis komen. Dat gebeurde 11 mei 1671 's ochtends om 11 uur. Uit het testament blijkt dat het echtpaar gevestigd was 'aan de Zuydzijde buyten de Watersloot-sche poort alhier', maar er blijkt nog iets anders uit. Cornelis Cornelisz. heeft in de loop der jaren de naam Blade(re) groen aangenomen. Evenwel was hij buiten staat die naam te schrijven. Daarom tekende hij met een merk, een kruis waarvan de twee uiteinden door een streepje verbonden zijn, veel weg hebbende van het cijfer 4. Maertgen Cornelisdr. zet haar naam voluit, maar dooreen, misschien ten gevolge van haar ziekte wat onbeholpen. Blijkens het testament heeft het echtpaar twee zoons Cornelis en Jacob. Deze hebben een goede opvoeding gekregen. Latere acten tonen in elk geval aan dat ze lezen en schrijven konden.

Cornelis heeft als hovenier het bedrijf van zijn vader voortgezet. Als Cornelis Cornelisz. van Bladergroen is hij 12 februari 1668 in het huwelijk getreden. Tien kinderen werden hem geboren. De vier zoons die volwassen zijn geworden Cornelis, Gerrit, Willem en Abraham zijn allen in de voetsporen van hun vader getreden, ze zijn thuijnman, thuijnder oftewel warmoezier geworden. Men vindt ze als zodanig op de Buitenwatersloot, op den Hoorn onder Hof

van Delft, in Rijswijk bij de Haagweg en in Loosduinen. Pas in latere generaties is de familie Bladergroen hun kwekersbedrijf ontrouw geworden.

Jacobus Bladergroen vormt geen uitzondering op de regel. Afkomst en milieu zouden ook zijn beroep bepalen.

11 Juli 1647 in de Nieuwe Kerk te Delft gedoopt had hij aanvankelijk nog geen familienaam. Zijn jeugdijaren bracht hij door op de kwekerij van zijn vader buiten in Waterslootsche poort.

Toen zijn ouders 11 mei 1671 testament maakten, was Jacob ten naastenbij 24 jaren oud en in de bruidsdagen. Zijn uitverkorene was Trijntje Adriaensdr. van Rijderwaard, weduwe van Leeuwen, uit Boskoop.

24 Mei 1671 werd hun huwelijk daar ter plaatse gesloten. Eenmaal in Boskoop gevestigd had Jacobus Bladergroen eerst de moeilijke oorlogsjaren te verduren met hun overlast van water, maar daarna ontplooidde hij zich tot een succesvol boomkweker, die zijn bedrijf tot bloei wist te brengen. Naar in 1687 blijkt, verhandelde hij de door hem gekweekte bomen (of ook van collega's gekochte) o.a. naar Leiden, Den Haag, Delft, Rotterdam en Gouda. Het aanknopen van betrekkingen met het buitenland, daartoe schijnen de Boskoopse kwekers toen nog niet te zijn overgegaan.

In Boskoop verwierf Jacobus Bladergroen, die aan de Achterkade woonde, zich ook aandeel in rechtsspraak en bestuur, werd echt wat men noemt een dorpsnotabele. Bracht hij het nog vóór 1687 tot schepen, men treft hem 2 september 1701 als burgemeester aan, ten slotte 30 april 1706 als welgeboren man in de vierschaar van Rijnsburg. Deze laatste term houdt niet in dat hij naar Rijnsburg verhuisd zou zijn. Boskoop had in vroeger eeuwen als heerlijkheid tot de abdij van Rijnsburg behoord. Deze relatie was in gewijzigde term blijven bestaan, toen de Ridderschap van Holland en West Friesland tijdens de opstand het beheer van de rechten en goederen der abdij aan zich getrokken had. Zo strekte zich de rechtsmacht van de vierschaar van Rijnsburg over drie uiteenliggende plaatsen uit: Rijnsburg zelf, Boskoop en Ackersdijk. De criminele rechtsspraak was de voornaamste taak van de welgeboren mannen.

Jacobus Bladergroen was in die functie in een zeer trieste zaak betrokken: er was een kinderlijkje in de Gouwe gevonden, nu was de vraag welke moeder zich op deze wijze van haar kind had ontdaan.

Met zijn bloedverwanten, de kwekers Bladergroen in Delft en omgeving heeft Jacobus, voor zover valt na te gaan, voeling gehouden.

Te zamen met zijn vrouw was hij 27 maart 1678 en 10 december 1682 te Delft doopgetuige bij kinderen van zijn broer Cornelis.

Een stiefdochter van Jacobus Bladergroen, Margrietje van Leeuwen, trad 17 augustus 1698 in het huwelijk met Joris Huysman, een tuinder, wiens kwekerij bij Haarlem lag, buiten de Grote Houtpoort. Het is waarschijnlijk dat de familie Huysman haar stief- en schoonvader wel eens op bezoek kreeg.

Jacobus Bladergroen komt 30 april 1706, als hij de zestigjarige leeftijd nadert, voor het laatst voor. Hij moet toen weduwnaar geweest zijn, zijn overlijden is niet nauwkeurig vast te stellen.

Een zoon, die zijn bedrijf had kunnen overnemen, heeft hij niet nagelaten. Buiten enkele stiefkinderen had hij twee eigen dochters, die de kinderziekten te boven zijn gekomen: Maria en Sara Bladergroen. De huwelijken dezer dochters heeft hij nog mogen beleven, Maria gaf 11 februari 1703 haar hand aan Ary Huigen van der Sney, Sara kreeg 4 oktober 1705 haar eerste echtgenoot in Abraham Teunissen van der Graft.

Ary van der Sney was schipper en negociant. Uiteraard konden de door zijn schoonvader gekweekte bomen geen winst opleveren als er geen schipper klaar stond om ze te vervoeren! Uit een bericht van 1783 is bekend, dat de schippers van Boskoop, als ze er op uitvoeren, vaak bomen van de kwekers in commissie meenamen.

Ligt het niet voor de hand, dat deze ontwikkeling al eerder heeft ingezet en dat Jacobus Bladergroen en zijn schoonzoon een dergelijke regeling tot wederzijds profijt hebben toegepast?

De tweede schoonzoon Abraham van der Graft was 'coopman in boomen' (plantenhandelaar zou men nu zeggen), tevens kweker naar men mag aannemen. Jacobus Bladergroen behoefde, toen hij de ogen sloot, allerm minst bezorgd te zijn over het lot van zijn 'enttuinen'. Stellig waren die bij zijn schoonzoons in goede handen.

De familierelaties van Jacobus Bladergroen verdienen een korte nabetrachting. Ze hebben een grote rol in zijn leven gespeeld, van de wieg tot het graf en waren ten nauwste met zakelijke belangen verweven.

Als Jacobus Bladergroen en later Joris Huysman, kwekers in Delft en Haarlem, zich een vrouw kiezen via een Boskoops kwekersmilieu, dan kan dat geen toeval zijn. Het veronderstelt zakelijke betrekkingen tussen de kwekers van Boskoop en die van andere plaatsen. Bij nader inzien is het hoogst waarschijnlijk, dat Adriaan van Leeuwen, de eerste man van Trijntje Rijderwaart, het beroep van boomkweker heeft uitgeoefend en dat Jacobus Bladergroen als het ware in de kwekerij van de weduwe is ingetrouwd.

Maar men kan er zeker van zijn, gezien de afstand tussen Delft en Boskoop, dat ze nooit met elkaar in aanraking gekomen zouden zijn, als de handel in gekweekte bomen hen niet te zamen had gebracht.

Aanvankelijk waren de kwekers bij de grote steden gevestigd. Dit bood het grote voordeel dat de weg van producent naar consument zeer kort was.

Men kan zich voorstellen dat deze kwekers op de duur over te weinig grond beschikten om in de behoefte van de toenemende stadsbevolking te kunnen voorzien. Wanneer dan vervolgens kwekerijen worden ingericht in een plaats als Boskoop, gaat daarmee een nieuwe ontwikkelingsphase in.

Als in deze tweede fase de kwekers van de oude stempel, die hun bedrijf nog buiten de muren van de steden uitoefenen, handelsrelaties onderhouden met de kwekers van de nieuwe stijl in een plaats als Boskoop, dan kan dit niet anders betekenen dan dat zij zich een bemiddelende functie hebben eigen gemaakt. Dat wil zeggen dat Jacobus Bladergroen en andere Boskoopse kwekers in vele gevallen hun bomen niet rechtstreeks leverden aan de stadsbewoners, maar aan de soms kleinere en in elk geval minder gespecialiseerde kwekers buiten de steden, die de behoeften van de stedelingen zoveel beter konden peilen en voor zover ze er zelf niet direct in konden voorzien, maar al te graag een beroep deden op hun Boskoopse vakgenoten. Zo moet het wel zijn toegegaan. Tegenwoordig is het bij mijn weten niet anders, maar is dit voor de zeventiende eeuw te bewijzen?

Slechts één afnemer van Jacobus Bladergroen is met name bekend: Nicolaas Huysman. Het feit dat hij zijn rekeningen niet betaalde, heeft hem aan de vergetelheid ontrukkt. Het vermoeden ligt voor de hand dat Nicolaas Huysman een bloedverwant was van Joris Huysman, die later met de stiefdochter van Jacobus Bladergroen in het huwelijk zou treden, daar hij kweker was als deze en in Blommersdijk woonachtig, de naburige stad Rotterdam van zijn producten placht te voorzien.

Men moet aannemen dat niet-betalende afnemers van Jacobus Bladergroen uitzondering zijn geweest. Omvang en resultaten van zijn bedrijf zijn bij gebrek aan gegevens niet nader te bepalen.

Toevallig weten we echter uit een verklaring, die hij 9 oktober 1687 voor de Goudse notaris Anthony van Meeuwen aflegde, dat Jacobus Bladergroen gedurende de eerste jaren na zijn vestiging in Boskoop ongeveer dertig schepen met zoden per jaar aankreeg door bemiddeling van Jacob Jansz. van Rijn en wel via het Huybertsverlaat onder Waddinxveen, terwijl zulk een geregelde aanvoer van zoden per schip nog was doorgegaan tot in het onmiddellijk voorafgaande jaar.

Onmiskenbaar stempelde dit Jacobus Bladergroen tot een van de belangrijkste, meer representatieve boomkwekers van het Boskoop van zijn tijd.

Anders zou deze verklaring, die in een proces over het genoemde verlaat moest dienen, niet juist van hém zijn verlangd.

Gijsbert Dircksz. van Leeuwen

Een van de zeer weinige Boskoopse boomkwekers uit de zeventiende eeuw die ons, buiten Jacobus van Leeuwen, iets van hun bedrijf onthullen, is Gijsbert Dircksz. van Leeuwen, drager van een oude, in Rijnland veelvuldig voorkomende naam, die aan de hofstede Leeuwen in Alphenerhoorn ontleend schijnt te zijn. Geboren omstreeks 1630 zal hij aanvankelijk wel bij zijn vader Dirck Adrz. van Leeuwen in de leer zijn geweest. Deze schonk hem 3 juni 1654 en-

kele enttuinen, zodra hij zich als zelfstandig kweker in Boskoop kon vestigen. Sedert 1661 zat Gijsbert Dircksz. van Leeuwen herhaaldelijk als welgeboren man in de vierschaar van Rijnsburg.

Als het op welgeborenschap aankwam, kon geen enkele Boskoopse familie de van Leeuwens overtreffen. Bij de boedelscheiding, die 15 mei 1665 na het overlijden van zijn vader werd gehouden, onderging Gijsbert van Leeuwens bezit aan enttuinen nog enige uitbreiding. Net als Jacobus Bladergroen woonde hij te Boskoop aan de Achterkade.

De Hovenier

Gijsbert Dircksz. van Leeuwen heeft een veelbewogen huwelijksleven gehad. Zijn eerste vrouw, Annetje Dircksdr. Verhoorn, is hem vóór 28 februari 1672 door de dood ontvallen. Hij hertrouwde toen met een dochter van Jacob van Wilgen om opnieuw weduwnaar te worden, om op 1 februari 1682 een derde huwelijk te sluiten met Aefje Claesdr. van Alphen uit Bloemendaal bij Waddinxveen. Deze laatste vrouw, die al eerder gehuwd was geweest, heeft hem overleefd.

Tegen het eind van 1693 of het begin van 1694 is Gijsbert Dircksz. van Leeuwen overleden. Afgezien van wat de weduwe krachtens huwelijksvoorwaarden toekwam, waren vier kinderen tot de nalatenschap gerechtigd.

Ten overstaan van notaris Anthony Gael vond 8 augustus 1696 de boedelscheiding plaats. De enttuinen in de toen opgemaakte acten beschreven, wijzen uit, dat Gijsberts kwekerij onder Boskoop een totale oppervlakte besloeg van 4 morgen 588 roeden, bijna 3000 roe. Opmerkelijk is dat de kwaliteit van de grond blijkbaar sterk verschilde, want de tuinen werden onderscheidenlijk getaxeerd op 650, 500 en 300 gulden per morgen.¹⁾

Er was nog een tuin in Snijdelwijk onder Waddinxveen, waarvan de uitgestrektheid niet precies bekend was, maar die 250 gulden waard werd geacht".²⁾

¹⁾ Deze maten waren wat men nu zegt kadastraal en het is mogelijk dat sommige percelen meer water en akkers en minder tuin hadden dan andere.

²⁾ Dit was toen de enige tuin in de Voorafsche polder en de laatste boomkweker, Mesman, verkocht deze in 1927 aan J. v. d. Willik, die bij de aanleg van de Koninginneweg de tuinkop als bouwgrond gebruikte en de rest aan de eigenaren van de huizen langs de Zijde verkocht.

De gezamenlijke enttuinen kwamen op 3275 gulden 6 stuivers en 12 penningen, terwijl de gehele nalatenschap buiten hetgeen voor de weduwe werd afgehouden op 22819 gulden 14 stuivers en 4 penningen werd begroot. Dat betekent een geldswaarde in 1964 van 12.6 maal is f 287,420,—

Als men in aanmerking neemt dat Gijsbert Dircksz. van Leeuwen in het kohier van de 200ste penning van 1674 was aangeslagen voor een vermogen van 3000 gulden, maar dat dit tot 3400 gulden moet worden verhoogd uit hoofde van zijn aandeel in de nalatenschap van zijn moeder, de weduwe Dirck Adriaensd. van Leeuwen, dan blijkt zijn fortuin in tweeëntwintig jaren tijds meer dan verzesvoudigd te zijn. Zelfs als de taxatie van 1674 aan de topkant zou zijn duiden deze cijfers nog op grote winst.

De boomkwekerij was in bekwame handen een lucratief bedrijf.

De reputatie van een goed koopman nam de overledene mee in het graf.

De toenemende bloei van Boskoopse kwekerijen in de zeventiende eeuw manifesteerde zich in een aanzienlijke stijging van de grondprijzen.

Uit het verpondingskohier van 1630, voor Boskoop reeds vastgesteld in het voorjaar 1629, kan men opmaken, dat de jaarlijkse huurwaarde van de enttuinen toen gemiddeld 22,39 gulden per morgen bedroeg, die van ander land 8,89 gulden per morgen. De waarde, die de enttuinen van Gijsbert van Leeuwens nalatenschap in 1696 hadden, variërend van 300 tot 650 gld. per morgen, steekt hier sterk bij af. Het wijst op een veel hoger rendement.

Dirck Adriaansz. van Leeuwen

Gijsberts vader mag als een der pioniers van de Boskoopse boomkwekerijen worden beschouwd.

Hij had niet alleen Gijsbert, maar ook Adriaen van Leeuwen tot zoon, de eerste man van Trijntje Rijderwaart, die later met Jacobus Bladergroen zou hertrouwen. Typerend is in dit verband, dat een enttuin in de Biezen, genaamd 'de Biezentuyn', in 1696 voor de ene helft aan Jacob Bladergroen blijkt toe te behoren en voor de andere helft krachtens schenking van Dirck Adriaensz van Leeuwen tot de boedel van Gijsbert Dircksz. van Leeuwen. Het ligt in de rede dat Dirck Adriaansz. van Leeuwen oorspronkelijk eigenaar van de gehele enttuin is geweest, die onder zijn beide zonen Gijsbert en Adriaan heeft verdeeld en dat de weduwe van de laatste haar helft aan haar tweede man Jacobus Bladergroen heeft aangebracht.

In de boedelinventaris, gevolgd door de acte van scheiding en deling van 8 augustus 1696 wordt wijlen Gijsbert Dircksz van Leeuwen uitdrukkelijk 'tuynman' genoemd. Een dergelijke aanduiding moge ontbreken voor zijn vader Dirck Adriaansz en zijn broeder Adriaan Dircksz, de familiegeschiedenis der van Leeuwen's laat geen twijfel dat ook zij het kwekersberoep hebben uitgeoefend.

De twee zoons van Gijsbert Dircksz van Leeuwen, Jacob en Abraham, hebben de enttuinen van hun overleden vader blijkens de acte van boedelscheiding in gemeenschappelijk bezit gehouden. Enkele maanden te voren vroeg Abraham Gijsbertsz van Leeuwen, die 5 augustus 1675 het levenslicht aanschouwde, een acte van venia actatis bij de Staten van Holland en West Friesland aan: de meerderjarigheid, die hem 18 april 1696 werd vergund en die hij anders pas op vijftientigjarige leeftijd of bij eerder gesloten huwelijk zou hebben bereikt. Terloops zij vermeld dat zijn broeder Jacob, die voogd was, zijn volle medewerking hiertoe verleende, evenals twee ooms die toeziend voogd waren en twee tantes.

In het door hem ingediende verzoekschrift laat Abraham duidelijk uitkomen

hoe dat hij van jonghs af aen en door sijnen vader Gijsbert van Leeuwen is opgevoet ende geexerceert int aenqueecken en vercopen van boomen 'en dat hij voortaan zelfstandig' sijne eygen coopmanschap' zou willen doen 'om door Godts hulpe met eeren door de werelt te geraecken'.

Abraham van Leeuwen heeft dus de echte opvoeding van een kwekerszoon gekregen. Ten opzichte van zijn neven Dirk en Cornelis van Leeuwen, de stiefzoons van Jacobus Bladergroen, kon niet worden vastgesteld, of zij als kwekers werkzaam zijn geweest.

Bij het onderzoek naar de familie van Leeuwen is gebleken, dat Trijntje Rijderwaart, weduwe van Adriaan van Leeuwen, minstens drie kinderen moet hebben gehad toen zij in 1671 een tweede huwelijk aanging met Jacobus Bladergroen en dat zij enkele jaren ouder geweest moet zijn dan haar tweede man, gezien het feit, dat haar zoon Dirk reeds in 1684 de huwbare leeftijd had bereikt. Zulke details, op zichzelf niet belangrijk, dragen er niettemin toe bij het beeld van de handelende personen en hun onderlinge betrekkingen te vervolledigen.

Jacobus Bladergroen en Gijsbert van Leeuwen zijn in hun tijd natuurlijk niet de enige boomkwekers in Boskoop geweest. Ze hebben vakgenoten gehad, die tevens concurrenten waren. Helaas zijn deze veel moeilijker na te gaan in hun handel en wandel.

Families Doornstruyk en Neuteboom

Raadplegen we om hunnentwille nogmaals het kohier van de 200e penning van 1674. Behalve de twee genoemden, die ons reeds bekend zijn, komen hier o.a. voor de weduwe van Willem Dircksz Doornstruyck, Dirck Jansz Doornstruyck en Jan Cornelisz Jonge Neuteboom. Ontbreekt een stellig bewijs omtrent hun beroep, op grond van de bij Bladergroen opgedane ervaring mag worden aangenomen, dat de leden van deze families althans in oorsprong boomkwekers zijn geweest.

Hun namen, die in dit opzicht veelzeggend zijn, voldoen aan een wens van de

moderne onderzoeker, die Jacobus Bladergroen niet vermocht te bevredigen en Gijsbert van Leeuwen evenmin.

Ze geven een welkome aanvulling tot de geschiedenis van Boskoop's boomkwekerijen in de zeventiende eeuw, doordat ze al is het maar twee van de boomsoorten openbaren, die daar toen gekweekt en verhandeld moeten zijn: de doornstruik, die eertijds op de wallen van vestingsteden geplant, goede diensten bewees bij de afweer van een opdringende vijand en jonge notenbomen, die tot wasdom gekomen zeer voedzame vruchten opleverden en waarvan het hout zeer geëigend was tot het maken van geweerkolven.

De stamvader van het geslacht Doornstruyck moet nog vóór 1600 geboren zijn. Een kleinzoon zal geweest zijn Mees Adriaensz Doornstruyck die het tot schepen van Boskoop bracht. Onder een transportacte van 5 juli 1676 zet hij in die hoedanigheid zijn handtekening: Mees Ariesen Doornstruyck. Een zoon van de schepen, Adriaen Meesz. Doornstruyck, was 'tuynman' blijkens het testament, dat hij 8 november 1701 te zamen met zijn huisvrouw voor de Boskoopse notaris Anthony Gael heeft gemaakt.

Hij was toen gevestigd onder Hazerswoude, later blijkt zijn woonplaats de polder Laag Boskoop. Gezien het beroep van de zoon ligt het voor de hand, dat de schepen Mees Adriaensz. Doornstruyck ook boomkweker is geweest. Zijn ontbreken in het kohier van 1674 zou te verklaren zijn uit zeer zware verliezen in de voorafgaande oorlogsjaren geleden.

Mees Adriaansz. Doornstruyck had een broeder Jan, die 8 augustus 1696 als getuige optrad bij de boedelscheiding tussen Gijsbert van Leeuwen's erven. Dit wijst onmiskenbaar op familiebetrekkingen met het geslacht van Leeuwen. Bij Jan Cornelisz. Jonge Neuteboom is het zo, dat alle latere dragers van die familienaam in Boskoop, voor zover ook na te gaan, van hem afstammen. Wanneer hij die naam niet zelf heeft aangenomen, dan moet het zijn vader zijn. In beide gevallen is er reden genoeg in deze man een boomkweker te zien. Jan Jonge Neuteboom had Gijsbert van Leeuwen tot zwager, doordat hij in het laatste huwelijk met diens zuster Ariaantje Dircksd. van Leeuwen was getrouwd. Als aangehuwde oom is hij in 1696 een der toeziende voogden van Abraham Gijsbertsz. van Leeuwen. Blijkens een acte van 16 april 1708 was Jan Jonge Neuteboom, wonende aan de Voorkade te Boskoop, toen hoogbejaard en weduwnaar. Zijn overlijden volgt vóór 27 juli 1712. De naam Neuteboom komt ook zonder het voorvoegsel 'Jonge' voor.

Het kohier van de 200e penning van 1674 vormt een onschatbare bron, men treft er ook aan:

de weduwe van Abraham Jacobse van Willigen, wonende aan de Achterkade. Deze weduwe, Dirkje Dircksd. van Leeuwen, wendt zich 24 februari 1710 tot Jacob Spoor, notaris te Hazerswoude, om haar testament te maken.

Het blijkt dan dat haar oudste zoon haar enttuin ter waarde van 1100 gld. in huur heeft. Hieruit mag met stelligheid worden afgeleid, dat ook wijlen Abraham van Wilgen het kwekersberoep heeft uitgeoefend.

Hij staat trouwens bekend als de stamvader van een familie, die de boomkwekerij in vele generaties heeft beoefend.

Al degenen die tot nu toe onze aandacht trokken, kenmerkten zich door familierelaties met het geslacht Van Leeuwen.

De weduwe van de oude Dirck Adriaensz. van Leeuwen overleed vóór 27 september 1674. Hun nalatenschap moest toen in vijf kindsdelen worden verdeeld. Als haar zoons leerden we Gijsbert en Adriaen van Leeuwen kennen; de laatste is nog vóór zijn moeder gestorven.

Twee schoonzoons waren Abraham Jacobsz. van Wilgen en Jan Cornelisz. Jonge Neuteboom. Een derde schoonzoon was naar alle waarschijnlijkheid Arie of Adriaen Doornstruyck. Ten slotte was ook Jacob Bladergroen tot dit grote familieverband van Boskoopse boomkwekers toegetreden, toen hij in 1671 met de weduwe van Adriaen Dircksz. van Leeuwen trouwde.

Behalve doornstruiken en jonge notebomen werden in het zeventiende eeuwse Boskoop ook perzikbomen gekweekt, geoculeerd op abrikozen.

Die wetenschap danken wij aan een toeval, aan het feit dat in de nacht van maandag 5 op dinsdag 6 november 1696 uit de tuinen van een tweetal Boskoopse kwekers, Simon Pietersz. de Bruin en Job Anthonisz. Lieskade, zulke bomen werden gestolen, resp. ten getale van omstreeks 50 stuks.

Een verslag van deze zaak, opgemaakt voor de substituut-baljuw Johan de Vooght berust in het archief van de vierschaar van Rijnsburg, dat in tegenstelling tot het archief van de Boskoopse schepenbank, doordat het in Rijnsburg placht te worden bewaard, niet van de beruchte brand van 1753 te lijden heeft gehad.

Dank zij de ijver van Job Lieskade werden de gestolen bomen zeer snel achterhaald. De dief, zekere Gerrit Jansz. Vijfhol alias Gerrit van Spoelwijck, had ze met zijn schuit naar Leiden vervoerd.

Daar bood hij ze te koop aan, aan de kweker Lucas Leenheer, die op de Nieuwe Hoogewoerd te Leiden woonde, maar zijn kwekerij had buiten de Hogewoerds-poort. De koop sprong af, omdat Gerrit Jansz. elf stuivers per boom vroeg en Leenheer maar negen stuivers per stuk wilde betalen.

Voor de geldswaarde in 1964 zie bladz. 289/292, hetgeen ons althans enig idee geeft van de geldende prijzen.

Job Lieskade had een vermoeden, dat de dief zich tot Leenheer zou wenden, die blijkbaar een goede bekende van hem was. Maar toen zij zich daar vervoegde, was Gerrit Jansz. vertrokken in de richting van Leiderdorp.

Met behulp van een knecht van Leenheer werden de perzikenbomen in Leiderdorp gevonden bij de herberg 'Fonteyn'. De gerechtsbode aldaar legde er ver-

volgens beslag op. Na borgstelling konden de eigenaren hun bomen terugkrijgen. Het was Cornelis Jansz. Goedhart, ordinaris marktschipper van Boskoop op Leiden, die er zaterdag 1696 voor zorgde dat deze bomen weer op de plaats van herkomst kwamen, terug bij de rechtmatige eigenaren.

Typierend in deze geschiedenis is de relatie van de Leidse tuinder Lucas Leenheer met de Boskoopse kwekers. Het bevestigt het inzicht dat wij van de Boskoopse bomenhandel kregen: een handel die gewoonlijk niet rechtstreeks ging van producent naar consument, maar gebruik maakte van de bemiddelende functie van de bij de steden gevestigde kwekers.

Overigens zal men Simon Pietersz. de Bruin, die oud-burgemeester wordt genoemd, en Job Teunisz. Lieskade tevergeefs zoeken in het kohier van de 200e penning van 1674. Van de tweede staat vast, dat hij de kinderschoenen nog niet ontwassen was toen dit kohier opgemaakt werd.

Dank zij het verrichte archiefonderzoek hebben wij nu enkele Boskoopse kwekers uit de zeventiende eeuw leren kennen, drieërlei soorten bomen, die zij teelden en de prijs die in één enkel geval werd bedongen.

In de grondwaarde, aan het einde der eeuw sterk gestegen, weerspiegelde zich iets van de gunstige bedrijfsresultaten.

Het vervoer van de bomen per schuit over het water heeft zich aan ons geestes-oog vertoond en ook hun afzet in de grote steden van Hollands Zuiderkwartier.

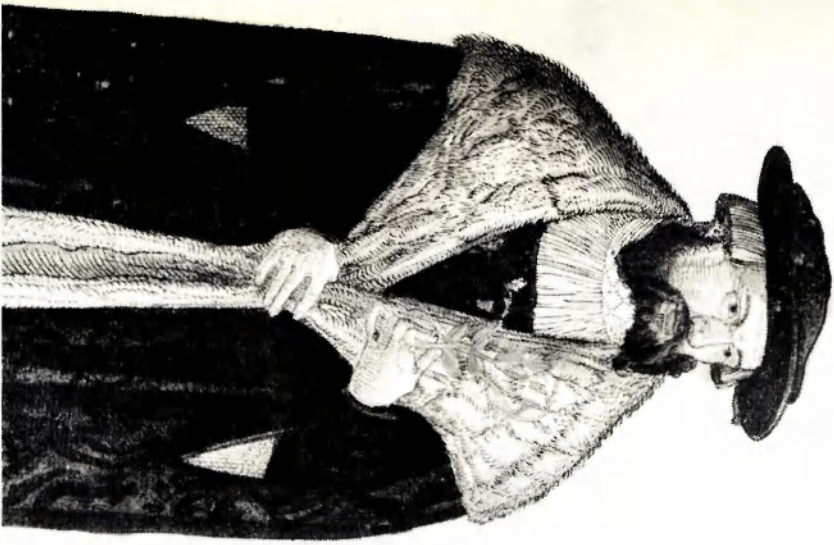
Duidelijk is tot uiting gekomen, hoe het kwekersberoep vast overging van vader op zoon, dat de zoon zijn leerjaren doorbracht in het bedrijf van de vader. Sterk bleken de familiebanden, die veel Boskoopse boomkwekers met elkaar verbonden, verwantschapsbetrekkingen, die ook bestonden met de buiten de steden gevestigde tuinders, die in zakelijk opzicht als verbindingsschakels fungeerden tussen de kwekers van Boskoop en hun stedelijk afzetgebied.

In de loop van de negentiende eeuw zullen de Boskoopse boomkwekerijen een grote expansie beleven. Hun produkten gaan dan naar heel Europa.

Die hoge vlucht moge indrukwekkend zijn, ze is volkomen ondenkbaar zonder de grondslagen door de voorgelachten gelegd. Die voorgelachten zijn voor ons o.a. gepersonifieerd in de families Bladergroen, van Leeuwen, enz. Evenals Jan Adriaansz. Leeghwater, de drooglegger van de Beemster, voerden eerstgenoemden namen die kenmerkend zijn voor hun beroep.

Die namen hebben zij alle eer aangedaan.

LEONHARTVS FVCHSIVS
ÆTATIS SVÆ ANNO XLII.

Leonhartus
Fuchsius 1501-1566

ROSA

Spina.

Rozen 1542

Aalbessen 1542

RIBES

St. Johans beerlin.

14.

FRAGARIA NUXION
ET MINOR.

Einöwt.

Aardbeien 1542

IV.

1700-1800

BOSKOOP BEHEERST DE VRUCHTBOOMHANDEL IN HET LAND

BOSKOOP EN HET KOHIER VAN 1733

Over dit tijdvak kunnen wij belangrijk meer vertellen dan van voorafgaande perioden, waarover de bronnen, waaruit men putten kan ten aanzien van Boskoop, zeer schaars zijn.

Om te beginnen is er een kohier over de verpondingen van huizen in het ambacht Boskoop anno 1733, aan de Staten van Holland en West Friesland, opgemaakt en ondertekend door: Daniel van Beke, subst. schout en secretaris, Arij Doorenstruijk en Jacob Lamloo, Ambagtsbewaarders.

Het is een lijst van alle huizen, met de huurwaarde ervan en de belasting-aanslagen. De huurwaarden zijn bruto aangegeven: 'sonder eenige Kortinge, andere ongelden off reparatie'.

In de aanhef staat vermeld dat de tienden in Laag Boskoop, Reijerskoop en Biezen (op granen, erwten, bonen) van geen importantie meer zijn, omdat veel teelland jaarlijks tot weiland gemaakt wordt.

Met de zelfvoorziening van voedsel enz., zoals nog in de late Middeleeuwen, is het al lang afgelopen. De veengrond is beter geschikt voor weiland.

De visserij in de Gouwe, toebehorende aan de Abdij van Rijnsburg, is van geringe importantie.

Het kohier bevat 260 huizen, sommige in tweeën bewoond, waardoor het aantal gezinnen op 302 komt en er dus ruim 1000 inwoners geweest moeten zijn. De 'Hoge Brugge' (over de Gouwe) werd jaarlijks verhuurd over 'deszelfs inkomsten voor de deurvaart'.

Ongeveer op de helft van het aantal huizen op de Voorkade stond het tolhuis van de 'Hoog Ed. Heeren burgemeesteren van de stad Gouda'.

De schippers moesten dus bruggeld 'voor de deurvaart' betalen en tevens tolgeld voor de stad Gouda. De waterwegen zijn vroeger altijd melkkoetjes van de overheid geweest, talrijk waren overal de bruggelden en tolleren. Maar de Boskoopse schippers hadden het voordeel vrijgesteld te zijn van deze tolleren, ook van de 'Wassenaarse en Geertvlietse.'

De substituut schout Daniël van Beke vinden wij niet in de lijst, hij woonde dus buiten Boskoop. Het archief van Boskoop bevond zich te Boskoop, in een kamer van de herberg aan de 'Oostzijde van de Gouwe, 't Dorp'.

Aan dezelfde straat stond 'de Koorn-mole van Wed. Pankeras van Roon' die de hoogste huurwaarde had. Waarschijnlijk is dit de korenmolen die in het begin van deze eeuw gesloopt is, en waarvan de laatste eigenaar Broer was.

In deze straat stonden maar 11 huizen, bewoond door 16 gezinnen, huurwaarde van f 105,50 tot f 25,-, niet de minste in waarde. De Barendstraat had 27 huizen, met 33 gezinnen, huurwaarde f 90,- tot f 10,-. Het getal huizen is verwonderlijk groot, daar deze straat niet verder strekte dan tot Bootstraat/Gouwe, waar een korte zijslot van de Gouwe lag, dan begon Waddinxveen. Vermoedelijk stonden de meeste huizen achter de Barendstraat, waar nu de Bootstraat is en het Agterdijkje, nu Koninginneweg; die hoek heette vroeger 'Blok Snijdelwijk'.

De 'Agterkade' (nu B. C. straat) had 65 huizen met 89 gezinnen, huurwaarde van f 95,- en f 90 (11stuks) tot f 16.

Laag Boskoop had 21 huizen met 21 gezinnen, waarvan 12 stuks als 'boerebouwhuijs' betiteld zijn. Huurwaarde f 29,- tot f 12,-. 'Noordsij van 't Dorp' het kan niet anders of dat moet de Zijde zijn, het was de noordelijke grens van Waddinxveen: 11 huizen met 16 gezinnen, huurwaarde f 50 tot f 20,-.

Voorkade: 52 huizen met 56 gezinnen, huurwaarde van f 90,- tot f 12,-.

Reijerskoop: 23 huizen met 23 gezinnen huurwaarde van f 24,- tot f 16,-, hier stonden 18 boere bouwhuijse.

Biesen: 12 huizen met 14 gezinnen, huurwaarde f 25,- tot f 8,-, er waren 7 boere bouwhuijse.

Dan was er nog Zuijtwijk (het eerste deel van Zuidwijk tot nu ca. no. 10) één huis boerebouwhuijs, en een klein huis, toebehorende aan de Hoog Edele Heer van Zuijdwijk, het verdere deel van Zuidwijk behoorde niet tot Boskoop, was een apart ambacht van deze Heer.

Volgt nog een lijst van 'huijsjes die tot nog toe niet en hebben gecontribueerd in de verponding' van 24 stuks, inclusief 3 schuren, plus 5 'huijsjes van de Gereformeerde armen werden uijt aalmoesse bewoond' en waren niet in de belasting aangeslagen. Dat zullen wel krotjes geweest zijn.

Een huurwaarde van f 50,- per jaar zou in 1964 12,8 maal 50 kunnen zijn, zie bladz. 289/292.

In de lijst van namen der huiseigenaren komen de volgende, nu nog te Boskoop bekende namen voor: van Tol, van Es, van Dijk, de Groot, van der Laan, van Groos, Vrijenhoef, van Wilgen, van Leeuwen, Ravesteijn, Verkade, Nieuwerf, van der Pouw, Schellingerhout, van Nes, van Velsen, van der Poel, van Heijningen, Ravensberg, van Eijk, Goudkade, van Grieken, Moraal, van Staveren, Walraad, Loeff, Guldemont, Ooms, Kok, Droog en van Vliet.

De beroepen van de inwoners staan niet vermeld, wij kunnen moeilijk gevolgtrekkingen maken.

De huizen die niet als 'boerebouwhuijs' vermeld staan, kúnnen boomkwekerswoningen geweest zijn: Reijerskoop 5, Biesen 5, Laag Boskoop 9 huizen. Het is bekend dat er op de Voorkade en Agterkade ook boomkwekers woonden. Opvallend is het naar verhouding grote getal huizen aan de Voor- en Agter-

kade. De mensen hebben altijd graag aan het vaarwater gewoond, maar het is bekend dat er ook veel schippers te Boskoop woonden en deze waren natuurlijk aan beide zijden van de Gouwe gevestigd.

Wij hebben gezien dat er in 1514 reeds schippers hier woonden, die turf transporteerden.

Bij de eeuwwisseling 1600-1700 was het getal boomkwekers langzaam aan zo gegroeid dat men van centrumvorming spreken kon.

Het Boskoopse boomkwekerscentrum bestond van die tijd af uit twee categorieën kwekers: degenen die hun bomen buiten Boskoop verkochten en daarvoor op reis gingen en kleine boomkwekers die uitsluitend produceerden en hun produkten aan de handelaars verkochten.

Als gevolg hiervan ontstonden twee verschillende prijzen, de produktieprijzen ofwel de prijzen, onderhevig aan vraag en aanbod, die de handelaren aan de kwekers betaalden en de hogere prijzen die de handelaren buiten Boskoop maakten.

DE HANDEL IN BOSKOOPSE BOMEN

Boskoop had nu als boomkwekerscentrum in wijde kring bekendheid verworven. Tirion schrijft in een der boeken: "Tegenwoordige Staat van Volkeren XVI deel 'Vervolgende de Beschijvinge der Vereenigde Nederlanden en in 't bijzonder Holland'", over Boskoop in 1746:

De menigvuldige Enterijen maaken ook een grooten tak van het bestaan van Boskoop. De Boomen, die hier gekweekt worden, houdt men geenszins voor de minsten in Holland, en zij worden zelfs door geheel Europa verzonden. Het is zeer vermaaklijk, deez Enterijen te doorwandelen, en te zien, hoedanig hier alles, tot het aanleggen en voortteelen der Boomen, wordt bearbeid.'

Over het dorp zelf schrijft Tirion:

Het Dorp is in zig zelve zeer bevallig. De Huizen komen aan de Westzijde van de Gouwe, met hunne Tuinen en Erven, van agteren aan deezen Vloed uit, met eenvoudige Beplantingen en zinlijke Wooningen, doch zonder pragt.

Zoals men hierboven ziet worden de bomen door 'geheel Europa' verzonden, wat men met een korreltje zout moet nemen, er zijn geen stukken bekend die dit bevestigen. Dat geheel Europa zal wel even buiten de grenzen van de zeven provinciën geweest zijn.

Hoe werden die bomen verzonden? Niet per as, in die tijden waren de wegen in Holland slecht, soms niet meer dan brede paden en weinig geschikt voor het vervoer van partijen grote bomen over lange afstanden. Alle verkeer bewoog zich over de binnenwateren en Boskoop lag aan de druk bevaren rivier de Gouwe, waarvan men in Tirions boek leest:

die door veelerlei Trekschuiten van Amsterdam, Leiden, 's Gravenhage en elders van en naar

ter Goude bevaaren wordt. Hier is ook de doortogt van alle Schepen, die uit de Meer, langs de Rijn door ter Goude of om die Stad heenen, den IJssel bevaaren moeten, naar en van Zeeland, Brabant en andere Landschappen. Dit maakt hier een geduurige beweging, voornaamlijk na het schutten van de Sluis ter Goude aan den IJssel, wanneer de Ophaalbrug te Boskoop geen oogenblik stil staat.

Ook Boskoop nam deel aan de scheepvaart, in het zelfde werk leest men verder:

Behalve de gewoone Markt-Schippers op de nabij- en verder afgelegene Steden, en behalve die voor de Enterijen varen, telt men er zes en twintig anderen, die door alle de zeven Provinciën, met allerhande Koopmanschappen, voordeelig handel drijven. Door zo veel Vaartuig, dat in dit Dorp 't huis behoort, gebeurt het menigmaal, dat de geheele Westzijde van de Gouwe met Schuiten bezet is.

Uit andere bron is gebleken dat vele schippers handelden in turf uit de naburige veenderijen. Volgens Schaum echter bestond hun koopwaar uit graan, hennep vlas, zwavelstokken uit Boskoop en omgeving en kaas, pijpen, stijf sel uit Gouda. Alles voor eigen rekening en risico en volgens deze schrijver gebeurde het dat bij thuiskomst het geld met mandenvol uit het ruim werd gehaald. (Dat zal wel sterk overdreven zijn).

Een dezer schippers, van Groos, overleed onderweg in Brugge (België), waar hij begraven werd. Protestant zijnde kreeg hij zijn graf niet in gewijde aarde doch buiten de kerkhofmuur; tot aan de eerste wereldoorlog was zijn grafsteen daar nog te zien.

Het feit dat Boskoop aan de Gouwe, de grote binnenvaarweg lag en de woonplaats was van veel schippers, de meeste met eigen handel, was een belangrijke factor in de ontwikkeling van de toenmalige afzet der Boskoopse bomen.

Zonder deze levensader, de Gouwe, was Boskoop misschien nooit het grote boomkwekerscentrum geworden.

De handelskwekers maakten met deze schepen hun reizen voor de verkoop hunner produkten. De schippers verscheepten de bomen, soms vrij ver weg, en namen de produkten der kwekers in hun handel dikwijls in consignatie mee. *Deze 'schippers-negocianten' zoals men die toen noemde, waren de eerste Boskoopse bomen- en plantenhandelaren.*

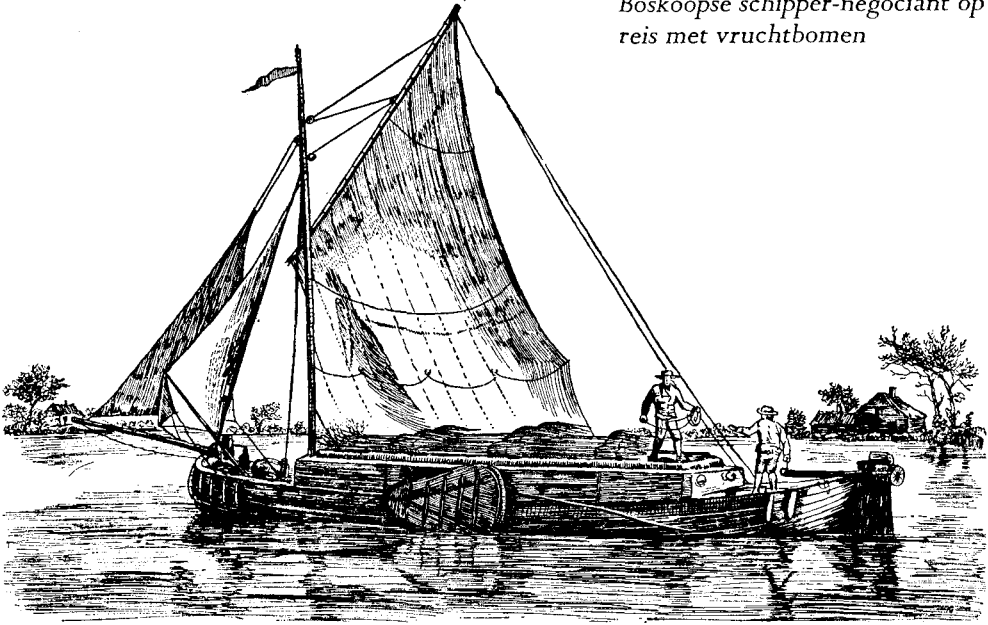
De Boskoopers zijn er van oudsher op uit getrokken om zaken te doen. Dat gaf deze plaats een ander aspect dan dat van andere plattelandsgemeenten, zoals van Ollefen van die tijd schrijft.

Zij verruimden hun geest meer dan de boerenbevolking in andere dorpen, die zelden verder kwam dan de naastbijgelegen markt.

DE BOSKOOPSE SCHEPEN

Als men schrijft over de Boskoopse schippers, de mensen die zo'n belangrijke rol gespeeld hebben in de handel in Boskoopse bomen, dan rijst de vraag hoe hun schip er wel uit zag.

Boskoopse schipper-negociant op reis met vruchtbomen

Het antwoord vind ik in het Gerechtelijk archief te 's-Gravenhage en laat dit hieronder volgen.

Het waren geen grote schepen, maar dat was ook niet mogelijk, want vele sluizen en bruggehoofden die zij op hun reis moesten passeren, waren in die tijd zeer nauw.

Jan Trompert, van beroep schipper, overleed op 8 januari 1777 en zijn zwagers Teunis van Nes Klaaszoon en Aart Vuyk moesten een status van zijn bezittingen opmaken, waaronder een nauwkeurige beschrijving van zijn schip met inventaris.

Met enige fantasie kan men zich hiermede een beeld vormen van het vervoermiddel der oude Boskoopse boomkwekers.

Een ijken schip, lang over de Steeven twee en vijftig voeten, wijt elf voeten en hol ses voeten, met mast, zeijl, treijl, staand en loopend want.

Twee seijlen
Een besaen dito
Drie stug fokken
Drie Kluijf dito
Een Touwe Tent
Een Luijk
Twee Luyke kleeden
Twee cavels
Een Paardelijn
Twee trossen
Drie ankers

Twee gangen
Twee stijltjes met koperbeslag
Een oud Schooteblok
Een trap
Een schoorsteen
Een gek
Een houten schop
Een mandje met twee haakjes en
2 ? touwe
Eenig oud touwwerk
Een nieuw dito entje

Eenige Druyven
 Twee Seijlegieters
 Vijf Teer quasten
 Een Teer puts
 Een HarpuiSpotje
 Twee harpui quasten
 Een puts
 Een pomphaak
 Twee oude kleeden
 Veertien wrijfhouten
 Vier dikkertjes
 Veertien wille
 Twee Dikkers
 Een schoot van 't Zeijl
 Vier Boomen
 Drie groote Haaken
 Een kleine Haak
 Een Zeijlboom
 Een Fokkeboom
 Een Kluijfstokshout
 Een slag . . . ? gaert
 Een riem
 Een koopren kroontje
 Twee dito plaatjes voor de spiegel
 Drie dito Kookketels
 Een dito koffijketeltje
 Een dito deksel
 Een dito dompertje en profijtte
 Een ijzeren koekepan
 Drie dito vorken
 Een mes

Een worpnet
 Twee ijzeren platen
 Een bruin potje
 Een draai Treef
 Een Treef
 Een Tang
 Twee scheepsbedden en een Peluw
 Vier Deekens
 Drie Kussens
 Slopen, beddelakens
 Eenige leedige zakken
 Een spiegeltje
 Een blikken sla emmer
 Twee blikjes
 Een dito Theebos
 Een dito coffijtrommeltje
 Drie Tinne Leepels
 Twee houtdeksels
 Een dito schuimspaan
 Een dito Leepel
 Drie Deltsche holle? bakken?
 Eenige Roodde ? baat ?
 Een Luijwagen
 Twee bortels
 Twee Kruijwagens
 Een wijde mande
 Twee varkens (stoffers)
 Twee vloerblikken
 Een nieuw Ende Touw tot Een Rak
 Vier schoorsteenkleedjes.

Waar vraagtekens staan kon ik de woorden niet ontcijferen. Het zeilschip was dus voorzien van alle huisraad, keukengerei en bedden met toebehoren, geschikt om tochten van vele dagreizen lang te maken.

Deze schepen werden in Waddinxveen-Noord gebouwd. In die tijd behoorde de Zuidkade ook tot Waddinxveen-Noord en waar nu de fabriek Haring is, lag vóór 1914 een oude kleine scheepswerf.

GROTE BRAND IN BOSKOOP

In de avond van 25 september 1753 werd Boskoop door een grote brand geteisterd. Het vuur vond toen in de rieten daken van sommige huizen maar al te gretig voedsel.

Behalve twee brandspuiten uit Boskoop zelf, kwamen aan het blussingswerk nog drie spuiten uit Waddinxveen, twee uit Hazerswoude en één uit Alphen te pas. Het was een treffend voorbeeld van onderling hulpbetoon, maar deson-

danks werden acht huizen in de as gelegd. Daaronder was de herberg met de rechtkamer van Boskoop en van het kleine naburige dorp Middelburg, benevens:

een vertrek waarin de papieren van de Sekretary van het eerstgemelde ambacht behorende in een kast waren opgesloten; voorts was er nog een ijzeren kist, waarin eenige papieren betreffende de huishouding van de publieke Kerke en de gemeene armen werden bewaard; gelijk ook in een ander bovenvertrek de weeskist, mede met papieren voorzien, welke bijna alle, uitgenomen eenige van Middelburg, die men zegt geborgen te wezen, geheel verbrand zijn.

De herberg stond op de plaats van het latere hotel 'Het Wapen van Boskoop' of 'Hotel Klaassen'; dit gebouw stond op een plaats vlak ten oosten van de tunnel aan de dorpstraat.

Het gehele Boskoopse gemeentearchief was dus in vlammen opgegaan.

EERSTE BOSKOOPSE BRANDVERZEKERING

De schade door deze brand veroorzaakt, was niet door verzekering gedekt, brandassurantie kwam nog weinig en in dorpen helemaal niet voor.

De schade was echter zo groot dat men tot het besef kwam hieraan iets te moeten doen. Men richtte een onderlinge brandverzekering op en dato 23 januari 1754 compareerden voor secretaris/notaris Jacob van Leeuwen de heren Klaas Veenendaal, Cornelis Brugman en Maarten Sonneveld:

gesien hebbende bij ondervindinghe, dat so hier als Elders door Brand veeltijds Grootte Schade veroorzaakt ende 'd Eygenaars der Affgebrande Huys of Huysen somtijds in 't geheel off tendeelen geruineert werden, so verclaren wij ondergeschr. tot soulaas van sulke ongelukkighe onder ons, wiens Huys off Huysen na 't Sluyten van dit contract door Brand uyt wat Hoofden off Oorsaken deselve ook soude komen te ontstaan, in 't geheel off tendeelen quam of quamen aff te branden, met Elkander te sijn overeengekomen tot het Fourneeren van een Brandkas ter Somma van Drie Duysent Guldens,

waarna dan in 23 'Articulen' de voorwaarden worden opgesomd.

Van de ruim 200 huizen werden ca. 60 verzekerd, dus naar verhouding een geringe deelname. Vermoedelijk ligt dit in het streng Calvinistisch geloof van die tijd, waardoor veel mensen gemoedsbezwaren tegen verzekering hadden zoals zelfs in onze tijd nog voorkomt. Het totaal verzekerde bedrag was f44.300. De premie, Fournissement genoemd, was hoog, voor het eerste en tweede jaar 1%, daarna 0,5%, totdat de 3000 gld. bereikt zou zijn. De ingekomen Penningen moesten belegd worden in obligaties ten laste van 't gemeene land van Holland en West-Vrieslandt offte Generaliteit, dus in Staatsfondsen. Zodra premie en interest de 6000 gulden te boven gaan, wordt het meerdere onder de contractanten pondspondsgewijs verdeeld. Wanneer de schade dit bedrag te boven zou gaan, dan moet volgens art. 8 het tekort door de leden pondspondsgewijs binnen zes weken aan de 'Directeurs' worden voldaan. Een bepaling van vèrgaande strekking, waarvan vermoedelijk niet iedere deelnemer de draagwijdte

dadelijk heeft voorzien. Dit verklaart misschien het feit dat al spoedig enige deelnemers zich als lid lieten schrappen.

Het beheer van de kas was in handen van drie 'Directeurs', die geen salaris hiervoor kregen. Zij werden om de drie jaren op de jaarvergadering bij meerderheid van presente stemmen gekozen uit de 'Grootsten der Participanten'. Dit laatste is niet voor 100% democratisch, maar men huldigde toen de opvatting dat degenen die met hun geld een onderneming mogelijk maakten, ook uitsluitend het recht hadden deze te besturen, wat heden ten dage bij velen ook niet vreemd klinkt.

Minstens tweemaal per jaar 'sullen de Directeurs in alle Huysen der respectieve contractanten 'Inspectie en Visitatie nemen off alles buyten gevaar is'. Dan volgt de lijst van deelnemers en daar er nog geen kadaster of nummering der huizen bestond, werd de ligging van het pand aangeduid door omschrijving van de belendingen.

Van de Agterkade werden 32 panden verzekerd met een waarde van f29.500,—. De duurste huizen waren van de boomkwekers Cornelis Brugman met f 1500,—; dan volgde Klaas Veenendaal met f 1500,— en de boomkweker en armmeester Jan Ariensz. van Nes met twee huizen naast de overschepping van f 1400,— en f 1500,—. Verdere bekende namen op de Agterkade zijn: Jan Grootendorst, Ary van Leeuwen, juffrouw Bijland, bakker Anthony Vuyk, Jan Jongeneel, Cornelis en Claes van Groos, de eerste is Weesmeester. De voornaamste aan de Westzijde (Dorpstraat) is de barbier en chirurgijn Jan van Stavel, met één huis van f 1400,— en drie van elk f 200,—. In de Barendstraat de broodbakkerij van Beatrix van Brakel en Gijsbert Groeneveld, beide voor f 1000,—.

De oostzijde Dorpstraat had geen deelnemers, daar was alles verbrand; aan de noordkant van die straat Thomas Grand, de kinderen van Pieter Ravensberg en de slager en schepen Jacob Lamloo. Aan de Voorkade vermeldt het contract onder meer Christiaan van Groos, Jan Claesz. van Nes en Gerrit van der Willik, elk voor f 1000,— en verder woonden daar Claes van den Toorn, Dirk van Lent, Jacob Cats (niet de dichter), de Weduwe Claes Zymonsz. van Nes.

Hoe lang heeft de brandkas bestaan? Is er wel eens uitgekeerd? Niets is er meer over te vinden.

DE SCHOUT JACOB VAN LEEUWEN EN HET GEMEENTEBESTUUR VAN BOSKOOP

Als wij, niettegenstaande de brand, van vóór 1753 wat meer te weten gekomen zijn, dan danken wij dit aan Jacob van Leeuwen, schout van Boskoop, die tevens de functies van gemeentesecretaris en notaris uitoefende.

Jacob van Leeuwen, deze verdienstelijke schout, was geboren te Oudshoorn, trouwde op 14 augustus 1757 met Cornelia Ruys van Warmond, na op 30 juli in ondertrouw opgenomen te zijn in Gouda, waar hij op de Markt woonde.

Hij stierf op 12 december 1807 en werd begraven in de Nederlands Hervormde kerk te Boskoop in graf 3 van de derde rij ten oosten van de toren.

Toen het Rechterlijk archief verbrand was, waren nog copieën van acten bij particulieren aanwezig. Deze verzamelde Van Leeuwen, maakte er afschriften van, die hij met zijn sierlijke handtekening waarmerkte en bouwde op deze wijze een deel van zijn archief weer op.

Ook na 1753 heeft Jacob van Leeuwen zijn administratie goed uitgevoerd en bijgehouden. Van de verkopen van bomen en andere roerende goederen waren blijkbaar geen copieën bij particulieren aanwezig; deze zijn er alleen vanaf de datum van de brand.

Jacob van Leeuwen was als schout de eerste burger van Boskoop, te vergelijken met het tegenwoordige burgemeestersambt. Laten wij even in 't kort uitleggen hoe een dorp vroeger bestuurd werd.

Het bestuur van een klein dorp bestond eenvoudig uit de schout en de burens, dat waren de ingezetenen, die de schout voor bestuursaangelegenheden in een 'buurspraak' bijeen riep. Een wat groter dorp had naast de schout twee 'ambachtsbewaarders', te vergelijken met wethouders; wij hebben gezien dat ook Boskoop in 1515 deze ambtsdragers had. Later kregen zij de titel van burgemeesters en dan waren er in Boskoop twee schepenen, die onder voorzitterschap van de schout het plaatselijk gerecht vormden.

In de steden stonden de burgemeesters hoger in rang dan de schepenen, maar in dorpen als Boskoop hadden de schepenen meer te vertellen, omdat zij bevoegd waren tot het uitvaardigen van gemeenteverordeningen.

De schout, die tot 1573 door de abdis van Rijnsburg, daarna door de Ridder-schap in Den Haag benoemd werd, kon iemand van buiten het dorp zijn; de burgemeesters en schepenen waren ingezetenen.

De schout en de secretaris waren in vaste betrekking; de burgemeesters en schepenen werden voor één jaar benoemd door Abdis of Ridderschap.

Zij werden gekozen door een vroedschap, d.w.z. een college van vooraanstaande ingezetenen, dat geacht werd de hele bevolking te vertegenwoordigen en dit college zond een voordracht tot de benoeming in.

Verder waren er nog andere functionarissen met speciale taken: weesmannen of weesmeesters, armmeesters, brandmeester enz.

De heren in de vroedschap enz. vulden elkaar als het ware aan, dikwijls van vader op zoon en zo ontstonden vooral in de steden de regentenfamilies.

Onder de Franse overheersing werd het gemeentebestuur gewijzigd en kreeg de vroegere schout de naam van burgemeester, in die tijd natuurlijk een patriot en geen oranjeklant.

Aan het einde van dit hoofdstuk geven wij een lijst van de burgemeesters (wethouders) van Boskoop, vanaf 1753, na de grote brand, tot 1800. Het zijn bijna alle in die tijd bekende boomkwekersnamen.

Keren wij nu terug tot onze Jacob van Leeuwen. Alle artikelen in de boelhuislijsten en boedelbeschrijvingen heeft hij gespecificeerd aangegeven en blijkbaar had toen alles waarde, want op de meeste boelhuizen komen één of meer nummers 'rommeling' voor.

Uit de publieke verkopen van huisraad en vooral uit de boedelbeschrijvingen kan men de kleding, het huisraad en de welstand van de Boskoopse burgers opmaken. Slechts sporadisch komt een kabinet, een staande klok of een ander duur meubelstuk voor.

Volgens deze gegevens waren de Boskoopers toen eenvoudige lieden, met een gedeelte welgestelden erbij. Zeer rijke burgers die in pracht en luxe leefden, kwamen in Boskoop van die tijd niet voor.

De acten van bomenboelhuizen bevatten in het eerste tijdvak geen plantennamen, alleen het nummer, de koper en de prijs. Later ziet men plantennamen zonder getallen genoemd, maar omstreeks 1770 gaat Jacob van Leeuwen bij elk nummer het aantal en de soort bomen vermelden.

Dat had hij eerder moeten doen, want dit is de enige bron waaruit wij de prijzen der bomen uit die tijd te weten kunnen komen.

Alle publieke verkopen van roerende en onroerende goederen, zowel als koop en verkoop van vaste goederen, werden uitgevoerd ten overstaan van de schout en de twee schepenen.

De schout was dus burgemeester, gemeentesecretaris en notaris. Als afslager fungeerde de gemeentebode.

Beginnen we met een afschrift van de verkoopscondities.

Condiën en Voorwaarden,

Waarna de Weduwe Jan Claasd. van Es van meeninge is ten overstaan van Schout en Scheepenen van Boskoop uit Openbaar om gereed geld te doen Veylen en verkoopen zodanige Enterie en Boomen gewassen als aan den omstandigheden zal worden vertoond, aangeweesen en als Dezelve aan Boomen staan afgenummerd.

De Verkoopinge geschied om Guldens van veertig grooten 't stuk met verhoogen of verlaagen, bieden of meynen alles ten Gelieve van de Verkoopster.

De koopers zullen haare veijlgeloofde kooppenningen moeten betaalen gereed contant en terstond na de gedane Veylinge in goede gangbare Silvere Gelde off in wigtige gouwe Dukaten ende daar en boven nog betaalen Een Stuyver van De Gulden ten Rancoene.

De koopers zullen haare gekogte Partijen terstond moeten aanvaarden en staat alles ten haare Perykele en Schade en daar van ontruyminge doen voor off op den eersten April 1756 en na Capiratie der gemelde tijd ook moogen laten staan nog de Drie Agtereenvolgende Jaaren mits betaalende voor yeder vierkante roede Vier Stuyvers 's Jaars Waar boven den Eygenaer zal moeten Laaten Weyen en Schoonhouden.

Indien in het bieden kwestie geviel off te dat twee tegelijk meynde en men dezelve niet wel en konde onderscheyden wie van hun tot voorwoord hadde zal men hetzelfde andermaal laten opveylen off affslaan alles ten gelieve van de verkoopster.

Indien Den Boode in het Veylen off afslaan zig kwam te abuseeren behoud aan hem de magt omme zijne woorden te regten na zijne Meyningen.

Dan volgen 158 nummer 'Entereyen en Boomen' welke totaal Gld. 673, st. 10 opbrachten.

ondertekend:

Jacob van Leeuwen, Schout.

Ary Nieuwerf, Scheepen tot Boskoop

Michiel Hey, Scheepen tot Boskoop

op den 1en October 1755.

De verkoopster tekent voor ontvangen op 7 October 1755:

Neeltje Ariensd. van Nes

Weduwe Jan van Es.

Uit de eerste alinea zou men kunnen opmaken dat de verkoping op de tuin bij de bomen gehouden werd, zoals tot aan de eerste wereldoorlog algemeen gebruik was in Boskoop.

Daar er vele soorten munten in omloop waren, geeft de tweede alinea aan in welke geldsoort de betaling moet geschieden. Deze verkopingen waren alle tegen contante betaling.

De kosten, voor rekening van de koper, waren één stuiver van de gulden, dus maar 5 %, dat is veel billijker dan tegenwoordig.

Zoals men ziet, is het gebruik om de bomen nog drie jaren te mogen laten staan tegen 'stalgeld', al zeer oud. Dit stalgeld betekent nog steeds de landhuur plus een vergoeding voor het vrij van onkruid houden.

BOMENBOELHUIS MET EEN BIJZONDERE CONDITIE

Op 4 oktober 1765 wordt bomenboelhuis gehouden voor Pieter Klaasz. Vrijenhoef, die de volgende conditie in de voorwaarden op heeft laten nemen:

Uitgezonderd van de verkoop waren:

die geteekent staan, alsmeede de Roose, de barberessen (Berberissen?) de Sringen, de Gulden Reegen, Camperfoelie, alle de blomboomen, de aalbessen, de kruysbessen, braambeziën, Arbovitas of Sierenboom, yeperboomen, de Moere en de Jonge Moerebeyen, Spaanse Aak, Hazenoten, de Moere van de Ypen, Wijngaarden, de aardbeziënplanten en voorts al de groente.

Dan volgen 83 nummers laan- en vruchtbomen, welke opbrachten 564 gulden 10 stuivers, dus gemiddeld f 6,80 per nummer, ondertekend door Jacob van Leeuwen schout; Aart Vuyk en Willem Verkade, Scheepenen.

Pieter Klaasz. Vrijenhoef moet wel een zeer gevarieerde boomkwekerij gehad hebben. De van de verkoop uitgezonderde bomen en planten had hij misschien voor eigen handel nodig.

Op 9 oktober 1761 laten Jan Grootendorst, Jacob van der Paauw en Boudewijn van Staveren in hun kwaliteit als executeurs van de minderjarige kinderen van wijlen Ary Langerak publiek verkopen 189 nummers, welke Gld. 1075,- opbrachten, dus gemiddeld Gld. 5,70 per nummer.

Het boelhuis bestond uit : Peer op doorn, peer, perzik, abrikoos, appel, struyken, corstanges, palm, seringen, figuur palm, beuken, iepen, linden, different, taxis en ten slotte nog enkele nummers 'rommeling'.

De prijzen die de bomen en planten op de publieke verkopeningen oprachten, lopen zeer uiteen, zoals altijd geweest is. Dat ligt aan de kwaliteit van de planten en of de aangeboden plantensoort gevraagd is of juist niet in de vraag ligt. Het feit dat alles contant betaald moest worden, zal ook wel van invloed op de prijzen geweest zijn. Om te kunnen kopen moest men toch maar het geld ervoor thuis hebben liggen, want een Bank was er nog lang niet in Boskoop. De kopers moesten dus uitsluitend mensen zijn die over voldoende kasgeld beschikken konden.

Overigens werd dikwijls op langer crediet verhandeld, zelfs de bakker gaf aan veel klanten crediet, ook 'op de kerfstok'. Hij kocht zijn meel meestal ook op crediet in.

Hierna volgen enkele grepen uit de boomboelhuisen van verschillende jaren genomen.

De nu volgende boelhuisprijzen zijn 'Boskoopse' of producentenprijzen. Er had zich in Boskoop reeds een centrum gevormd, bestaande uit kwekersproducenten en handelaars of kweker-handelaars en het spreekt vanzelf dat de laatste twee groepen met hun handel wat moesten verdienen en dus in Boskoop lagere prijzen betaalden, zoals het heden ten dage nog geschiedt.

Bovenstaande opsomming is niet compleet, maar geeft wel het grootste deel van de bomenboelhuisen in dit tijdvak aan.

Verder moet nog vermeld worden dat een brede schouw op de boelhuisen van 69 tot 85 gulden opbracht, een smalle van 22 tot 24 gulden.

Het blijkt dat deze voor Boskoop zo nuttige transportmiddelen reeds eeuwenlang in dezelfde vorm in gebruik zijn geweest.

Bomenboelhuisen werden alleen gehouden bij overlijden van de kweker, opheffing van het bedrijf, of iets dergelijks.

	opbrengst in			opbrengst in	
	gul- dens	stui- vers		gul- dens	stui- vers
2 October 1778			64 appelbomen	8	5
120 halfstam appelen	3	15	74 dito	10	10
120 dito	3	10	14 druiven, 35 appels	2	—
175 appellooten eenj.	7	—	84 appelloten	3	5
179 dito	6	—	81 appelloten	6	—
76 dito	3	—	150 krieken	3	—
100 halfstam kersen	7	—	200 doorn	3	—
115 appel ongeënt	3	5	100 beuken	5	10
130 hoge appels	12	—	125 appelloten	2	10

	opbrengst in			opbrengst in	
	gul- dens	stui- vers		gul- dens	stui- vers
90 dito	3	—	26 perzikken	8	5
50 abrikozen	1	15	170 peer struyken	11	5
140 lage kersen	3	10	220 dito	18	—
114 dito	4	—	90 appelloten	3	15
112 abrikozen	3	5	92 dito	8	15
350 Eyken	5	10	148 halfstam doorn	3	—
350 dito	7	15	83 hoge doorn	9	5
140 krieken	2	10	66 dito	7	10
180 appelstruiken	2	15	164 krieken	3	15
190 Eyken	5	—	64 appelbomen	3	15
110 beuken	4	15	64 dito	6	—
110 dito	5	10	106 beuken	2	10
totaal 90 nummers	410	15	120 dito	1	10
gemiddeld per nummer	4	11	60 halfstam peer	3	15
			73 palm	1	—
10 October 1779			68 dito	—	5
4 appelbomen	8	5	68 dito	2	—
84 appelloten	3	5	52 haagbeuken	1	15
81 dito	6	—	28 platanus	2	5
150 krieken	3	—	90 dito	4	—
200 doorn	3	—	80 dito	4	15
100 beuken	5	10	80 dito	6	10
125 appelloten	2	10	230 beuken	3	10
98 dito	3		47 Yepen	2	10
140 lage kersen	3	10	66 dito	3	—
112 abrikozen	3	5	64 dito	4	5
70 appelloten	3	10	46 lindes	2	5
14 regels Ypen	6	—	31 lindes	1	10
83 abrikozen	3	—	37 dito	2	10
46 perzik	6	—	55 palm	—	10
350 Eyken	5	10	80 dito	—	15
43 hoge appelen	7	5	80 dito	1	5
80 appelloten	5	—	63 appelen	2	—
88 Yepen	6	5	86 dito	1	15
100 Paradijsstruiken	10	10	67 dito	3	15
25 Perziken	9	—	48 plarte peer	2	15
116 Beuken	7	—	60 Taxis	2	15
125 halfstam appelen	5	—	54 dito	2	—
60 appelbomen	6	—	38 ronde appelen	3	—
60 dito	7	—	37 dito	5	—
65 morellen	3	—	66 lindes	2	—
90 halfstam appelen	2	—	70 dito	3	10
47 hoge peer 7 voet	3	5	en nog 6 nummers in deze prijzen		
56 perebomen	9	10	104 lepen	4	5

	opbrengst in			opbrengst in	
	gul- dens	stui- vers		gul- dens	stui- vers
80 dito	4	15	140 Quispelen	3	—
150 paradijsstruiken	3	—	90 Genevers	9	15
totaal 150 nummers voor	465	5	90 palm	—	16
gemiddeld per nummer	3	2	15 platte peer	5	17
			87 arborvitas	13	—
28/29 December 1781			450 appelstruyken	5	—
Palm	—	10	58 linden	6	12
140 Quëen struyken	5	5	90 kersen	2	10
270 peer	5	—	54 halfstam krieken	4	5
300 dito	10	10	85 hoge kersen	5	2
85 linden	5	7	140 dito	5	—
90 dito	2	10	140 dito	3	15
89 dito	2	5	130 dito	2	12
52 Genevers, 33 Taxis	8	—	totaal 144 nummers voor	877	7
120 Taxis	3	15	gemiddeld per nummer	3	12
115 dito	1	15	1790		
156 dito	8	4	61 abrikozen	6	5
nog 3 maal zelfde prijs			104 Iepenboomen	11	5
130 Taxis	10	12	93 appelen	10	7
86 linden	3	5	102 dito	11	—
47 dito	5	—	98 dito	11	5
118 Taxis	8	6	69 dito	11	—
130 dito	10	12	174 appelloten	6	5
116 dito	7	14	193 peerloten	13	5
totaal 1000 Taxus in deze prijzen			171 dito	13	5
90 Cornoeljes	—	6	42 morellen	8	2
180 peer	9	—	24 platte morellen	6	—
40 dito	3	4	104 peereboomen	11	10
100 lindeveeren	2	2	96 Iepeboomen	14	—
75 stam Iepen	4	10	96 dito	15	—
123 tak iepen	4	12	55 nummers voor totaal	483	5
125 tak iepen	4	12	gemiddeld per nummer	8	15

Door vermenigvuldiging dezer prijzen (denk om de stuivers) met 12,8 verkrijgt men de globale geldswaarde in 1964. Wij zien dan grote prijsverschillen, zoals dikwijls bij publieke verkopeningen; Palm is bijna niets waard en platte peer à f 5,— is prijzig.

Ofschoon kwaliteitsomschrijvingen ontbreken, kan men toch zien dat deze boelhuisprijzen aan de lage kant zijn, vrij zeker mede onder de invloed van de contante betaling ter plaatse.

Dan volgen hier een aantal bomenboelhuizen met de totale opbrengsten en de gemiddelde prijzen per nummer.

Datum	Jaar	Nummers	totaal		gemiddeld per nummer	
			Guldens	Stuivers	Guldens	Centen
28 Sept.	1757	220	1072	4	4	87
22 April	1761	154	465	2	3	2
10 October	1759	69	230	10	3	34
7 October	1761	189	1075	—	5	69
28 Jan.	1763	59	278	15	4	72
8 Nov.	1764	198	1372	13	6	93
16 Oct.	1765	62	257	10	4	15
15 Jan.	1766	76	273	11	3	60
9 April	1766	53	171	4	3	23
19 Febr.	1768	72	93	—	1	29
28 Dec.	1768	36	220	6	6	12
8/9 Febr.	1771	309	1155	18	3	74
		(91 geen bomen)				
23 Dec.	1772	150	518	19	3	46
13 Maart	1773	79	327	8	4	15
29/30 Jan.	1773	165	663	3	4	02
20 Oct.	1773	33	137	15	4	12
19 Oct.	1774	48	116	17	2	43
28 Oct.	1774	121	816	6	6	75
25 Sept.	1776	148	328	8	2	22
10 Febr.	1778	81	367	4	4	53
28/29 Dec.	1781	244	877	7	3	60
	1782	260	1126	4	4	33
	1782	110	539	15	4	90
	1783	47	255	5	5	43
	1783	153	617	15	4	4
	1786	11	64	3	5	83
	1786	147	824	18	5	61
	1790/91	159	1396	5	8	78
		80	251	3	3	14
		55	483	5	8	79
		54	209		3	82
	1796	57	563	5	9	88
		74	547	5	7	40
		22	90	15	4	13
		100	1696	—	16	96
	1798	130	579	5	4	45
	1799	85	606	—	7	13

De acten van bomenboelhuizen wijzen uit dat de hoofdzaak van de toenmalige culturen die der vruchtbomen was.

Soortenlijsten van vruchtbomen vindt men niet vermeld. Om te weten welke soorten bekend waren, kan men de literatuur van die tijd nazien, b.v. Johann Hermann Knoop, zich noemende: Hortulanus (in tempora) Mathematicus & Scientiarum amator' in zijn werken: Pomologia 1758 over vruchtbomen en Moes- en Keukentuijn 1769, waarin aardbeien staan.

Appelen. Voor het kweken van hoog- en halfstam appelbomen, toen de meest gebruikte vormen, pootte men zaailingen van gekochte of zelf gewonnen pitten, vooral later van speciale soorten waarvan men zaadbomen op de kwekerij had. Als de zaailingen uitgeplant stonden noemde men deze onderlagen 'appelstruiken'. De jonge opgehaalde stammen hadden de naam van 'loten'.

Pyramide- en leiboom appelen werden op Paradijs geoculeerd die van opslag of afscheursel gekweekt waren, dikwijls uit boomgaarden buiten Boskoop. Knoop beschrijft 128 soorten appelen, waarbij diverse Reinette en Calville soorten.

Perebomen. Peer werd geënt op 'peerstruiken' van zaailingen, of men gebruikte doorn voor onderlaag. Dit was echter geen beste onderlaag; men kreeg stenige vruchten op doorn. Deze minderwaardige onderlaag is later verdwenen. Voor half- en hoogstammen werd eerst, om een sterk groeiende rechte stam te verkrijgen, een tussenstam geënt, voor dit doel werd: 'Grauwe Zuijkerpeer' of 'Gezeegende peer' genoemd. Knoop geeft 80 soorten aan waarbij Bergamotte soorten.

Pruimen oculeerde men op Kleine Rospruim, van opslag gekweekt. Stamboom pruim werd blijkbaar gezoogd. Er waren 41 soorten.

Perziken oculeerde men op kroosjes, ook van opslag. Knoop geeft 36 soorten op, inclusief Brugnons of nectarinen.

Kersen, op zaailing Limburgsche boskriek, 26 soorten.

Daar men zware, bijna vruchtdragende, hoog- en halfstam vruchtbomen voor de verkoop kweekte, was de kweekduur jarenlang.

De verschillende soorten hield men niet met naamhouten doch door middel van 'nummerhouten' uiteen. De kweker had elk soort onder een nummer in zijn 'nummerboek' ingeschreven, en deze nummers werden met Romeinsche cijfers in een hout of paaltje gesneden, die rechtlijnige cijfers sneden gemakkelijk. Om veel cijfers te vermijden begon men weer van begin af aan, doch met een / of // vóór het cijfers, wat men één- of twee-schuin noemde. Dit systeem is tot het einde van de 19e eeuw toegepast.

Aardbeien. Ofschoon Knoop slechts 5 aardbeisoorten beschrijft: de wilde aardbezie, de grote of Engelsche, de Virginische scharlaken en de Smirnasche

DE ENTING.

Door vereeniging gebetert.

Want indien wy niet eenre plante geworden zyn in de gelyk-
makinge zyns doods, zo zullen wy het ook zyn (in de gelykmaa-
kinge zynet) opstandinge.

Romeinen VI : 5

De Entenier, Jan Luyken 1649-1712

A L' her Enjen is gelyc:
Alles rakken doen belet,
Daerom waer ter sijten groeyt
Dient ten naulten algethoeyt,
Maer dat na den hemel walt
Daer op dient te zyn gepaft;
Want dat in der hoogre lweeft,
Dars dat de vruchten geeft.
Rechte flamme, Christen menich,
O ! betnydt u aertlichen wenich,
Wat behaegt u dit en dat,
Groote flaren, groote fchar ?
Ach ! dat is al anders niet
Als dat van ter zijden sehier ;
Als dat enkel hinder doet
Datje niet en wort gevoet,
Datje, niet een volle luche,
Niet kunne flygen in de luche,
Weer dan van u gave flam,
At waer u het voertel nam,
Siet ! dit is de waer heer,
En is noedig, sonder meet.
E I N I S.

Wild afsnijden, Jacob Cats 1577-1660

kantige, moet de aardbei toch reeds een belangrijk artikel voor de Boskoopse kweker geweest zijn.

In 'Weinmans figuurlijk Kruidboek' 1737 worden aardbeien in kleuren beschreven, niet met namen.

Schaum schrijft dat in 1754 veertig boomkwekers aan de schout toestemming vragen dagelijks, behalve des zondags, met schipper Cornelis Metselaar aardbeien te mogen verzenden. Deze aanvragen werden jaarlijks, ook voor het vervoer naar andere steden, herhaald.

Bessen en frambozen. Deze werden ook gekweekt; men had witte, zwarte en rode aalbessen, de laatste in 5 soorten, kruisbessen in de bekende kleuren; bramen noemde men 'brambozen'.

Vroeger moet de verkoop van aardbeien in handen van Noordwijkers geweest zijn, maar dat is niet met zekerheid te zeggen.

Deze Noordwijkers kweekten en verhandelden geneeskrachtige kruiden die ook op zeer bescheiden schaal in Boskoop gekweekt moeten zijn.

Nu schreef men in die dagen aan de meeste gewassen geneeskraft toe, ook aan vruchten. Knoop schrijft van appels:

worden zelfs aanbevolen voor Zieke menschen, rauw gegeten zijnde veroorzaken ze Winden, wordende appels inzonderheid zeer geprezen voor Hypochondriake en andere Menschen, die met verstoptheid des Buiks gequelt zijn.

In pruimen zit ook medicijn:

een paar Lood Manna in het warme sop smelten, 't welk een deftig laxerend sopje worden sal voor Hypochondrake, Schorbuikige en andere met verstoptheid gepijnigde Menschen.

Men had dus een deftig laxeermiddel en een ordinair met winden, het standsverschil was toen in elk opzicht groot.

Kersen worden aanbevolen:

inzonderheid voor Heete Naturen; in Zwitserland word er Water of Geest uit Krieken gedistilleerd, is gezond, versterkt het herte en verquickt de Geest.

(Ook heden tendage nog)

Johann Herman Knoop houdt zich in 1753 in zijn 'Beschouwende en Werkdadige Hovenierskonst' ook bezig met de vraag hoe oud de kunst van het enten wel kan zijn, als hij schrijft:

dat die Konst reeds over 2000 jaeren in de Waereld bekend is geweest, gelijk zulks blijkt uit de geschriften van Theophrastus Eresius (a) waarin het Enten en deszelfs oorsprong gesproken wordt, hebbende deselve, volgens het getuigenisse der Historiën 350 jaren vóór Christi geboorte gebloeyt.

En verder haalt Knoop nog eens Virgilius aan met een vers over het oculeren. Een geleerde van deze tijd, Prof. Helmut J. Braun, nu aan de Landbouwhoge-

school te Wageningen verbonden, schrijft in de 'Deutsche Baumschule' van 1 november 1963 dat de Phoeniciërs 1000 jaren vóór Christus geboorte vrucht-bomen kweekten die door enting veredeld waren. Dit volk verbreidde de kunst van het enten over de landen van de Middellandse zee. Verder zou de entkunst door slaven en vrijgelaten Phoeniciërs, Syriërs en Joden naar Rome gebracht zijn en vandaar over andere delen van Europa verbreid.

De ontdekking of uitvinding van het enten en oculeren zal wel in het duister van de vroegste beschaving verborgen liggen.

Verder vinden wij in de tuinbouwliteratuur de 'Kweekschool voor de Liefhebbers der Hooven en Thuynen' van 1738 bij Johan Langerak te Leiden, de auteur wordt niet opgegeven, ruim 500 pagina's groot. Hierin wordt zeer uitvoerig over de tuinbouw geschreven, want, zo zegt de schrijver, men moet niet 'als een haan over de heete koolen lopen'.

De grondbeginselen voor een goede bodemstructuur kende men toen reeds, want de auteur schrijft in zijn hoofdstuk 'De Goede Aarde' het volgende:

'... dat ze weer toesluit (zoals men zeid) dat is an malkander kleefd, en hard word, zo dat er bij-kans geen waater van den reegen of het begieten kan doordringen, dat voor het opkweeken een heel moeyelijk en schaadelijk ongemak is, daar-enboven is ze uit 'r eigen aart meer verrotting als andere onderhevig. Koude, en het laat aankoomen der Vrugten, omdat ze zo ras niet kan doorwarmt worden, in haaren grond een geduurige nattigheid behoudende, zijnde drie der slegtste hoedaanigheeden die de Aarde hebben kan, doet hier bij dat de kleine en teere hairworteltjes daar zo ligt niet kunnen doorschieten. . .

In dit boek kan men zien dat het Boskoopse woord 'graaf' voor spade toen reeds gebruikt werd, dat een oculeremesje een ivoren eind had, dun en plat als een vouwbeentje.

Men moet nooit bij nieuwe maan enten of oculeren; voor het dichtbinden der oculerogen gebruikte men bandjes van Spaanse matjes, want raffia was nog lang niet bekend.

Uitvoerig wordt het oculeren 'met het fluitje' beschreven. Dat was een oculer-oog met een kokertje, met de schil er aan en dan over een precies passende tak van de onderlaag schuiven waarvan de schil tevoren, voor zover het oculer-oog met de schil er op schoof, afgehaald was.

Op de manier dus waarop kinderen in de zomer van een vers gesneden wilgetak een fluitje maken door de schil los te kloppen en er af te halen.

Deze methode van oculeren zal voor de Boskoopse kwekers zeer zeker te omslachtig geweest zijn. Ofschoon ik mij herinner dat onze leraar op de tuinbouw-avondcursus in 1905 ons dit nog als een der methoden van oculeren verteld heeft.

Ten slotte kan men uit dit boek zien dat er toen lieden waren die, wat de soortechtheid betreft, een zeer ruim geweten hadden, want er staat:

deze Messieurs Enteniers zijn Bedriegers van alle soorten.

Het feit dat dergelijke 'Messieurs' er altijd geweest zijn en er nog zijn, noopt mij even nader op dit onderwerp in te gaan.

Het artikel bomen en planten leent zich helaas uitermate tot geknoei met soortechtheid en kwaliteit.

De vele soorten appel- en perebomen zijn bij levering door een leek haast niet te onderkennen van 'wilde' (niet geënte of geoculeerde) appels en peren, evenmin kan hij bepaalde wilde rozen van geoculeerde onderscheiden. Zo is het met talrijke soorten van nuts- en siergewassen. Om maar te zwijgen van het grote verschil in kwaliteit, ook al zijn de soorten echt.

In Amerika, een uitgebreid gebied voor de detailhandel van planten, was het geknoei vroeger zeer sterk. Aan het einde van de vorige eeuw stuurden sommige grotere kwekers talrijke 'agenten' met ponywagens er op uit om op het platteland ordertjes te verzamelen.

Zij hadden boeken bij zich met kleurplaten van planten en bomen, meestal uit tijdschriften, boeken, enz. verzameld, om hiermede de landlieden tot kopen te verleiden. De reizigers van de onbetrouwbare kwekerijen hadden tot consigné 'alles verkopen, al weet je niet wat de mensen verlangen'. Later bij levering onder rembours kwamen de kopers tot de ontdekking dat zij bedrogen waren. En als de naam van de leverancier te berucht werd, dan ging hij onder een andere firmanaam handelen.

Zelfs onlangs lazen wij in een Zweeds tuinbouw-vakblad over de slechte kwaliteit die postorderbedrijven (helaas Nederlandse) leverden, met foto's van deze planten, rozen, Clematis, enz. en afbeeldingen erbij hoe de kwaliteit werkelijk zijn moet.

Ik wil niet beweren dat alle postorderbedrijven aldus leveren, maar **HET KOPEN VAN BOMEN EN PLANTEN IS ALTIJD EEN ZAAK VAN GROOT VERTROUWEN GEWEEST.**

Wij keren terug tot de Boskoopse boomkwekerij in dit tijdvak en kunnen vaststellen dat de vruchtbomen, bessen en aardbeien verreweg de grootste opstand der kwekerijen uitmaakten. Daarnaast had men stambomen van Iepen, Linden, Esdoorns, Eiken, Platanen, lijsterbes, 'Corstange quina' (*Aesculus hippocastanum*) enz. en hegge-plantsoen.

De z.g. fijnere siergewassen had men nog zeer weinig in Boskoop.

Op sommige buitenplaatsen waren zeer zeker veel planten aanwezig die men hiertoe rekenen kan. Zie maar eens de 'Hortus Cliffortianus', die Carolus Linnaeus schreef en die in 1737 uitgegeven werd. Hierin beschrijft Linnaeus in het Latijn alle gewassen die hij gedurende zijn vijfjarig verblijf op de 'Hartecamp' te Heemstede verzamelde. Dit was hem door George Clifford, de vermogende eigenaar van de buitenplaats, mogelijk gemaakt.

Dan is er het 'Handboek van Vreemde Plantsoenen' van J. B. Wintershoven,

van 1795. Men vindt o.a. *Andromeda*, *Rhododendron ferrugineum* en *hirsutum*, *Azalea viscosa*, *Magnolia* soorten, rozen enz.

Deze heesters moeten toen nog zeldzaamheden geweest zijn, die Boskoop niet in kweek had. In de Boskoopse boelhuyslijsten vindt men slechts gewone soorten heesters, eenvoudig aangeduid met namen als: genevers (*Juniperus*), arborvitassen (*Thuja*), mastbomen (*Picea* enz.) rode, witte en zwarte kornoelje, vlier, camperfoelie, gelderse rozen enz. enz., ook *Taxus*, *Buxus* en Hulst.

De enige uit deze eeuw voor ons bewaard gebleven catalogus is die van Gerard Vrijdag, waarvan het origineel in het Raadhuis te Boskoop aanwezig is. De hoofdzaak in deze lijst bestaat uit: 'velerlei soorten van wasbare en vrucht-dragende vruchtboomen', laanbomen en heggeplantsoen.

Dat 'wasbare' betekent groeikrachtige bomen. Behalve een massa vruchtbomen staan hieronder genoemde siergewassen op zijn lijst en wij zien dat hij het met de benaming der planten niet zo krap neemt.

Peperboompjes

Sassemijn en camperfoelieboompjes

Seringen en *Capsicum*boompjes

Altejaas boompjes

Sassemijn Patike Corenteboompjes

bonte Salie- en Barberissenboompjes

Citroenboompjes

Weergalooze Expersy Planten

Egelhulst en bonte Hulst in vier soorten

Kornoelje en Lagusteren tot heggen

Jenevers tot Heggen en Piramieden

Driederhande soorten van Doornen

Platte Palm van 2 tot 7 voeten hoog: Mannen, staande of zittende of liggende; kinderen, zittende of liggende; kinderen, zittende op stoel of blokje; Bacchus op het vat; staande of liggende Honden, Swaanen, Ganzen, Eenden, Pauwen, Haanen, Hennen, Meereminnen, Pedestallen met Vazen en pullen.

Piramiede Taxis van 2 tot 12 voeren hoog.

Sparreboomen in differente soorten.

Niet onmogelijk dat die 'weergalooze Expersy Planten' zeldzame gewassen geweest zijn. Of waren dat aspergeplanten?

Uit deze lijst kan men zien dat de kwekerij aangepast was aan de vraag naar artikelen voor de toenmalige tuinarchitectuur; men kweekte zelfs in vormen geknipte *Buxus* en *Taxus*.

Gerard Vrijdag geeft jammer genoeg geen prijzen aan; het zou interessant zijn te weten welke prijzen men toen maakte voor die figuur-palm en *Taxus*, voor Palm tot zeven voeten en *Taxus* tot tien en twaalf voeten hoog.

Gerard Vrijdag werd in 1747 aangenomen als lidmaat van de Ned. Herv. kerk

te Boskoop; hij overleed omstreeks 1784. Hij was niet onbemiddeld en had ca. 6 ha land in den Ham in eigendom.

Wij eindigen dit hoofdstuk over de boomkwekerij in de 18e eeuw met een aardig citaat uit de 'Katechismus der Natuur, 1775' van de Zutphense dominee J. F. Martinet, die overal de hand van de grote Schepper in zag en ongetwijfeld de tolk van liefhebbers uit die tijd geweest is door zijn bewondering voor de kweekkunst in de volgende bewoordingen uit te drukken:

Vraag: 't Is jammer, dat men zo lang moet wagten, eer men van één Zaadkorreltje eenen vruchtdraagenden Boom krijgt?'

Antwoord: 'Ik erken dat het langzaam toegaat, eer een Boom zo ver komt: dan, de goede God heeft ook hierin ten onzen nutte voorzien. Hoe schielijk kan men eenen vruchtdraagenden Boom krijgen door de afzetsels der wortelen, door het inoculeren, of door het inenten? Welk eene verwonderlijke Vruchtbaarheid zit er in één Ent, in één Blad, dat, in de schors van eenen anderen Boom gezet, schielijk eenen schoonen Boom levert. Anders kan men Takken in den grond leggen, om er spoedig eenen Boom uit te trekken, of anderen, gelijk men met de Wilgen doet, maar in den grond steeken, en zij groeien aanstonds.'

Dan gaat hij voort en vertelt dat Boskoop genoeg vruchtbomen kan leveren om het ganse vaderland ermee te voorzien, zie bladz. 110.

PRIJZEN VAN LEVENSMIDDELEN EN LONEN

Wanneer wij de prijzen uit die jaren gaan bekijken en willen beoordelen, dan is het tot goed begrip van de waarde van het geld nodig ze te vergelijken met de prijzen van andere agrarische produkten, zoals wij in een vorig hoofdstuk ook gedaan hebben. Hierbij een lijstje van deze zaken:

een koe kostte gemiddeld *f* 50,—; een os *f* 30,—; een jong varken *f* 10,—; een volwassen varken *f* 25,—; een kalf *f* 5,—; een schaap *f* 4,— tot *f* 5,—; een lam *f* 1,— 12 stuivers; rogge per mud of hectoliter *f* 2,—; gerst per mud *f* 1,— 6 stuivers; tarwe per mud *f* 4,—

Lonen. Vaste arbeiders verdienden 12 tot 14 stuyvers per dag, losse arbeiders voor zwaar werk 16 stuivers.

Het is bekend dat de knechts bij niet werkbaar weer naar huis gezonden werden en over dit verzuim geen loon ontvingen.

Daarentegen maakten de mensen in de zomer veel overuren, zodat men het gemiddelde loon op 60 tot 70 cent per dag kan schatten.

PLANTENZIEKTEN EN BESTRIJDING

De ziektebestrijding was nog zeer eenvoudig: kanker op vruchtbomen uitsnijden en de wond met entwas besmeren. Van ringelrupsen de eitjesringen verwijderen, veenmollen en emelten vangen. Aardvlooien: de grond bestrooien met as of roet. Rupsen vangen en nesten uitsnijden. Luis en zwarte vlieg begieten of spuiten met tabakswater of zeepsop.

Men zag ook het nut van winterbespuiting in. J. du Vivie schrijft anno 1721 in

zijn 'Nieuwe en Nauwkeurige Hovenier' dat de beste winterbestrijding is met 'Koe-Pis'; dat doodt alle eitjes en larven, want het is erg scherp. Ook in het boek van Johan Langerak, 1738 wordt dit middel aanbevolen. Maar Johann Hermann Knoop schrijft:

Maar zindelijke Tuin Oeffenaars zullen dit weinig navolgen, want wie zal zijn Boomen zoo vuil besmeert willen zien, en daarenboven een zoodanige Stank als die Stoffe heeft, verdragen.

Van meeldauw of dergelijke beschadiging leest men niet.

BEMESTING

Voor bemesting worden alle soorten natuurmest aanbevolen, alleen mest 'die zeer scherp van aanleg is als Hoender-, Duive-, Schape- en Paardemest' moet een jaar in de open lucht liggen. Als kunstmest had men: as, zeepziederas (kalihoudend), salpeter, kalk en kalkmergel.

ONJUISTE MEDEDELING IN DE WERKEN VAN C. L. J. SCHAUM EN DR. JAN VAN WIJK

C. L. J. Schaum schrijft in 'De historie van Boskoop' op bladz. 94 dat hij tot zijn verwondering in een officieel stuk las, dat Boskoop in 1787 van de 784 morgen slechts drie morgen en honderd roe, dus totaal 1900 roe boomkwekerij had. Dr. Jan van Wijk schrijft in 'Het sierteeltcentrum Boskoop' hetzelfde en beide heren vermoeden dat er weer een grote terugslag in de Boskoopse boomkwekerij gekomen moet zijn.

Het bedoelde officiële stuk ken ik niet, maar het is absoluut onjuist dat er in de Boskoopse boomkwekerij een grote inzinking geweest is.

Er zijn bewijzen genoeg van het tegendeel.

Jan Ariensz. van Nes had op dat tijdstip alleen al ruim 1500 roe boomkwekerij, waarvan de eigendomsbewijzen nog bij de familie van Nes berusten.

Verder wijzen de vele acten van koop en verkoop van tuinen en van bomenboelhuizen op een groot boomkwekersareaal.

Tenslotte verwijs ik naar 'De Katakismus der Natuur', derde deel, van J. F. Martinet, predikant te Zutphen, uitgegeven in 1778, die in het hoofdstuk vruchtbomen schrijft:

En wilt gij al niet de moeite neemen, om vooruit te zorgen, en Kweektuinen van Boomen aan te leggen, het beroemde Dorp Boskoop levert genoeg Boomen, en Stammen van allerlei soort voor weinige stuivers, en kan er ons gansche Vaderland mede voorzien, waarom het verdient vroeg of laat van u bezichtigd te worden, alzo gij daar het heerlijkste Tooneel van Vruchtbaarheid met verbaasdheid zult beschouwen.

Verder bewijsmateriaal lijkt mij overbodig.

VERKOOP EN PRIJZEN VAN TUINEN

De publieke verkopeningen werden dikwijls uitgevoerd en opgemaakt ten overstaan van de schout en de twee schepenen. De schout had de functie van notaris en van gemeentesecretaris.

Bij publieke verkopeningen van vast goed moest de hoogste bieder, de koper, twee solide borgen opgeven.

In de meeste koopacten van landerijen en tuinveld staat aangegeven met welk bedrag het perceel belast is aan 'Vrouwenpagt en hoendergeld'. Over deze middeleeuwse belasting verwijzen wij naar bladz. 206.

Hieronder volgen enige voorbeelden van koop en verkoop van tuinen en twee percelen weiland:

11 Maart 1638. Weiland, Zuid van Reijerskoop, groot 6 morgen 2 hond en 82 roe (een morgen is 600 roe, een hond 100 roe), dus 3882 roe voor 3175 gulden.

24 Mei 1709. Tuin in Laag Boskoop, groot een morgen een hond, 92 roe, dus 792 roe voor 475 gulden.

18 Mei 1726. Tuin in Laag Boskoop, 223 roe voor 400 gulden.

29 April 1734. Tuin in Laag Boskoop, 432 roe voor 835 gulden en 12½ stuyver, vrij van alle kosten.

1 Mei 1735. Tuin in de Biezen, genaamd Besjestuin, 225 roe voor 470 gulden.

10 Januari 1737. Tuin met akker in de noordzijde van de Biezen, niet aan de weg gelegen, doch met overpad bij Kors Jan Wiltenburg, de draai moeten zij samen onderhouden, 450 roe voor 630 gulden.

Vier jaren stal tegen 2 stuyvers de roe, waarvoor schoon gehouden moet worden.

22 Mei 1750. Klaas Veenendaal kocht uit de nalatenschap van Jan Verduijn Jr. een perceel weiland groot één en een half morgen (900 roe), gelegen in de polder Laag Boskoop, ten oosten belend door de Alfener wetering, ten westen Boudewijn Ravestein, ten noorden Dirk Ariensz. van Nes, ten zuiden Jan de Bakker voor 700 guldens.

Waarschijnlijk liep het bovengenoemde perceel weiland aan de Burg. Colijnstraat van noord naar zuid en is later in kleine percelen bouwgrond verdeeld. *Dit is het terrein waar nu aan de Burg. Colijnstraat de huizen op staan, vanaf nummer 66 noordwaarts tot nummer 84.*

22 Augustus 1751. Tuin aan de zuidzijde van de Biezen, 305 roe voor 400 gulden.

12 Augustus 1754. Tuin met akker in de Biezen, 450 roe voor 630 gulden.

22 augustus 1754. Tuin, ten oosten belend door het 'Biesenwechje', ten noorden van de Reijerskooper weg, 308 roe voor 705 guldens.

Dit is nu het eerste gedeelte van de Rozenlaan westzijde.

Dit is slechts een kleine greep uit de vele acten die Jacob van Leeuwen ons nagelaten heeft. Gemakshalve gaven wij ze in het kort weer.

Bij ons onderzoek is gebleken dat de landeigendommen ingeschreven waren en

overgedragen werden volgens de eeuwenoude maten, inclusief de indertijd gegraven sloten en de akkers, dus wat wij nu kadastrale grootte noemen. In die tijd bestond echter het kadaster nog niet. Bij overdracht leest men altijd aan de oppervlaktemaat de toevoeging 'of te verongelden', wat nu 'voetstoots' genoemd wordt.

Als bewijs geven wij hier twee koopakten van tuinen en meetbriefjes over de werkelijke gemeten oppervlakte ervan. Nadat de weduwe van Jan Ariensz. van Nes in 1815 overleden is, laten de erfgenamen de tuinen door vier deskundigen opmeten. Deze tuinen waren, ook in officiële akten, nog lang bekend onder de namen 'Oude tuin' en 'Boudewijnen tuin'; zij liggen achter het pand Laag Boskoop 10. De oppervlakten zijn nu bijna 10% kleiner geworden dan in 1815, door afspoeling van de omringende diepe sloten, misschien ook door verschillende wijzen van meting; wij meten vanaf halver graskant en indertijd is mogelijk vanaf de slootkant gemeten.

De maat van de 'Oude tuin' is volgens koopacte één morgen of 600 roe groot, maar volgens meting in 1815 aan tuinveld slechts 351 roe. Boudewijns tuin is volgens koopacte 589 roe, maar in 1815 aan tuinveld 344 roe, beide dus ca. 40% minder dan volgens de acten.

Men kan veilig aannemen dat alle tuinen in die tijd een aangrenzende akker hadden plus één hele en twee halve sloten, zodat men van alle bovengenoemde percelen tuinveld ook eerst wel 40% van de oppervlakte af kan trekken om de werkelijke prijzen van de tuinen te kunnen berekenen.

De waarde van het geld in die tijd in aanmerking nemende, kan men tot de conclusie komen, dat vele tuinen vroeger verre van goedkoop waren en dat vroegere schrijvers een volkomen onjuist beeld van de waarde der tuinen gaven. Zij hadden blijkbaar niet ontdekt, dat de oppervlaktemaat der tuinen in de oude akten inclusief water en akker waren en hielden geen rekening met de toenmalige veel grotere waarde van het geld.

Overigens, respect voor het onderzoek dezer heren, vooral voor dat van de heer C. L. J. Schaum, de eerste historieschrijver over Boskoop, die pionierswerk moest verrichten.

Hier volgen afschriften van de akten van de „Oude Tuin” en „Boudewijnen tuin”. Van de koopakte en meetbriefje van laatstgenoemde vindt men in dit werk een fotokopie, de akte van de andere tuin was te veel verbleekt en onbruikbaar voor een foto.

KOOPACTE VAN DE TUIN IN 1737, NU ACHTER LAAG BOSKOOP 10

Wij Daniel van Beke, Schout, Cornelis van Dijk en Corns. van Tol, Scheepenen in den Ambagte van Boskoop, getuigen dat op heeden voor ons compareerde Abraham en Boudewijn Ariense van Wilgen, Klaas van der Paauw, getrouwd met Anna van Wilgen item Kors van der Ham in huwelijk hebbende Marrijtje van Wilgen, alle gesaamentlijke kinderen en Erffge-

naamen van Arij Abrahamsz. van Wilgen en Grietje Bouwens van Es, welke bekenden (: onder de naarbeschrevene conditien:) te hebben verkogt mits deesen in volkoomen Eijgendom cedeerde en transporteerde aan en ten behoeve van Jan Ariense van Nes die meede compareerde en verklaarde alsoo gekogt te hebben een hujs en Erff en verdere Getimmerte met de bepootinge en beplantinge daar op staande geleegeen op Laag Boskoop onder dese jurisdictie: groot off te verongelden voor een margen, contrigueerende in de Ordinaris Verponding jaarlijx voort huys Eene Gulden tien stuyvers voort Land twee Gulden vier stuyvers dus saamen drie gulden veertien stuyvers strekkende 't selve voor uijt de Laag Boskooper Watering Zuidwaarts op tot agter aanden Eijgen van Jan Verduijn, belend ten Oosten Dirk van Nes, ten Westen de Weduwe van Klaas meesen Vrijenhoef, belast met eene Gulde vijftien stuyvers van vrouwe pagt sjaars, voorts vrij en onvrij als buuren niet anders belast off daar opstaande als sHeeren regt, moetende maaken kaden Dijken en hoefslaagde als hier aan behoord volgens hoefslag off schonboeken, schuldig, altijt bij en voor gemaakt is.

De Enterijen zullen vier Jaaren na den Eersten Meij 1737 hier op moogen blijven staan, voor drie stuyvers de roede in 't Jaar, waar voor den Eijgenaar van de Enterijen de grond sal moeten schoon houden alle ongelden over den Jaare 1736 hier van verschuld blijft ten laste van de verkoopers en verder niet. Voorts bekenden zij Comparanten van den verkoop en overdragt deses voldaan en betaald te zijn met een somma van Agtienhondert en vijftig gulden, tot XL grooten 't stuk in gereed Geld beloovende het voorschreevene Getransporteerde te vrijen en waaren onder verband als na Regten, Cum Expensis ten Oorkonde in deze bij mij Schout bezeugeld en bij ons Scheepenen Geteekend den 8 Meij 1737.

getekend:

D. van Beke

Corns. van Dijk

Corns van Tol

Registratie uit 10

Prot. Socch.

Solvit XI petm xf Soog

In 1737 heeft Jan Ariense van Nes deze tuin groot 351 roe gemeten land, zonder water, enz. gekocht voor *f* 1850,—, waarbij een huis is.

Zonder huis kan men de tuin schatten op ca. *f* 4,— per roe. Naar de geldswaarde van 1964 wordt dit *f* 50,40. (7,6 plus 5 is 12,6 maal *f* 4,—) zie bladz. 289/292.

KOOPCONTRACT VAN 25 OCTOBER 1765

VAN Boudewijnen tuin (gelegen achter de „Oude tuin”).

Wij Jacob van Leeuwen, Schout en Jan Jongeneel en Aart Vuyk scheepenen tot Boskoop getuygen dat op heeden voor ons gecompareerd is Boudewijn Ravesteyn, welke bekende onder de hand te hebben verkogt ende mitsdezen in vollen vrijen eygendom te cedeeren en Transporteeren aan ende ten behoeve van Jan van Nes Arienszn. Een Entthuyn groot offte verongelden voor vijfhonderd negen en tachtig Roeden land, geleegeen op de Polder Laag Boskoop onder Boskoop voortz strekkende ter halver Sloot van 't Land door den Kooper mede gekogt Westwaarts op tot de Eygen van den kooper toe belend ten Zuyden Teunis van Wilgen Wed. ten Noorden den Kooper zijnde vrij en onbelast gevende in de ordinaire verponding yeder consent Twee gulden drie stuyvers ses penningen en voorts alle andere Lasten als buuren den Eygenaar van Deeze Entthuyn heeft een vrij en overpad om met een Paard aan een halster en koebeesten aan een Touw voor van de Agterkade tot zijnen tuyn toe over beyde perceelen Land ten Oosten geleegeen. Dog moet daar en tegen voor het een Derde part maaken en onderhouden het hoofde Ende en Draay in en over den Alphender Wetering geleegeen. Wijders niet sodanige doende en Lijdende Servituten vrij en geregtigheeden in van

ouds gehad en bezeeten is geweest als meede zal de Kooper moeten presteeren zodanige conditien nopens het staan van het plantsoen en boomgewassen mits dat deezen den verkoper voor het gebruik van het velt per Roede betaalt, als omtrent het een en ander daar van bij de koopaangevinge staat ter neder gestelt, waar toe in deezen, voor so verre werd gerefereert. Ende bekende hij comparant Verkooper van de Koop en de overdragt deezes voldaan ende betaalt te zijn de laatste penning van den eersten ende dat met eene Somma van Elfhonderd Gulden te Veertig Grooten het stuk belovende hetzelfde daar vooren te zullen vrijen en waaren onder Verband als de Regten met de Kosten.

Deezen Oirkonde is deese bij mij Schout bezegelt en beneevens Scheepenen onderteekent Op den 25 October 1765.

Sebr. 40 Penningen met
D 10 Verhoging

w.g.
J. van Leeuwen

w.g.
Jan Jongeneel
Aart Vuyk

Deze tuin was volgens de meting in 1815 niet groter dan $344\frac{1}{2}$ roe, en kostte dus in 1765 f 3,20 per roe, naar de geldswaarde van 1964 wordt dit f 37,76. (6,8 plus 5 is 11,8 maal f 3,20 zie bladz. 289/292).

NAAMLIJST VAN BOSKOOPSE BOOMKWEKERS EIND 18E EEUW

Jan Bakker
Cornelis Bakker
F. Boer
Willem Boer
Corstiaan Bontekoe
Jan Blom
Jan Blootshoofds
A. Brand
Krijn de Bruin
Corns. van Damwijk
Gerrit Damwijk
Klaas Damwijk
Jan Droog
Jacob van Dijk
Jan van Egmond
Chr. van Groos
Klaas van Groos
M. Goukade Pzn.
Pieter Goukade Mzn.
C. Goukade
Jan Grootendorst
Bartholomeus Grootendorst
A. Guldemond
A. Heeze
Jan van Heiningen
Klaas van Heiningen
M. Hey
Pieter van Hof

Corns. Hogenes
Corns. Huisman
J. van Hijzelendoorn
Boudewijn Hijzelendoorn
Jacob de Jager
Jan Janmaat
Jan Penneken de Jong
Jacob Kats
Ary van Klaveren
D. van Kleef
Gerrit van Kleef
Dirk Kleyn
P. van Klink
Ary Koster
A. D. Koster
Pieter Koster
Jan Koster
Pieter Kuyfhoven
L. van der Laan
D. de Lange
Jacobus de Loos
Anth. Medemblik
Willem Mesman
Corns. Metselaar
Teunis Mikkers
P. Moerbeek
Ary van Nes Kzn.
Ary van Nes Hzn.

Jan van Nes Ariensz.
Klaas van Nes de Jonge
Dirk van Nes
Dirk Nieuwerf
A. Nieuwerf
Corns. van der Neut
Jan Oosterwijk
Ary Oosthoek
Pieter Oosthoek
Corns. Ottolander
Hubertus Ottolander
D. Outshoorn
Willem Outshoorn
Teun Ouwerkerk
Sander Poelgeest
Boudewijn Ravesteyn
Krijn Rosbergen
Ary van der Sney
B. van Staveren
Jan van Staveren
Ary van Straaten
H. van Tol

Gerrit van Tol
Pieter van Tol
P. van den Toorn
Klaas Veenendaal
Pieter Verbey
Jan Verkade
Pieter Verkade
Corns. Verkade
Abr. Verkouteren
Jan Verzaal
Ary Vink
Corns. de Vos
A. Vrijenhoef
Gerard Vrijdag
Ary Walraad
Jacob Wesenburg
Corns. Wildenburg
Corns. van Wilgen
Jan van Wilgen
Klaas van Wilgen
Hendrik van der Willik
Jan van Wijk.

Deze lijst van namen, door mij bijeengezocht uit boelhuizen, koopacten en andere stukken, is waarschijnlijk niet geheel volledig.

W. J. Sangers geeft een aantal Boskoopse boomkwekers in 1811 op van 129.

HOE DEDEN DE BOSKOOPSE HANDELAREN ZAKEN?

De handelaren bezochten de grote steden op marktdagen, wanneer de boeren-fruittelers, de tuinbazen van buitenplaatsen en andere kopers naar de stad kwamen.

De Boskoper had dan zijn vaste herberg of 'Koffyhuys', waarvan zijn afnemers wisten dat hij daar zitting hield om zijn klanten te ontvangen.

Daar boekten zij hun orders en dronken met elke afnemer een glas. Zij reisden met de marktschipper of per trekschuit, bij grote afstanden, b.v. naar Amsterdam, om tijd te sparen per nachtschuit.

Mijn grootmoeder, geboren in 1828 uit de kwekersfamilie van Groos, heb ik in mijn jeugd horen vertellen dat haar vader en grootvader 's avonds te Boskoop op de nachtschuit gingen en 's morgens bij Amsterdam aan de 'Beerebijt' of aan 'het Kalfje' aankwamen. Op de terugreis per nachtschuit hadden zij dan gelegenheid om lekker uit te slapen van alle in Amsterdam gedronken glazen. Elke handelaar had zijn eigen afzetgebied opgebouwd en bezocht zijn vaste stad; zij handelden vrijwel allen op dezelfde wijze.

Voor de verzending van de talrijke en meest volumineuse bomenzendingen per waterweg was Boskoop uitermate gunstig gelegen.

P. A. Ottolander schrijft in zijn 'Gedenkboek' dat vroeger handelaren met eigen sjees en paard op reis gingen (overgenomen door Jan Tromp), maar dit moet zeer zelden voorgekomen zijn, want ik heb niets hiervan in boedelbeschrijvingen kunnen ontdekken en Ottolander noemt geen namen. Alleen in de boedel van de in 1757 overleden mr. bakker Anthonie Vuyk komt een 'Rey Paard' voor.

PLAISIERTUYN EN SPEELHUYS

Het is niet te verwonderen dat de grote Boskoopse kweker-handelaren toen reeds bezoek kregen van hun afnemers: de eigenaars en de tuinbazen van buitenplaatsen, boomgaardlieden enz.

Om deze klanten passend te kunnen ontvangen hadden enkelen hunner een, wat zij noemden 'Plaisiertuyn en Speelhuys'. Dat was een kleiner stuk tuinveld, op aantrekkelijke wijze beplant met verschillende soorten bomen en planten, dus een soort van monstertuin. Op die tuin hadden zij een houten paviljoen gebouwd, het 'speelhuys'.

Plaisiertuyn met Speelhuys

Hierin konden zij hun klanten rustiger ontvangen dan thuis in het meestal niet kleine, drukke gezin. Ook konden zij hier dichtbij aan hun klanten de verschillende bomen en heesters laten zien. Er was een keldertje in het speelhuys, voorzien van bier, wijn en sterke drank en zij konden met hun afnemers gezellig een glaasje drinken zonder dat moeder hun op de vingers keek.

Hier is uit een koopacte een voorbeeld van zo'n tuintje met huis.

Op 22 Mei 1750 compareerde voor Mr. Gerard van Zelder van Beveren, subst. schout, Cornelis van Tol en Jacob van der Pauw, Scheepenen tot Boskoop en notaris Klaas Veenendaal, de boomkweker Jacobus van Groos, die bekende publiek gekocht te hebben een Plaisiertuyn en Speelhuys, daar op staande, gelegen in de polder Laag Boskoop, groot ofte verongelden voor een honderd zes en zestig roeden, strekkende van de Laag Boskoopse binnenweteringhe Noordwaarts op tot het Eygen van Jacob van der Pauw, belent ten Westen denzelven en ten Oosten Cornelis Jansz. van Groos.

Betaalt te zijn met eene Somma van vierhonderd guldens in gereede gelde.

Voor 166 roe waarbij water en akker erg duur, waarschijnlijk inclusief het speelhuys.

Verder staan in de koopacte de op het eigendom rustende lasten en kosten, o.a. dat de koper de Laag Boskoopse Dijk moet onderhouden, 'Specialijk een Eynde van nom 63 tot 64'. Ondanks deze aanduiding heb ik niet na kunnen gaan waar de tuin precies lag.

Dat deze handelaren een stevig glas bij ontvangst van hun klanten konden gebruiken lag in de aard der zaak, zij moesten immers hun afnemers goed onthalen. In wezen is hierin niet veel veranderd.

Het enige verschil ligt erin dat de handelaren in die tijd meer met hun klanten dronken dan aten.

Begrijpelijk dat hier het glas goed aangesproken werd. Alcoholvrije dranken die waard waren de afnemers aan te bieden, bestonden er niet.

Thans onthalen wij onze relaties op een lunch of diner, met minder drank dan vroeger, wij eten wat meer en drinken in de regel wat minder.

Pieter Brakel, waarover straks meer, had ook een speelhuis laten bouwen. Dat moet een der grootste geweest zijn en mede omdat hij nog jong was, kwam er veel kritiek van de zijde zijner collega's.

Maar in het boekje over zijn geschiedenis wordt ook gezegd:

of hij niet meer winst dan verlies van dat Speelhuys had, alzoo het hem gelegenheit gaf, om deez of geenen Heeren behoorlijk te ontvangen en dikwijls Boomen aan dezeleven verkogt', en ook 'dat het hem vrij wat Profitabeler uitkwam, dezelve een Glas Sterke Drank, Bier of Wijn in zijn Speelhuys te schenken, daar hij in zijn Speelhuys op zijn Landerij zijnde bij zijn Affaires bleef.

Het laatste overblijfsel van een speelhuis was nog tot voor een aantal jaren op de tuin Biezen, huisnummer 124, als bergplaats voor cokes te zien.

Op deze tuin had aan het einde van de 19e eeuw notaris J. Maarschalk een

vruchten- en groentetuin en hij gebruikte het oude speelhuis als theekoepel of zomerhuisje.

Hoe zou men aan die merkwaardige naam 'Playsiertuyn en Speelhuys' gekomen zijn? Ik veronderstel op de volgende wijze:

De eerste boomkweker die op het idee kwam een monstertuin met ontvangpaviljoen voor zijn klanten aan te leggen was natuurlijk een handige zakenman, die zijn plan zo lang mogelijk voor zijn concurrenten geheim wilde houden.

Een Boskoopse boomkweker heeft altijd op zijn kwekerij de kleine en grote bomen netjes op soort, grootte enz., bij elkaar geplant. Toen nu de collega's zagen dat een hunner, laten wij hem Boudewijn noemen, op geheel andere manier alles door elkaar plantte, en hem vroegen: 'zeg Boudewijn, wat ben jij raar aan het poten', antwoordde hij: 'dat vind ik wel aardig, ik wil nu eens een tuin voor mijn plezier hebben'. Dat werd in Boskoop rond verteld en de naam 'playsiertuyn' was ontstaan. En toen Boudewijn zijn paviljoen bouwde zal hij aan lastige vragers gezegd hebben: 'daar ga ik met vrouw en kinderen wat spelen'. Aldus kan het woord speelhuys' ontstaan zijn.

DE EERSTE HANDELAAR OP ENGELAND

De toenmalige handelaren zijn door het tamelijk sensationeel geschreven boekje 'Pieter Brakel en de gevolgen van de geldzucht', uitgegeven in 1783, in een wat overdreven ongunstig daglicht gesteld, door hen te vergelijken met paardekopers die meer dronken dan nuchter waren. Zie Schaum bladz. 89 en Jan Tromp bladz. 40.

Pieter Brakel was de zoon van zeer eenvoudige lieden. Na wat onderwijs op de dorpsschool, kwam hij al jong bij zijn oom Jan van Nes in de boomkwekerij werken.

Op latere leeftijd nam zijn oom hem mee op reis, vooral naar Rotterdam, waar hij op de markt en in het 'koffyhuis' zaken deed met boeren en andere klanten van de Zuidhollandse eilanden en Zeeland. Zijn oom zal wel gezien hebben dat hij een energieke jongeman was, waar 'wat in zat'. Pieter leerde daar wat meer beschaafde omgang en hij kreeg lust in reizen en handelen.

Op 21-jarige leeftijd trouwde hij met de dochter van een welgestelde groentekweker uit Gouda en begon als zelfstandig boomkweker.

Spoedig begon hij ook handel te zoeken. In Rotterdam maakte hij kennis met kooplieden uit Engeland, die hem aanraadden planten te gaan kweken, waar in Engeland veel vraag naar was. Deze raad volgde hij op en hij kreeg werkelijk afzet voor zijn produkten naar dat land.

Maar het liep hem erg tegen; toen zijn jonge export goed op gang was, brak de vierde zeeoorlog met Engeland uit en stopzetting van het verkeer met dit land was het gevolg. Met Brakels export liep het mis en de bomen die hij

voor Engeland gekweekt had waren toen in ons eigen land onverkoopbaar. Zijn vrouw overleed en financieel erg in het nauw gedreven, was hij zo dom zich met oneerlijke en gevaarlijke praktijken in te laten.

Er was door het landsbestuur een premie van f 14000,- uitgelooft voor het opsporen van landverraders. Om deze premie te bemachtigen reisde hij naar de kust, op zoek naar zulke lieden.

In Zierikzee wist hij onder een goed glas een vaandrig om te praten een tekening van de vestingwerken voor hem te maken, die hij bij de gouverneur ging bezorgen met het doel de premie te incasseren. De zaak werd echter eerst onderzocht met het gevolg dat de vaandrig gearresteerd werd, het bedrog kwam uit en Pieter Brakel werd van Boskoop naar Den Haag gebracht en in de Gevangenpoort opgesloten. Dit greep hem zo aan dat het nodig was hem onmiddellijk een aderlating te geven, zo meldt de historie.

Hij werd veroordeeld tot geseling (het boekje schrijft over wel 70 à 80 stokslagen) kreeg een brandmerk en werd op transport gesteld naar de gevangenis te Gouda, waar hij 25 jaren tuchthuis moest ondergaan.

De geschiedenis vermeldt niet of die arme Pieter Brakel deze 25 jaren overleefd heeft.

Pieter Brakel werd als eerste exporteur geconfronteerd met een exportrisico waarmee ook in later eeuwen menige Boskoopse exporteur zou kennismaken, gelukkig echter zonder in misdaad te vervallen.

HET BOSKOOPESE DORPSLEVEN IN DE 18E EEUW

Na de lange werkdagen gaf de zondag vroeger in het dorpsleven wat verpozing. Iedereen ging naar de kerk, waarna men elkaar ontmoette en nieuwtjes uitwisselde, meestal over familieaangelegenheden, soms wat chroniquescandaleuse. Ofschoon zelden, kwam het voor dat een kindje gedoopt werd dat: 'buyten den echte geteelt' was, zoals dominee zo'n geval in zijn doopboek formuleerde, en dan moest de jonge moeder voor de kerkeraad schuld belijden. Ook andere zondige daden, die natuurlijk spoedig uitlekten, moesten voor de kerkeraad beleden worden, wilde de aangeklaagde niet van deelname aan het H. avondmaal uitgesloten worden.

Reeds vanaf vroege tijden was de datum van St. Petri, in de laatste week van juni, de betalingstermijn van huren en pachten voor de boomkwekers om jaarlijks met elkaar af te rekenen, terwijl ook andere zaken op jaarrekening betaald werden. Dan werd er twee of drie dagen kermis gehouden en verder zocht men het vertier in familiefeesten.

Doop- en trouwplechtigheden en ook begrafenissen waren de afwisselingen in het dorpsleven. Families die de middelen ertoe bezaten, maakten daar echte feesten van, zelfs van een begrafenis maakte men een feestmaal.

Hier zijn de kosten van een begrafenis op 16 april 1757:

	gld.	st.	penn.
Aan 't Gemeene Landsregt op het begraven dubbelt, vermits de overledene nooyt getrouwd geweest is. (Vrijgezellenbelasting!)	6	—	—
Kleyn Zegel tot het billiet	—	5	—
Cornelis Wonder de Jong voor het maken van het graff etc.	28	—	—
Claas Beyland, voor geleverde vis op de begravenis	15	—	—
Jacob van Dijk weegens het gebruyk van eenige goederen op de dagh der begravenis etc.	29	7	—
Aan de Buren tot een vereeringh gegeven (die de functie van begrafenisdienaars uitoefenden)	21	1	—
Aan Gerrit Heyselendoorn, voor geleverd vlees	6	14	—
Jan Jongeneel, Mr. Timmerman voor het maken van de doodkist en zijn bekleedsel	16	—	—
Jannetje Heyselendoorn voor het oppassen op de dagh der begravenisse	3	18	—
Lijsbeth Verpoort voor als voren	1	1	—
Cornelis van der Sney voor geleverde pijpen	1	4	—
Jan van Stavel voor geleverde Brandewijnen	2	16	2
Boudewijn Ravensbergh weegens leverantie en oppassen op de dagh der begravenisse	10	2	12
Jan Trompert voor geleverde winkelwaaren	6	13	—
Jan van Staveren over geleverde kaas	1	2	—
Boudewijn Ravesteyn en Jan Bakker over geleverde winkelwaaren	3	5	10
Cornelis van Tol over geleverd bier	9	19	10
Aan de Huysvrouw van Willem Boer, daggeld op de begravenis	1	4	—
Claas Jongeneel over geleverde kaas	1	16	—

De kosten van broodjes en gebak zijn hier niet bij, omdat de overledene mr. bakker was en deze artikelen dus uit eigen bakkerij kwamen. Totaal een bedrag van 165 gulden 6 stuivers 34 penningen, de waarde van bijna vier koeien! Men hield veel van gouden en zilveren sieraden. Deze man, een nog jonge vrijgezel, had voor de toenmalige waarde van 134 gulden aan gouden broekgespen, dito boordmouwknoopjes en schoengespens, zilveren broekknopen, hemdrukknopen, een snuifdoosje enz.

Een Bank bestond er nog lang niet in Boskoop, daarvoor moest men naar Gouda. Ik vermoed dat veel mensen hun bedrijfskapitaal zelf, meestal in een ijzeren kist, bewaarden en ik leid dat af uit het feit, dat in de boedel van de op 10 april 1757 overleden meester bakker Anthony Vuyk de volgende geldswaarden aanwezig waren:

	getaxeerde waarde in:	
	Glds.	st.
Negen en tagtigh Goude ducaten	467	5
Twee heele en twee halve Goude Rijders	56	—
Een dubbele Gouwe pistool	18	48
Twintigh dertigh of sestigh stuyvers	115	10
Aan Achtentwintighen	102	4
Seelandsche Rijksdaalders	42	18
Silvere ducatonne	25	4
Aan heele halve en quart Rijksdaalders	15	—

	getaxeerde waarde in:	
	Glds.	st.
Aan sesthalven	26	19
Aan ses en twee stuyvers	76	19
Aan Duyten	7	—
Wijders nogh vijff silverden stukjes vreemde speciën getaxeert op vier guldens	4	—
	981 guldens en 2 stuyvers	

Een bedrag waar men ongeveer twintig koeien voor kon kopen!

Uit zo'n inventarislijst kon men zich enigszins een beeld vormen van het dagelijks leven der mensen.

Buiten een crediteuren- of 'borgklanten'-boek had deze bakker ook kerfstokken in zijn winkel hangen, voor elke klant één, waarschijnlijk voor analfabeten.

Voor elk geleverd brood werd een kerf in de stok gesneden, dan kon de klant zelf tellen hoeveel hij schuldig was. De bakker had ook een roeiboot om zijn brood aan weerszijden van de Gouwe te bezorgen. Hij had een 'Rey Paert', waarmee hij naar Gouderak reed om zijn ouders te bezoeken of meel in te kopen. Het ging in de Boskoopse boomkwekerijen goed, wat aan het gehele dorp een zekere welvaart gaf. De gereedschappen voor de kwekers kwamen nog niet van fabrieken, maar werden door de dorpsmeden gemaakt.

De timmerlieden maakten tuinloodsjes, enkele 'speelhuizen', draaien, hoofden, planken, enz. en bouwden met de metselaars nieuwe huizen. Er waren scheepmakers voor de bouw en onderhoud van de schuiten en 'schouwen', er waren klompenmakers en de armste lieden maakten van hennepstoppels zwavelstokken.

Reeds in de eerste helft van de 18e eeuw was er een duidelijk verschil tussen de kleine kweker-producent en de grotere kweker-handelaar. 'De laatste was meer

beschaafd in het spreken en droeg geen boerse kleding als de kleine kwekers' zo leest men.

In hun geklede costuums waren zij echte 18e eeuwse heren, met hun grote gouden of zilveren gespen op de schoenen en dito knopen aan de lange jas, met kant uit mouwen en kraag en een pruik op.

Zie het portret van Boudewijn Ravestein, die in 1765 zijn tuin aan Jan Ariensz. van Nes verkocht, een winkel had en in drie perioden burgemeester (wethouder) van Boskoop was.

Of er uit dergelijke Boskoopse families personen met intellectuele beroepen of ambten voortgekomen zijn weten wij slechts in één geval uit deze eeuw.

Dat was Nicolaas Grootendorst, die op 28 april 1792 zijn diploma aan de Écoles Royales de Chirurgie te Parijs verkreeg tot het geven van colleges in de botanie. Helaas weten wij van deze Grootendorst niets meer, dan dat hij een lid was van dezelfde familie die nu nog in Boskoop woont.

JE soussigné, Professeur Royal & Démonstrateur de Chymie & de Botanique, aux Ecoles de Chirurgie, ancien Commissaire pour les Extraits de l'Académie Royale de Chirurgie, des Academies des Sciences, Inscriptions & Belles-Lettres de Toulouse & de Montpellier, Docteur en Médecine; Certifie que le Sieur *Nicolaas Grootendorst,*

N.º 227 de Boskoop en Hollande

a assisté exactement au Cours public de *Botanique* de l'année mil sept cent quatre-vingt-*neuf* En foi de quoi je lui ai donné le présent Certificat.

A PARIS, aux Écoles Royales de Chirurgie, le *28 Avril 1792.*

Boyer

Certifié par Nous, Prévôts des Ecoles de Chirurgie.

Boyer

Vu par moi, Lieutenant de Monsieur le Premier Chirurgien du Roi, & Inspecteur des Ecoles.

Maar de echt praktisch werkende boomkwekers, gekleed in hun 'camisol', een lang vest met mouwen, de kniebroek met scheezak, waarin het door de dorpsmid gemaakte scheemes, op klompen die in Boskoop gesneden waren, dat waren harde werkers, met lange werkdagen.

Zij produceerden bomen en planten en bouwden het kwekerscentrum Boskoop uit, dat met ruim honderd kwekers, in verhouding tot de toenmalige dunne bevolking, reeds een centrum van betekenis was.

Nu, tweehonderdvijftig jaren later, vormen onze kwekers-aan-land nog steeds de basis van de produktie in het centrum en is er in deze zin nog weinig veranderd. Toen hadden kwekers en handelaren elkaar nodig en dat geldt nu nog.

Liep men de brug of 'draai' over en de tuin op, dan wandelde men in een mooi laantje van diverse bomen.

Die noemde men de 'padbomen', gekweekt met het doel extra mooie zware exemplaren te verkrijgen; om plaatsruimte uit te sparen pootte men deze langs het pad. De Boskoper was er toen reeds op uit zijn tuin zo intensief mogelijk te bekweken.

Zijn pak- en bindteen kweekte hij zelf op lage stobben, teendenstommels genaamd, die in het gras langs de slootkant stonden en zich in het water van de sloot weerspiegelden, evenals het hout van de akker aan de andere kant ervan. De sloten waren vroeger veel schoner, kroos en slootvuil werden ijverig door de kwekers opgevist voor meststof.

Er stonden ook wel vruchtbomen langs de slootkant, 'kantbomen' genaamd, die de kweker daar geplant had om vruchten voor eigen gebruik te hebben.

De laatste overblijfselen van de teendenstommels en kantbomen waren bij de eeuwwisseling 1800/1900 op enkele tuinen nog te zien, zelfs waren er nog een paar, wat men toen noemde 'ouderwetse kwekerijen' met padbomen, verder vruchtlaanbomen en heesters.

Achter zijn loods had de kweker in de regel ook een hoekje vruchtbomen, zijn 'boomgaard' voor eigen gebruik, maar ook bepaalde soorten vruchtbomen voor zaadwinning, 'karrelbomen' genaamd.

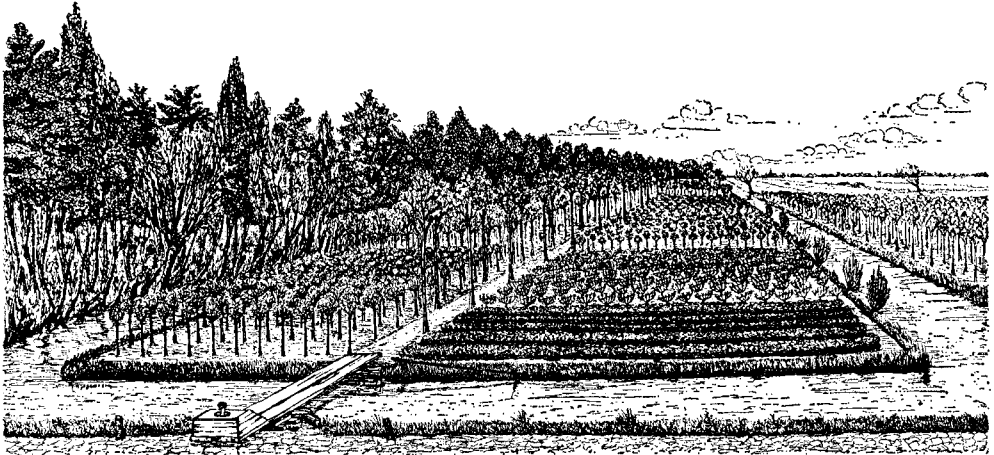
Achter op de tuin of ook wel achter de loods stond het 'stokkenhok'. Dat waren bomen in U-vorm geplant, meestal hoogstam iepen, in de regel hoog afgeknot, met elkaar verbonden door aan de bomen gespijkerde houten leggers.

Daarin stonden recht overeind de sparrestokken opgeslagen. Tonkingstokken kende men niet, die kwamen omstreeks 1900 in gebruik.

Deze stokken waren jonge, uit Gelderse of Utrechtse bossen uitgedunde sparren of dennen, die in de nazomer publiek verkocht werden aan de westzijde van de Gouwe, op een terrein van Pieter Koster waar nu het pakhuis van Houtman, aan het begin van de Steilen (Badhuisweg) staat en voor de oostzijde van Boskoop in de Ham. De dorps rondklinker publiceerde de verkoping.

De stokken moesten jaarlijks geprobeerd en gepunt worden. Men zat op een laag tuinbankje bij het hakblok, onderzocht eerst of de onderpunt van de gebruikte stok niet te slecht geworden was, door er met de rug van het hakmes op te slaan en hakte er dan een punt aan. Daar de stokken hierdoor steeds korter werden, kocht men bijna uitsluitend lange stokken.

Ook raffia was er nog niet, men bond met dunne teen of met lindebast. Nadat de lindestam een tijd in het water gelegen had, kon men de schil in lange repen van de stam trekken en dun opscheuren, dat was prima bindmateriaal. De oculeerogen werden dichtgebonden met bast uit de Moscovische matten, die was wat zachter en soepeler.

... mooi laantje van diverse bomen ...

Voor het vormen van lage leiboom-perzik of andere leibomen gebruikte men hennepstoppels.

Wij kunnen ons voorstellen dat de kwekerijen met hun afwisseling van lage struiken, pyramidevormen, leibomen, stambomen, padbomen enz. er aantrekkelijk uit hebben gezien, schilderachtiger dan nu.

Van Ollefen schrijft dan ook, eind 18e eeuw, in zijn 'Nederlandsche Stad- en Dorpsbeschrijving' over de 'Ambachtsheerlijkheid Boskoop en de Hooge Heerlijkheid van Zuidwijk' het volgende:

Het Dorp is alleraangenaamst en schoon gelegen, de uitzichten der Huizen, welke van agteren met haare Tuynen aan de Gouwe uitkomen, zijn allervermaaklijkst door de geduurige scheepvaart die men alhier heeft, zijnde de huizen voorts doorgaande zeer proper en net, waaronder veele uitmunten in grootte en ruimte.

De onderscheidene Enterijen, Boomkwekerijen, Fruit en andere Thuinen lokken menig burger herwaarts, vooral op de Boskoopsche Kermis, welke jaarlijks de derde Zondag in de Maand Juni invalt.

Voor het ooverige zijn de woningen der Boomkweekers als meede de Boerenwoningen die hier gevonden worden uitnemend schoon.

Het geheele Ambacht en Dorp is door de meenigte van werkzaamheden die er gevonden worden, alsmeede door de scheepvaart zeer levendig, het Dorp is net met straatsteen belegt, er mag dus van hetzelfde als meede van alle Gebouwen onder den Ambachte staande gezegt worden dat dezelve zeer wel onderhouden zijn. Het is zeer vermaaklijk door deeze Boomkwekerijen en Enterijen een Wandeling te doen ten einde de werkzaamheden en alles wat daaromtrent gedaan moet worden te aanschouwen.'

Tegen het einde van deze eeuw zou de economische toestand in Nederland vlug achteruit gaan. Er broeide een omwenteling en de Bataafse Republiek, gevolgd door de inlijving bij Frankrijk, wierpen hun schaduwen reeds vooruit.

Het ging steeds slechter in ons land, ofschoon Boskoop blijkbaar nog afzet voor zijn vruchtbomen kon vinden. De volgende woorden uit van Ollefen wijzen er op dat, in tegenstelling tot de steden, Boskoop geen werklozen had.

De Enterijen van Boomen, en alle werkzaamheden welke daaraan ten koste worden gelegd, zullen alles aan een ieder van zelfs in het oog vallen omtrent de drukke bezigheden waardoor het bestaan alhier gewonnen word, temeer daar hier ieder, van de grootste burger af tot de allerarmsten toe, wanneer dezelve naarstig is een bestaan na zijn omstandigheid vinden kan, daar helaas in de grootste steden meenigmaal om gezugt word.

Boskoop maakte blijkbaar een uitzondering op de slechte economische toestand, een ieder van de 1350 inwoners had werk en verdiende zijn bestaan 'naar zijn omstandigheid'.

Ofschoon de Zuidkade in die tijd niet tot Boskoop, maar tot Waddinxveen behoorde, willen wij toch vermelden dat aan deze straat ongeveer op no. 124 de Gouwe een inham had, de Balkhaven genaamd en dat naast deze haven een houtzaagmolen stond. Deze molen wordt in een koopacte van 1762 als volgt beschreven:

Een kapitale Houtzaagmolen, genaamd Windlust, zijnde een zeskante, met kortelings nieuw daarin gestoken as, met deszelfs roeden, hebbende een veilige balkhaven en voorts een Heerehuizing, knechtswoning en loodsen, alsmede een fraaie oofttuin met exquise vruchtboomen beplant, alles staande en gelegen naast en bij den anderen aan de rivier de Gouwe onder Noordwaddinxveen, zeer nabij den dorpe van Boskoop, in het blok Snijdelwijk.

De Balkhaven lag voor 2/3 deel op het terrein, nu Zuidkade 122 (fa. Prior) en voor 1/3 deel, met de molen enz. op Zuidkade 144 (nu kistenfabriek Verwey). Zuidelijk van dit pand was ook een inham van de Gouwe, een tijdlang voor badhuis in gebruik, nu opslagplaats van de gemeente.

HET KERKELIJK LEVEN IN DE 18E EEUW

De Rooms-Katholieken, die in 1574 uit hun kerk verdreven waren, vormden met die van Reeuwijk de parochie Randenburg of Raamburg en gingen daar ter kerke.

De kerk stond ongeveer halverwege Randenburg ten westen van de weg; nog lang in de 20e eeuw wees een kruis de plaats aan waar vroeger de kerk stond.

De Hervormde kerk, gebouwd in 1549, werd in 1779 wegens bouwvalligheid gesloopt. Op 3 augustus 1783 werd de nieuwe kerk door dominee Cats Smalenburg ingewijd. Het orgel dat pas in 1808 klaar kwam, was zeer fraai, op elk van de drie hoofddelen stonden levensgrote beelden, voorstellende Geloof, Hoop en Liefde. Als bouwkapitaal was slechts f 6000,— aanwezig, zijnde de opbrengst van de gesloopte kerk en wat kerkelijke fondsen. Men riep de hulp in van de Hoge Heren in Den Haag; de Edelen, de Ridderschap en Prins Willem^v droegen met aanzienlijke bedragen bij. Verder kreeg men vrijdom

van enige Landsbelastingen en mocht de Gemeente hogere belastingen heffen: hoger bruggegeld, hogere kosten voor zitplaatsen in de kerk, trouwen, begraven, accijnsverhoging van 2% op vee en f 4,— voor iedere stoop wijn of gedistilleerd.

De Remonstrantsche Broederschap kocht in 1643 een 'Preekhuys' in Snijdelwijk, in de driehoek Koninginneweg-Barendstraat.

Meer kerken had Boskoop niet.

DE TOESTAND IN DE AGRARISCHE SECTOR IN HET JAAR 1800

Vergelijkingen met de economie van de boerenstand biedt het Nederlands Agronomisch-Historisch Instituut, onder leiding van Dr. Meihuizen te Groningen in zijn publicaties '*Historia agricultura*' deel I en V.

Hierin wordt gepubliceerd het 'Journaal der huishoudelijke reize van den Agent van Nationale Economie der Bataafsche Republiek, J. Goldberg'.

Deze heer Goldberg vertrok op 6 juni 1800 uit Den Haag voor een reis door het gehele land, met het doel:

"de kennis van hetgeen de welvaart der ingezetenen in de onderscheidene oorden der Republiek betreft; het opsporen der beletzelen, welke aan de verschillende takken van dezelve voortgang verhinderen, en de middelen die aangewend kunnen worden tot wegneming dier beletzelen, en tot opbeuring van het vervallene".

Hij werd op een deel van zijn reis vergezeld door de Commissaris tot de Zaken van de Landbouw, Jan Kops, die op deze reis vragenboekjes distribueerde aan vooraanstaande ingezetenen en verenigingen.

Deze met wit papier doorschoten vragenboekjes op landbouwgebied behelsden 253 vragen, door Kops opgesteld.

Uit de binnengekomen antwoorden is voor ons van belang de vraag over de 'toemaak' van het land, waarop Gouda en omstreken antwoordt: 'De prijs der koemist is gemeenlijk agtien stuyvers de schouw'. In Vianen is deze prijs 15 tot 18 stuivers.

Vraag 163 is voor ons interessant; wij zien hieruit wat de boer in 1800 verdiende, hetgeen wij niet weten van de boomkwekers.

De vraag luidt: Hoedanig zijn in het algemeen de onkosten en opbrengsten van elk onderscheiden soort van boerderijen en landhoeven?

De meeste antwoorden zijn ontwijkend, doch over Noord- en Zuid-Holland deelt de samensteller J. M. G. van der Poel mede:

'Men moet de opbrengst van een hofstede van 40 morgen (1 morgen is 600 R roe) thans op een f 1800,— à f 2000,— rekenen, de kosten wel op f 1300 à f 1400,—. Elders in deze enquête lezen wij dat het de boeren niet best ging.

In het Journaal van J. Goldberg over zijn reis interesseert ons het arbeidsloon dat betaald werd. Over Woerden schrijft hij dat het gewone arbeidsloon 14-16 stuivers per dag bedraagt, voor ambachtslieden 20 stuivers.

In Gouda, zo schrijft Goldberg, is het arbeidsloon per dag 16 stuivers, des winters 10 stuivers, voor ambachtslieden 22, 's winters 16 stuivers.

Over de prijs van het boerenland wordt in dit Journaal opgegeven, dat in Zuid-Holland voor losse stukken land die goed zijn en goed gelegen, doorgaans de hoogste prijs van *f* 600-700 tot *f* 800,— per morgen betaald wordt; dooreen gerekend echter komt men op *f* 400,—.

Boskoop is door de Agent Goldberg blijkbaar niet bezocht, wat jammer is, anders zouden wij meer te weten gekomen zijn over de economie in ons dorp in die dagen.

In het enquêteboekje komen wel vragen voor over de boomkwekerij, o.a. 142: zijn er boomkwekerijen, en waar?

Gouda geeft geen antwoord op deze vraag, Boskoop zal ook wel geen inlichtingen verschaft hebben.

Het ging de boomkwekers beter dan het overige deel van de agrarische bevolking; men mag aannemen dat de vrees voor hogere belastingen de reden was dat Boskoop zich maar stil hield.

BURGEMEESTEREN (WETHOUDERS) VAN BOSKOOP

Van 1753 af, de oudere lijsten zijn bij de brand vernietigd.

- 1754 Jacob Lamloo en Cornelis van Grooss
- 1755 Cs. van Grooss en Christiaan van Grooss
- 1756 Chr. van Grooss en Jac. Lamloo
- 1757 Jac. Lamloo en Cs. van Grooss
- 1758 Cs. van Grooss en Chr. van Grooss
- 1759 Chr. van Grooss en Jac Lamloo
- 1760 Jac. Lamloo en Cs. van Grooss
- 1761 Cs. van Grooss en Jac Lamloo
- 1762 Cs. van Grooss en Chr. van Grooss
- 1763 Chr. van Grooss en Klaas Veenendaal
- 1764 Kl. Veenendaal en Klaas van Nes
- 1765 Kl. van Nes en Cs. van Grooss
- 1766 Cs. van Grooss en Kl. Veenendaal
- 1767 Kl. Veenendaal en Boudewijn van Staveren
- 1768 Boudewijn Ravesteyn en Kl. van Nes
- 1769 Kl. van Nes en Cs. van Groos
- 1770 Cs. van Groos en Willem Verkade
- 1771 W. Verkade en Piet Nieuwerff
- 1772 P. Nieuwerff en Boudewijn Ravesteyn
- 1773 Boudewijn Ravesteyn en Klaas van Nes
- 1774 Klaas van Nes en Cs. van Groos
- 1775 Cs. van Groos en Willem Verkade
- 1776 W. Verkade en Piet Nieuwerff
- 1777 Piet Nieuwerff en Boudewijn Ravesteyn
- 1778 Boudewijn Ravesteyn en Klaas van Nes Az.
- 1779 Klaas van Nes en Dirk van Wilgen

1780 D. van Wilgen en W. Verkade
 1781 W. Verkade en P. Nieuwerff
 1782 P. Nieuwerf en Anthony Medemblik
 1783 A. Medemblik en Ary van Nes Kz.
 1784 A. van Nes en D. van Wilgen
 1785 D. van Wilgen en W. Verkade
 1786 W. Verkade en P. Nieuwerff
 1787 P. Nieuwerff en A. Medemblik
 1788 P. Nieuwerf en A. Medemblik
 1789 A. Medemblik en W. Verkade
 1790 P. Nieuwerff en Klaas van Nes
 1791 Klaas van Nes en Gilles Marijt
 1792 G. Marijt en Simon Nieuwerff
 1793 S. Nieuwerff en Ary van Nes
 1794 A. van Nes en A. Medemblik
 1795 A. Medemblik en Ary van der Sney
 1795 Anthony Medemblik wordt de burgemeester inplaats van de schout,

DE BOSKOOPSE PATRIOTTEN EN PRINSGEZINDEN

Alvorens over te gaan tot behandeling van de 19e eeuw, willen we nog aandacht schenken aan een stukje Boskoopse geschiedenis uit de jaren voor de Franse Revolutie, de tijd van de twisten tussen patriotten en prinsgezinden in Holland en Utrecht, die ook op Boskoop hun stempel hebben gezet.

Als leiders van de patriottische beweging hier mag aangemerkt worden het trio Anthonie Medemblik, Willem van Catz Smallenburg en Bernardus Felix, respectievelijk burgemeester (lees wethouder), predikant en schoolmeester.

Evenals in de meeste plaatsen van Holland werd ook hier een vrijkorps opgericht om de partijgangers in de wapenhandel te oefenen, zulks onder aanvoering van genoemde Medemblik.

Behalve met zo'n ernstige zaak lieten de partijgenoten zich ook in met verschillende futiliteiten, waaronder het verbod zich met oranje te tooien. De naam prinsesseboontjes was taboe, de groenteman deed verstandig zijn worteltjes niet uit te stallen, men zag hierin maar al te graag een demonstratie van oranjegezindheid.

Dat de genegenheid voor Oranje in Boskoop nog in grote mate aanwezig was, bleek maar al te duidelijk, daar vele Boskopers hun tuinkoppen met goudsbloemen beplantten, wat weer tot gevolg had, dat patriottische plaatsgenoten de tuinen afliepen om deze bloemen te vernietigen.

De bekende kweker C. de Vos, wonende in de Loete, verhaalt hierover het volgende uit zijns vaders tijd:

'Mijn vader, nu juist naar Boskoop moeiende en bekend zijnde met die bloemenvernietwoede, zocht een der rijkstbloeiende goudsbloemen op en nam die in den mond. (De eenvoudige kweker droeg door de week geen jas, maar een kiel waarin voor een bloem geen knoopsgat aanwezig was!) Te Boskoop gekomen werd hij gewaarschuwd voor de partijgangers. Zijn

antwoord was: 'De eerste die mij moeite maakt om een bloem, die God heeft laten groeien, zal (op de sloot wijzende) daar in het water zijn dood vinden'.

Vermoedelijk heeft de vader van Kees de Vos zich wat minder parlementair uitgedrukt, denkende 'De Kezen blaffen wel, maar bijten niet.' (Kezen was het scheldwoord voor patriotten).

Een parallel met de bezettingsjaren 1940-'45 is niet moeilijk te trekken, weer was de goudsbloem geliefd en in vele tuintjes te vinden, als symbool van gehechtheid aan Oranje en evenals toen door de patriotten, nu door N.S.B.ers en Duitsers gehaat.

Nu de goudsbloem hier ter sprake is gekomen, vermelden we ter afwisseling een aardig voorvalletje uit de laatste bezettingstijd:

Een Duitse officier wilde de Schreibstube in een der bezette Boskoopse scholen wat opvrolijken en vroeg daarom aan de conciërge wat bloemen. Deze nam zijn kans waar en stopte de man een flinke bos *Calendula* in de hand. Even later prijkte het oranje in het venster van het soldatenverblijf. De kalender wees die dag aan . . . 31 augustus!

Dat het tussen de patriottische partijgenoten niet steeds boterde bewijst het volgende:

Ofschoon vurig patriot, maar toch in de eerste plaats predikant zijnde, vond dominee Van Catz Smalenburg het toch beneden zijn waardigheid als soldaat tussen de anderen mee te marcheren. Waarschijnlijk uit rivaliteit was hem immers door Anthonie Medemblik slechts de rang van gewoon soldaat toebedeeld, wat voor hem aanleiding was een remplaçant voor zich in de plaats te stellen.

Op 27 november 1788 zond Medemblik daarom als 'Regeerend Ouderling van de Kerk' aan de Heeren Gecommitteerde Raaden van Holland en West-Vriesland het verzoek, Willem van Catz Smalenburg als predikant te ontslaan, omreden hij Arend van Tol Gzn. aangezocht had om ter defensie van de provincie Holland en Utrecht voor hem in zijn plaats als auxiliair uit te trekken. Een door Arend van Tol met een kruisje getekende verklaring, dat hij door dominee tot genoegen hiertoe beloond was, vergezelde het verzoekschrift als bewijsstuk.

Door de ouderlingen Cornelis van der Sney en Willem van Wilgen, die als pleitbezorgers voor dominee optraden, werd op dezelfde datum een rekest aan de Gecommitteerden verzonden. Kort gezegd behelsde het lange stuk de verklaring, dat dominee weliswaar in overtreding was, maar dat dit toch geen reden mocht zijn een vroom predikant en goed voorganger te ontslaan.

Op 4 december besloten de Heeren Gecommitteerden dat zij 'in hun Ed. Groot. Mog. Vergaadering de finale resolutie uitstelden tot nadere Deliberatie en dat hangende de Deliberatie de noodige voorziening mocht worden getroffen omtrent het waarnemen van het predikambt'.

Intussen kwam in Holland aan de partijstrijd een bruusk einde: De koning van Pruisen zond ter genoegdoening voor de belediging zijn zuster Prinses Wilhelmina bij de Goejanverwellesluis aangedaan (1787), een leger naar Holland, waarop de voornaamste patriotten bij hun Franse vrienden asiel zochten, terwijl de meeste van hen die bleven uit hun ambt werden gestoten. Nu verdwijnt Medemblik van de lijst van burgemeesters, Dominee van Catz Smalenburg wordt predikant in Borsele en hier vervangen door de oranjegezinde Ferdinand Everaars, komende van Ouwkerk en Bernardus Felix, die toch al uit anderen hoofde met zijn kerkeraad overhoop lag, wordt ontzet uit zijn functies van schoolmeester, koster en voorzanger.

Niet voor altijd!

Als in 1795 de Franse troepen hier de 'Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap' komen brengen, nemen alle drie hun plaats in het Boskoopse openbare leven weer in, ons land wordt 'Bataafsche Republiek' en meester Felix, ofschoon er geen Batavierenbloed door zijn aderen stroomt, noemt in zijn verheerlijking van de nieuwe staatsvorm op 30 maart 1797 zijn tweede zoon 'Batavus.' Waarschijnlijk komt deze door hem bedachte naam alleen in zijn eigen en aanverwante familie voor, in registers van voornamen is hij althans niet te vinden.

V.

1800-1900

VERBETERING DER VRUCHTBOOMSOORTEN- AARDBEZIENCOMPAGNIE - SIERTEELT EN EXPORT

DE ECONOMISCHE TOESTAND IN DE EERSTE JAREN NA 1800

NOG EEN BOELHUIS

IMPORT VAN SIERGEWASSEN

De economische toestand was tijdens de Franse overheersing in ons land slecht te noemen.

Wij krijgen de indruk dat de toestand in Boskoop naar verhouding wat gunstiger was en de vruchtbomen nog afzet vonden. Evenals in de twee wereldoorlogen had men gebrek aan voedsel en iedere aanvulling ervan, dus ook van appels en peren, was welkom. Een logisch gevolg hiervan was, dat men zich op vruchtgoed bleef toeleggen en sierheesters, die weinig waarde hadden, hoegenaamd niet gekweekt werden.

Na de eeuwwisseling ging op de bomenboelhuizen de gemiddelde opbrengst per nummer wel omhoog en vertoonden cijfers van 6: 1:–, 9: 2:– zelfs 13gld. 11 stuivers, maar de koopkracht van het geld was sterk achteruitgegaan, volgens de cijfers van het C.B.S., zie bladz. 289/292 van 4,4 op 2,3, dus bijna de helft.

Op 4 en 5 oktober 1810 lieten Klaas van Nes Aryzn. en Klaas van Nes Klz. de Jonge als voogden en executeurs-testamentair van de nagelaten boedel van wijlen Boudewijn van Nes, de bomen- en plantenopstand van de overledene publiek verkopen. Het boelhuis was 402 nummers groot, waarvan 24 nummers geen bomen doch materiaal en 'rommeling' waren en niet veel opbrachten. Van het eindbedrag, groot Gld. 4227, kwam de gemiddelde opbrengst per nummer op ruim elf gulden, waarvan de geldswaarde in 1964 zou zijn 7,3 maal is f 80,30 Hieronder volgt een deel van de boelhuislĳst en voor de aardigheid hebben wij de namen van de kopers erbij geschreven. Omstreeks deze tijd begint de naam Koster als koper op de bomenboelhuizen voor te komen.

		prijzen in:	glds.	st.
1	137 Italiaanse popelen, P. van Kleef	—	15	
3	42 Iepenmoeren, Andries van Tol (zware planten om te verpoten, niet veel waard)	—	15	
4	84 lage peer op doorn D. de Lange	4	10	
5	64 dito, Gerrit van Kleef	3	10	
9	70 stam Essen, L. van der Laan	6	—	
13	47 stam Essen op Esdoorns, Dirk van Kleef	4	5	
14	98 hoge en 67 halve appelloten, Willem Mesman	7	—	
16	66 dito, Pieter van Tol	12	—	

		prijzen in:	glds.	st.
18	160 kleine beuke veertjes, Ary van Nes		1	5
20	170 dito, Jan Verkade		3	5
21	10 platte Lindeboomen, Marbos		8	15
25	3 regels berken en 3 boet Esdoorns, Corn. van Groos		10	—
26	3 beddes en 4 regels Esdoorn, Jan van Heyningen		9	—
31	16 regels Paradijsstruiken, K. van Nes Azn.		4	5
32	144 gepote Eiken, H. Ottolander		4	5
33	32 Mastboomen, Chr. van Groos		6	—
36	84 Grootte Beuke, K. van Nes		3	—
37	93 Grote Lindeveeren, Ary van Nes		6	10
43	75 Grote Beuken, Ottolander		8	10
44	179 Appelloote, G. Outshoorn		8	5
45	107 dito, Dirk Outshoorn		8	—
47	43 Lindeveeren en 3 regels beuke, C. van Wilgen		4	—
50	170 Paradijsstruiken, Dirk van Nes		1	15
53	30 Lindeboomen en 8 regels Berken of Eike, Corn. van der Neut		11	—
57	170 Appellote, Corn. van Wilgen		7	—
60	108 Doorn halfstam, Chr. van Groos		4	10
64	65 Abeele boompjes, Chr. van Groos		10	—
67	66 stam Essen, 3 Treur essen, Gerrit van Tol		9	—
68	12 Lindeboomen 11 Mastboomen, D. Outshoorn		7	5
75	88 hoogstam Appelstammen en 74 Aalbessen, Corn. van Wilgen		15	15
78	107 halfstam kersen, Wintershoven		13	10
82	135 Iepeveeren 2 jarig, A. Koster		14	—
85	88 pyramied Appelen, van Zante		8	10
89	88 dito, C. van Wilgen		7	15
90	50 platte appelen, 60 morellen, Willem Boer		4	—
92	68 halfstam appelen, A. D. Koster		5	—
100	130 beukeveeren, D. van Nes		7	10
101	122 lage morellen, Kl. van Nes de Jonge		7	5
102	94 lage kersen in soorten, C. Damwijk		2	15
103	29 pauwstaart abrikozen, van Zante		18	15
104	62 dito, Ottolander		30	—
106	11 hoogstam en halfstam pruim, Arie van Nes		4	—
108	56 grote pieramid peer, van Zante		9	10
114	71 lage kroon appelen, Willem Boer		7	5
124	62 pyramied peer, Corn. van Wilgen		9	10
149	80 lage platte of ronde peer, Willem Boer		4	15
152	175 lage appelen, H. Kromhout		5	10
157	39 hoogstam peer, Ottolander		14	—
166	72 hooge peerstammetjes, A. Koster		22	—
165	75 dito, K. van Nes		24	5
172	29 Italiaansche populieren, C. Hooglander		9	10
177	145 Iepen, eenj., H. van Tol		8	5
186	79 Iepe veeren 3 jarig, P. van Tol		5	5
190	90 dito, H. van Tol		11	5
192	136 hoge Krieken, P. van Kleef		11	—

		prijzen in: glds. st.	
196	94 gepote appelloten, H. Kromhout	10	—
199	270 Paradijsstruiken, Krijn Rosbergen	2	5
201	225 dito, P. van den Toorn	1	15
205	44 Iepeboomen, Marbos	31	10
209	88 Lindeveeren, Jan Verkade	6	10
210	100 groene Kornoeljes, Jan van Heyningen	13	—
237	30 Iepeboomen, K. van Nes	30	—
239	100 hoogstam appelboomen, Teun Ouwerkerk	16	10
307	123 lage Mey kersen, Jan van Wilgen	8	—
312	45 Pauwstaart morellen, Jan van Wilgen	13	—
334	63 platte appelen, Ottolander	7	5

Na de afscheiding van België was de economische toestand in de eerste helft van de 19e eeuw in Nederland verre van rooskleurig. Nederland was zijn koopvaardijvloot, het apparaat voor de zeehandel, kwijtgeraakt.

Ook een belangrijk deel van de handelsrelaties met overzeese landen was verloren gegaan en Nederland, vooral Amsterdam, had weinig betekenis meer als internationale stapelmarkt voor de wereldhandel.

Aldus beschrijft Prof. Dr. I. J. Brugmans de economische toestand van die tijd in 'Het begin van twee Banken'.

Van industrialisatie en aanpassing aan de gewijzigde economische omstandigheden was nog weinig te bespeuren. Hierin was Nederland nog bij het buitenland ten achter.

De vroegere kopers van vruchtbomen en siergewassen uit de bemiddelde klasse waren spaarzaam geworden en de boeren, die afnemers waren van vruchtbomen voor hun boomgaarden, ging het economisch slecht.

Een middenstand bestond toen vrijwel nog niet, er waren geenschoen-, kleding-, meubelwinkels enz., want men kocht bij de schoenmaker, kleermaker, meubelmaker. Het aantal winkeliers was gering en hun inkomsten zodanig, dat zij niet in aanmerking kwamen als kopers van bomen en planten, om van de werknemers als zijnde niet koopkrachtig maar te zwijgen.

Geen wonder dat deze toestand een terugslag gaf op de afzet van Boskoopse produkten en de kwekers een slechte tijd doormaakten.

Dat was waarschijnlijk de reden dat men nog weinig ondernam op het gebied van modernisering der culturen en sortimenten, ofschoon er buiten Boskoop ook in de voorafgaande jaren vele nieuwe gewassen geïmporteerd waren.

In 'Boskoop, het wereldberoemde tuinbouwcentrum', het zogenaamde 'Album van Boskoop', geeft Ir. Moerlands hiervan talrijke voorbeelden, waarvan wij er hier enige in het kort overnemen.

John Fraser importeerde uit Noord Amerika in Engeland tussen 1780 en 1795: Rhododendron Catawbiense, Azalea calendulaeea, Andromeda floribunda, Andromeda Catesbei en Andromeda speciosa.

In een Hollands werk over bomen en heesters van 1790 werden Acer-, Hydrangea-, Juglans-, Magnolia-, Platanus- en Tiliasoorten genoemd, van Acer negundo waren de bontbladige soorten bekend.

Aan Karel Peter Thunberg (1753-1815) danken wij *Cydonia japonica*, *Weigelia japonica*, *Acer japonicum*, *Forsythia suspensa*, *Rosa rugosa*, enz.

Philip Franz von Siebold (1776-1866), Duitser van geboorte, vertrok als Nederlands officier van gezondheid naar Batavia en vandaar met een gezantschap naar Japan.

Hij verzamelde daar honderden planten, waarvan 204 soorten of variëteiten na aankomst in Nederland, in leven bleven.

Samen met Prof. Blume, Dr. J. Pierot en de bloemist J. C. Rodbart stichtte hij een kwekerij te Leiden. Wegens teleurstellingen traden de laatste twee heren uit de vennootschap en verplaatste von Siebold de kwekerij onder de firma-naam Von Siebold & Co. naar zijn buitenplaats bij Leiden. De kwekerij werd onder beheer gesteld van hortulanus W. Calmbach, later opgevolgd door J. Mater.

Von Siebold en Prof. Blume lieten zich niet door tegenslag ontmoedigen. Zij wisten te bewerken dat hun de eer te beurt viel een opdracht van Koning Willem II uit te voeren, tot oprichting van de 'Koninklijke Maatschappij tot aanmoediging van de Tuinbouw' te Leiden. Een ieder kon lid worden tegen een contributie van f 5,- per jaar. Deze contributie zou dienen ter bekostiging der jaarlijkse uitgave van een beredeneerde catalogus van nieuwe gewassen. De maatschappij kwam in 1843 tot stand en telde het volgende jaar 50 ereleden, waaronder 25 buitenlanders en 200 gewone leden (70 buitenlanders). De prijzen in deze catalogus waren niet laag: *Broussonetia Kaempferi* à f 10,- tot f 25,-, *Ligustrum ovalifolium* f 5,- tot f 15,-, *Lonicera brachypoda* f 15,-, *Spiraea Blumei* f 10,-, f 25,- en f 50,-, *Spiraea prunifolia* f 50,- per stuk.

De binnenlandse kooplust was gering, men wachtte liever een paar jaren tot de prijzen lager zouden worden.

Uit het buitenland kwamen echter grote kwekers nieuwigheden kopen. J. Baumann uit Gent kocht *Spiraea prunifolia flore plena* voor frcs. 2000,-, Lemoine te Nancy *Hydrangea paniculata grandiflora* voor frcs. 500,- en *Spiraea callosa* voor frcs. 300,-, Henderson te Londen *Clematis* zaailingen voor frcs. 2000,-.

Ten slotte importeerde de Amerikaan Dr. G. R. Hall tussen 1855 en 1875 o.a. *Malus Halleana* en *Malus Parkmanni* en *Magnolia Halleana*.

De Rus C. J. Maximiwicz voerde in 1861 uit Japan *Azalea mollis*, *Magnolia stellata* en *Berberis Thunbergi* in.

Tot zover Ir. Moerland in het 'Album van Boskoop'.

Boskoop was met zijn boomkwekerij op het buitenland ten achter geraakt, met name op onze zuiderburen in Gent.

De cultuur van siergewassen was nog van weinig betekenis, de vruchtboomteelt, vooral van half- en hoogstam bomen was hoofdzaak.

Als wij nu een beschrijving gaan geven van de kweekmethode dezer bomen, dan betekent dit niet dat dit de speciale methode was van het begin der 19e eeuw. Deze kweekwijze bleef men toepassen tot het einde der vruchtbomen-teelt in Boskoop; het is zeer goed mogelijk dat deze methode en de voor dit doel gebruikte gereedschappen reeds eeuwen oud waren, maar hiervan ontbreken ons de gegevens.

De gereedschappen zijn bewaard gebleven in de verzameling van de vereniging 'Arboricultura'.

DE TEELT VAN VRUCHTBOMEN

Het is verheugend dat Arboricultura nog tijdig de oude voorwerpen verzameld heeft, vóór zij misschien geheel of gedeeltelijk verloren gegaan zouden zijn. Voor de hedendaagse boomkweker is het interessant te zien welke zware, soms lomp aandoende gereedschappen onze vroegere vakgenoten gebruikten. Dit hoofdstuk geeft tevens een beschrijving op welke wijze ze gebruikt werden. De hoofdzaak, de grote massa van de vruchtbomen die vroeger hier gekweekt werden, waren halfstammen, ca. 125 cm stamhoogte en hoogstammen, ca. 1,80-200 cm stamhoogte; men kweekte deze bomen tot ze dikke stammen hadden, ca. 8-10 cm of meer van omvang. De kronen waren naar evenredigheid en de kopers van deze bomen kregen zeer spoedig in het tweede jaar al vruchten. Men begon met het zaaien van appel- of perepitten, die men in oude tijden wel zelf geoogst zal hebben. In de tijd waarover wij schrijven kocht men zaad uit Frankrijk, (Normandië), afkomstig van de ciderfabricage.

Dit zaad gaf onregelmatig groeiende zaailingen, meestal veel te wild groeiend en met dorens bezet, geen ideale onderlagen voor fijne soorten appels en peren. Daarom had men na jarenlange ervaring bepaalde soorten geselecteerd die geschikt waren voor zaadwinning, waarvan men zelf bomen had voor de vruchten. Van deze soorten onderlagen hebben wij in de 17e en 18e eeuw nog niets kunnen vinden.

Meestal stonden deze bomen achter het loodse of achterop de tuin.

Voor appels had men de volgende zaadbomen, karrelbomen genaamd:

Herfstbloemzoete; Zoete veentje; Enkhuizer Aagt; Dordrechtsche zoete Aagt; Reinette d'or.

Voor peren de soorten: Pieter-Jan-Huig; Trosjespeer; Winter Bergamotte; Witte of blanke Cosijn.

Als de vruchten rijp waren, werden ze 'gekarreld', de pitten eruit gehaald. Daartoe sneed men ter hoogte van het klokhuis dwars door de vrucht zonder het klokhuis te raken, draaide beide helften los en haalde met de punt van het mes de pitten er uit, natuurlijk zonder ze te beschadigen. De pitten werden ge-

droogd, en de appel- ca. half maart, de perepitten begin februari gestratificeerd, d.i. in potten met zand in de grond gezet, afgedekt met een tegel. De pitten werden goed in het oog gehouden en net vóór ze zouden gaan kiemen uitgezaaid. Kwamen de zaailingen te dik op dan werden ze uitgedund en de plantjes verspeend. Men wachtte ook wel met uitdunnen tot het najaar, om dan de kortst gegroeide uit te trekken en in het voorjaar uit te planten. Bij het planten werden ze bij de grond afgesneden; men noemde deze kwaliteit 'duimstek'.

De zware zaailingen liet men nog

een jaar staan, of men plantte ze uit op maat voor stambomen, in elk geval waren het meestal driejarige, dus zeer zware onderlagen voor men ze ging enten; deze onderlagen werden appel- of peer- 'struiken' genaamd.

Om dergelijke onderstammen af te snijden voor het enten dicht bij de grond, gebruikte men de 'afhaalder', een groot mes met een heft dat men met beide handen vast kon houden.

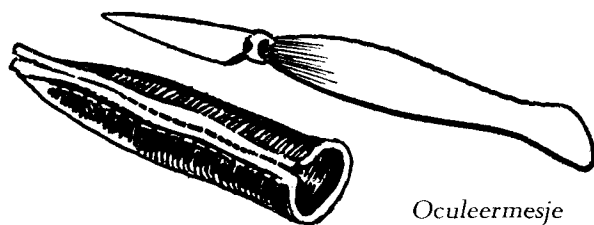
Er waren zelfs lichte en zware afhaalder. Dit was wat men noemt 'onderenten'; men zette er een greffel op van de soort die men wenste, dit werden 'ondergeënte' bomen, of men zette er een soort op die voor tussenstamdien-

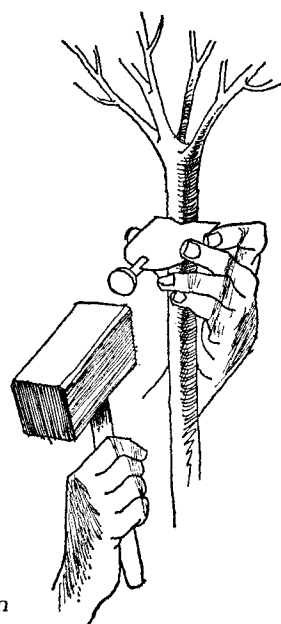
Een zware afhaalder

de. Als tussenstam gebruikte men een soort die geen fijne vrucht behoefde te zijn, maar wel een sterke groeier, tevens rijkdragend. Voor peren werd veelvuldig de kleipeer als tussenstam gebruikt.

De stam moest in de regel een omvang van 8-10 cm hebben eer erop geënt werd. De kop mocht niet afgezaagd worden, in vruchtbomen zagen was uit den boze; dit geschiedde met een speciaal voor dit doel gemaakte geheel stalen beitel. Deze beitel werd vastgehouden terwijl men tegelijk de stam in het oksel van duim en wijsvinger hield (zie afbeelding), dan sloeg men met een palm- of eikehouten hamer schuin

Oculeermesje

Kroon afbeitelen

Boudewijnen Tuin.

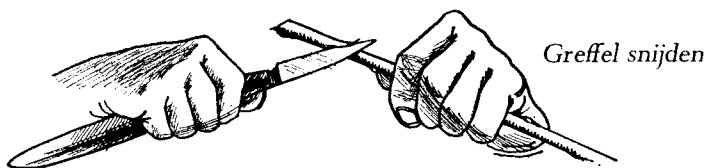
Langte	Breite	
53 roeden	6 roeden	645 roeten
$\frac{12}{636}$	$\frac{12}{78}$	
	636	
	460	
	234	
	468	
144	49608	344 roeden 6 roeten
	12	42

Papieren

inhoudende de Platte
 der Tuinen, in vorkante
 Rijnland, welke roeden, totale met
 in Eigendom toebehoorand
 van Grootje Van Wilgen
 met Jan Van Oeg
 als mede de taxation
 der boomen op genoemde
 tuinen staand, gedaan
 in Octobr 1815.

Door Klaas Van Oeg
 Klaas Van Oeg
 Jan Van Wilgen
 en Dirk Van Oeg.

Meetbriefjes
 Boudewijnen tuin 1815

Greffel snijden

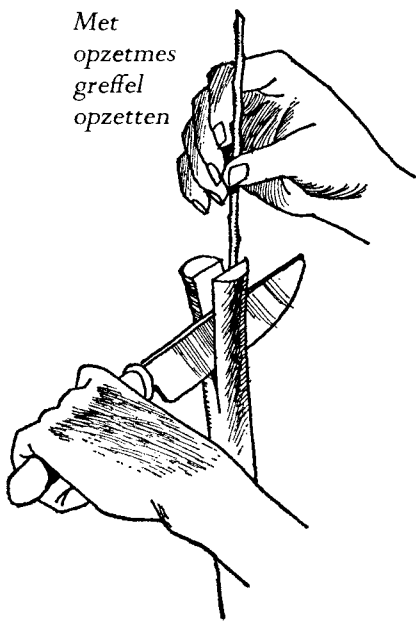
de kop van de boom af. Vervolgens sneed men het bovendeele vlak en kloofde men behulp van het 'opzetmes' en de hamer de stam een weinig op, hield de kloof met het opzetmes open en zette de greffel in de kloof. Wegens de hoge stammen was het nodig een trapje te gebruiken. De van te voren in de loods gesneden greffels droeg men in een klompje aan een touw of band om de hals mee. Het dichtsmereu met entwas noemde men 'poppen', waarvoor een 'poppan' gebruikt werd. Deze pan, meestal van roodkoper met houten steel, had aan de onderkant een soort komfoor, waarin men met behulp van wat gloeiende turf-kooltjes, de entwas vloeibaar hield om met een kwast uit te smeren.

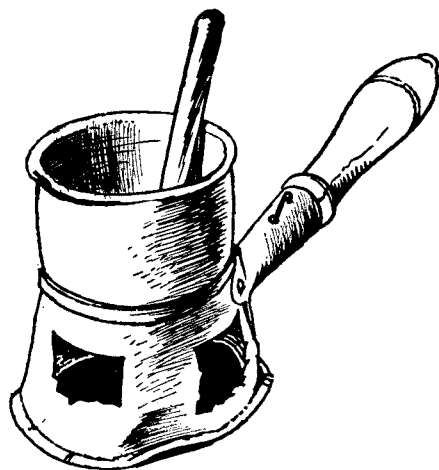
Greffelklompje

De soorten die het vroegst in het voorjaar ontwikkelen werden het eerst geënt, de latere soorten later, appelen in de regel in april. De kopperen van de bomen werden vroegtijdig afgeslagen, het entrijs, dus de takken voor de greffels bestemd, vrij vroeg afgesneden en op een koele plaats of in de grond bewaard.

Met opzetmes greffel opzetten

fels bestemd, vrij vroeg afgesneden en op een koele plaats of in de grond bewaard.

Koperen entwaspan

De greffels op de stambomen klemden voldoende vast in de spleet, maar de dunnere ondergeënte werden met katoendraad of lindebast of bast van moscovische matten vastgebonden. Raffia kende men toen nog niet. Van deze ondergeënte stammen kweekte men bomen die met dunne stammen spoedig leverbaar waren, zg. 'Westlands goed', maar ook veel lagere prijzen opbrachten. De bovengeënte hoog- en halfstammen moesten tweejarige kronen hebben eer ze voor de verkoop geschikt waren. Dan waren de stambomen van het zaaien der pitten af minstens 8-10 jaren oud.

De teelt van deze bomen was voor de producent, de kleine kweker die ze aan de handelaar verkocht, niet erg lonend. Men had jarenlang de bomen op wijde regels staan, wat veel plaatsruimte kostte. Daarom was de teelt van aardbeien als tussencultuur in de vruchtboomregels eigenlijk wel noodzakelijk.

Men kweekte de appels en peren ook in pyramide-, snoer-, of leiboomvorm, deze werden laag geoculeerd op langzamer groeiende onderlagen, die spoedig vrucht gaven.

Voor peer gebruikte men als onderlaag de kwee, vermeerderd door stek, die met een hielkje gesneden werd. Voor appel had men Paradijs of Doucin van stek vermeerderd, of door afleggen en aanaarden van de jonge takken op de voor moerplanten bestemde struiken.

Deze Paradijs en Doucin, die in binnen- en buitenland in verschillende typen voorkwamen, zijn in het Proefstation East Malling in Engeland verzameld en elk type onder nummer geregistreerd en uitgegeven.

Ook werden kersen gekweekt, geoculeerd op zaailingen van de Limburgse Boskriek. Pruimen en perziken, de laatste uitsluitend als leibomen, 'platten', gekweekt, oculeerde men op gele of blauwe kroosjes.

De kroosjes waren afkomstig van opslag uit boomgaarden buiten Boskoop en werden door enkele handelaren opgekocht en in Boskoop weer verkocht aan de kwekers, deze kwaliteit van nog jonge kleine onderlagen noemde men 'boendertjesgoed.'

Platte of leibomen werden in Boskoop altijd in pauwstaart- of waaivorm gekweekt. Men pootte éénjarig geoculeerde perzik, pruim enz. op ruime afstand en sneed deze op ca. 40 cm terug. Van de hieruit gesproten jonge takken koos men twee van de meest geschikte en bond deze horizontaal vast aan hennepstoppels die schuin-ruitvormig in de grond gestoken waren. De twee takken, aan elke kant van de stam één, werden de hoofdtakken, waarop de verticale, later vrucht dragende zijtakken konden groeien. De 'hart-takken' die in het midden uitgroeiden, moesten weggesneden worden, wilden ze de anderen niet overgroeien.

Ofschoon een éénjarige leiboom ook wel verkocht werd, waren de tweejarige de mooie 'leverbare' bomen, die aan een heel hekwerkje van stoppels vastgebonden stonden. Het binden van leibomen, 'platten maken' was een tijdrovend maar mooi zomerwerk. Om voor de brede bomen meer plaats te hebben stonden ze met de takken schuin op de regels. De bomen werden altijd in de herfst gerooid en bij elkaar gekuuld om ze bij vorst te dekken, ook werden ze wel in de loods gekuuld.

De verpakking van leibomen vereiste een grote mate van vaardigheid en kostte ook veel tijd.

Het verpakken van stamvruchtbomen was een zeer omzichtig werk, want men moest beschadiging van stam en takken voorkomen, dat gaf 'wrakke

bomen'. Bij dit werk legde men de stam op een kussen van stro, in een mat of op een bos zekgras uit de houtakker.

De vruchtboomteelt was het begin der boomkwekerij en daarna vier eeuwen lang het hoofdprodukt in het tuinbouwcentrum Boskoop.

Ziekten en beschadigingen

Het spreekt vanzelf dat deze vroeger even goed voorkwamen als tegenwoordig. Vooral in appelbomen had men de meeste plagen, de twee ergste waren bloedluis en kanker, de boom met een kankerplek was 'wrak' en bijna onverkoopbaar. Er was schurft, er waren luizen, rupsen enz. en men had geen afdoende bestrijdingsmiddelen.

Kankerplekken sneed men uit, waarna men de wond met entwas bedekte; bloedluis werd weggeborsteld, rupsen gevangen en tegen bladluis met zeepsop gespoten of gegoten. Tegen roest in de peren wist men geen middel, men gaf de raad de peren niet in de nabijheid van Juniperus te planten, omdat de ziekte hiervan overliep.

K. J. W. Ottolander schrijft nog in 1880:

vlinders en wespen vangen is beter dan rupsen, poppen of larven' (!) en 'men zou een boekdeel kunnen vullen met recepten om luizen, rupsen, larven, poppen te verdelgen en aan het eind toch te moeten zeggen: 'Het helpt niet'.

Men kende dus zelfs nog geen vruchtboomcarbolineum voor winterbespuiting.

HET STOOMSCHIP VERDRINGT DE TREKSCHUIT TOENEMENDE WELVAART

Zoals wij reeds schreven was de algemene toestand in het kwekersdorp Boskoop in het begin van de 19e eeuw niet best, zelfs slecht te noemen.

De jaarlijkse opbrengst van de boomkwekerijen bedroeg hoogstens f 1,— per Rijnl. roe. Een kweker aan land met 400 roe trok dus bruto f 400,— van zijn tuin aan bomen en planten, waarbij hij dan meestal aardappelen, bruine bonen en groenten voor eigen gebruik had, met wat kippen, een geit of een varken.

Het arbeidsloon was 75 ct per dag, 's winters 60 ct., maar als door weersomstandigheden niet gewerkt kon worden en er ook geen werk in de tuinloods was, dan moesten de knechts verzuimen zonder loon te ontvangen.

's Winters, bij ijs en sneeuw hadden de tuinknechts eerst nog wat binnenwerk met stokken punten en brandhout hakken, maar als dit klaar was werden ze naar huis gestuurd.

De arbeiders moesten dan 'van de bedeling trekken' om wat voedingsmiddelen en brandstoffen te bekomen. Deze artikelen werden meestal in natura door de diaconie en door de gemeentelijke armenzorg verstrekt.

Niettegenstaande het karige loon werd er nogal eens in de tuinloodsen om drank gedobbeld, 'gehusseld om een half flessie', natuurlijk als de baas niet aanwezig was.

De sociale toestand en de drankzucht was in Boskoop echter niet slechter dan elders in de steden of dorpen.

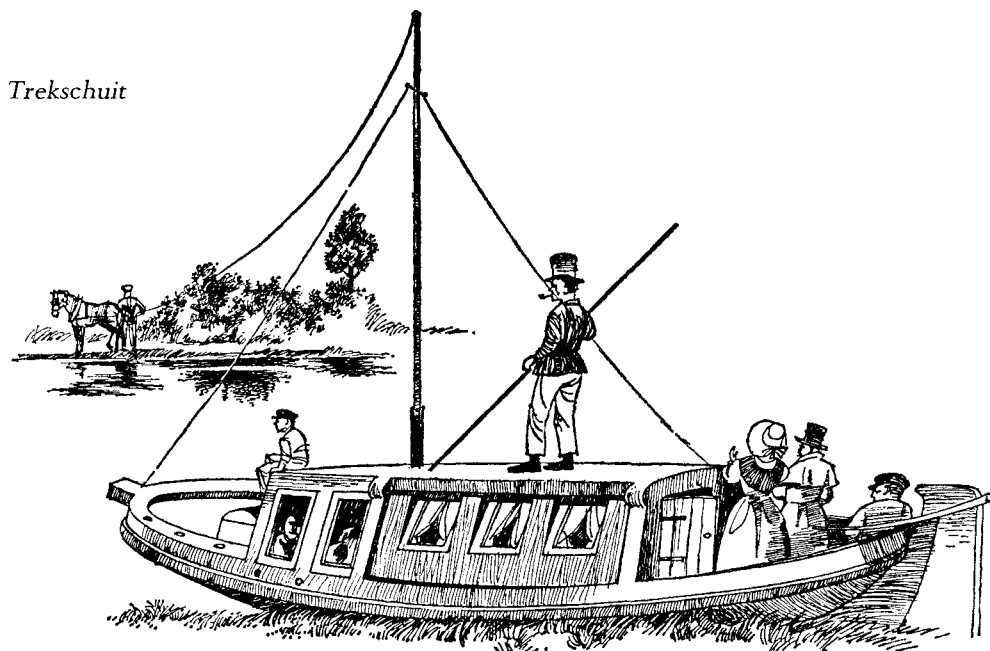
Het is bekend dat de leerplichtwet nog niet bestond en de kinderen al jong te werk gesteld werden, de jongens in de tuin, de meisjes in een 'dienstje'. Van hygiëne had men geen begrip en het sterftecijfer was toen nog hoog.

De polders werden nog door windmolens bemalen; bij veel neerslag en langere tijd van windstilte steeg het water zodanig dat de lagere tuinen onderliepen. P. A. Ottolander schrijft dat de nood de mensen soms tot het uitvoeren van dwaze dingen bracht: met een paar honderd man het polderwater met emmers uit de polder in de Gouwe scheppen, of trachten met mankracht de watermolen te laten draaien.

Daarbij kwam het gevaar van het doorbreken der Gouwedijken, hetgeen wij in de hoofdstukken over de polders beschreven hebben.

Men leefde nog in de tijd van de trekschuit, waarmee de burger voor die tijd geriefelijk, maar langzaam reisde. Men had nog geen haast, rookte in de roef zijn lange pijp, keuvelde wat met zijn medereizigers of speelde een partijtje dam of domino, welke spelen in de roef aanwezig waren.

Het 'werkvolk' zat tussen stukgoederen onder de voorplecht, eigenlijk in een stinkhok, maar daar werd niet op gelet: het standsverschil was groot.

De schipper had een hoge hoed op, de dekknecht was dit verboden; hij droeg een pet. De hoge hoed was een status-kenmerk voor de burger; van mijn vader weet ik dat de laatste hoge hoed-drager in Boskoop een zekere Verkade was, die met dit hoofddeksel op naar zijn tuin in Zuidwijk ging en het ding zelfs bij zijn werk ophield.

Buiten de reisgelegenheid per trekschuit was er in Boskoop de diligence van Hulsebosch en van der Bie, eigenaren van het hotel en de stalhouderij 'het Wapen van Boskoop' die op de marktdagen donderdags naar Gouda en zaterdag naar Leiden reed.

Toen het gebruik van de stoomkracht tot ontwikkeling kwam en er fabrieken en spoorwegen ontstonden, werd de economie voor Boskoop ook beter.

De stoomboot verving de trekschuit, de eerste stoomboot door de Gouwe was de 'Castor en Pollux'.

Vooraanstaande Boskoopers, met enkele aandeelhouders in Waddinxveen en Gouda, richtten de stoomvaartmij. 'De Vooruitgang' op, met één stoomboot, die voor het vervoer van passagiers en stukgoed een geregelde dienst op Gouda onderhield.

De stukgoederen stonden op het achterdek onder een zeil of ook wel in de achterkajuit, waar de 2e klasse passagiers op houten banken zaten, met in het midden een grof-houten tafel.

Op het voordek was de 'salon' en beneden de eerste klasse kajuit, met langs de wanden banken met verende rood-pluche kussens, een mahoniehouten tafel en wat opklapbare tabouretjes. Er was een toilet en ook een kleine afdeling waar de hofmeester zijn koffie en thee zette, zijn voorraad dranken had en waar de lege kopjes aan haken langs de wand bungelden.

Als de boot soms een uur wachten moest eer de spoorbrug opengedraaid werd, daar deze vroeger zo laag was dat de boot er niet onder door kon, dan maakte de hofmeester goede zaken.

Vooraf op de laatste zaterdagavonddienst, als de jongelui uit Gouda terugkeerden, die daar vertier gezocht hadden of van hun meisje kwamen.

De bemanning bestond uit de kapitein Hoogeveen (twee generaties lang), de machinist, de stuurman, tevens dekknecht en de hofmeester. De ligplaats te Boskoop was waar nu Burg. Colijnstr. 241 is en in Gouda aan de Kattesingel tegenover de Crabethstraat.

Zodra er in West-Europa een spoorwegnet ontstaan was trokken de Boskoopse handelaren naar het buitenland, voor de afzet van hun sierteeltprodukten die op de Boskoopse kwekerijen verschenen waren.

In Nederland groeide de handelsvloot, het land begon te industrialiseren en het economische leven ontwikkelde zich in opgaande lijn. Daarvan profiteerde ook de Boskoopse handel in het binnenland; Schaum geeft enige prijzen van vruchtbomen in 1852 op, die men naar de toenmalige waarde van het geld,

goed kan noemen. Hoogstam peer per stuk f 1,40, appel f 1,— pruim en kers f 0,90, halfstam peer en appel f 0,75.

Er waren nog veel vruchtbomen in cultuur en de aardbeienteelt was tussen 1850 en 1870 op zijn hoogtepunt.

DE AARDBEIENTIJD

Zoals wij gezien hebben stonden de half- en hoogstamvruchtbomen jarenlang op wijde regels. Om deze tuingrond meer productief te maken teelde men tussen deze vruchtbomregels aardbeien, in hoofdzaak voor de vrucht.

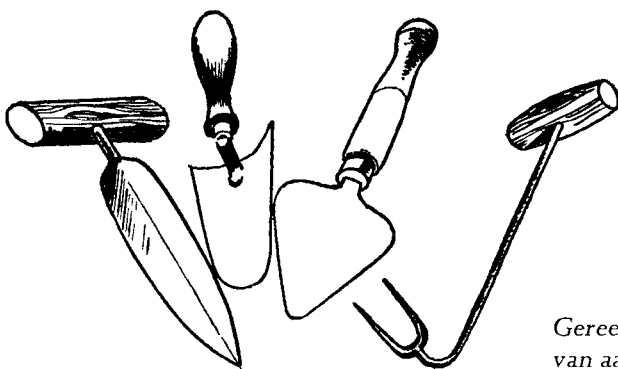
Tot aan begin 1800 had men blijkbaar maar één soort, die 'de Boskoper' genoemd werd. Later was de hoofdsoort de 'Jucunda', middelvroeg tot laat, lekkere vrucht en stevig voor de verzending; de steeltjes lieten gemakkelijk los. Als vroege soorten kende men de Laxton noble, later de Laxton sovereign.

De teelt gaf in die jaren, vooral begin en midden 19e eeuw, een welkome bijverdiensite, die contant geld opbracht in een tijd dat de opbrengst van boomkwekerijprodukten niet zeer fraai was.

De teelt van aardbeien voor de vrucht ontwikkelde zich zodanig dat men besloot een coöperatieve vereniging voor de verkoop te stichten. Deze vereniging kreeg de naam van de 'Aardbeziëncompagnie'. Waarschijnlijk was deze aardbeziëncompagnie de eerste verkooporganisatie op tuinbouwgebied.

Helaas is van de administratie dezer vereniging zeer weinig bewaard gebleven. Wat wij nu hierover gaan schrijven weten wij grotendeels van hetgeen onze ouders en grootouders ons verteld hebben, alsmede van wat de heer H. Bos, hoofdassistent bij het Proefstation en onbezoldigd conservator van de verzameling oude Boskoopse gereedschappen en voorwerpen van Arboricultura, ons wist te vertellen.

De vereniging 'Aardbeziëncompagnie' was verdeeld in vier groepen, ingedeeld naar de aanlegplaatsen van de schepen in de Gouwe. De namen dezer groepen waren: Nr. 1 Steiger of Dorp, Nr. 2 Togt (Biezentocht), Nr. 3 Stijlen (nu Badhuisweg, vroegere naam Stijlen), Nr. 4 Rijneveld.

Compiesmandje

Gereedschap voor het rooien en planten van aardbeiplanten

Dat waren trouwens de vaste aanlegplaatsen voor alle boten en beurtschippers. Bij zo'n aanlegplaats woonde een bode, die alle zendingen aan de schippers overgaf. Voor iedere beurtschipper had hij een aparte vlag, die hij uithing als er een zending voor de desbetreffende schipper af te geven was.

Iedere groep had een 'hoofdman', de man die de aardbeien op de schuit in ontvangst nam, ze verkocht, de administratie bijhield en de opbrengsten na aftrek van zijn kosten, aan de penningmeester afdroeg.

De hoofdman had een voorraad gedrukte ledenlijsten van zijn groep, aanleverlijsten, waarop hij invulde wat elk lid aan zijn schuit bracht.

Van deze lijsten zijn er slechts twee bewaard gebleven, n.l. van twee groepen uit het jaar 1873, waarvan wij hier de namen geven.

LEDENLIJST 1873.

TOGT, of Nr. 2

A. Scholten	J. van Kleef Mz.
A. Walraad	J. van Tol
A. Loef	J. Ramp Jz.
A. Schoemaker	J. van Groos Chrz.
A. Frissel	J. de Loos Jz.
J. van Nes Dkz.	A. J. van Tol
J. Vermeulen van Kleef	A. C. Boer
J. Tromp	Ads. van den Broek
J. Walraad Az.	Ads. van Leeuwen
J. van der Toorn	Ads. Boer Wz.
J. Akerboom	Abraham Brand
J. M. Grootendorst	A. Nieuwerf Junior
J. C. van Tol	A. van Wijk
Jb. de Jager	Bertus Brand
Jb. Vermeulen	B. Tromp
J. Walraad Jz.	C. Grootendorst
Jb. Ravensberg	C. van Kleef
Jb. van Driel	C. van Ree
Jasp. van Wilgen	C. W. Boer
Joh. van der Kamp	C. Loef Kz.
C. Trimp	Joh. Rateland
C. Tijsterman	K. Kromhout
C. Blesschraaf	K. Ellerbroek
D. Koster	K. Kromhout Gz.
D. van Tol	L. Trimp
D. Bijland	M. Hennebos
De Wd. T. de Loos	M. van Kleef Jz.

D. Nieuwerf
F. van Kempen
G. van Kleef Dkz.
G. Frissel
G. Boer
G. Kromhout
Gijsb. Walraad
Gijsb. Vurens
Gijsb. van Leeuwen
H. van Kleef
H. van der Toorn
H. Knepper
H. Trimp
J. de Loos Jacobz.
J. Frissel

P. Boer Gz.
B. Loef
P. van der Toorn
P. van Tol
P. Vermeul
P. Brand
R. Vurens
S. Knepper
T. van Leeuwen
T. Vuyk
W. Nieuwenhuizen
W. Goudkade
H. Vermeulen
J. Schoemaker
G. van Kleef Mz.

1873. STIJLEN, of Nr. 3

A. Koster Az.
A. Ouwerkerk
A. Bakhuizen
A. A. Verkade
Ads. Koster
Ads. Ouwerkerk
A. Grootendorst
And. van Heiningen
B. Straver
B. van Klaveren
B. Droog
Bn. van Es
C. Frets
C. Vreijenhoef
C. Verbaan
C. de Vos
C. van Heiningen
C. Versluijs
C. Booij
C. S. Loef
D. van Gemeren
D. van Nes
D. Moraal
G. van der Willik

J. Hoogendoorn
J. van der Wolf
K. van Nes Dkz.
K. Ravensberg
K. Rosbergen
K. Wezelenburg
K. van Nes Pz.
K. J. Bulk
K. Schoorel Adz.
K. Ellerbroek
M. Bakhuizen
M. Rosbergen
M. Guldemond
P. Pels
P. Ravensberg Pz.
P. J. Trimp
P. Boer
P. Grootendorst
P. Trimp
P. Uitenbroek
P. Ouwerkerk
S. van Egmond
T. van Veen
T. Ouwerkerk

G. van Klaveren
G. van Veen
G. Spee
Jb. van Heiningen
Jasp. van Veen Tz.
Jozeph Kienhuis
Jasp. van Veen Cz.
Jozeph van Heiningen
J. van der Willik
J. Bakhuizen
J. de Jong
J. Boer Pz.

W. Boer Pz.
W. J. Ravensberg
W. van Veen
Jb. Booij
Jb. Verwoerd
Jacob Loef
Jacb. van Pruisen
Jacb. Boer
J. Rosbergen Jz.
J. M. van Nes
J. Vermeulen Hz.
B. Grootendorst

De lijsten 1 Steiger of Dorp en 4 Rijnveld ontbreken helaas.

Als men de leden op de ontbrekende lijsten op ongeveer hetzelfde aantal of iets minder taxeert, komt men tot circa 300 leden. Vrijwel alle Boskoopse kwekers waren in 1873 lid van de aardbeziëncompagnie, met uitzondering van enkele grote kwekers, die zich geheel op de sierteelt toegelegd hadden. In dat jaar besomde men totaal *f* 36.000,—.

Gerekend naar de toenmalige koopkracht van het geld, was dit als bijverdienste niet slecht.

Sangers vermeldt dat in 1846 naar Rotterdam 140.000 en naar Den Haag 90.000 potjes aardbeien en frambozen geleverd werden.

Schaum, die oude kwekers uit de glorie-tijd van de compagnie gekend moet hebben, schrijft:

In 1851 telde de aardbeziëncompagnie 164 leden, in genoemd jaar werden van 23 juni tot 15 augustus vervoerd naar Den Haag 110.800 potjes, Rotterdam 104.500 en Amsterdam 51.800 stuks, een waarde vertegenwoordigende van *f* 11.000,—, hier dus niet bij inbegrepen de levering aan andere plaatsen. In 1853 werd vervoerd voor *f* 11.135,— en voor *f* 1555,— aan andere beziën (frambozen, bessen, enz.).

De eerste drie posten bijeen zijn 267.100 potjes, totaal voor *f* 11.000,—, geeft *f* 4,12 per 100 potjes. Voor ons begrip weinig, maar men was blijkbaar tevreden en de waarde van het geld was toen aanmerkelijk hoger. Voor de geldswaarde in 1964 kan men deze bedragen met 11 vermenigvuldigen, zie bladz. 289/292.

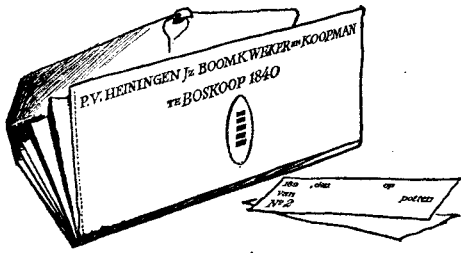
Bij aanlevering aan de schuit kreeg elke zending een nummer, in volgorde waarvan de aardbeien ook verkocht werden. Dat was wel eens van invloed op de prijs. De eerst verkochte brachten meermalen een hogere prijs op, dus was het zaak vroeg aan te leveren en bij het krieken van de dag te beginnen met plukken. Daar men toen in Nederland 'Amsterdamse tijd' had, 40 minuten vroeger dan de huidige Middeleuropese tijd, en het dus 's morgens 40 minuten vroeger licht was, waren er die al om drie uur begonnen te plukken. De groepen

onderling hadden wel eens onenigheid over de vraag op welke aanlegplaats het eerst geladen werd. In de loop van de dag werd op de 'aardbeenschuit' aangeleverd en deze vertrok in de avond, getrokken door een paard, om des nachts de reis te maken naar een der grote steden.

De emballage was, vooral in het begin toen men de aardbeien alleen in potjes leverde, zwaar en onpraktisch. Later ging men over op mandjes, zgn. 'compies-mandjes' dus een eenheidsmaat, ronde mandjes van geschilde witte teen, met een hoog hengsel, 32 cm in doorsnee en diep 17, later 12 cm. De mandjes voor de eerste vroege aardbeien waren kleiner, met een doorsnee van 24 en 29 cm.

Kwekersvrouw stapelt koppen op aardbeipotjes

Tas met briefjes van de hoofdman

Voor de levering in potjes plukte men de aardbeien eerst in een z.g. plukpot, een grote bloempot, die van binnen geglaazuurd was. Daarin werden de vruchten naar het loodsje gebracht; vele kwekers hadden in een hoek er van een houten vloertje, waar de aardbeien 'opgelegd' werden.

Dat opleggen was dikwijls het werk van de vrouw en dochter(s) van de kweker. Zij vulden de potjes en bouwden er een mooie, piramidevormige kop op. Dat was een hele kunst, want de kop moest mooi puntig oplopen en de vruchten moesten zo vast liggen, dat ze niet spoedig konden vallen.

De potjes werden in 'aardbeienbakken' geplaatst, vrij zware houten bakken, groot ca. 64 x 38 x 16 cm, met plaats voor 18 potjes, 6 maal 3 stuks met de oortjes bij elkaar, waardoor de potjes vast in de bak kwamen te staan.

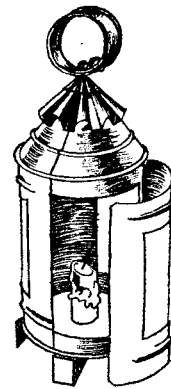
De bak met potjes werd dikwijls op het hoofd gedragen, waarvoor men eerst een ring, gemaakt van moscovische mat en stro, op het hoofd legde. Voor grote steden gebruikte men speciale potjes met een merk: Amsterdam drie kruisjes, Rotterdam een vierkantje, Den Haag een ooievaartje; soms ook met de letters van de kweker erbij. Deze emballage mag dan onpraktisch geweest zijn, het kan niet ontkend worden dat de potjes met piramidevormig opgestapelde aardbeien er appetijtelijker uitzagen dan die in de moderne emballage.

De potjes werden niet mee verkocht, doch na verkoop geledigd en mee terug gebracht. De mandjes werden eveneens met een piramidevormige kop opgestapeld, vooral een mandje bestemd als geschenk voor de landheer of iemand anders, werd kunstig met spiraalvormig oplopende vruchten opgemaakt.

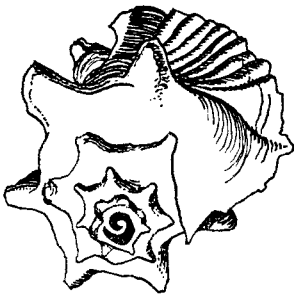
De hoofdman nam de bakken met potjes en de mandjes in ontvangst en tekende het aantal aan op de hierboven vermelde lijsten.

Gelijk de postiljon op de postkoets, blies de hoofdman bij aankomst of vertrek van zijn schuit op een hoorn, in de vorm van een reuzenschelp, kinkhoorn genaamd.

Dan had de hoofdman een boek, speciaal voor dit doel gedrukt, met in het hoofd van elke bladzijde zijn naam, de datum, de stad van verkoop, en kolommen voor: aantal mandjes, potten, bakken, namen leveranciers, opbrengst per eenheid en totale opbrengst voor een leverancier.

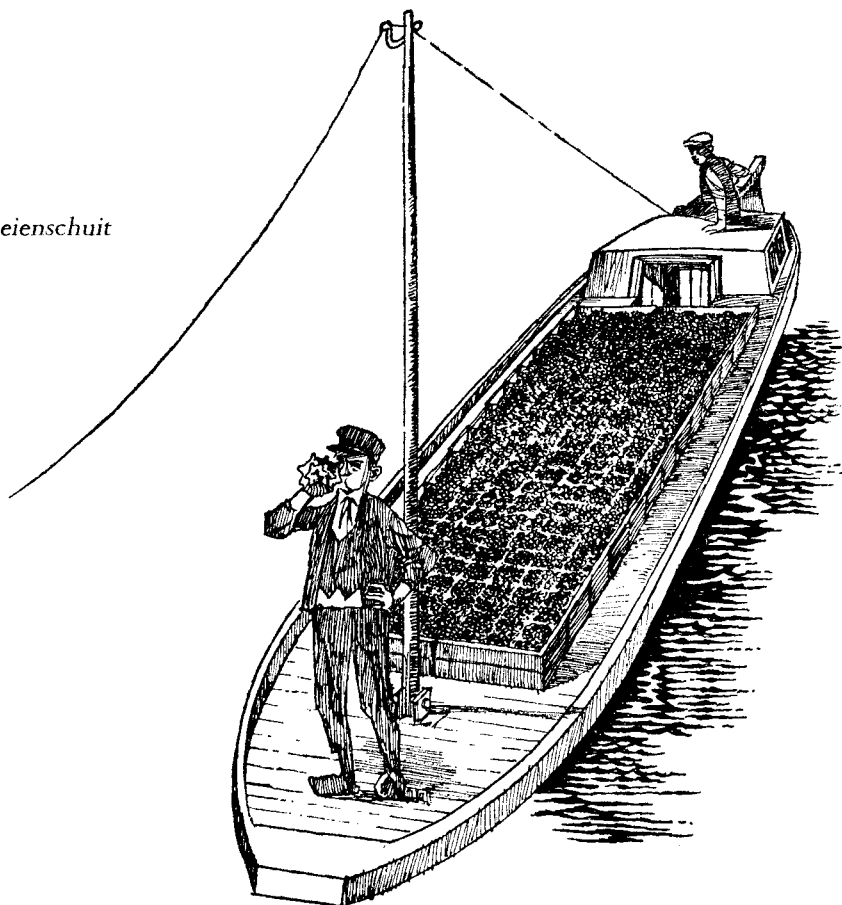

Scheepslantaarn

Kinkhoorn

Aardbeischuit

Na volbrachte verkoop moest de hoofdman een formulier invullen, dat er aldus uitzag:

	Boskoop	18
.....	dag	zijn door
den Hoofdman	te	ter markt gebracht
.....	potten aardbeien/frambozen staande in	
Bakken, en	mandjes aalbessen of ander fruit, welke zijn verkocht	
voor de somma van		

Van boeken is er slechts één bewaard gebleven, nl. van zendingen over Gouda naar Rotterdam van 1894 tot 1903. Op 25 januari 1904 werd de vereniging opgeheven. Geen wonder, als men ziet over welke geringe opbrengsten de gehele zaak ten slotte liep.

Uit dit boek hebben wij van elk jaar één dag genomen, dus één zending naar Gouda-Rotterdam, die er aldus uit ziet :

mandjes	potten	leveranciers	aantal bakken	totale bedrag v.d. gehele schuit in gld.
5 juli 1894				
177	363	57 namen van	19	95,65½
1 juli 1895		versch. leveranciers		
252	276	71 namen	14	99,51½
6 juli 1896				
153	120	50 namen	8	70,77
2 juli 1897				
545	132	61 namen	7	144,55
4 juli 1898				
165	4	40 namen		81,26
3 juli 1899				
184	34	38 namen	2	75,64
2 juli 1900				
131		30 namen		80,25
1 juli 1901				
317		40 namen		140,75
2 juli 1902				
57		17 namen		32,55
6 juli 1903				
55		14 namen		33,15
en de laatste zending op 20 juli 1903, hoofdman M. C. J. (Marijn) Guldemond				
25		8 namen		19,10

Intussen had de aardbeiencultuur jarenlang een bepaald stempel als aardbeien-dorp op Boskoop gedrukt. Nog lang nadat deze cultuur vrijwel verdwenen was kreeg Hotel-Restaurant Klaassen in de aardbeientijd gasten die speciaal aardbeien kwamen eten.

Vele kwekers die aardbeien hadden, aten de gehele pluktijd door niet anders dan aardbeien op de boterhammen. Zij gaven mandjes ten geschenke en nodigden familie of kennissen buiten Boskoop uit voor een dagje 'op de aardbeien'.

Men werd zelfs poëtisch, Klaas van Wilgen liet, ongeveer 1760, twee bordjes maken om aardbeien van te eten. Aan de buitenzijde staan bloemmotieven, maar aan de binnenkant de volgende aandoenlijk-eenvoudige rijmpjes:

Enkele Boskoopse kwekers met binnenlandse handel verkochten ook jonge aardbeiplanten, 'lopers', aan aardbeienkwekers buiten Boskoop.

Dit was mogelijk, omdat de planten van de Boskoopse grond beter groeiden en groter opbrengst gaven dan hun eigen lopers.

De firma Jan van Nes & Zoon met zeer oude relaties op de Zuidhollandse eilanden, had daar een grote omzet in dit artikel.

Bij het overlijden van de eigenaar A. van Nes KDzn. in 1908 nam J. Hooftman T. A. zn. deze handel over, spoedig opgevolgd door zijn zoon P. Hooftman, die zelfs tot aan de tweede wereldoorlog aardbeienlopers verkocht, jaarlijks soms een half miljoen stuks. Maar deze planten werden echter voor hem niet meer in Boskoop, doch in Reeuwijk gekweekt.

VRUCHTBOOMSORTIMENTSVERBETERING STICHTING VAN DE POMOLOGISCHE VEREENIGING

In de eerste helft van de 19e eeuw heerste er een grote verwarring in de benaming van de vruchtboomsorten, er waren zelfs kwekerijen waar de 'nommerhouten' (nummers die de namen aangeven) ontbraken.

Het werd hoog tijd dat hier verbetering in kwam, wilde Boskoop zijn goede naam als boomkwekerscentrum niet bedreigd zien.

Dat begrepen enkele vooraanstaande kwekers zeer goed en na veel praten kwam het in 1861 tot daden. Op uitnodiging van J. Hooftman Pzn. kwamen op 17 december 1860 enige kwekers bijeen en 7 januari werd bij Hulsebos en Van der Bie (het latere Hotel Klaassen) de 'Vereeniging tot Regeling en Verbetering der Vruchtsoorten' opgericht. Deze naam werd in 1869 veranderd in 'Pomologische Vereeniging' en in 1925 in 'Vereeniging voor Boskoopse culturen'.

In 'Honderd jaren Boomkwekerij' van J. Tromp dat eigenlijk een gedenkboek

is van deze honderdjarige vereniging, leest men dat als bode aangesteld werd G. Ploeger, politieagent te Boskoop, op een jaarwedde van tien gulden.

De leden waren in klassen verdeeld: de 1e klasse de grote kwekers en handelaren die jaarlijks *f* 6,— contributie betaalden, tweede klasse de kleine kwekers à *f* 3,— per jaar, de derde klasse werd gevormd door kwekers die nog twee of drie dagen in loondienst waren en *f* 1,— betaalden en ten slotte was er nog een vierde klasse van personen die meer dan drie dagen per week bij een patroon werkten en niets behoeften te betalen.

Een zeer democratische belasting naar draagkracht.

Maar ondemocratisch wat betreft de rechten der leden, want alleen de eerste klasse leden hadden stemrecht en vrije toegang op tentoonstellingen, de tweede klasse had wel vrije toegang maar geen stemrecht, klassen drie en vier hadden helemaal geen rechten.

Dan waren er vanaf 1866 nog donateurs die *f* 3,— tot *f* 4,— per jaar betaalden.

De meest vooraanstaande leden waren in die tijd o.a. J. Hooftman Pz., G. J. Albers, K. J. W. Ottolander, C. G. Overeynder, C. de Vos, A. Koster Mz.

De vereniging importeerde nieuwe variëteiten van vruchtbomen, die door de voorzitter en K. J. W. Ottolander geënt werden met het doel later kweekmateriaal aan de leden uit te geven.

J. J. de Beucker uit Antwerpen werd in 1866 uitgenodigd een lezing te houden over zijn nieuwe snoeimethode van vruchtbomen.

In 1862 werd een prijs van *f* 5,— uitgelooft voor een nieuwe aardbei, 'uitmuntende in grootte, geur, fijnheid van smaak en van zaad en vruchtbaarheid'.

Corns. van der Water kreeg in 1866 een prijs van *f* 2,50 voor een nieuwe aardbei, de 'Reus van Zuidwijk.' Van dit soort werd de gehele voorraad door de vereniging opgekocht en door enkele bestuursleden voortgekweekt. Alle leden konden deze nieuwigheid verhandelen tegen de door de vereniging vastgestelde prijs van *f* 1,50 per stuk. Hiervan zou 10 % ten goede komen aan de kwekers, 20 % aan de verkopers en 70 % aan de vereniging. Deze nieuwigheid is nooit een succes geworden.

Er kwam een bibliotheek tot stand, ook stelde de vereniging zich in verbinding met buitenlandse pomologische verenigingen.

Maar hoofddoel was de sortimentsverbetering op de Boskoopse kwekerijen, men pakte deze zaak direct flink aan. Reeds in 1862 verscheen van deze vereniging een eerste reeks 'Beschrijving der Vruchtboomsoorten' in druk, gevolgd door een tweede reeks in 1863 en een derde in 1864. In totaal werden hierin beschreven: 160 soorten peren, 201 soorten appelen en in de derde reeks 40 soorten kersen.

Andere soorten vruchten werden niet beschreven, omdat men geen soorten wilde beschrijven 'waarvan slechts oppervlakkige kennis bestaat', zo leest men in het voorwoord van dit boek.

Buiten deze 'Beschrijving der Vruchtboomsoorten' moet de vereniging tegelijk pogingen tot sortimentsbeperking gedaan hebben, want J. Tromp schrijft:

'de vereniging stelde een lijst van aanbevolen vruchtgoed op, waarop wat de appels betreft 'slechts' 16 variëteiten voorkwamen voor hoogstammen, 33 voor pyramidaal- en platgekweekte en 26 voor struiken. Voor peren waren er 25 aanbevolen variëteiten voor struiken, 41 voor pyramidaal- en platgekweekte en 18 voor hoogstammen. Ook werden er 21 verschillende kersen en 25 verschillende pruimen in opgenomen.'

De vereniging had een leesportefeuille, die bij de oprichting bestond uit de jaargangen 1859 en 1860 van het maandblad 'Flora en Pomona'.

In 1874 richtte de vereniging een proeftuin in, huurde voor dit doel een stuk grond van 130 R.roe tegen 75 cts. per roe van Jacob van Hoff op Zuidwijk, waarop in hoofdzaak een collectie vruchtgoed geplant werd. Een commissie had het beheer en bracht jaarlijks verslag uit over de resultaten.

Evenals nu bij ons Proefstation voor de boomkwekerij, werden ook toen de overtollige gewassen verkocht aan de meestbiedenden.

Over de verkoop in 1879 schrijft J. Tromp het volgende:

Een leiboom Montagne Perzik voor	f 11,—
Ongeveer 170 Bossen bruine Boonen	„ 11,50
Een bed frambozen	„ 7,75
Een hoek Iepen Veeren	„ 5,25
10 regels aardappels (waarvan vooraf de kwaliteit was beproefd en geproefd geworden)	„ 7,50
10 regels dito	„ 8,25
Een mand vruchten	„ 1,50
Te zamen voor een som van	f 52,75

De jonge vereniging, de eerste op het gebied van de boomkwekerij te Boskoop, ontwikkelde dus vele activiteiten, aanvankelijk in hoofdzaak op het gebied van de teelt van vruchtbomen.

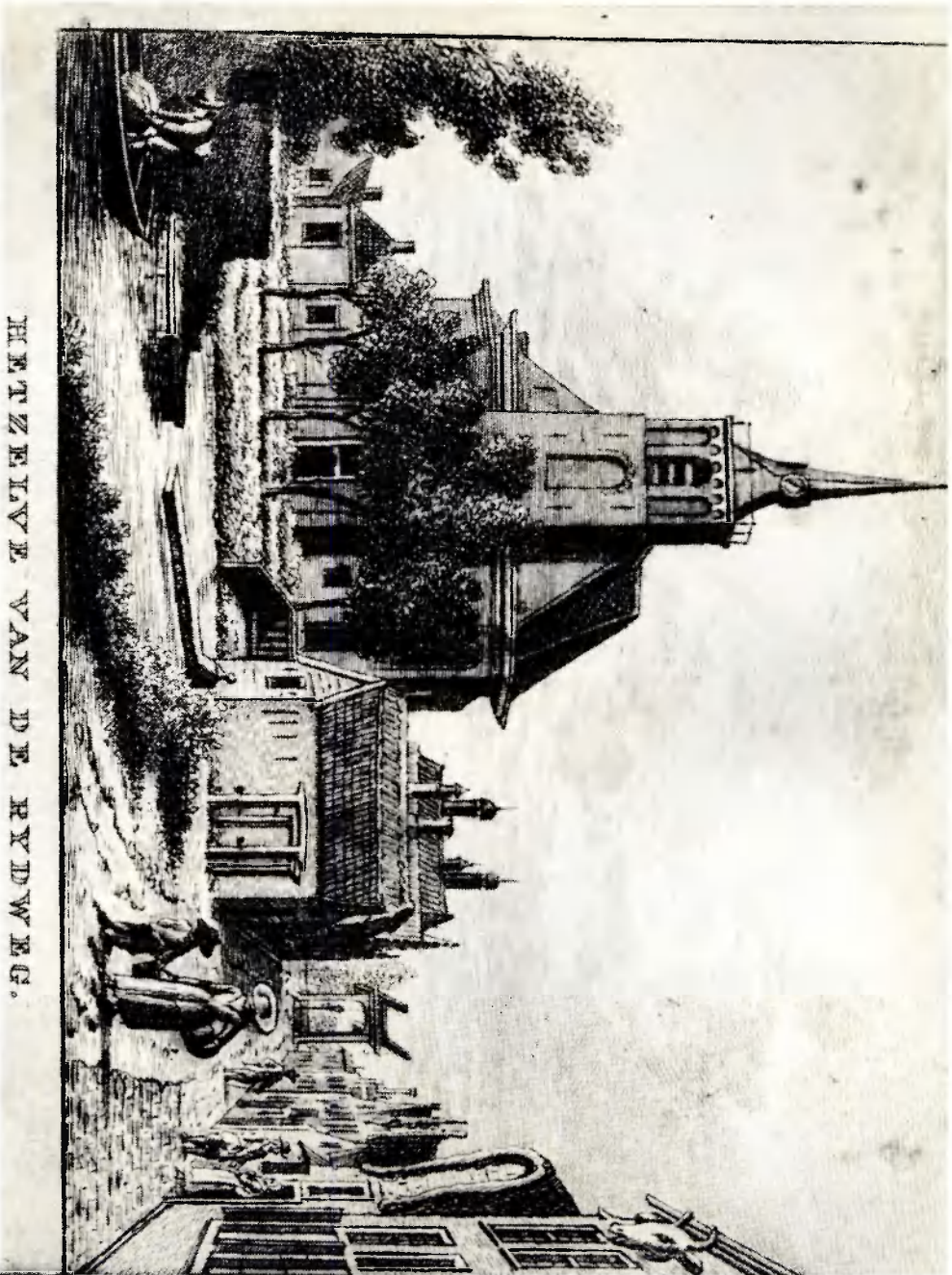
Men moet bewondering hebben voor onze collega-kwekers uit die tijd, voor hun inzicht en werk ter verbetering van de culturen.

Een der grootste pomologen in die tijd was K. J. W. Ottolander. Van zijn hand verscheen in 1880 het '*Praktisch Handboek voor de Ooftboomteelt in Nederland*', groot 216 bladzijden, waarvan 48 in afbeeldingen. Hierin wordt de teelt van vruchtbomen in alle soorten uitvoerig behandeld.

Als vooruitstrevend man zag hij ook in, dat sortimentsbeperking noodzakelijk werd. Hij schrijft:

K. J. W. Ottolander 1822-1887

HEERZELVE VAN DE RYDWEG.

Zijde en Dorpstraat 1765

Er zijn kwekers, als de firma Sonnier in Frankrijk, die er fabrieken op na schijnen te houden, waaruit men de verscheidenheden van peren bij tien- en twintigtallen tegelijk als nieuwigheden van de eerste rang in de handel brengt.

Daarom geeft Ottolander een beschrijving van 103 soorten peren die hij de beste vindt, van appelen 90 soorten.

Verder vindt men in dit boek sortimenten pruimen, perziken, noten enz. en 27 soorten aardbeien, waaronder de Jucunda.

Door het werk van deze vooruitstrevende mannen en hun vereniging herrees Boskoop spoedig weer zijn roem en goede reputatie als centrum van de beste vruchtboomcultuur.

In het boomkwekerscentrum zelf zijn weinig nieuwe soorten van appelen en peren ontstaan. Onder deze enkele zijn er echter twee van de allerbeste.

De peer Gieser Wildemans is een stoofpeer die in smaak nog niet overtroffen is. Van de appelen wordt de soort die in Boskoop onder de naam Goudreinette bekend is, in het buitenland onder de naam Schöne von Boskoop, Belle de Boskoop of kortweg Boskoopappel, nog steeds gekweekt en is jarenlang als een der beste appels bekend geweest.

Zodanige bekendheid had deze appel, zelfs in de Baltische landen en in de Balkan, dat een douane-ambtenaar aan de grens bij het controleren van de pas van een Boskoper de vraag stelde, of dit nu de plaats was waar die appel vandaan kwam.

In de laatste helft der 19e eeuw begon de groeikracht van de vruchtbomen wat achteruit te gaan. Dat is niet te verwonderen, immers er waren tuinen waar tientallen jaren achtereen, soms zelfs eeuwenlang, vruchtbomen gekweekt waren. Als de kwekers geen wisselbouw, in de vorm van andere bomen en heesters, hadden kunnen toepassen en geen grondverversing in de vorm van baggeraarde uit de sloten afkomstig, dan was het verschijnsel van achteruitgang in de groei al eerder opgetreden.

In 1875 liet de Pomologische vereniging monsters grond naar Wageningen opzenden voor scheikundig onderzoek, wat niet tot enig resultaat leidde.

Dit onderzoek werd in 1878 herhaald, waarmede men evenmin verder kwam.

De achteruitgang in groei vertoonde zich het eerst bij peregomen en op 18 januari 1890 verschijnt hierover een artikel in het Boskoopisch Advertentieblad.

De schrijver geeft de raad goede pitten te zaaien, geen Franse die dikwijls slecht zijn. Peer moet vroeg gesnoeid worden, daar de bomen vóór Sint Jan hun schot maken. Men moet geen peren poten op land waar kersen, pruimen, perziken, doornen, rozen of frambozen gestaan hebben. Op land waar tevoren iepen, essen of hulst stonden krijgt men het beste gewas. Peer op kweek moet men nooit op laag land poten, hoog land is altijd beter. Op lager land dient men de peren nooit in de herfst te poten, maar in het voorjaar.

COLLECTIEVE RECLAME VOOR VRUCHTBOMEN

Boskoop kan met trots wijzen op het in 1868 verschenen schitterende werk: *'De Nederlandsche Boomgaard'*, twee delen in prachtband, uitgegeven onder auspiciën van de Pomologische Vereeniging, toen nog: 'Vereeniging tot Regeling en Verbetering der vruchtsoorten' geheten.

De redactie bestond uit de heren: K. J. W. Ottolander die het meeste werk verrichtte, J. Hooftman Tz., A. Koster Mz. en C. G. Overeynder. De natuurgetrouwe kleurenplaten waren getekend door de kunstschilder S. Berghuis en gedrukt door het Chromolithografisch Instituut van Severeijns te Brussel, uitgegeven door J. B. Wolters te Groningen.

Het werk werd als blijk van hulde opgedragen aan Zijne Majesteit Willem III, Koning der Nederlanden, Groothertog van Luxemburg, enz., enz., door Zr. Ms. getrouwe dienaren:

de leden van het bestuur der Vereeniging tot Regeling en Verbetering der vruchtsoorten te Boskoop.

Op de eerste pagina's staan de lijsten der intekenaren:

Z.M. de Koning 2 ex.

H.M. de Koningin-Moeder der Nederlanden

Z.K.H. Prins Frederik der Nederlanden 2 ex.

Z.K.H. Prins Hendrik der Nederlanden.

Voorts de academische bibliotheek te Gent, de stedelijke bibliotheek te Antwerpen, het Ministerie van Buitenlandsche Zaken in België, het genootschap *Natura Artis Magistra* te Amsterdam, de afdeling van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw te Haarlem, 's-Gravenhage en Amsterdam, de afd. Groningen der Ned. Maatschappij van Nijverheid, de Nederlandsche Handelsmaatschappij te Amsterdam, de bibliotheek der Polytechnische school te Delft en de Academische bibliotheken te Groningen en Brussel.

Dan volgt een lijst van bijna 800 intekenaars, uiteraard welgestelde personen en de volgende Boskopers, op één na allen boomkwekers.

G. J. Albers

G. Boer

W. C. Boer 2 ex.

B. B. C. Felix

Jan van Groos Jbz.

J. van Groos

I. van Groos

J. W. van Groos

J. M. Grootendorst

Jan van Heiningen Az.

P. van Heiningen

T. Heynis, geneesheer

J. Hooftman Pz.

P. Hooftman Jz.

J. van Hoff

F. Joha

J. van Kleef Mz.

A. Koster Mz.

A. L. Koster

J. A. Koster

C. M. Koster

K. Koster

M. Koster

T. de Loos & zoon

A. van Nes

H. van Nes

J. van Nes
K. van Nes Hz.
K. van Nes Az.
P. O. van Nes
M. van Nes
J. W. Ottolander
K. J. W. Ottolander
T. H. Ottolander
C. G. Overeynder

J. R. Rosbergen
J. van Tol
J. Tromp
Corns. Verkade
Wed. W. Verkade
C. de Vos
A. van der Willik
J. van Zevenbergen, bloemist

Als tegenprestatie voor het werk van de vereniging kregen de dertig leden der eerste klasse een gratis exemplaar. In Nederland en België werden 1200 exemplaren verkocht en 100 in Duitsland; de prijs der twee delen was f 75,—.

Dit is het beroemdste boek dat vroeger door Boskoopse kwekers samengesteld werd. Hulde aan de collega's van honderd jaren geleden, die dit werk tot stand gebracht hebben.

DE CULTUUR DER SIERGEWASSEN - C. DE VOS

In de eerste helft van de vorige eeuw beperkte de sierteelt zich tot eenvoudig te kweken sierheesters, slechts in kleine aantallen.

Toch was sedert de laatste 50 à 60 jaren, toen men nog slechts zeer eenvoudige sierheesters, Taxus, Thuya en Hulst had, van lieverlede een groot sortiment siergewassen in Boskoop ingevoerd. Enkele vooraanstaande kwekers begonnen zich van de vruchtboomkweek af te wenden en gingen over op de siergewassen.

De grootste specialist in sierplanten was C. de Vos, die zijn kwekerij aan de noordzijde van de Loete had, ca. 1800 roe, waar nu de tuinen van Bontenbal en fa. K. Wezelenburg & Zn. zijn.

Voor mij ligt een catalogus van C. de Vos, anno 1853, welwillend ter inzage gegeven door laatstgenoemde firma. C. (Kees) de Vos was een eenvoudige man, maar een der beste kwekers van zijn tijd. Deze prijslijst bevat reeds 988 soorten en variëteiten van siergewassen. In het voorwoord staat vermeld dat alles 'werkelijk op de Kwekerij aanwezig is'. De prijzen zijn voor detailverkoop, zonder opgaaf van maten en levering is franco tot de naastbijgelegen steden. Verder staat er: 'het blijft onzeker welk exemplaar men voor de opgegeven prijs ontvangen zal', dus zijn deze prijzen geen maatstaf voor de toen geldende Boskoopse noteringen. Wel kan men deze afleiden van de prijzen die hij opgeeft voor appelbomen: 'ik kan gezonde hoogstamkroon bomen leveren voor 50 ct., maar ook voor f 1,— en f 2,—'.

C. de Vos 1806-1895

'Het is daarom, dat ik mij in dezen in het vertrouwen van het geacht publiek vriendelijk aanbevele', zo vermeldt 'Hun Ed's Dw. Dienaar C. de Vos'.

Uit deze catalogus kan men zien dat het sortiment sierplanten toen zeer veel verschilde van het tegenwoordige en nog steeds gebaseerd was op de vermeerdering in de volle grond. Een groot aantal soorten en variëteiten uit de tijd van de Vos zijn nu uit Boskoop verdwenen. Hier is een lijst van de nu specifiek Boskoopse artikelen die *er toen nog niet waren.*:

Abies in soorten en variëteiten.

Acer negundo fol. aureo en argenteo var. en— palmatum.

Ampelopsis Veitchei.

Azalea in de nu bekende soorten en variëteiten, wel 60 onbekende soorten zonder vermelding of het mollis, pontica of wat anders is.

Berberis Thunbergi.

Cedrus atlantica.

Clematis, grootbloemigen.

Cupressus, nu *Chamaecyparis*, alle nu bekende soorten, ook die welke men later een tijdlang *Retinospora* noemde.

Calluna en *Erica* in nu bekende variëteiten.

Genista praecox en *scoparia* variëteiten.

Hamamelis, alleen de *Virginiana*.

Hydrangea paniculata grandiflora.

Ilex pyramidalis en van Tol, maar wel zijn er 44 variëteiten groene en bonte Hulst op naam.

Juniperus, alle nu bekende soorten ontbreken, met uitzondering van *Sabina*, *tamariscifolia* en *communis suecica*.

Ligustrum ovalifolium

Prunus, alle *serrulata* variëteiten.

Malus, alleen maar *baccata* en *spectabilis*.

Picea, ontbreekt geheel.

Rhododendron, alle variëteiten ontbreken nog, wel zijn er de kleinbladige soorten als *ferrugineum*, *hirsutum*, *punctatum*, *imbricatum* en *dahuricum* en *ponticum* in enkele variëteiten als *pontica alba*, wit- en goudbonte *ponticum*. *Spiraea arguta*, *bumalda* variëteiten, van Houtte enz. ontbreken, wel zijn er *araeifolia* en nu onbekende soorten.

Syringa, van *vulgaris* is er alleen *Charles Dix*, andere ontbreken, met uitzondering van *sinensis*, *persica*, *Rhotomagensis*, *Emodi*, *Josikae*.

Taxus, *baccata* *hybernica*, *fastigiata* en *-aurea* en *erecta* zijn er, verder *gene*. *Thuya*, hiervan zijn aanwezig *occidentalis* en *occidentalis pyramidalis*, *orientalis*, *orientalis fol. arg.* var. en *stricta*, andere niet.

Weigelia slechts *lutea*, *splendens* en *rosea* zijn aanwezig, verder ontbreekt alles. *Rozen*, hiervan staat in de catalogus: 'in menigte van soorten uit verschillende

rassen, te veel om op te geven, te meer daar die naamlijst bestendig aan verandering is onderworpen door het afdanken der gemeenste en het bijvoegen der schoonste nieuwe'.

Wij zijn hier op de eerste overgang naar de remontant- en theerozen, waarvan er op dit tijdstip nog zeer weinig waren. Polyantha kwam pas veel later.

Merkwaardig dat alle nu te Boskoop gekweekte Magnolia-variëteiten in de catalogus staan, met uitzondering van Soulangiana nigra en stellata. Zelfs Yulan (denudata) ontbreekt niet, die toen van zoogmoeren gekweekt werd. De Magnolia was dan ook het duurste artikel van de gehele catalogus, van f 1,— tot f 3,— per stuk.

De kweek van siergewassen beperkte zich nog tot kleine aantallen. C. de Vos schrijft dat in zijn jeugd, dus vóór 1850, de rozen met slechts enkele honderden stuks te Boskoop aanwezig waren.

In 1853, het jaar waarin deze catalogus verscheen, waren er nog geen kweekkassen in Boskoop. Het was nog steeds vollegrondsvermeerdering.

Men stekte Buxus, Coniferen enz. achter een schutting, waar aan de zuidzijde 'matboom' perziken stonden (grote leibomen).

Men had moeren en zoogmoeren en veredelde buiten door enten en oculeren. Dit was in de tijd toen er nog weinig spoorwegen waren en de frankering met postzegels pas was ingevoerd. Vóór die tijd bezorgde de brievenaarder Jan Hanson, altijd op klompen, de brieven tegen ontvangst van de portkosten, die de ontvanger van de brief betalen moest.

Arbeidslonen

Het arbeidsloon voor vaste knechts in de boomkwekerij was 80 cent per dag en bij ongunstig weer als er niet gewerkt kon worden, werden de mensen naar huis gestuurd en werd dat verzuim van hun loon afgetrokken.

Voor bijzonder werk aan losse arbeiders, b.v. baggeren, werd wel eens f 1,— per dag betaald.

In de archieven van het Hoogheemraadschap van Rijnland vinden wij een post van f 1,70 voor twee dagen vaarloon aan A. Brand.

ONTWIKKELING DER SIERTEELT IN DE LAATSTE HELFT VAN DE 19E EEUW

Omstreeks 1850 ontwikkelde zich een grote economische opleving in Nederland. Fabrieken kwamen in de plaats van de kleine huisindustrie, er ontstond een spoorwegnet, stoomboten begonnen de zeilschepen te verdringen, de handel met het buitenland groeide en de cultures in onze koloniën brachten bedrijvigheid in de havensteden en kapitaal naar het 'moederland'.

De groeiende welvaart bracht groter vraag naar siergewassen, de Boskoopse kwekers begonnen in te zien, dat de cultuur van deze artikelen

beter lonend was dan die van stamvruchtboomen, stamiepen en laanboomen. Het sortiment siergewassen in Boskoop werd verrijkt met vele nieuwe variëteiten en plantensoorten.

In 1865 verscheen er van de Pomologische Vereeniging een naamlijst van Ilex met 101 variëteiten, opgemaakt door T. Ottolander JWz.

Bij G. L. Funke, Amsterdam werd in 1867 een boek uitgegeven van de hand van C. de Vos, boomkweker in de Loete, getiteld: Woordenboek der voornaamste heesters en Coniferen die in Nederland gekweekt worden. Hierin kan men een flinke vooruitgang in het sortiment zien.

De belangrijkheid van het artikel rozen nam sterk toe: in 1868 hield de Pomologische Vereeniging de eerste rozententoonstelling, verder in 1871, 1875 en in 1885, ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van de vereniging, een 'grote' rozententoonstelling, waar 400 verschillende variëteiten te zien waren. De Leidse hortulanus H. Witte schreef in een tijdschrift dat deze tentoonstelling hem toch zeer teleurstelde, want het waren alle 'GEPLUKTE ROZEN'!

Dat vele Boskoopse kwekers werkelijk een groot sortiment hadden, bewijst het 'nommerboek' van C. Trimp van 1879, die al deze soorten in cultuur had, ofschoon hij geen grote kweker was. Voor de liefhebbers van oude soorten volgt hier de lijst, woordelijk, dus met een eventuele fout ertussen, overgenomen van C. Trimp.

1 Gloire de Dyon	25 Souv. de la Reine 'd Angleterre
2 Imperatrice Eugenie	26 Madame de Cambeares
3 Victor Verdier	27 Triomph de l'Exposition
4 Monte Christo	28 Empereur de Marokko
5 La Reine	29 John Hopper
6 Jules Margottin	30 Maréchal Niel
7 Sederhone Karmel	31 Reine des Violettes
8 Theoplia	32 President Lincoln
9 Souv. de l'Exposition de Londres	33 Berthe Baron
10 Général Washington	34 Coud. de Charles Montein
11 Général Jacqueminot	35 La France
12 Souv. de la Malmaison	36 Murillo
13 Baronne Prévost	37 Charles le Feber
14 Pure St. Graf	38 Aurora du Matin
15 Sydonie	39 Bousier de la Rivière
16 Genie de Chateaubriand	40 Senateur Vaise
17 Lord Raglan	41 Triomph de l'Exposition des Londres
18 Mistress Bosanquet	42 Souv. de Malarique
19 Eugenie Apert	43 Mon Plaisir
20 Louis Odier	44 Paul Neyron
21 Duel de Prinse Albert	45 Paxton
22 Geant des Batailles	46 Auguste Mie
23 Paeonia	47 Duchesse de Norfolk
24 Prince Camille de Rohan	48 Madame Duce Pernet

49 Madame Auguste van Geert	96 Duc of Connaught
50 Hermosa	97 Avocata Duviviers
51 Noiset Despré	98 Reinolds Hole
52 Abel Grant	99 Duchesse de Cayles
53 Pierre Notting	100 Magna Charta
54 Marie Bauman	101 Eliese Boele
55 Paul Rieault	102 Shapo de Napoleon
56 Charles Margottin	103 William Lobb
57 Madame Victor Verdier	104 Felicien Davie
58 Duke of Edinburgh	105 Dr. Hoocker
59 Duchesse de Aoste	106 Auguste Rigolard
60 Jean Goujon	107 André Drinaud
61 Celine Forestier	108 Horace Vernet
62 Madame Plantier	109 Jean Liabaud
63 Monsieur Boncenne	110 Casimir Perier
64 Baronne Hauman	111 Abel Gerandier
65 Roode Mosroos	112 Lionnais
66 Witte Mosroos	113 Mons. l'y Teas
67 Anna Alexief	114 Edward Moores
68 Souvenir de Poiteau	115 Etienne Levet
69 Docteur Andrey	116 Charles Finner
70 Witte Unica	117 Madame Bernuts
71 Alfred Colomb	118 Louis van Houtte
72 Baronne de Maynard	119 Pierre Carnot
73 Persian Yellow	120 May Tumer
74 Captain Christi	121 Madame Parquerette
75 Mad. Louise Carrigue	122 Souvenir de St. Helena
76 Baron de Rothschild	123 Madame Boutin
77 Baronne Poiteau	124 Mad. Alfred de Rougienoux
78 Madame Schmitt	125 Gloire de ducher
79 Hortense Mignard	126 Stute volieo rosea
80 Mle. Eugenie Verdier van Baron
Weiland	127 Salet
81 Roode Provincieroos	128 Laines
82 Gloire de Monstrusze	129 Comtesse Cecile de Chabriloute
83 Abel Carrière	130 Fisher Holmes
84 Sir Garnet Woolsley	131 Jules Chretienne
85 President Thiers	132 Mad. Eugenie Verdier
86 Mme. Marie Bady	133 Triomphe des Anzars
87 Marquise de Castellane	134 Madame Lacharme
88 Prince Humberk	135 Boule Dieu
89 Bedsie Johnson	136 Prince of Wales
90 Hyppolite Jamain	137 Reine Marie Henriette
91 Bernard Paul	138 Madame Hardy
92 Monsieur Lorrial de Berny	139 Duke of Teck
93 Madame Lafeber Bernard	140 Mabel Morrison
94 Madame Marie Contet	141 Boule dieu
95 Madame Bermots	142 Mihall Bonzette
	143 Gloire de Bough Laraine

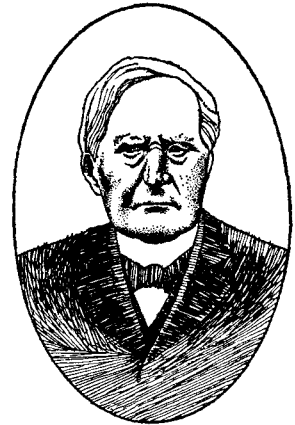
- 144 Arie duchesse Elisabeth d'Austriche
 145 Baron Bonstette
 Perle blanc
 Anny Wood

SORBUS-soorten

- 1 latifolia
 2 terminalis
 3 asplenifolia
 4 aria

- 5 intermedia
 6 hybr. americana
 7 rotundifolia
 8 erecta
 9 monstrosa macrophylla
 10 emarginata
 11 atro rubens
 12 Nepalensis hybride
 13 aximinata

In het begin werden rozen op velerlei onderlagen geoculeerd, of ook wel in de zomer onder glazen klokken gestekt, of van winterstek gekweekt, maar na circa 1880 algemeen op *Rosa cinnamomea* (rode kaneelroos), die A. Koster Mzn. als onderlaag invoerde en op multiflora, niet japonica maar seven-sisters. Beide werden van stek gekweekt en hetzelfde jaar geoculeerd.

A. Koster Mzn., 1830-1910

Azalea

Als eerste winnaars van *Azalea pontica*-variëteiten worden genoemd: Mortier van Cassel, Alexander en Louis Verschaffelt en Louis van Houtte te Gent. Over *Azalea mollis* leest men, dat Louis van Houtte uit zaad van von Siebold, Leiden, de eerste variëteiten won: Chevalier de Reali, Comte de Gomer, Ernest Bach.

De eerste acht variëteiten van *Azalea mollis* X *chinensis* kocht de firma M. Koster & Zonen te Boskoop van De Coninck, België, het waren de nu nog bekende: Anthony Koster, Dr. Reichenbach, Frans van der Bom, Emil Liebig, Hort. Witte, Hugo Koster, Nicolaas Beets, T. J. Seidel.

Van Japanse *Azalea*'s was nog weinig bekend; men had amoena en Yodogawa.

Rhododendron

K. J. W. Ottolander en C. de Vos schrijven dat de eerste hybriden gewonnen zijn door Jean Bijls te Gent, uit kruisingen met *Rhododendron arboreum*.

Begin 1800 waren in Engeland reeds hybriden gewonnen uit *Rhododendron Catawbiense*. De hybriden van Bijls werden in de handel gebracht door Dieudonné Spae te Gent, waar K. J. W. Ottolander 12 stuks van kocht, jonge planten à frs. 3, per stuk, die alle zeer mooi waren, zo schrijft hij in 'Flora en Pomona'. Verder leest men in hetzelfde werk, dat ongeveer in 1860 M. Koster mooie zaailingen gekweekt had uit *Rhododendron Blandyanum*.

Daar hij geen kweekinrichting had en het vermeerderen der variëteiten van afleggers te omslachtig was, verkocht Koster alle planten, meest aan liefhebbers. In 1890 hield de Pomologische Vereeniging een tentoonstelling van Azalea en Rhododendronbloemen en in 1896 gaf de vereniging 'Boom- en Plantenbeurs' een naamlijst uit met circa 335 variëteiten van Azalea's en Rhododendrons, samengesteld door J. J. de Vink, kasbaas bij M. Koster & Zonen en J. W. de Ruyter.

Magnolia

In 1884 hield men een tentoonstelling van Magnolia-bloemen, met het doel de verwarring in het sortiment te verbeteren. Voor de kweek van dit artikel had men geen glas nodig, het werd uitsluitend van afleggers gekweekt en daardoor zijn de Magnolia's al spoedig in de Boskoopse kwekerijen verbreid geworden.

Clematis

Men kweekte omstreeks 1880 reeds vele variëteiten, in 1889 werden 91 variëteiten op een tentoonstelling getoond en in 1890 gaf de 'Boom en Plantenbeurs' uit de 'Beschrijvende Naamlijst van Clematis,' met 267 variëteiten.

Samenstellers waren: C. van Kleef, B. de Bruin Jr. en J. J. de Vink.

Voor het vermeerderen van vele dezer artikelen had men kassen en kweekbakken nodig, die te Boskoop kort na 1860 verrezen.

De eerste kweekkassen werden gebouwd: voor Jacob de Jager, nu de kwekerij van de fa. Jan Boer Wz. & Zn. in de Biezen hoek Rozenlaan, voor G. J. Albers op de tuin nu Biezen 96, voor A. Koster Mz. op de tuin achter Laag Boskoop 3 en verder in Laag Boskoop voor Anthony Koster, nu de fa. M. Koster & Zonen.

Laatstgenoemde begon met een kasbaas uit Gent, later opgevolgd door J. J. de Vink, die een boekje geschreven heeft over de cultuur van siergewassen onder glas en buiten.

Veel kleinere kwekers hadden één of meer bakken enkel glas, waarin zij *Kalmia latifolia*, *Azalea mollis* enz. van zaad kweekten en *Clematis*, op *C. viticella* wortels gezet.

Al spoedig begon men in bakken met dubbele ramen veredelingen (enten) te maken. Er waren ook kleinere kwekers die trachtten *Rhododendron* hybriden en *Azalea mollis* en *pontica*-variëteiten door afleggers te vermeerderen.

In de Rijnveldse polder waren het P. Grootendorst, zijn zoon Arie en schoonzoon T. Vuyk, die moerenhoeken van deze artikelen hadden.

Met enkele *Rhododendron* hybriden zoals Mme. Wagner lukte dit, maar *Blandianum* en andere rode soorten wilden slecht wortelen.

Azalea pontica moerplanten gingen in de loop der jaren achteruit, maar *mollis* kweekte best van moeren en deze wijze van vermeerderen wordt nog steeds bij *Azalea mollis* variëteiten toegepast.

Enkele kwekers schaften zich glazen klokken aan zoals in Frankrijk voor het stekken gebruikt werden, maar deze hebben te Boskoop weinig of geen ingang gevonden.

Het heeft enige decennia geduurd voor de kweek van siergewassen die van vruchtgoed verdrongen had. Dat is te begrijpen, want Boskoop had in het binnenland goede oude relaties voor de afname van vruchtbomen, die nog steeds bleven kopen en die men dus niet opgaf.

De jonge beginnende kwekers echter legden zich op de sierteelt toe, zij begonnen met het kweken van rozen door rozenstek van 'rood', *Rosa cinnamomea*, en *multiflora*, niet *mult.* *japonica* doch sevensisters, waarvan takken gemakkelijk te verkrijgen waren.

Dan legden zij een moerenhoek aan van *Magnolia*, *Rhododendron Catawbiense grandiflora*, *Cunninghami* en *ponticum maximum roseum*, van *Hydrangea pan. grandifl.*, enz. *Buxus* en *Coniferen* van stek enz., alles vollegrondsvermeerdering, later kochten zij een bak enkel glas.

J. W. de Ruyter schrijft in 'Boskoop in woord en beeld' van 1906 nog: 'hoewel minder dan eertijds is de handel in vruchtbomen toch niet onbelangrijk. Appels, peren, pruimen en vooral perziken vinden gereede aftrek.' en verder 'Op andere tuinen staan de vruchtboomen in rijen geschaard als soldaten in het gelid'. Er kwamen steeds meer grotere kwekers met export, die de teelt van vruchtbomen volkomen terzijde gezet hadden, elk jaar nam de teelt van siergewassen sterk toe.

EERSTE ONPERSOONLIJKE RECLAME VOOR SIERGEWASSEN

De Pomologische Vereeniging, die zich tot nu toe uitsluitend op het gebied van de vruchten bewogen had, ging nu ook de siergewassen ter hand nemen. Als vervolg op 'De Nederlandsche Boomgaard' kwam in 1875-'79 het prachtwerk 'Flora en Pomona' uit, met dezelfde mooie platen in kleur als in de voorgaande boeken.

Het doel van de uitgave dezer boeken was, door middel van mooie kleurplaten en beschrijving van de planten reclame te maken bij het koopkrachtige publiek. Hetzelfde dus als het werk van Plant Propaganda Holland en de onpersoonlijke reclame voor het binnenland, met dit verschil dat toen de kosten en het risico gedragen werden door de uitgever J. B. Wolters te Groningen.

Het was weer opgedragen aan Z. M. Koning Willem III en bevatte een lijst van 1020 intekenaren, waarbij slechts 14 Boskopers, namelijk: W. C. Boer; J. van Groos; I. van Groos; J. W. van Groos; J. van Hoff; J. A. Koster; C. M. Koster; T. de Loos & Zn.; Arie van Nes; H. van Nes; K. van Nes Anz; M. van Nes; P. O. van Nes; K. J. W. Ottolander.

De leden van de eerste klasse kregen deze boeken gratis. De prijs was nog f75,-, voor die tijd veel geld.

Fruit komt in Flora en Pomona niet veel meer voor: 12 platen van appels, 9 van peren, 3 van perziken, 2 van pruimen, 1 braam, 2 aardbeien, 1 framboos, 2 aalbessen, 2 druiven en van kruisbessen 3 afbeeldingen, waarbij ook nog een lijst opgegeven wordt van 78 soorten!

Van ROZEN zijn er kleurplaten der variëteiten: Celine Forestier, geel; Mons. Boncenne, rood; La France, rose en Maréchal Niel, geel; verder beschrijving van 75 variëteiten.

AZALEA. Hiervan in kleurplaten: Géant des batailles, coccinea speciosa, Eugenie, Ignea nova, Souvenir de Royghem, Bouquet de flore en drie kleuren van Azalea mollis zaailingen.

RHODODENDRON. Flora en Pomona geeft twee kleurplaten, de eerste van een variëteit die A. Koster Mz. gewonnen had en 'Standaard van Boskoop' heette. Dat deze nooit een standaard geworden is en geheel verdween, kan men bij het zien van de plaat begrijpen. Een tweede afbeelding is van: Lady Emily Peel (John Waterer) Men verkeerde nog in het beginstadium van de Rhododendroncultuur.

Van MAGNOLIA is Thompsoniana met een plaat afgebeeld. Verder worden nog genoemd: alba superba, Alexandrina, Lennei, obovata (syn. purpurea) speciosa, Yulan (syn. conspicua).

Van CLEMATIS zijn afgebeeld: Mme. van Houtte, Lady Boville, Jackmanni en hybride Sieboldi (van B. Droog) die toen nieuw was.

De verdere platen van siergewassen zijn afbeeldingen van: Caprifolium in 4 kleuren, Cham. Boursieri erecta aurea (de Vos), Eleagnus odoratus edulis, Spiraea araeifolia, Ilex goudbont, Tropeolum speciosum, Hydrangea pan. grandifl., Lilium auratum, Aucuba rode en gele bessen, Leicesteria formosa, Phlox Boule de feu, 2 platen van Quercus in variëteiten, Mahonia japonica met witte bessen, Robinia hispida, Rhus glabra lacineata, Acer pseudoplatanus in variëteiten, Tamarix tetrandra, Acer platanoïdes groen en bruin, Lonicera Ledebouri, Andromeda speciosa, Spiraea palmatum, Indigofera dosua, Hibiscus syriacus, Dianthus chinensis, Syringa vulgaris Aline Mocequerus, Aesculus hippocastanum flore plena, Ceanothus Leon Simon, Coluthea arborescens, Weigelia Mme. Lemoine, Betula in 3 kleuren, Cassia Marilandia.

Verder worden nog tal van plantensoorten zonder afbeeldingen beschreven.

Uit dit en vorig hoofdstuk kan men zich een beeld vormen van wat in de laatste helft 19e eeuw in Boskoop aan siergewassen gekweekt werd.

PRIJZEN IN 1883 TOT 1885

voor bomen en planten, geleverd door W. C. Boer in Gelderland en Overijssel. Alles in kleine aantallen, prijzen per stuk, dus kleinhandelsprijzen. Maten zijn niet aangegeven.

Hoogstam appel	f 0,80–f 1,25
hoogstam peer	f 1,25–f 1,75
hoogstam kersen	f 0,50–f 0,80
hoogstam pruimen	f 0,60–f 0,90
hoogstam walnoten	f 0,60–f 0,80
oculatie appel	f 0,40
oculatie peer	f 0,40
oculatie morel	f 0,40
oculatie pruim	f 0,40
oculatie perzik	f 0,40
pyramide appel	f 0,80
pyramide peer	f 0,90
pyramide pruim	f 0,75
platte morel (leiboom)	f 0,80
platte perzik (leiboom)	f 1,50–f 2,—
zwarte bessen	f 0,09–f 0,20
aalbessen	f 0,09–f 0,20
kruisbessen	f 0,10
frambozen per 100	f 2,25–f 4,—
aardbeienplanten per 1000	f 2,25
Azalea mollis	f 0,40–f 0,60
Aucuba	f 0,40
Laurus cerasus	f 0,40–f 0,60
Coniferen	f 0,50–f 1,—
Taxus	f 0,50
Hulst	f 0,60–f 0,75
Hulst, bonte	f 0,80
Magnolia Soulangeana	f 1,15–f 2,—
Rhododendron hybr.	f 0,70–f 1,—
" Cunninghami	f 0,35–f 0,50
Acer negundo, bonte	f 0,35
Hydrangea	f 0,15–f 0,20
Deutzia gracilis	f 0,06–f 0,07
Fransche Seringen	f 0,20–f 0,30
zwarte hazelnoten	f 0,40
zwarte Berberis	f 0,30
Symphoricarpus racemosa	f 0,30
Spiraea japonica	f 0,07½
Doorn per 100	f 2,—
Els per 100	f 0,60–f 2,—
Clematis	f 0,40–f 0,70–f 1,—
Wilde wingerd	f 0,40

kamperfoelie	f 0,60
Hedera	f 0,45
Glycine	f 0,75
lage rozen in soorten	f 0,12½—f 0,15
Rozen Souv. de la Malmaison en Gloire de Dyon	f 0,20
stamrozen op bottel	f 0,60—f 0,65

DE TOESTAND IN DE BOOMKWEKERIJ IN 1884-1888

DOOR A. KOSTER MZ.

Namens de regering werd door de Landbouwcommissie, benoemd bij Kon. Besluit van 18 september 1886, een onderzoek ingesteld naar de toestand van de landbouw, waartoe ook de boomkwekerij behoorde.

In elke gemeente was iemand aangewezen rapport uit te brengen; voor Boskoop was benoemd A. Koster Mz., wonende in het huis nu Laag Boskoop 3.

In mijn jongensjaren, bij de eeuwwisseling, heb ik mijnheer Koster gekend als een zeer deftige oude heer, altijd gekleed in een zwart pak met lange jas en halfhoge hoed, het type van een welgestelde rentenier uit die tijd. Ik kon mij niet voorstellen, hoe deze witte handen die de zwarte wandelstok vasthielden, ooit in de tuingrond gewerkt hadden. Wij jongens hadden diep respect voor deze heer.

Uit het omstandige, vele bladzijden grote rapport ontleen wij de hier volgende gegevens.

Boskoop had in 1886 2752 'zielen' (inwoners) met een gezamenlijk belastbaar inkomen van f 250.950,—. Vergelijken wij dit bedrag met hetgeen W. J. Sangers in zijn goed gedocumenteerde werk 'De ontwikkeling van de Nederlandse Tuinbouw' opgeeft, 400 hectaren à f 1500,— wordt f 546.000,— terwijl de bedrijfskosten toen nog zeer laag waren en het bedrag van Koster ook inkomens van niet-boomkwekers inhoudt, dan vinden wij zijn totaal aan de lage kant. Dat is wel juist, want in die tijd was er geen controle op de boekhouding van de belastingplichtigen en de leden van de gemeenteraad taxeerden in de regel de inkomens van de ingezetenen.

Er waren in dat jaar, volgens Koster, 316 inkomens van f 300,— tot f 1000,—, 69 van f 1000,— tot f 2000,—, 23 van f 2000,— tot f 3000,—, 6 van f 3000,— tot f 4000,—, 1 van f 5500,—, 1 van f 7000,— en 1 van f 8000,—.

Op de openbare lagere school waren 264 leerlingen, die elk wekelijks 10 cent schoolgeld mee moesten brengen, op de Christelijke school 140 leerlingen, die 10 tot 20 cent per week betaalden. Kinderen van 'min-vermogenden' waren gratis op school.

De openbare school had, buiten de zes klassen lager onderwijs, nog een zevende en achtste klas, waar in hoofdzaak Frans, Duits en Engels met wat algebra enz. onderwezen werd.

Er waren zeer weinig kinderen die de H.B.S. of het Gymnasium te Gouda bezochten, wat bij de slechte verbinding zeer zeker moeilijkheden opleverde.

Jongens die niet de zevende en achtste klas bezochten en bestemd waren exporteur te worden, namen 's avonds privaates in een vreemde taal bij een der onderwijzers, tegen 75 cent per uur.

Van 1860 tot 1891 was C. Douw Snijder als hoofd aan de openbare school verbonden. Hij was een zeer goede man, die enkele meer begaafde jongens uit minvermogende gezinnen gratis met lessen in vreemde talen voorthielp. Niet altijd met succes, maar van de gebroeders Lapair heeft hij veel voldoening gehad.

Een der broers, Jan, bracht het tot consul-generaal voor het Koninkrijk der Nederlanden in Wenen. De andere, Leendert, verkreeg een hoge positie bij stoomvaartmaatschappijen, o.a. de Holland Amerika Lijn.

Uit dankbaarheid schonk Leendert Lapair de herinneringsbank C. Douw Snijder op het Julianaplein en enige antieke meubelen die in het Raadhuis een plaats gekregen hebben.

A. Koster Mzn. vervolgt nu verder :

Sedert de stichting van de stoomgemalen is de waterstand in de polders goed geregeld. (Polder Rijnveld had nog een windmolen).

Het slotwater, zowel in de polder Laag Boskoop als in de Vereenigde Polder is voor vee en voor zuivelbereiding zeer goed, het wordt zelfs door verscheidene bewoners in die polders als drinkwater gebruikt (!!), schrijft Koster.

De meeste pachters van tuinland zijn lieden die enige dagen per week bij een patroon werken. Wanneer zij de gehele week op eigen tuin werken, dan trachten zij altijd een stuk tuinveld te kopen en zelf eigenaar te worden.

Niemand gaat in de kwekerij met het doel arbeider te blijven; allen hebben eigen werk, eigen kwekerij op het oog. Als jongen van 12 jaar komen zij in de kwekerij, huren op 16-jarige leeftijd een stukje land en werken wekelijks één dag voor zichzelf. Slaagt men, dan pacht men later meer en werkt minder dagen bij de baas, totdat men van knecht pachter geworden is en van pachter niet zelden eigenaar van zijn land.

Daardoor zien de patroons de knechts vertrekken als zij genoeg van het vak verstaan, in de beste tijd van hun leven. Deze toestand is voor de patroon niet voordelig, maar het valt niet te ontkennen dat daardoor een zekere mate van welstand in de gemeente ontstaan is'. Aldus schrijft A. Koster Mz. in die jaren.

Arbeidsloon

De toestand der arbeiders is niet ongunstig, vindt de schrijver. Hij zal wel bedoeld hebben: in vergelijking met de lonen bij de boeren, het loon was daar niet hoger en de werkdagen langer, met zondagsarbeid. Dit had tot gevolg dat boerenarbeiders in de kwekerijen kwamen werken en zich te Boskoop vestigden.

Het weekloon, volgens het rapport, was f 7,— per week voor vaste knechts, overuren 10 cent per uur. Losse arbeiders verdienden f 7,50 tot f 9,— per week. (Dit weekloon is door Koster wat geflatteerd opgegeven, want uit andere bronnen weten wij met zekerheid dat over het algemeen niet meer dan f 6,— betaald werd.)

Vrouwenarbeid kwam alleen in de aardbeientijd voor, maar dan nog alleen bij de echtgenoot of de vader op eigen kwekerij en aardbeien vond men bijna uitsluitend bij de kleine kwekers. Bijna, want er waren nog enkele grotere kwekers met oude relaties in de binnenlandse vruchtboemenhandel, die aardbeien teelden.

De arbeidstijd was van 22 maart tot 22 september van 6 tot 8 uur met twee uren schaft, de overige maanden van zonsopgang tot zonsondergang.

Gebrek aan werk bestond er niet, wel dikwijls gebrek aan werkkrachten.

De moraliteit is niet ongunstig, zegt Koster, misbruik van sterke drank komt weinig voor, vroege huwelijken zijn niet zeldzaam, er worden weinig onwettige kinderen geboren, maar wel komen er spoedig kinderen na de sluiting van het huwelijk.

En de levenswijze van de arbeiders, wat de kleding betreft, is niet eenvoudig(!).

Hun woningen konden beter gebouwd zijn, ze zijn wat vochtig.

Ofschoon in de gemeente eigenlijke armoede onbekend is, kunnen toch de Kerkelijke armbesturen niet geheel in het onderhoud van de behoeftigen voorzien. Hierin komt de Gemeente tegemoet door verpleging in het Gemeentelijk armhuis.

Met 'eigenlijke armoede' heeft Koster misschien bedoeld, dat er in Boskoop niet zo'n erge armoede was als in andere gemeenten.

Geen wonder dat de energieke arbeiders trachtten voor zichzelf te beginnen. Dit werd mede in de hand gewerkt doordat in en om Boskoop nogal wat grasland aanwezig was, dat de boeren voordeliger tot tuinland konden omgraven en verhuren. Want de kwekerijprodukten konden door de grote vraag gemakkelijk van de hand gedaan worden; dikwijls kocht de baas de produkten van zijn knecht.

Landprijzen

De prijzen van gunstig gelegen weiland zijn bijna even hoog als die van tuin-

land, daar het bij verkoop tot tuinland bestemd wordt, deze variëren van f 2500,— tot f 6000,— per hectare, plus 11% kosten.

Zeer gunstig gelegen kwekerijen gelden van f 7000,— tot f 8000,—, minder gunstige van f 4000,— tot f 6000,— Koster schrijft dat de laatste twintig jaren de prijzen met 80% gestegen zijn.

Pachtprijzen van het tuinland zijn lager dan de koopprijzen wettigen, want iedere kweker wil eigenaar worden, maar tuinland voor geldbelegging kopen is niet voordelig, want bij een koopprijs van f 6000,— krijgt men maar 30 cent per roe of f 210,— pacht per hectare, terwijl 4% van dit bedrag f 240,— is.

Dan geeft A. Koster Mzn. de stichtings- en exploitatiekosten op voor iemand met wat kapitaal, die een boomkwekerij te Boskoop wil beginnen.

Aanlegkapitaal voor een boomkwekerij groot 1 Hectare.

Aankoop 1 Hectare grond	f 5000,—
bouw van een kweekkas en kweekbakken	„ 2500,—
bouw van een loods	„ 300,—
verschillende benodigdheden	„ 200,—
aankoop bomen en planten	„ 6000,—
	<hr/>
totaal	f 14000,—

Jaarlijkse uitgaven

Rente 'aanlegkapitaal' (stichtingskosten)	f 560,—
5 ⁰ / ₀ afschrijving van de gebouwen	„ 150,—
onderhoud gebouwen	„ 100,—
verwarming en bindmateriaal	„ 150,—
bemesting	„ 80,—
belasting	„ 35,—
arbeidsloon voor 2 man	„ 700,—
	<hr/>
totaal	f 1775,—

Indien van een zoodanige inrichting de patroon een goed zaakkundige is, zelf beheert en medewerkt, kan zij een jaarlijkse *bruto* opbrengst van f 3000,— geven.

Tot zover A. Koster Mzn. Na aftrek van de exploitatiekosten blijft er dus een zuiver inkomen over van f 1225,—.

Als men deze cijfers vergelijkt met die van 1964, dan kan men ze volgens de indexcijfers van bladz. 289/292 vermenigvuldigen met 11 (6 + 5), maar dan ontdekt men dat dit alleen globaal genomen klopt.

Bij de eerste post, aankoop grond, komt men met deze vermenigvuldiging te hoog, bij de laatste, arbeidsloon, te laag uit. Ook de opbrengst is met dit systeem aan de lage kant, want dit bedrijf, met een kweekkas en bakken, is een intensief gevoerd bedrijf.

Plantenexport

Hierover is A. Koster Mz. kort, als hij schrijft:

Behalve de duizenden colli planten, die naar Gouda vervoerd worden om vandaar per spoor verder geëxpedieerd te worden, worden er jaarlijks honderden wagons van 10.000 kilo te Alphen geladen en gaan er schier dagelijks, in het seizoen van de verzending, volgeladen boten naar Amsterdam en Rotterdam voor de verzending naar Engeland, Amerika en de Oostzeehavens en naar verschillende plaatsen in Nederland.

De uitbreiding van de handel met het buitenland blijkt duidelijk uit het getal der certificaten van oorsprong, waarvan iedere zending naar de landen die tot de druifluisconventie behoren, vergezeld moet zijn. In 1886 werden ter secretarie afgegeven 1372, in 1887 1508 en in 1888 1641 certificaten.

De weg van vervoer is de Gouwe, waardoor jaarlijks 39000 vaartuigen gaan, zegt Koster. Maar het is een slechte waterweg, de Kromme Gouwe bij Gouda is gevaarlijk voor de scheepvaart en de spoorbruggen bij Gouwsluis en bij Gouda liggen veel te laag, zodat er weinig vaartuigen onderdoor kunnen varen.

De stoomboot-maatschappij Boskoop-Waddinxveen-Gouda (met de boot 'de Vooruitgang') vervoerde jaarlijks 35000 personen, en de 'Volharding' een niet geringer aantal passagiers.

Algemene conclusie van het onderzoek:

Koster rapporteert dat de algemene toestand der veehouders niet gunstig genoemd kan worden.

De algemene toestand van de kwekers is zeer goed.

Maar er moeten verbeteringen komen, blijven deze uit, dan mag men voor de toekomst niet zonder zorg zijn.

De slotsom van het onderzoek is:

- a. ene tuinbouwschool;
- b. vaartverbetering van de Gouwe;
- c. aansluiting aan het spoorwegnet.

Komen deze tijdig tot stand, dan bestaat er voor de toekomst der gemeente geen bezwaar, dan kan haar verdere ontwikkeling gerust aan de energie harer ingezetenen overgelaten worden.

Zo besluit A. Koster Mz. zijn rapport aan de regering.

Over vrijwel alle plattelandsgemeenten, die van landbouw en veeteelt moeten bestaan, zijn de rapporten ongunstig.

In het rapport over Aalsmeer, opgemaakt door notaris P. Ledeboer, zien wij dat de toestand van de landbouw slecht genoemd wordt, eveneens de teelt van augurken en bonen is slecht.

Bij de boomkwekers is de toestand gunstig, alhoewel prijzen en omzet niet vergeleken kunnen worden met die van vorige jaren.

De boomkwekers zijn de mensen van welstand in Aalsmeer.

In tegenstelling tot de uitbreiding der boomkwekerijen in Boskoop schrijft men: het aanleggen van boomkwekerijen is nogal moeilijk, omdat daarvoor kapitaal benodigd is, echter worden de bestaande steeds uitgebreid en blijven zij meestal (uitgebreid) in de familie.

Wij zouden aan de persoon van A. Koster Mz. tekort doen door te volstaan met de beschrijving aan het begin van dit hoofdstuk.

Hij was in zijn tijd een der meest vooraanstaande en vooruitstrevende boomkwekers en in een reeks van jaren wethouder van Boskoop. Samen met K. J. W. Ottolander en C. de Vos werkte hij aan de uitgave van de 'Nederlandsche Boomgaard' en de 'Nederlandsche Flora en Pomona'. Van 1875 tot 1901 was hij onafgebroken voorzitter van de Pomologische Vereeniging, (later Ver. v. Boskoopse culturen.)

Hij drong bij de regering aan op aansluiting bij de Berner Druiflusconventie en tot oprichting van een Plantenziektenkundige Dienst; hij ijverde voor de stichting van een Tuinbouwschool te Boskoop.

De uitvoering van deze zaken heeft hij nog mogen beleven. Ook op aansluiting van Boskoop aan het spoorwegnet heeft hij meermalen aangedrongen. Op 13 november 1891 vroeg hij per advertentie in het 'Boskoopisch Advertentieblad' om opgaaft van het aantal wagons, colli enz., die per spoor verladen werden, met het doel gegevens te verzamelen voor zijn actie bij de spoorwegen.

A. Koster Mzn werd op 1 augustus 1894 door de Commissaris van de Koningin in de provincie Zuid-Holland officieel aangesteld als deskundige voor inspectie van de Boskoopse kwekerijen op druiflus (phylloxera).

Hij voerde de *Rosa cinnamomea*, de rode kaneelroos, in, die van stek gekweekt hetzelfde jaar geoculeerd werd.

Voor tuinknechts zonder geld werd dit het middel om zelfstandig kweker te worden.

Hij was de winnaar van de *Picea pungens glauca Kosteri*, die zo'n voornaam handelsartikel voor Boskoop geworden is.

Voor op zijn kwekerij, nu Laag Boskoop 2 en 2a, stond bij de eeuwwisseling jarenlang een mooie grote blauwe spar, die de stamplant was der blauwe sparren van die tijd.

Hij voerde vele siergewassen in en was een der eersten, die ophield met de vruchtboomteelt en die door middel van kaskweek de vermeerdering van siergewassen begon.

Zijn hoofdkwekerij lag waar nu Laag Boskoop 1 en 3 is.

HET HANDELSPATENT IN NEDERLAND

Om als handelaar in het binnenland op te kunnen treden moest men in het bezit zijn van een handelspatent.

In het archief van het Proefstation voor de Boomkwekerij in Nederland vond ik een exemplaar, waarvan hieronder een afschrift:

Register van uitgegeven patenten art. M 253.

Patent voor het dienstjaar 1879/'80

Ingevolge het bepaalde bij de Wetten op het patentregt, wordt aan den persoon van

P. van Tol Mz. wonende te Boskoop,

het tegenwoordige patent afgegeven als:

Koopman in Boomen.

onder de Firma van (streep)

Boskoop Juli 1879.

Zegel Gemeente Boskoop

Onderteekening van het hoofd of daartoe
gemagtigd lid van het Gemeentebestuur.

Schaum geeft een lijst van handelaren-patenthouders in 1813, die hij uit de verpondingsboeken kon samenstellen:

Abr. Brand	Jan van Nes Dz.
Willem Boer Jz.	Klaas van Nes Aryz.
Leend. de Bruijn	Dirk van Nes
Leend. de Borst	Cs. Ottolander
Teunis Dergant	Gerrit Ouwerkerk
Cs. Damwijk	Ary Ouwerkerk
Ary Guldemond	Teunis Ouwerkerk
Chr. van Groos	Dirk Oudshoorn Jz.
Bart. Grootendorst	Krijn Rosbergen
Jan van Heiningen	Jan Rosbergen
Cs. van Heiningen Jz.	Adriaan Rosbergen
Cs. van Heiningen Adrz.	Jan Staveren
Ary Hysseleendoorn	Pieter v. d. Toorn
Ary de Jager	Hendrik van Tol
Jacob de Jager	Jan Verkade
Joh. Janmaat	Ary Verkade
Kors van Kleef	Ary Vrijenhoef
Pieter van Kleef	Ary Vink
Ary de Koster	Jan Verzaal
Dirk Klijn	Klaas van Wilgen
Willem van Kleeff	Ary van Wilgen
Dirk van Kleeff	Cs. van Wilgen
Gerrit van Kleeff	Pieter Wildenburg
Jac. Marijt	Jan Walraad Jz.
	Jan Walraad Jacz.

In hetzelfde jaar vroegen nog patent aan:

Willem van Es

Klaas van Nes Aryz.

DE OUDSTE BOSKOOPSE TUINEN EN DE HOUTAKKERS

Die houtakkers langs de oude Boskoopse tuinen zijn zo echt Boskoopse, iets dat men nergens elders ziet. Ze dienden in vroegere tijden voor windscherm. In de voorzomer, als de sloten nog vrij van kroos zijn, is het uitzicht over zo'n brede sloot met akker ernaast, die zich in het water weerspiegelt, schilderachtig mooi.

Houtakker weerspiegelt in het water

Sommige niet zo smalle akkers zijn als onbewoonde eilanden prachtig om te spelen voor jongens die een kano hebben of met vaders schouw varen.

Vroeger huisde er wel een visotter-paar in een akker, eendenesten komen er veel in voor. Waarschijnlijk ook wel ratten, maar of er meer ratten op kwekerijen naast een akker voorkomen dan op tuinen zonder akker heb ik nooit kunnen constateren.

Aan de aanwezigheid van akkers kan men de oudste kwekerijen onderkennen. Deze tuinen zijn honderd of meer jaren onafgebroken als zodanig in cultuur geweest.

Uit oude koopakten kan men vaststellen dat na 1865 à 1870 geen weiland meer tot tuin met akker omgegraven is. Het land was zodanig in prijs gestegen dat het terreinverlies van akker en sloot te duur werd. Als voorbeeld het volgende: In 1871 kocht W. C. Boer, boomkweker in de Voorofsche polder, van de boer Cornelis Goosen 2155 roe weiland voor f 10.000,—. Inclusief overdrachtskosten en het landverlies door het graven van twee slootjes, omdat het weiland te breed was, plus de kosten van omgraven kwam dit land als tuinveld op ruim f 6,— per roe. Voor die tijd was dit zeer prijzig, vooral in deze ongerieflijke polder. Van de daarop volgende zes stukken weiland die W. C. Boer kocht en tot tuinen maakte, liet hij geen akkers meer graven.

Kort na de eeuwwisseling is een deel der akkers opgeruimd, met name in Laag-Boskoop. Daar waren toen de meest vooruitstrevende kwekers, die een akker maar een broeinest van plantenziekten vonden. Ook in de jaren 1928-'31 zijn akkers geroid en de sloten ertussen gedempt met goedkope aarde, afkomstig van opgebarsten veen bij de aanleg van de spoorweg.

Laten wij eens nagaan waar al die oude tuinen liggen.

Reijerskoop. Vanaf de Gouwe tot ongeveer voorbij pand Reijerskoop 66.

Zuidwijk. Hier liggen de oude tuinen vrijwel onafgebroken tot aan de oude grens van het ambacht Zuidwijk, ongeveer bij Zuidwijk no. 10 en westelijk even voorbij de tuin van het proefstation, aan het andere einde langs de Ham nog wat verder met een paar afzonderlijke aparte tuinen verder in Zuidwijk.

Biezen. Vrijwel aaneengesloten vanaf de Gouwe aan beide zijden tot Biezen nummer 102 en 103.

Rijneveld. In deze polder hebben wij maar drie oude tuinen kunnen ontdekken, dat zijn er twee die vroeger en nu nog in het bezit zijn van de families Grootendorst en Vuyk, verder nog een akker naast de tuin Rijneveld 25.

Zijde. Ook weer naast elkaar van de kerk af tot Zijde 111, met een onderbreking waar nu de spoorweg en de Parklaan liggen, waar de bodem met zware klei vermengd was en pas later tuinen kwamen.

Zwarte pad, parallel met de spoorweg. Hier liggen ook nog twee tuinen met akkers, die vóór de spoorwegaanleg doorliepen tot de Boezemlaan.

Zuidkade. De tweede tuin vanaf de Zijde heeft nog een akker vanaf de Boe-

zemlaan tot halverwege, omdat dit deel van de Zijde toen geheel vlak was, zonder huizen. Dan volgt er een tuin waarvan de akker verdwenen is en daarna komen de bovengenoemde tuinen van W. C. Boer.

Laag Boskoop. Evenals in de Biezen liggen hier de oudste tuinen, bijna naast elkaar westwaarts tot nummer 67-69. Hier begon weer het zware kleiland, dat als tuinveld niet gewild was en daarom veel later tot tuin omgegraven werd.

Verder westwaarts ligt op Laag Boskoop 81 nog een tuin met akker.

Ten slotte vinden wij nog twee oude tuinen met akkers langs de Roemer vanaf de Voorweg en één tuintje met akker tussen Loete 17 en 19.

Alles bijeen een respectabel aantal boomkwekerijen in het centrum van Boskoop honderd jaren geleden, in een tijd dat de export nog maar in de kinderschoenen stond en al die bomen en heesters een plaats in eigen land moesten vinden, dat niet meer dan ca. 3 miljoen inwoners telde, waarvan het grootste deel niet zeer koopkrachtig was.

Onder deze oude tuinen zijn er ook, vóóraan in Laag Boskoop en Biezen, waar sedert de tijd van Prins Maurits onafgebroken boomkwekerij beoefend werd.

In deze omgeving hebben de boerenhofsteden gelegen, waar vijfhonderd jaren geleden de boeren hun 'boomgewas' teelden.

De houtakkers zijn de enige 'monumenten' uit het verleden, waarop Boskoop zich beroemen kan. Ruim ze daarom niet op, als het hout te zwaar wordt zaag het af (met motorzaag), gebruik wat slieten om op zwakke plekken in de slootkant te slaan en leg de overtollige slieten en takken overlans in de akker. Een mooi karweitje als het ijs sterk is.

DE EXPORT VAN BOMEN EN PLANTEN IN DE LAATSTE HELFT VAN DE 19E EEUW

De afzet van vruchtbomen en andere boomkwekerijprodukten vond in de eerste helft van de 19e eeuw op dezelfde wijze plaats als daarvoor.

In de tweede helft konden de handelaren per trein en stoomboot reizen in plaats van met de trekschuit, de kopers kwamen ook niet meer zo trouw hun Boskoopse leveranciers in het café in de stad, waar zij zitting hielden, bezoeken; zij moesten meer op reis om hun klanten thuis te bezoeken.

De eerste plantenexporteur naar Duitsland was Chr. van Groos. Hij reisde elke maandag, of eigenlijk zondagnacht, per trekschuit naar Amsterdam om aldaar klanten te treffen. Hij vernam dat Duitsland een afzetgebied voor bomen kon zijn en reisde op een keer door naar Bremen, in gezelschap van een kelner als tolk, omdat hij weinig of geen Duits machtig was. Daar boekte hij enkele orders o.a. van de stedelijke plantsoendienst. Een exporteur van belang is hij nooit geworden.

De eerste grote exporteur naar Duitsland omstreeks 1860, was G. J. Albers. Hij woonde in het nu gesloopte huis, Biezen 94, bouwde een grote kwekerij op, enkele tuinen naast elkaar die hij in eigendom had en waar hij ca. 40 man tewerk stelde.

Spoedig volgden vele andere grote kwekers, zoals Anthony Koster, T. Koster, J. Hooftman, A. Koster Mzn., C. B. van Nes, G. Boer enz., die in Duitsland, België, Engeland en Frankrijk afzet gingen zoeken.

De Pomologische Vereeniging bewoog zich toen ook op het gebied van de handel. In 1869 organiseerde de vereniging een collectieve deelname aan een grote tuinbouwtentoonstelling te Hamburg.

Er werd in 35 nummers meegedaan, grotendeels Coniferen en Hulst in kuipen. Door G. J. Albers, C. B. van Nes, H. van Nes, T. Koster en G. Boer werden de planten voor verzending gereedgemaakt en keurig geëtiketteerd.

Onder toezicht van A. Koster Mzn werden de planten in Amsterdam in de stoomboot geladen, terwijl C. Esveld meereisde om op de boot en bij het lossen te Hamburg toezicht te houden. De inzending was een succes, veertien prijzen werden behaald, waarvoor 75 thaler in geld betaald werd, met een zilveren medaille van het tentoonstellingscomité.

Financieel was de onderneming een fiasco voor de vereniging, het bedrag van de verkoop der planten viel erg tegen, nl. f 1950,— en de onkosten in Hamburg waren buitengewoon hoog. Hamburg is blijkbaar altijd een prettige stad geweest; Kees Esveld zal met zijn éne gulden per dag wel niet toegekomen zijn. 1879/1880. Er dreigde gevaar voor de nog jonge export naar Duitsland, omdat Nederland niet aangesloten was bij de Berner Druiffluisconventie en daarom van import in Duitsland uitgesloten zou worden.

Het was weer de Pomologische Vereeniging die hiertegen maatregelen nam en voor de export opkwam. K. J. W. Ottolander en A. Koster Mzn gingen op audiëntie bij de Minister van Buitenlandse zaken om hem een rekwes te overhandigen, waarin aangedrongen werd op spoedige aansluiting van Nederland. Alle druivenbomen werden intussen in Boskoop gerooid en vernietigd. Nadat nogmaals door de Pomologische Vereeniging al het mogelijke in het werk gesteld was, kwam in december 1883 eindelijk de aansluiting tot stand. Niettegenstaande dit alles lag de export naar Duitsland in dat najaar stil. De regeringsmachine in Den Haag werkte toen wel zeer langzaam, misschien vonden de heren in Den Haag die Boskoopse planten van geringe importantie.

De eerste pakloodsen waren nog vrij primitief; ik herinner mij de loodsen van Albers nog gezien te hebben, ofschoon ze toen in verval waren.

Het waren twee lange lage donkere schuren, die er zeer onaangenaam uitzagen om in te werken. Wegens de kleine ramen was de verlichting slecht en na

zonsondergang bij het spaarzame licht van enkele petroleumlampen nog minder.

Omstreeks 1890 was ook de export naar de oostelijke staten van de U.S.A. begonnen. De eerste exporteurs waren: C. van Kleef & Co., die een vertegenwoordiger in Amerika had, P. M. Koster, zoon van de ons reeds bekende A. Koster Mzn, die onder de naam Koster & Co. handelde en zelf aldaar reisde, J. Blaauw, die ook zelf op reis ging. Adrianus Ouwerkerk richtte met enkele kwekers een combinatie op onder de naam Association Flora, zijn broer Pieter Ouwerkerk vestigde zich voor de verkoop in New York. Door uittreding van de anderen was de zaak spoedig van de familie Ouwerkerk alleen.

J. W. E. Ebbinge maakte eveneens een combinatie met enige kwekers onder de naam: Horticultural Company, trok als reiziger een zekere Bobbink aan, ging zelf ook naar Amerika op reis. Na enkele jaren vestigde Bobbink in Rutherford N. J. een eigen kwekerij, samen met Atkins; de firma Bobbink & Atkins bestaat nog steeds. Ebbinge kocht de leden van de combinatie uit en nam als compagnon zijn zwager J. van Groos in zijn firma op: Ebbinge & van Groos. Dit waren de eerste pioniers van vóór 1900.

Al spoedig ontwikkelden zij een voor die tijd omvangrijke export, massa's kisten werden gepakt en verzonden. De hoofdartikelen waren: Buxus bossen, kogels en piramiden, Coniferen, Magnolia en Rhododendron, Azalea, Clematis en vooral rozen in de variëteiten: Magna Charta, Gabriel Luizet, Baron de Rothschild, General Jacqueminot, Prince Camille de Rohan, Anna de Diesbach, Fisher Holmes, Mme. Caroline Testout, Gloire de Dyon, Marie Baumann enz., enz., dus vrijwel alleen hybride remontantrozen.

De spectaculaire groei van de export naar Amerika en andere landen lokte meer kwekers aan om met export van bomen en planten te beginnen. Daar dit niet zo eenvoudig was, men moest de vreemde taal machtig zijn en bedrijfskapitaal bezitten, dacht men aan het stichten van een combinatie.

Zo werd op 21 oktober 1893 een 'Handelsvereniging' gesticht, met als voorzitter J. Walraad, secretaris O. L. Rutten en commissarissen J. W. van Groos en A. Hoogendijk. Zij stelden voor aandelen te plaatsen groot f 25,- tot f 100,-, met een jaarlijkse contributie van f 10,-.

De onderneming is verdwenen zonder ooit tot uitvoering van de plannen gekomen te zijn.

De boomkwekers die in dit, nog tot de beginperiode van de export te rekenen tijdvak, reeds buitenlandse handel hadden of ermee begonnen, waren ondernemende, intelligente lieden, in de regel niet onbemiddeld.

De Verenigde Staten van Noord-Amerika waren het eerste land dat gezondheidscertificaten voor de plantenzendingen ging eisen, het land dat ons later nog zoveel moeilijkheden zou bezorgen.

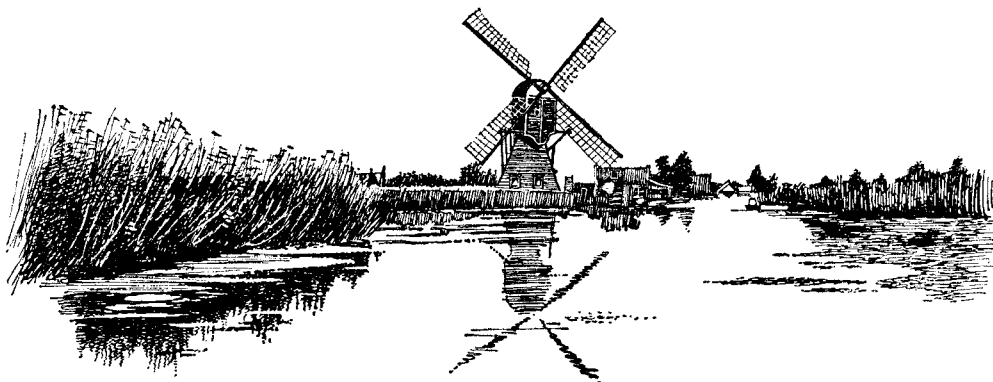
Het was weer de Pomologische Vereeniging die deze zaak aanpakte, die haar voorzitter uitzond ten einde een conferentie bij te wonen, belegd door de Directeur van de Landbouw Sickesz. om met Dr. Ritzema Bos te overwegen, welke maatregelen moesten worden getroffen om te voorkomen, dat onze export naar Amerika bemoeilijkt of onmogelijk gemaakt zou worden.

In een vergadering van de Pomologische Vereeniging werden de voorgestelde maatregelen met de belanghebbenden besproken en spoedig daarna besloot de Regering tot oprichting van een Dienst, die inspectie der kwekerijen en uitreiking van gezondheidscertificaten zou uitvoeren.

Door deze maatregelen werden de gevaren voor onze Amerikaanse export afgewend en is de grondslag gelegd voor de tegenwoordige Plantenziektenkundige Dienst.

De Pomologische Vereeniging richtte in 1895 een afdeling 'Handelsbelangen' op, waaruit zich het volgend jaar een zelfstandig 'Handelscomité' ontwikkelde. Dit comité had ten doel de belangen van de exporthandel te behartigen en was de voorloper van de latere verenigingen van handelaren op Duitsland, Amerika enz.

Weer later werden deze verenigingen samengevoegd tot de 'Bond van Plantenhandelaren'.

Otweg met wipwatermolen

DE VERZENDINGSWIJZE

Over de verzendingswijze in het begin van de Boskoopse plantenexport is niets bekend. Het was nog in de overgang van trekschuit naar stoomboot en van de wagen met paarden naar de spoorweg.

Maar aan het einde van de 19e eeuw hadden vooraanstaande Boskoopers een n.v. gesticht tot exploitatie van een stoombootonderneming Boskoop-Waddinxveen-Gouda en terug, voor passagiers en vrachtvervoer. De n.v. bezat één stoomboot met de naam 'Vooruitgang', in de volksmond ook wel 'het strijkijzer' genoemd, waarvan op pagina 141 details beschreven zijn.

De verzending der planten, ingepakt als stukgoed, geschiedde met deze boot van Boskoop naar Gouda-station. De aanlegplaats was een open, onbebouwde plek ten zuiden van Burg. Colijnstraat no 241, in welk pand de directie gevestigd was.

De verzending per wagon ging vanaf station Alphen aan de Rijn, in de nabijheid waarvan toen een kleine, met de Oude Rijn in verbinding staande haven lag. Het vervoer gebeurde per ijzeren vletbok van ca. 18-20 ton, bemand met vier man, waarvan bij toerbeurt twee man de schuit trokken. Geen licht werk als de wind noordwest was! Dat kostte een dag arbeid, de bemanning nam boterhammen mee en kreeg f 1,— van de baas om voor z'n vieren koffie en eventueel een borrel of een flesje bier te kopen. De patroon reisde met de 'Volharding' naar Alphen, een boot die op Leiden en Amsterdam voer of, als de tijd van de boot slecht uitkwam, ging hij lopen met een wandelstok in de hand. Fietsen waren er nog vrijwel niet.

Hij ging wat eten in café Toor, dat toen nog zeer eenvoudig ingericht was.

Voor verzending van de zeevracht via Rotterdam kwamen kleine stoomboten vandaar de kisten, manden en pakken voor Engeland, Skandinavië en vooral de massa kisten voor Amerika, halen. Voor zeevracht via Amsterdam was er nog de schipper met zijn zeilschuit, later motorboot.

De export naar Amerika groeide snel; dit blijkt uit het feit dat in 1894 de Pomologische Vereeniging aan de Holland Amerika Lijn verzocht meer laadruimte voor de plantenkisten van Boskoop te reserveren.

HET BOSKOOPSCH HANDELSCOMITÉ

Het Boskoopsch Handelscomité bestond uit enige vooraanstaande grotere kwekers, met als voorzitter de burgemeester van Boskoop. De volgende heren maakten deel uit van dit comité:

E. G. C. de Groot van Embden, voorzitter; P. M. Koster (firma Koster & Co), secretaris; J. van Gelderen (firma Ottolander & Hooftman); Hugo Koster (firma M. Koster & Zonen); J. H. van Nes (firma C. B. van Nes & Zonen);

G. van Noordt (firma P. van Noordt & Zonen); J. H. Otto (later firma Otto & Hardijzer).

Na de oprichting in 1896 toonde het comité zich reeds spoedig actief door in 1897-1898 een 'Voorraadsaanwijzer' uit te geven, gedrukt en uitgegeven door Bruss & Taconis te Boskoop. Inclusief vier bladzijden advertenties was het 100 pagina's groot. De verschillende artikelen staan in alfabetische volgorde, met daar onder de namen van de kwekers die het artikel in voorraad hebben, echter zonder de voorradige aantallen.

Eerst komen de heesters, ook bladhoudende, met alfabetisch er tussen de rozen, Liliium, bessenstruiken, ook nog Ulmus en Tilia.

Er komen in dit jaar nog 21 kwekers van stamboom *Tilia hollandica* in voor, 18 van stamboom *Ulmus hollandica*, 34 kwekers van *Rosa*, stamrozen 'op rood' (*rosa cinnamomea*).

Dan volgt de 'Tweede afdeling, Coniferen'. De grootste lijst is van *Taxus baccata* met 34 namen. Elf kwekers hadden toen reeds de *Picea pungens glauca* Koster.

Vruchtboomen komen in de lijsten voor met o.a. 37 kwekers van hoogstam en 24 van halfstam appelboomen, die onder *Malus* gerangschikt staan. 24 Kwekers hebben hoogstam peer bovengeënt en 13 hoogstam ondergeënt.

Deze lijsten bevatten beslist niet alle Boskoopse kwekersnamen; het waren waarschijnlijk de meer vooruitstrevende mannen. Een vrij groot deel der kwekersnamen uit die tijd mis ik in het boekje.

Het is een interessant bewijs van de vooruitstrevendheid der toenmalige kwekers, die ongeveer hetzelfde deden wat de Boskoopse Beurs 65 jaren later zou gaan publiceren.

Tenslotte bevat het boekje een advertentie met een aanbieding pootgoed van J. G. Rosbergen, waaruit wij het volgende overnemen:

	per 100	<i>Glycine chinensis</i> , zinkeling	f 9,—
<i>Acer negunda</i> , zwaar 1 jar.	f 0,70	<i>Ilex</i> , eenj.	f 0,60
<i>Acer negunda</i> , 2e soort	f 0,30	<i>Laurus rotundif.</i> 2 jar.	f 5,—
<i>Acer platanoides</i> om te oculeren	f 1,20	<i>Prunus Mahaleb</i>	f 1,—
<i>Ampelopsis Veitchei</i> eigen kweek	f 2,—	<i>Prunus St. Julien</i>	f 1,50
<i>Althea's</i> (<i>Hibiscus</i>) vele soorten	f 4,50	<i>Prunus St. Julien</i> 2e soort	f 0,75
<i>Althea's</i> om op te zetten	f 1,25	<i>Ribes sanguineum</i> , stekl.	f 3,—
<i>Berberis vulgaris</i> 1 jar.	f 0,50	<i>Syringa vulgaris</i> eenj.	f 0,30
<i>Berberis vulgaris purpurea</i>	f 1,—	<i>Syringa</i> oculeersterk	f 1,75
<i>Calycanthus floridus</i> 1 jar.	f 2,—	<i>Weigelia</i> in soorten	f 5,—
<i>Ceanothus</i> in soorten	f 7,50	<i>Abies Nordmanniana</i> 2 jar.	f 2,—
<i>Clematis vitic.</i> voor wortels	f 2,—	<i>Abies pinsapo</i> 2 jar.	f 1,—
<i>Cytisus Laburnum</i>	f 1,50	<i>Abies canadensis</i> , Hemlock 2 jar.	f 1,75
<i>Daphne mezereum rubrum</i>	f 4,—	<i>Cupressus Laws.</i> 2 jar.	f 0,70
<i>Daphne mezereum album</i>	f 5,—	<i>Buxus</i> 2 jar.	f 3,—
<i>Deutzia gracilis</i> 2 jar.	f 1,50	<i>Cedrus atlantica</i> 2 jar.	f 1,50

Cedrus Deodara 2 jar.	f 7,50	Taxus baccata 4 jar.	f 3,—
Juniperus virginiana 1 jar.	f 0,50	Taxus baccata 3 jar.	f 2,—
Pinus cembra 2 jar.	f 1,50	Thuya occidentalis 2 jar.	f 0,50

HET GELDVERKEER

De eerste bank die in Boskoop gevestigd werd, was de Nutsspaarbank, dus geen bank die geld uitleende of andere bankzaken deed. Voor alle bankzaken was de 'Boskooische Spaar-, Deposito- en Hulpbank', kortweg de Boskoopse Bank genoemd, de eerste.

Vóór 1843 was er geen bank te Boskoop; in mijn jeugd heb ik horen vertellen dat vroeger de grote kwekers hun bankrelatie buiten Boskoop hadden, meestal in Gouda. Zij gingen soms per rijtuig, maar meest lopend hun geld voor arbeidsloon, privé, enz. van Gouda halen. Dat was een vrij zware zak met rijksdaalders, guldens en kleingeld, want bankbiljetten had men voor het loon niet nodig.

Reeds in 1836 was er in Boskoop een Departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en deze vereniging stichtte op 16 oktober 1843 een Nutsspaarbank.

In het reglement van deze bank komen dingen voor, die wel aardig zijn te vermelden. Het doel van de bank staat aldus omschreven: 'elke ingezetene van Boskoop en omgeving in de gelegenheid te stellen om in dezelve voor zichzelf, zijne kinderen of anderen, kleine spaargelden in bewaring te geven.'

De minimum inleg was 25 cent en het spaarbankboekje kostte 10 cent. De bank hield zitting elke maandag of eerste werkdag van de week, van 12 uur tot half één, in een vertrek van het gemeentehuis.

Vanaf een inleg groot f 10,— werd 3% rente vergoed, ingaande 1 januari, 1 april, 1 juli en 1 oktober. Als men f 100,— of meer een jaar of langer had laten staan werd 3½% rente gegeven.

Artikel 5. Bedragen beneden f 100,— kon men terug bekomen met 8 dagen opzegging vóór de zitdag, f 100,— tot f 200,— 14 dagen, f 200,— tot f 500,— één maand en f 500,— tot f 1000,— met 3 maanden opzegging.

f 500,— inbreng moest men ten minste 6 maanden en f 1000,— ten minste 12 maanden laten staan. Rente werd alleen over volle maanden berekend.

In art. 13 staat dat het bestuur toevertrouwd werd aan zes commissarissen en een thesaurier, welke tevens de functie van boekhouder waarnam.

Deze heren werden benoemd door het bestuur van het 'Nut'.

'Zij zullen hun betrekking ten liefde van het algemeen en dus gratis waarnemen' zo staat er. Geen Commissaris of bestuurder mocht schuldenaar der bank zijn.

De wijze van beleggen der gelden was toevertrouwd aan het bestuur van de

Bank, echter moest dit bij voorkeur zijn in schuldbrieven ten laste van het Koninkrijk der Nederlanden.

Art. 14 Iedere zitdag werd gehouden door twee commissarissen, bij toerbeurt. De ontvangen penningen moesten bij het einde van de zitdag in een ijzeren kist geplaatst worden, voorzien van drie verschillend werkende sloten, waarvan 1 sleutel zou berusten bij de Thesaurier en de twee andere bij de waarnemende commissarissen!

Jaarlijks in januari moesten de commissarissen rekening en verantwoording afleggen aan drie gecommiteerden van het 'Boskoopsche Departement der Mij. tot Nut van 't Algemeen', verenigd met drie daartoe uitgenodigde, hoogste inleggers. Op de eerstvolgende algemene vergadering van het Nut werd dan verslag van de Bank uitgebracht.

Dit reglement werd in de vergadering van het Departement aan de goedkeuring hiervan onderworpen en 'is hetzelfde in gemelde vergadering geaprobeerd en verbindend verklaard'.

Ondertekend door: Duivenberg, voorzitter; F. Heynis, secretaris (arts in Boskoop).

Gewijzigd op 30 september 1887. Het reglement werd toen zeer uitgebreid en gedrukt. De terugbetaling was wat gemakkelijker gemaakt: bedragen tot f 25,— werden dadelijk uitbetaald en van f 25,— tot f 400,— met één tot vijf weken opzegging. Ondertekend door: H. le Coultre, voorzitter (burgemeester van Boskoop); C. Douw Snijder, secretaris (Hoofdonderwijzer in Boskoop). Dank zij het rapport, dat A. Koster Mzn aan de regering uitbracht weten wij iets van de omzetten van de Nutsspaarbank. Deze waren als volgt:

Jaar	kapitaal in gld.	verschuldigd aan deelhebbers in gld.	bedrag overwinst of reservefonds in gld.	kosten beheer in gld.
1884	24.139,84½	19.331,96	4807,80½	110,77
1885	27.093,64	22.162,94½	4930,69½	145,28
1886	30.661,50½	25.049,78½	5611,72	186,70
1887	31.798,35½	28.518,58	3279,77½	116,36
1888	33.484,89½	27.712,54	5772,37½	126,42

Jaar	aantal deelhebbers	aantal posten	inbreng in gld.	aantal posten	terugbetaald in gld.
1884	190	187	5421,70½	57	3942,90
1885	206	195	6102,07	65	3270,69½
1886	226	194	7951,93	57	5035,09
1887	232	219	8242,56	71	4766,97½
1888	224	241	8475,69½	106	9103,54½

Wanneer deze spaarbank opgeheven is weten wij niet, waarschijnlijk bij de oprichting van de 'Boskoopsche Bank'.

Deze bank werd bij acte t.o.v. Notaris Maarschalk op 1 juni 1889 opgericht en op 2 april werd de Koninklijke goedkeuring van Koning Willem III verkregen. Het was een privé bank met als enige aandeelhouders bij de oprichting: H. le Coultre, burgemeester van Boskoop, M. J. Goudkade, koopman, W. C. Boer, C. Frets en T. Koster allen boomkwekers te Boskoop.

Het kapitaal was groot f 100.000,—, verdeeld in 50 aandelen van elk f 2000,— op naam, waarin door ieder der comparanten voor 10 aandelen of f 20.000,— werd deelgenomen. Als gedeeltelijke storting werden schuldbekentenissen door de aandeelhouders ingeleverd, die nu eigendom werden van de Bank, f 1500,— ten laste van Josephus van Heiningen, boomkweker te Hazerswoude, ten behoeve van le Coultre, Boer, en Koster.

f 4000,— ten laste van Arie van Nes Klaas Dirkszoon, boomkweker te Boskoop, ten behoeve van le Coultre, Goudkade en Koster.

f 1500,— ten laste van Hendrik Bulk, ten behoeve van alle comparanten. Directeur werd J. Erkelens; de Bank deed alle bankzaken.

Firma T. Goedewaagen & Zonen. Deze bank die te Gouda gevestigd was, had reeds enige Boskoopse cliënten en stichtte in 1890 een filiaal te Boskoop. De eerste tijd ging het in deze bank nogal gemoedelijk toe. Men werd in de kantoorkamer door de kassier J. de Mol vriendelijk met een handdruk binnengelaten. Een gezellig praatje, 'gaat u zitten', geld ontvangen, meestal nóg een praatje en met een handdruk tot afscheid verliet men de kamer. De gang diende als wachtkamer.

De andere, nu in Boskoop aanwezige banken, zijn hier na de eeuwwisseling gevestigd.

Aanbiedingen van Boskoopse kwekers per advertentie in het Boskoopsh Advertentieblad, later Boskoopse Courant, in 1889.

1889

J. Tromp. Hornetframbozen f 1,25 per 100.

Joh. Stolker. Appel duimstek f 3,— per 1000.

A. Nieuwerf. 1000 Coniferen 1-1½ voet 10-15 ct.

Hydrangea op stam 15 ct., Okulatie perzik 25 ct. Fransche Seringen 15 ct.

P. Ravensberg Jr. Lindeveren f 15,— per 100.

J. Vrijenhoef Az. kruisbessen ruige roode en Engelsche witte f 4,50 per 100

Jac. Akerboom, 3-jarige platte pruim 30 ct.

P. Boer Gz. Tilia dasistyla hoogstam 45 tot 65 ct.

H. Trimp. sterk eenjarig gezaai Azalea mollis f 4,— per 1000.

J. Groenewegen. 3 jarige peer op kwee, beste tafersoorten f 17,50 per 100.

1890

C. B. Lunnemann. Iepeveeren f 6,— tot f 9,— per 100.

Rhododendron hybriden 4-6 knop 35 ct., grotere 50 ct., 60 ct., 75 ct.

Azalea mollis pot 25 ct.

J. Frissel & Zn. *Lilium longiflorum* 7 ct., *lancifolium rubrum* 10 ct. *album* 17 ct.
 B. de Bruin. *Rhododendron* hybriden 2-jarig sterk gegroeide per 100 f 32,50, *Clematis songarico* (*tangutica?*) met gele bloemen f 25, – per 100.
 F. J. Grootendorst. *Clematis Mme. Le Coultre*, nieuw 80 ct. per stuk.
 J. W. de Vink. *Gynerium argenteum* in pot 11 ct. per 100 f 10, –.
 W. van Kleef. *Deutzia gracilis* per 100 f 6,50, – Halfstam appels in Westlandsche soorten, met flinke kronen p. 10 f 2,75, *Magnolia* met knop p. 10 f 10, – *Rhododendron hirsutum* p. 10 f 2,50. 1891/'94
 C. Vuyk. *Azalea mollis* 20 knoppen en meer 20 ct. *Staphilea colchica* 2 jar. geoculeerd 25 ct.
 G. van der Stam. Eenjarige peer op kweek p. 100 f 17,50, p. 1000 f 15, – kweestruiken, p. 100 f 2, – p. 1000 f 17,50.
 J. Booy. *Prunus St. Julien* p. 100 f 1,50, *Zaaihulst* p. 100 f 0,60 *Staphilea pinnata* 1 jar. p. 100 f 1,50 *Zaaieringen* 1 jar. p. 100 f 0,25 2 jar. p. 100 f 0,80, *Beuken*, 2 jar. f 0,50, *Deutzia gracilis* 2 jar. f 1,10 p. 100, *Sweet briar* en *canina* om te oculeren p. 1000 f 6, –.
 E. Monceau. Fransche artikelen, franco levering Hotel Klaassen, Boskoop.
Rozen Hermosa (maandroos, plantgoed) 1 jar. stek. p. 1000 f 35, –.
Rozen Hermosa (maandroos, plantgoed) 2 jar. stek. p. 1000 f 45, –
Althea in 15 variëteiten plantgoed p. 100 f 7,50.
Ampelopsis Veitchei plantgoed p. 100 f 2, –.
 1894/'95
 K. Wezelenburg. *Spiraea japonica* f 25, –, *Spiraea multiflora compacta* f 45, –, *Spiraea astilbodes* f 90, – *Spiraea japonica aureo reticulata* f 90, – alles per 1000. *Groote Magnolia's* 6 voet f 1, – tot f 1,25.
 Jos. Brouwer, Roemer. zware grootvr. zwarte aalbessenp. 1000 f 40, –.
 M. Koster & Zonen. *Kalmia latifolia*, 4 jar. verpl., mooie kluitjes f 3, – *Azalea occidentalis* 2 jar. f 4, – tot f 5, –, *Andromeda japonica* 2 jar. f 6, –. *Andromeda speciosa* 3 jar. f 4, – alles per 100.
 D. A. Koster. *Greffelplanten Azalea rustica* f 1,25, *mollis hybriden* 0,75 per stuk.
 G. Brouwer Cz., Roemer. halfstam *Seringen Marie Legray*, prachtwaar f 25, –, lage *Seringen Marie Legray* prachtwaar f 10, – p. 100 lage *Seringen Marie Legray* en *Charles Dix* 2 jar. geoculeerd en verplant f 15, – p. 100.
 J. Ravestein. *Hedera hybernica* 1 Meter f 10, – *Pijpkamperfoelie* f 20, –, *Aristolochia*, 2e soort (kwaliteit was toen als nu 1e soort) f 10, –, *Staphilia colchica* f 15, – p. 100.

Deze aanbiedingen met prijzen zijn genomen uit het Boskoop'sch Advertentieblad, dat op 31 augustus 1889 bij A. J. Mathot voor het eerst verschenen is. Er waren aanzienlijk meer advertenties, maar zonder prijzen van bomen en planten. Na 1895 ziet men geen advertenties meer van bomen en planten met prijzen vermeld. Deze advertenties geven een beeld van het prijsniveau in die jaren. In 1895 was er voor het eerst een lezing gehouden over het gebruik van kunstmeststoffen, door de afd. Boskoop van de Ned. Mij voor Tuinbouw en Plantkunde. Het volgende nummer van de krant bevatte een advertentie over kunstmest:

P. Koster Mz. Alleenverkoop van kunstmest.

Chilisalpeteer 15% stikstof

p. 100 kilo f 12, –

Zwavelzure ammoniak 20% stikstof

p. 100 kilo f 19, –

Thomasfosfaatmeel 16-18⁰/₀ zwavelzuur p. 100 kilo f 2,90

Superfosfaat 16⁰/₀ zwavelzuur p. 100 kilo f 4,35

Kainiet 12,4⁰/₀ kali p. 100 kilo f 2,45

Kali, met 40⁰/₀ zwavelzure kali, 21⁰/₀ zuivere kali p. 100 kilo f 6,—

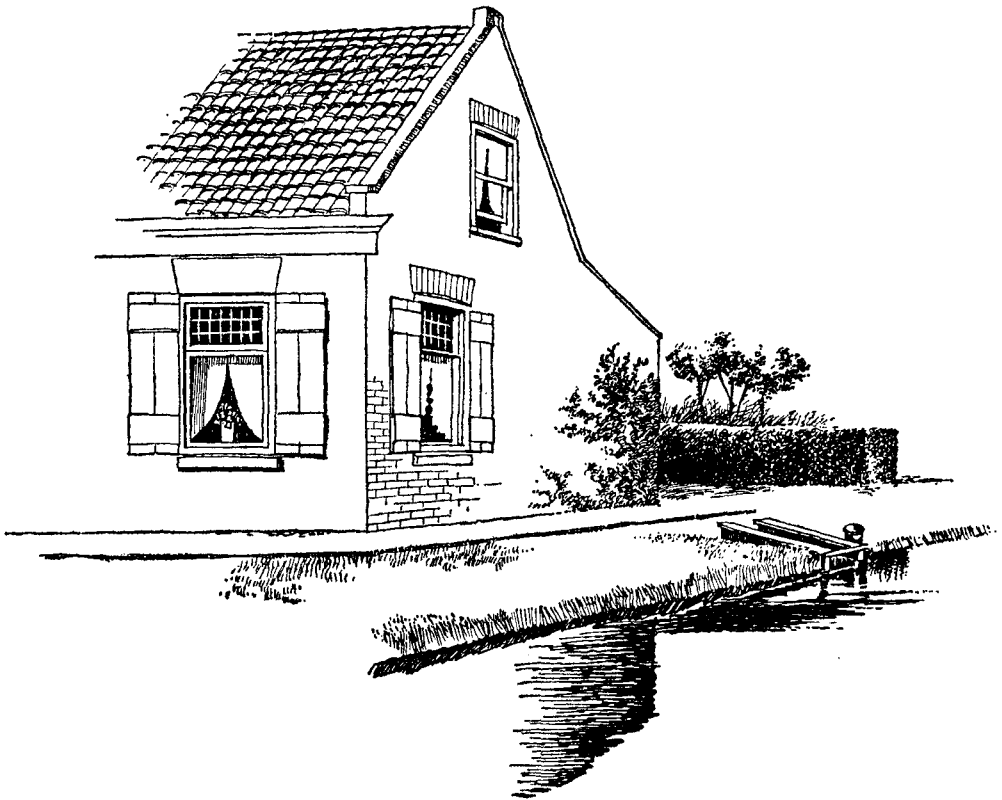
Tonkinstokken waren nog niet, of bijna niet, bekend in Boskoop, men gebruikte nog steeds sparre- en essestokken, deze laatste werden aangeboden door:

C. Klijn en P. Verkade Jz. zware essestokken 8 voet f 2,20 per 100; lichtere essestokken 8 voet f 1,60 per 100; lichtere essestokken 6-7 voet f 1,10 per 100.

Wat de lonen betreft: Adrs. Verkade vraagt een knecht, die 70 tot 75 ct per dag kan verdienen.

Maar alles is naar verhouding, want Evers biedt prima beverteent werkbroeken aan tegen f 2,75 per stuk.

En ten slotte zien wij dat de Keuringscommissie van de Pomologische vereniging maandelijks vergadert.

*Type van boomkwekershuis op de kwekerij negentiende eeuw,
de frontgevel met voordeur is links*

GEZIGT VAN 'T DORP BOSKOOP BY LEYDEN

Boskoop, Den Ham 1800

Register der uitgegeven Patenten
n°. 255

Register der Patentpligtigen
artikel n°. 255

PROVINCIE
Landell

GEMEENTE
Boskoop

PATENT

VOOR HET DIENSTJAAR 1879/80.

Goed voor vier vierendeeljaars.

Ingevolge het bepaalde bij de Wetten op het **patentrecht**, wordt aan den persoon
van J. van Leeuwen, wonende te
Boskoop, het tegenwoordige PATENT afgegeven als:

Koopman in Boomen

onder de FIRMA van
waarvan de navolgende personen de medeteekening hebben, te weten:

Volgens artikel 2 der Wet van 21 Mei 1819 (Staatsblad n°. 34) is dit patent van geen kracht, wanneer het aan iemand mocht zijn uitgereikt wegens beroepen of bedrijven, waarvan hem de uitoefening door of uit kracht van 's Lands Wetten of door den Koning goedgekeurde verordeningen, hetzij bepaaldelijk, hetzij voorwaardelijk is verboden.

To Boskoop, den Sub 1879

Zegel van de gemeente. Handtekening van den gepatenteerde. Onderteekening van het hoofd of dijnaris gemachtigd lid van het gemeentebestuur.

Garantieverklaring
en handtekening
schout Jacob
van Leeuwen 1754

Dat de gemeente Boskoop
geatenteerd en geatenteerde
accordeerende is gevonden getuige
den ondergeteekten Schout van
Boskoop deken 33. Augustus
1754.

J. v. Leeuwen

DE POMOLOGISCHE VEREENIGING EN HAAR ACTIVITEITEN

Bij de oprichting in 1861 was de naam van deze vereniging: 'Vereniging tot Regeling en Verbetering der Vruchtsoorten te Boskoop'. Dit is de oudste boomkwekersvereniging te Boskoop en ook de vereniging die vanaf het begin de meeste activiteiten ontplooid heeft.

Buiten de verschillende bemoeiingen op het gebied van zowel de kweek als de handel die wij reeds beschreven hebben, kan nog een opsomming gegeven worden van de volgende activiteiten, door de vereniging in de 19e eeuw bedreven.

1863. Collectieve inzending op een vruchtententoonstelling te Görlitz in oktober, met een inzending van 253 appel- en 134 perensoorten.

1865. Verandering van de oude omslachtige naam in 'Pomologische Vereniging'.

Collectieve inzending op de internationale tentoonstelling te Amsterdam van een partij vruchtbomen, bestaande uit 262 stuks in allerlei vormen. Bekroning: een grote gouden medaille, met bijzondere eervolle vermelding. In de eerstvolgende jaren werden in de zomer en herfst om de twee weken onderlinge tentoonstellingen gehouden. De inzendingen van vruchten beginnen te verminderen, die van bloemen en sierplanten toe te nemen.

1867. Men besluit ook niet-Boskoopers tot lid toe te laten.

1868. De vereniging hield een rozen- en aardbeiententoonstelling. Er werden 3000 flesjes à f 20,— per 1000 gekocht om de afgesneden rozen in ten toon te stellen.

1870. Een collectie nieuwe vruchtensorten werd aangekocht en bij de leden geplant.

1871. Weer een rozententoonstelling, bij de opening opgeluisterd door zangnummers van een zangvereniging.

Een collectieve inzending Coniferen op een tuinbouwtentoonstelling te Amsterdam werd bekroond met een gouden medaille of f 50,— naar keuze; men koos de geldsom.

Ook te 's-Gravenhage werd op een landbouwtentoonstelling een collectie Coniferen ingezonden, die met de grote zilveren medaille van de provincie Zuid-Holland bekroond werd.

1874. Het door Hortulanus H. Witte opgerichte tuinbouwblad 'Sieboldia' werd het orgaan der vereniging, tegen betaling van een bijdrage à f 100,—, waarvoor de abonnementsprijs voor de leden verlaagd werd.

Een lijst over de winterhardheid van Coniferen werd opgemaakt en in Sieboldia gepubliceerd.

1875. De vereniging hield een inzameling ten bate der Franse kwekers wier kwekerijen door hevige overstromingen hadden geleden.

1875. In samenwerking met de verenigingen Flora en Pomona en de afdeling Boskoop der Ned. Mij. voor Tuinbouw en Plantkunde werd de sterfdag van Linnaeus, in dat jaar juist 100 jaren geleden, herdacht met een feestavond in de met groen en bloemen versierde zaal (kolfbaan noemde men die zaal toen) van hotel 'Het Wapen van Boskoop' later 'Hotel Klaassen'. Openingsrede van de voorzitter A. Koster Mz., de feestrede werd uitgesproken door C. de Vos.

Daarna muziek en souper.

Het 'Hulstboekje', samengesteld door T. Ottolander, werd uitgegeven.

1879. De vereniging ontving bezoek van het bestuur en een aantal leden van de Belgische Boomteeltkundige Kring. In samenwerking met de andere twee verenigingen werd aan de bezoekers een diner aangeboden in 'Het Wapen van Boskoop'. Het ontbrak niet aan een vrolijke en gezellige stemming, zo schrijft P. A. Ottolander.

1880. Gedurende de wintermaanden werd door K. J. W. Ottolander aan een aantal jongelui tuinbouwonderwijs gegeven in een lokaal der Openbare Lagere school.

Dit was het eerste tuinbouwonderwijs te Boskoop. Na een paar jaren werd dit onderwijs weer beëindigd wegens gebrek aan belangstelling.

1881. Met de Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur te Haarlem werd samengewerkt tot bevordering van de oprichting ener Postpakketten-dienst in ons land. Die bestond toen nog niet!

1883. Samen met de afd. Boskoop der Ned. Mij. v. Tuinbouw en Plantkunde en de vereniging 'De Plantenbeurs' werd op de Internationale Koloniale en Uitvoerhandelstentoonstelling te Amsterdam een collectie afgesneden rozen en een collectie vruchten ingezonden. Bekroning: 2 gouden, 4 zilveren en 5 bronzen medailles.

1884. Onderlinge tentoonstelling van Magnoliabloemen, ten einde de bestaande verwarring in het Magnoliasortiment te bestrijden.

Een rozententoonstelling in samenwerking met de 'Boom en Plantenbeurs'

met de daaraan verbonden feestelijkheden werd met succes bekroond en mocht zich in grote belangstelling verheugen.

1886. 25-jarig jubileum van de vereniging, gevierd op 3-5 augustus, met een tentoonstelling van 'Rozenbloemen, bouquets en bloemversieringen etc.' in hotel 'Het Wapen van Boskoop'. Er waren muziekkuitvoeringen, een wedstrijd en andere feestelijkheden aan verbonden. Uitgereikt werden: 2 gouden, 6 verguld-zilveren, 14 zilveren en 9 bronzen medailles, benevens 12 getuigsschriften. De sociëteit 'Het Vijfde Wiel' behaalde een gouden medaille voor een inzending van 400 rozenvariëteiten.

De andere gouden medaille kreeg K. van Gelderen voor de uitgebreidste verzameling rozensoorten uit eigen kwekerij.

1893. Onderlinge tentoonstelling van afgesneden bloemen van Azalea's, Rhododendrons, Paeonia arborea en wat later van Paeonia sinensis. In september een vruchtententoonstelling; niettegenstaande een vermindering in deze cultuur waren toch nog 225 soorten ingezonden.

1895. De Keuringscommissie werd opgericht, samengesteld als volgt: J. Walraad Jz., voorzitter, C. van Kleef, secretaris, K. Wezelenburg, P. Hooftman en D. A. Koster. Tot en met 1910 werden 145 soorten planten ter keuring aangeboden, toegekend werd in dat tijdvak 42 maal een certificaat 1e klasse en 49 maal een certificaat van verdienste.

Als bewijs hoe de kweek van vruchtbomen plaats maakte voor die van siergewassen kan gelden, dat in die tijd slechts 2 appelen, 1 zwarte bes en 1 aardbei ter keuring voorgebracht werden.

Talrijk waren ook de pogingen die de vereniging ondernam om aansluiting van Boskoop aan het spoorwegnet te verkrijgen. Tot 1930 vergeefs.

De vereniging 'FLORA EN POMONA'. Door een aantal jongelui werd in 1870 een nieuwe tuinbouwvereniging onder deze naam opgericht.

Dit wekte grote ontevredenheid bij de leden der Pomologische Vereeniging. Gezien in het licht van die tijd kan men enig begrip hebben voor deze daad van de jongeren. De afstand tussen oud en jong was toen veel groter dan nu. Deze ouderen (men was toen eerder oud) stonden veelal vrij autoritair tegenover de jongeren. Omdat de vooraanstaande mannen in de Pomologische Vereeniging tevens inderdaad autoriteiten waren op hun gebied, kan men begrijpen dat de stemmen van de jongeren in een vergadering weinig of geen invloed op de gang van zaken hadden.

Deze vereniging heeft enkele malen samengewerkt met de Pomologische Vereeniging, maar werd toch na een klein aantal jaren opgeheven.

LIJST VAN PUBLICATIES VAN DE POMOLOGISCHE VEREENIGING EN VAN HAAR LEDEN
TOT 1900

1862. Beschrijvende Reeks van vruchtboomen, Pom. Ver. door J. Hooftman Pzn. en K. J. W. Ottolander.
1863. Idem, tweede Reeks.
1868. De Nederlandsche Boomgaard, twee delen, Pom. Ver. door J. Hooftman Pz., K. J. W. Ottolander, C. G. Overcynder en A. Koster Mz. bij J. B. Wolters, Groningen.
1875. Flora en Pomona, twee delen, Pom. Ver. door K. J. W. Ottolander, A. Koster Mzn. en C. de Vos, bij J. B. Wolters, Groningen.
1878. Ilex variëteiten. (het Hulstboekje) door T. Ottolander JWz. Pom. Ver. en Afd. Boskoop van de Mij. voor Tuinbouw en Plantkunde en de vereniging Flora en Pomona.
Particuliere werken.
1867. Woordenboek der voornaamste Heesters en Coniferen, die in Nederland gekweekt worden, door C. de Vos, bij G. L. Funke, Amsterdam.
1867. Beredeneerd Woordenboek der voornaamste Heesters en Coniferen in Nederland gekweekt, door C. de Vos, bij J. B. Wolters, Groningen.
Beide werken zijn van gelijke inhoud.
1885. Handboek tot de Praktische Kennis der voornaamste Boomen, Heesters en Coniferen, voor den vrijen grond geschikt, door C. de Vos, bij M. M. Olivier, Amsterdam.
1888. Korte Schets van de Geschiedenis der Plantkunde, C. de Vos, bij G. M. Märckelbach, Bolsward.
1866. De beste Vruchten, Handleiding tot het doen eener goede keuze bij het aanplanten van vruchtboomen in tuinen, in boomgaarden en langs wegen, door K. J. W. Ottolander, bij J. B. Wolters, Groningen.
1880. Praktisch Handboek voor de Ooftboomteelt in Nederland, door K. J. W. Ottolander, bij J. B. Wolters, Groningen.
1884. Het enten van Vruchtboomen en Heesters, door T. Ottolander, bij E. J. Brill, Leiden. Dit boek werd naar aanleiding van een prijsvraag door de Nederlandsche Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde bekroond met een gouden medaille.

VEREENIGING BOOM- EN PLANTENBEURS TOT 1900

Deze vereniging werd in 1881 op 15 oktober opgericht. Het bestuur bestond bij de oprichting uit de heren: W. van Kleef, L. Walraad, J. Hanson, Jac. van Hoff, W. C. Boer, J. Walraad Jz. en P. M. van Heiningen.

Zoals de naam aangeeft was de doelstelling van de vereniging het op vaste tijden houden van een beurs voor de handel in bomen en planten.

De vereniging heeft dan ook jarenlang in het verkoop- en leverseizoen wekelijks een avondbeurs gehouden in hotel Neuf. Dikwijls werden deze avonden, vooral op een later uur, gezelligheidsavonden.

Ongeveer een jaar nadat het Boskoopsch Advertentieblad uitgegeven was, maakte de vereniging met de uitgever van dit blad, A. J. Mathot, een overeenkomst, waarbij de leden onder een aparte rubriek 'Aanvragen' of 'Aanbiedingen' tegen gereduceerde prijs konden adverteren.

Deze rubriek was gelijk aan de tegenwoordige rubriek advertenties van bomen en planten in hetzelfde blad. Advertenties van bomen en planten

buiten deze rubriek waren opgemaakt als gewone advertenties met ongelijksoortige letters.

Bij verschillende gelegenheden werkte de vereniging samen met de Pomologische Vereeniging.

De afdeling 'Rozencommissie' werd opgericht, die tot hoofddoel had het keuren van nieuwe rozenvariëteiten, welk werk nog steeds door deze commissie uitgevoerd wordt. De Keuringscommissie van de Pomologische Vereeniging, die alle andere gewassen keurt, zal zich nooit op het terrein van de rozen begeven, dit wordt aan de Rozencommissie overgelaten. Door de vereniging werd in 1888 de eerste Rozennaamlijst samengesteld door het bestuur, bestaande uit de heren: J. Walraad Jz., voorzitter, L. Walraad, secretaris, H. Knepper, penningmeester, J. Jongejan, bibliothecaris, Adrs Ouwerkerk, C. B. Lünemann en B. de Bruin Sr, bijgestaan door C. van Kleef. Verdere publicaties van de vereniging in de 19e eeuw:

Praktische beschrijvende lijst van het geslacht Clematis, 1890 door J. J. de Vink, B. de Bruin Jr. en C. van Kleef.

Praktische beschrijvende Naamlijst der voornaamste groepen Azalea's en Rhododendrons 1896, door J. J. de Vink en J. W. de Ruyter.

HET TUINBOUWONDERWIJS

Het is bekend dat men in de 19e eeuw op het platteland weinig waarde hechtte aan vakonderwijs. Zo was het ook in Boskoop.

Een poging van de Pom. Ver. om in 1880 avondonderwijs te geven in boomteelt en plantennamen mislukte. De leraar was K. J. W. Ottolander, de lessen werden in een lokaal van de Openbare school gegeven, maar reeds in het tweede jaar moest de cursus bij gebrek aan deelname opgeheven worden.

Jammer voor Ottolander, hij was een goed man die belangeloos les gaf.

Toch heeft de Pomologische Vereeniging, vanaf het begin van haar bestaan, steeds geijverd voor oprichting van een tuinbouwschool te Boskoop.

Toen er in 1867 sprake was van de stichting van een tuinbouwschool te Watergraafsmeer annex handelskwekerij, beide door de Staat gesubsidieerd, werd door het bestuur van de Pom. Ver. hiertegen fel geageerd.

Deze subsidie vond men oneerlijke concurrentie en er werd bij de minister een verzoekschrift ingediend de gevraagde subsidie te weigeren.

Vergeefse moeite, de subsidie werd gegeven en de school kwam er.

Het bestuur van de Pom. Ver. benoemde toen een commissie, die na zou gaan of het mogelijk was in Boskoop een tuinbouwschool te stichten.

In 1880 verzocht de Pom. Ver. de regering om medewerking voor stichting van een tuinbouwschool te Boskoop. De minister van Binnenlandse Zaken antwoordde, dat de regering gaarne steun zou verlenen als het initiatief van de gemeente Boskoop uit zou gaan. Het plan kreeg inderdaad vaste vorm: de

gemeente zou zorgen voor grond, gebouwen en leermiddelen en het rijk zou een jaarlijkse subsidie geven, gelijk aan het totaal bedrag der salarissen van de leraren. De kosten van gebouwen enz. ten laste van de gemeente zouden ongeveer f 35.000,— bedragen. De gemeenteraad verwierp echter dit door de Pom. Ver. ingediende voorstel.

De ook in 1893 ondernomen pogingen een tuinbouwschool te stichten mislukten eveneens.

DE TUINBOUWAVONDCURSUS

Het eerste tuinbouwonderwijs kwam in 1897 tot stand, in de vorm van een avondcursus onder auspiciën van de Afd. Boskoop der Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde, met steun van de beide andere tuinbouwverenigingen.

De gemeente stelde gratis een schoollokaal ter beschikking. Hoofd van de cursus was J. W. de Ruyter, die onderwijs gaf in de cultuur van diverse boomkwekerijprodukten. Leraren waren J. J. de Vink, kasbaas bij de firma M. Koster & Zonen, die les gaf in vermeerdering onder glas en J. Vellinga, later J. de Bruin, die natuur- en scheikunde en bemestingsleer onderwees.

Er werd op maandag-, dinsdag-, donderdag- en vrijdagavond van 7 tot half 9 les gegeven.

Het onderwijs was eenvoudig van opzet, maar voor de tuinbouwvakopleiding bijzonder goed. Daarom was het zeer te betreuren, dat de deelname in de eerste jaren zo gering was naar verhouding van het aantal kwekerijen in Boskoop en omgeving. Om de twee jaren begon een nieuwe cursus en werden nieuwe leerlingen toegelaten, maar het aantal deelnemers overschreed nauwelijks de tien leerlingen.

De oorzaak hiervan was niet concurrentie van de inmiddels in 1898 opgerichte Rijks-tuinbouwwinterschool, want deze had nog veel minder Boskoopse leerlingen.

Het kwam doordat de Boskopers nog niet ingesteld waren op vakonderwijs. Men kan het vak beter leren door praktisch in de tuin te werken, zoals onze vaders, die toch zeer knappe kwekers geweest zijn, zonder theoretisch onderwijs, zo meende men in die tijd.

Deze cursus zou later echter toch tot grote bloei komen.

1898. Stichting van de Rijks Tuinbouw Winterschool, later Rijks-Middelbare Tuinbouwschool.

Voor een beschrijving van de totstandkoming dezer school meen ik niet beter te kunnen doen dan te verwijzen naar hetgeen J. Tromp hierover geschreven heeft.

In 1899 werden de nieuwe gebouwen van de school in gebruik genomen.

Tot directeur werd benoemd C. H. Claassen, rijkstuinbouwleraar voor Zuid-Holland, die ter zijde werd gestaan door drie leraren, t.w. J. W. E. Ebbinge voor bloenteelt, J. Vellinga voor de vreemde talen en L. Vuyck voor plantkunde en Latijnse namen.

De school begon met 16 leerlingen en 3 toehoorders. In de eerste jaren slaagden gemiddeld 55% van de leerlingen voor het eindexamen.

In 1920 werd de wintercursus van het eerste jaar met een zomercursus verlengd, zodat de school toen anderhalf jaar duurde, onderbroken door een zomervakantie.

In 1926 werd ook de wintercursus van het tweede jaar met een zomercursus verlengd, zodat toen de opleiding tweejarig werd.

Sinds het cursusjaar 1957-58 is de school driejarig. Zij heet sindsdien Rijks Middelbare Tuinbouwschool; sedert 1946 is er een driejarige opleiding tot tuinarchitect aan verbonden.

STICHTING VAN DE EERSTE PROEFTUIN 1899

Op 4 oktober en 27 november 1899 kwam het schoolbestuur bijeen met het doel een proeftuin te stichten. Dit bestuur bestond uit de heren: De Groot van Embden, burgemeester van Boskoop, voorzitter; C. H. Claassen, directeur van de Rijkstuinbouw Winterschool, secretaris; J. Maarschalk, notaris te Boskoop; P. Hooftman; A. Koster Mz.; J. Walraad; C. H. Lünemann, deze laatste vier allen boomkwekers.

De eerste twee heren kwekers waren liberalen, nr. 3 Prot. Christelijk en nr. 4 Rooms-Katholiek, waarschijnlijk leden van de gemeenteraad.

De eerste begroting, aangepast aan het subsidiebedrag dat men kon krijgen, zag er als volgt uit: Voor de aanleg van de tuin:

Gentse culturen: Azalea indica, palmen, Dracaena, Araucaria enz.	f 1400,—
Schutting (voor leiboom perzik ten zuiden, stek ten noorden ervan)	„ 100,—
gereedschap	„ 100,—
bagger	„ 50,—
Rozen	„ 15,—
Coniferen	„ 25,—
Magnolia	„ 150,—
dekmetaal	„ 50,—
heesters	„ 40,—
peren en appels	„ 150,—
perziken	„ 30,—
onvoorziene uitgaven	„ 48,—
	<hr/>
	totaal f 2158,—

Deze begroting leert dat de cultuur van vruchtbomen nog niet losgelaten werd en dat men de toekomst in de Gentse culturen zag.

Begroting van de eerste uitgaven:	
Chef de culture	f 850,—
boomkweker	„ 234,—
jongen	„ 156,—
mest en bagger	„ 200,—
verwarming	„ 200,—
gieters, wegen	„ 30,—
aankoop nieuw gewas	„ 150,—
aankoop zaden	„ 50,—
potten en materiaal	„ 250,—
correspondentie	„ 13,—
onvoorziene uitgaven	„ 50,—
	<hr/>
totaal	f 2183,—

Inkomsten:	
Rijkssubsidie	f 1500,—
subsidie provincie	„ 650,—
lidmaatschap	„ 8,—
begunstiger	„ 25,—
	<hr/>
totaal	f 2183,—

Wie de kassenbouw betaald heeft staat niet vermeld, waarschijnlijk de gemeente Boskoop, die eigenares van de tuin is en het volgende jaar f 160,— huur per jaar berekende.

De chef de culture E. Buysse liet al spoedig zijn ambt in de steek, tot opvolger werd benoemd L. Kuenze, ook een Belg uit de omgeving van Gent.

Een jaar later zien wij als chef genoemd: G. Rauwens met een salaris van f 600,—; zijn maximum zou f 700,— worden. De tuinman P. Goedt verdiende f 572,—, maar kreeg f 100,— verhoging met conditie dat hij drie avonden administratie moest doen. Later is P. Goedt jarenlang een zeer gewaardeerde chef geweest.

Het bestuur van de school, officieel Commissie van Toezicht geheten, werd meer op de praktijk van de boomkwekerij ingesteld; in 1904 en 1906 werden de heren De Groot van Embden en Maarschalk vervangen door de heren B. B. C. Felix en W. J. E. Ebbinge en weer een paar jaren later, in 1908 en 1910 kwamen de heren J. H. Otto, Adriaan van Nes en D. A. Koster de vorige bestuursleden vervangen.

De eerste jaren zocht men veel contact met Prof. Ritzema Bos, de grote plantenziektenkundige, want aan ziektenbestrijding werd tot dusver nog weinig of niets gedaan. Door kruisingen verricht door P. Goedt werden de nieuwe Clematisvariëteiten Prins Hendrik en Mr. Patijn verkregen.

In 1910 werden de Gentse culturen als *Dracaena*, *Araucaria* enz. opgeruimd, de *Azalea indica* kweek werd nog aangehouden. Op initiatief van B. B. C. Felix ging men proeven nemen met heesters in pot te kweken voor forcering in de kas.

Op 7 april 1914 bracht de directeur C. H. Claassen verslag uit van een studiereis naar een grote tuinbouwtentoonstelling in Breslau, naar Budapest, Wenen, de tuinen van kroonprins Franz Ferdinand en Rothschild en naar Dresden. De totale kosten van deze reis waren f 400,—.

In 1917 vertrok de directeur C. H. Claassen en werd opgevolgd door C. Ph. Moerlands.

1925. Men plant op initiatief van B. B. C. Felix een sortiment dwergsparren op. 22 Oktober 1934 ontdekt men dat de ver. De Proeftuin (*in feite Commissie van Toezicht*) sedert een zestal jaren geen rechtspersoon meer is en besluit men de vereniging opnieuw op te richten. Het artikel waarin begunstigers geen stemrecht en geen recht tot toegang op een vergadering hebben, blijft gehandhaafd. 27 december 1935. Vergadering van de Commissie van Toezicht met een commissie, waarvan tegenwoordig zijn: Herman J. Grootendorst, P. Koster Hz, A. Koster DAzn, G. J. van Noordt, K. Rosbergen, J. Spek, D. Veerman, A. Vuyk, schrijver dezes en J. Zwartendijk. Deze heren stellen reorganisatie van de Proeftuin voor; het wordt tijd dat deze zich met research gaat belasten, evenals een goed georganiseerde fabriek heeft ook Boskoop dit nodig. Verder het importeren van nieuwe gewassen, proberen en vermenigvuldigen. Het resultaat hiervan moet ten goede komen aan de contribuerende leden, die een contributie zullen betalen van f 10,— tot f 25,— per jaar.

Deze voorstellen vinden geen bijval bij de Commissie van Toezicht, tegenkanting bij directeur Moerlands. Deze heer meent dat de tuin in de eerste plaats schooltuin moet blijven; dat hoort bij elkaar als de ziel bij het lichaam, en het bestuur moet blijven zoals het is.

Het gaat niet aan dat alleen contribuerende leden van de resultaten van de Proeftuin zouden genieten. Hij zegt dat de heren begunstiger à f 2,50 per jaar kunnen worden en dan zal de Commissie van Toezicht eens per jaar een vergadering houden met de begunstigers, die daar voorstellen kunnen doen.

Eénmaal is een dergelijke vergadering gehouden, waar vijf begunstigers aanwezig waren, maar later is dit niet meer gebeurd en was alles in de doofpot gestopt.

De rekening van inkomsten en uitgaven liep jaarlijks niet hoger dan van ca. f 3600,— tot ruim f 4000,—.

Over de Proeftuin later meer, zie bladz. 246/281.

HOE WAS DE AANBLIK VAN BOSKOOP IN HET JAAR 1900?

Bij de eeuwwisseling had Boskoop nog zijn oude dorpsvorm en karakter van vroeger behouden.

De oude draaibrug was er nog, met veel lagere opritten dan de tegenwoordige, de beide onderstraten geven het niveau van de vroegere straat aan. De Dorpsstraat Westzijde lag op gelijk niveau met de Kerkstraat, die vandaar de verbinding vormde met de Achterkade, nu Burgemeester Colijnstraat. Op de Achterkade, die alleen aan de huizenkant tot op de helft bestraat was, stonden aan de slootkant hier en daar schuurtjes, soms een kippenhok en bomen in verschillende soorten en grootten.

Deze bomen waren indertijd, toen de weg nog uit hoefslaggen bestond, door de eigenaars ervan gepoot. De wetering langs de weg, in oude tijden de Alphener wetering geheten, liep door over de plaats waar nu het begin van de B. C. straat is, thans bebouwd, liep achter enkele huizen aan de Dorpsstraat om en door langs de Zijde.

Voor de Hervormde kerk vanaf de Achterkade naar de Dorpsstraat was een smalle weg, het Torenpad.

Waar nu de Koninginneweg aan de Dorpsstraat begint was een smal steegje, dat toegang gaf tot de toen nog smalle Zuidkade; langs deze weg liep de sloot door tot achter de huizen ten zuiden van de Zijde.

Vanaf Zijde no. 64 werd deze straat een grintweg met een smal 'paardenstraatje' in het midden en bomen aan de zuidkant, met hier en daar een huis. Op de plaats van het Raadhuis stonden enkele oude huisjes.

Het deel van Boskoop achter Zijde en Barendstraat heette 'Blok Snijdelwijk' en behoorde tot 1895 aan Waddinxveen.

De Gouwe bij de brug was smal, waar nu het Gouwewater aan de oostkant onder de brug stroomt, lag aan de ene zijde de toegang tot de Voorkade en aan de andere kant een smalle weg langs de Gouwe naar de Ham.

Langs de Voorkade aan de Gouwe lag een smal dijkje en wat lager de straat, waaraan de huizen met een rij bomen er voor op normale hoogte en niet in de diepte stonden.

Het huis 'Niet sonder Godt' had een stoep van drie treden voor de huisdeur en de zeer weinige nieuwe huizen stonden ook hoog gebouwd.

Op uitstekende punten van de Gouwekade, aan de Voorkade en de Ham, stonden zware palen met verticaal draaibare rollen er aan. Deze dienden om de lange lijn van het schip naar het trekpaard op te vangen, welke lijn anders tegen de huizen zou komen. De rollen hadden diepe inkepingen van de vele malen dat het touw van de trekschuit er langs gelopen was.

Aan de zuidkant van de tunnel, de straat en een deel van het water stonden enkele grote huizen en hotel 'Het wapen van Boskoop', later Hotel Klaassen genoemd.

Dan was er nog een bredere toegang tot de Ham, ongeveer op de plaats van het telefoongebouw.

Reijerskoop had, vanaf de eerste paar huizen van de pas gebouwde Nieuwstraat, aan de noordkant een sloot en ongeveer vanaf Gouwestraat 20 begon de grintweg van Reijerskoop, met een paardenstraatje in het midden en bomen met enkele huizen aan de zuidkant.

De Rozenlaan was een smalle weg, zonder huizen en met bomen en houtgewas aan de westkant en heette het Biezenwegje. De nog smalle Biezen was pas kort geleden door een lange, smalle brug, een z.g. kwakel verbonden met de Goudse Rijweg en liep vroeger dood op een brede sloot, de Kolk genaamd.

Berkenweg, Parklaan, het gehele Julianakwartier, Valkenburgerlaan, Tuinstraat enz. bestonden nog niet.

Boskoop was nog verstoken van waterleiding, gas en elektrische stroom. Langs de Achter- en Voorkade en ook bij huizen op de tuinen, waren aan de sloot en Gouwekant 'stoepen', zoals men nu nog wel in polderdorpen bij boerenwoningen kan zien. Deze stoepen deden voor ouderwetse mensen nog dienst als 'vaste wastafel'. Vóór het Raadhuis, toen nog aan de Gouwe gelegen, stond een pomp, waar men Gouwewater kon pompen, aan de Dorpsstraat oostzijde ook een. Enkele huizen aan de Dorpsstraat en Voorkade hadden een buisleiding voor Gouwewater.

Bij een zo slechte drinkwatervoorziening konden enkele gevallen van tyfus niet uitblijven. Dan maakte het Gemeentebestuur de waarschuwing bekend: 'Kook uw drinkwater en melk'.

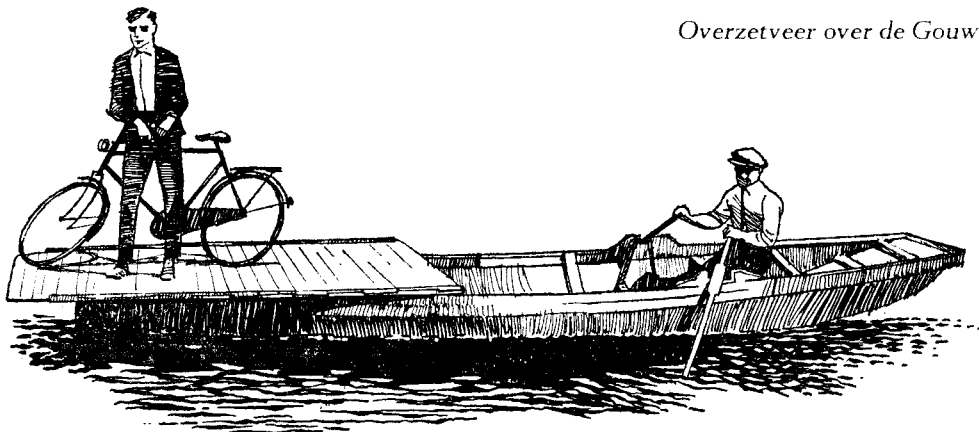
Voor verlichting gebruikte men petroleumlampen, ook als straatverlichting, maar bij volle maan werden de straatlantaarns niet ontstoken.

De pakloosden waren ook met petroleumlampen verlicht. Om beter licht te hebben gebeurde het wel dat men de lampen te hoog opdraaide, die dan gingen walmen, waarvan men een zwarte neus kreeg als het euvel niet tijdig ontdekt werd.

Geen enkele kwekerij was door een brug met de weg verbonden, het waren alle smalle 'draaien'; bruggen waren niet nodig, want alle transport geschiedde met vaartuigen, met uitzondering van kleine vrachtjes planten, die per kruiwagen, meestal met een piepend houten wiel, vervoerd werden.

Plantenleveringen naar de andere zijde van de Gouwe gebeurden per 'bomenkar' en de planten werden dan aan de andere kant op de overscheping 'Achter de kerk' of 'In de Ham' neergezet.

Grotere partijen kon men via de sluizen in polder Laag Boskoop of Verenigde polder per vaartuig vervoeren. Maar vanuit de Voorofsche polder of Rijnveld,

Overzetveer over de Gouwe

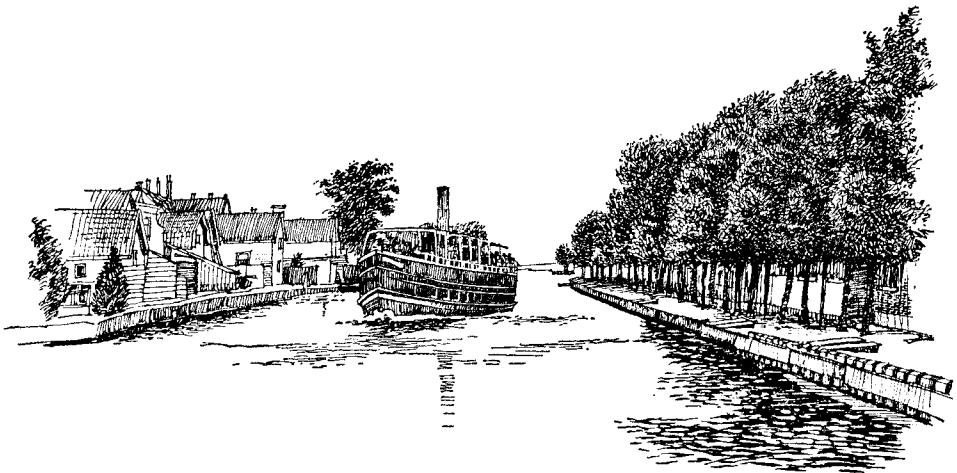
die geen sluzen hadden, moest alles overgedragen worden naar de Gouwe of de andere polder. De kwekers in de polder Rijnveld hadden hun vereniging 'Polderbelang', die twee brede schouwen in de Otweg had, welke de leden konden huren om hun planten naar het Lege Slop, polder Laag Boskoop te vervoeren.

Bij de Otweg, einde Steilen (Badhuisweg) was een particulier overzetveertje voor personen, in de vorm van een roeiboort, waarmede men à 1 cent per persoon aan de overkant van de Gouwe gebracht werd. Kwekers die aan de ene kant van de Gouwe woonden en aan de andere kant hun tuin hadden namen een abonnement tegen 10 cent per week.

Eenzelfde overzetveer was er aan de Achterkade, nu Burgemeester Colijnstraat 171 aan de Gouwekant.

Het begin van de Goudse Rijweg was afgesloten door een tol, waar men voor het passeren met de fiets één cent moest betalen.

De fiets was toen het beste vervoermiddel naar Gouda- of Alphen station, want autobussen bestonden nog niet en Boskoop was niet aangesloten aan de spoorweg. De 'Boskoopse boot' genaamd de 'Vooruitgang' had een uur nodig om naar Gouda te stomen. Het duurde soms wel veel langer, want de boot moest de spoorbrug passeren, die zo laag bij het water lag, dat de boot er niet onder door kon.

Voorkade met stoepjes

De stoomboot 'Volharding' die ook naar Gouda voer, ging naar Alphen in 50 minuten, Leiden $2\frac{1}{2}$ uur. Naar Amsterdam was 3 tot 4 uur varen, al naar gelang er onderweg veel te laden en te lossen was of dat men voor bruggen moest wachten. Boskoop, met zijn vele bereisde exporteurs, lag dus zeer geïsoleerd van het verkeer.

Tussen de handelaar en de kweker-aan-land was een standsverschil dat wij nu niet meer in die mate kennen.

De eerste was op werkdagen in een net pak gekleed met witte boord en welk één: zo'n hoge stijve, naar de mode van die tijd. Er waren kleine of pas beginnende exporteurs die meenden ook beter gekleed te moeten gaan (je weet nooit of je bezoek van een buitenlander kan krijgen) en dus zo'n hoge boord droegen. Maar in de kwekerij gekomen om tuinwerk te gaan doen, legden zij dat hoge ding eerst af.

In de laatste helft van de vorige eeuw zijn twee typisch Boskoopse beroepen ontstaan: dat van kasbaas en van bomenzoeker (inkoper).

De jonge bomenzoukers deden hun werk per fiets, maar er waren nog enige ouderen die niet konden fietsen en te voet, voorzien van een wandelstok, hun 'bomen zochten'. De volgende wandelende bomenzoukers kan ik mij nog heel goed herinneren:

Piet Uitenbroek voor de firma Ottolander & Hooftman; Arie Vijenhoef voor de firma D. A. Koster; Manus Geers voor de firma Koster & Co.; nog een Manus Geers voor de firma C. Frets; Hein Loef voor de firma P. J. C. Oosthoek; Jan Radder voor de firma Marinus van Tol; Jan Blom voor de firma Jan Boer Wzn. & Zn.; Vink, genaamd 'de bombiel' voor de firma Gebr. Bouter; Arie van Gemeren voor de firma M. Koster & Zn.

Het grote evenement voor de Boskopers was de kermisweek, die reeds eeuwen bestond. Het was de week dat de jaarrekeningen betaald en ontvangen werden, want bijna alle bomen en planten werden éénmaal per jaar betaald. Van eeuwen her was het de week waarin H. Petrus en Paulus valt, vroeger de eerste drie dagen van de week, vanaf einde 19e eeuw op woensdag, donderdag en vrijdag. Iedere morgen van tien tot twaalf uur stond op die dagen de Dorpsstraat westzijde van de brug stampvol met kwekers die met elkaar stonden af te rekenen. In deze week kon men iedereen vrij om betaling manen. Vandaar het spreekwoord voor betalen: 'hij moet over de brug komen'. Wee hem, die in deze week niet betaalde, zijn naam was direct na de kermisweek bekend. Aan hem weigerde men te verkopen, of men vroeg een veel hogere prijs. Feitelijk is dit laatste in boomkwekerskringen nog hetzelfde gebleven en heeft zeer nuttig gewerkt ten aanzien van de financiële soliditeit der Boskopers.

In het begin van de week werd de kermis opgebouwd op een terrein aan het begin van Reijerskoop. Van woensdag tot en met vrijdag was het kermis, de kinderen vermaakten zich in de draaimolen van Jan Haluu, tarief één cent per rit, dagabonnement 35 cent.

Dan was er de stoomcarroussel van de Wed. Schildmeyer, poffertjeskramen van Tegelaar en de gezusters van der Steen, kramen voor 'koek hakken', oliebolle- en kaneelstokkenskramen, een hoofd van Jut, enz. Het was altijd ordelijk, nooit een plattelandskermis met dronkelui en vechtpartijen.

En 's avonds gingen wij naar de zaal van Klaassen voor een leuke cabaret-avond, of naar Stam (Neuf), waar elk jaar in de grote zaal, die toen achter het café lag, Henri ter Hal met zijn beroemde revue optrad. Ik zeg: wij, want als jongelui ging je met een meisje dat je tevoren voor de kermis gevraagd had en waarvoor je in nette gezinnen ook bij de ouders toestemming moest vragen. Een beschrijving van het Boskoopse kwekersleven uit het jaar 1900 zou niet compleet geweest zijn zonder wat van de kermis te vertellen.

Voor mensen van rechtzinnig Protestantse richting was de kermis echter verboden terrein, dat was in de tijd dat deze mensen het nog ongepast vonden om per fiets naar de kerk te gaan; al woonden zij er ver van verwijderd, men moest lopen. Ook waren toneelspel, dans en kaartspel uit den boze.

Het rechtzinnig Protestantse deel van de bevolking bestond toen voor een groot deel uit arbeiders en met uitzondering van enkele vrijgezellen hadden deze mensen toch weinig of geen geld om 'kermis te houden'.

Zij kregen wel 'kermisgeld' van de baas, maar konden dit zeer goed voor nuttiger dingen gebruiken.

De arbeiderswoning was nog zeer eenvoudig, weinig beter dan een eeuw terug. Deze bestond uit één kamertje met een bedstede waar de ouders sliepen; in de bedstede hing de 'kribbe' aan de wand, een houten bak waar de baby in sliep, verder een hoekplankje waar de po stond. De ruimte onder de bedstede werd benut voor het bewaren van de winteraardappelen en -wortelen.

Verder bestond het huisje uit een keuken, tevens ingang van de woning, waarin de trap of ladder naar de zolder, waar de kinderen sliepen, meisjes en jongens door een gordijn gescheiden. De wekelijkse huur bedroeg gemiddeld een gulden. Veelal had men een erfje achter het huis, waar men kippen of konijnen kon houden. Achter of vóór het huisje was een soort boerenstoep aan de sloot of aan de Gouwe, waar men zich waste en de vrouw dikwijls haar vaatwerk reinigde en de was deed. Niet zelden stond op dezelfde sloot de W.C., die door meer dan één gezin gebruikt werd als de woning deel uitmaakte van een rij. Het was primitief wonen, maar veel woonkazernes in grote steden waren in die tijd niet veel beter.

Er waren ook kleine zelfstandige kwekers die in deze huizen woonden. De arbeiderswoningen waren in hoofdzaak gelegen in de Ridderbuurt, Achter de Steilen (Badhuisweg), Achterdijkje (Zuidkade) en verspreid over het dorp; soms een rij huizen achter een ander pand in Laag Boskoop, Biezen, enz.

In die tijd had een goede boomkwekersknecht, Protestant of Rooms Katholiek, zelden buitenkerkelijk, altijd vast werk en dus zijn brood. Daar waren de meeste mensen tevreden mee, hun levensvreugde vonden zij in hun familieleven, de kerk en hun Godsvertrouwen, terwijl zij toch ook belangstelling hadden voor hun beroep en de kwekerij waar zij werkten.

Deze mensen waren haast allen eerlijke lieden, respektabel tot hun dood. Want

zij waren lid van een begrafenisfonds en het kwam niet zelden voor dat moeder, op middelbare leeftijd gekomen, het doodshemd naaide en witte kousen breide, die keurig in de kast weggelegd werden tot de dag gekomen was. Om 'van de armen' begraven te worden voelden zij als een schande, daar was men te fatsoenlijk voor.

De nog resterende oude arbeiderswoningen zijn bijna alle tot krotten vervallen, die wel spoedig opgeruimd zullen worden.

De huizen van de woningbouwverenigingen brachten de noodzakelijke verbetering; de eerste ontstonden in het begin van de twintiger jaren.

De kwekers aan land bouwden huizen, de Nieuwstraat ontstond in die tijd, vanaf de Dorpstraat waar nu de tunnel is. De goede kweker had altijd vóór half mei 'zijn goed in de grond (klaar met poten) en 'lag hij zwart' (eerste keer geschoffeld).

Dat werd meestal door hem met zijn tuinjongen (12-14 jaar, loon 60 tot 100 cent per week) gevierd met een donderdagvoormiddag naar de Goudse markt. Was de baas slecht bij kas of zuinig van aard, dan gingen zij een dag vissen, hengelen in de tuinsloten. De tuinkleding was meest van bevertien of pilow; manchesterstof was nog nieuw en duurder. Schoeisel bestond uit klompen of vetleren schoenen, later met beenkappen; rubberlaarzen waren er nog niet en een oude pet voltooide het tuinpak. Men zag nog veel tuinen met teendestommels en kantbomen, een boomgaardje en een stokkenhok, zie pag. 123. De exporteurs lieten grote huizen, 'herenhuizen', bouwen op de Achterkade, vooraan in Reijerskoop en Zijde en op tuinen. Zij gingen eind april, begin mei op reis, ongeveer evenals nu.

's Winters, als de sloten dichtgevroren waren, hadden de kwekers weinig te doen, de cultuur van die tijd gaf 's winters minder werk dan nu.

Het akkerhout, dat zwaar genoeg was, werd afgeslagen en tot kloofhoutjes klein gemaakt en verder zocht men vermaak op het ijs.

Aan kunst-schaatsrijden deed men niet, maar men maakte wel tochten, donderdags per schaats naar de Goudse markt, om met een Goudse pijpje op jas of pet (dat onderweg niet mocht breken) en met stroopwafels of Goudse sprits terug te keren. Zo'n Goudse schaatstocht werd ook wel met clubjes gemaakt, achter elkaar rijdend, 'opleggen' noemde men dat. Men maakte wel tochten naar Rotterdam of Amsterdam per schaats, heel mooi door het winterse landschap! De IJclub organiseerde wedstrijden op de schaats, dat heette dan: 'Hardrijden voor behoeftigen'. Niet-behoeftigen konden ook meedoen, ten bate van behoeftigen. Iedere deelnemer kreeg een tweeponder wittebrood, dat was alvast meegenomen. De prijzen bestonden uit levensmiddelen, een 'zij spek', een zak bruine bonen of iets dergelijks.

Behoeftigen, dus arme mensen, hard laten rijden om een stuk voedsel te verdienen, klinkt in de tegenwoordige tijd haast ongelooflijk.

Toch was dat heel gewoon, schrijver heeft die tijd als kind meegemaakt en de heren A. Koster Mz. (1888) en P. A. Ottolander (1911) vonden dat er 'geen eigenlijke armoede' in Boskoop was en zij hadden voor hun tijd gelijk, want de sociale toestand was in de meeste gemeenten slechter dan in Boskoop.

Dan had iedere boomkweker zijn 'stekbal', een bal van hard palmhout, waarmee men op het ijs een partijtje ging 'stekballen'. In mijn jeugd heb ik dit spel nog zien spelen, een paal middenin een brede sloot, waartegen de deelnemers hun bal lieten afketsen. De spelregels heb ik helaas nooit gehoord of kunnen vinden.

Als de dooi, met wat water op het ijs, ingezet was, ging men vissen, met schakels of met de zegen. Schakels waren tamelijk breedmazige netten, die door een bijt in het midden van de sloot met een lange stok aan beide zijden in de tuinkant vastgestoken werden. Een aantal schakels werd op de sloot gezet, in andere bijten met stokken geplonsd om de vis op te jagen, die in de schakels verward en vast raakte.

Een trekzegen was een groot net, dat door de sloot getrokken werd door middel van stokken met vorkvormig uiteinde, waarmede men de lange dunne palen, aan de uiteinden van het net bevestigd, door kleine bijten langs de tuinkanten voortduwde. De sloten waren niet door synthetische wasmiddelen verontreinigd, er stonden nog weinig huizen bij de sloten en daarom was de visstand beter dan nu en had men dikwijls rijke vangsten van snoek, brasem en witvis. Er werd in de akkers of op het ijs ook wel gejaagd op visotters en bunzings, maar dat deden zelden Boskoopse jagers.

Zoals van oudsher worden er nog steeds boelhuizen van bomen en planten gehouden, ten overstaan van de notaris. In de regel zijn het opstanden van gehele tuinen, waarvan de eigenaar opgehouden, vertrokken of overleden is. Ze worden in de maand september gehouden, als het gewas volgroeid is. Met uitzondering van enkele kleine boelhuizen werden alle ter plaatse op de tuin gehouden.

Notaris, afslager en koper-kijkers liepen op de plaats van de tuin waar het betreffende nummer bij opbod en afslag verkocht werd. Strijkgeld voor de hoogste bieder was voor velen een attractie.

Er waren altijd gokkers die meer interesse voor het strijkgeld dan voor de koop planten hadden.

In de sloot naast de tuin volgde steeds de 'bierschouw' de stoet van kopers enz., waarin de dorstigen door de varende caféhouder van bier of limonade voorzien werden.

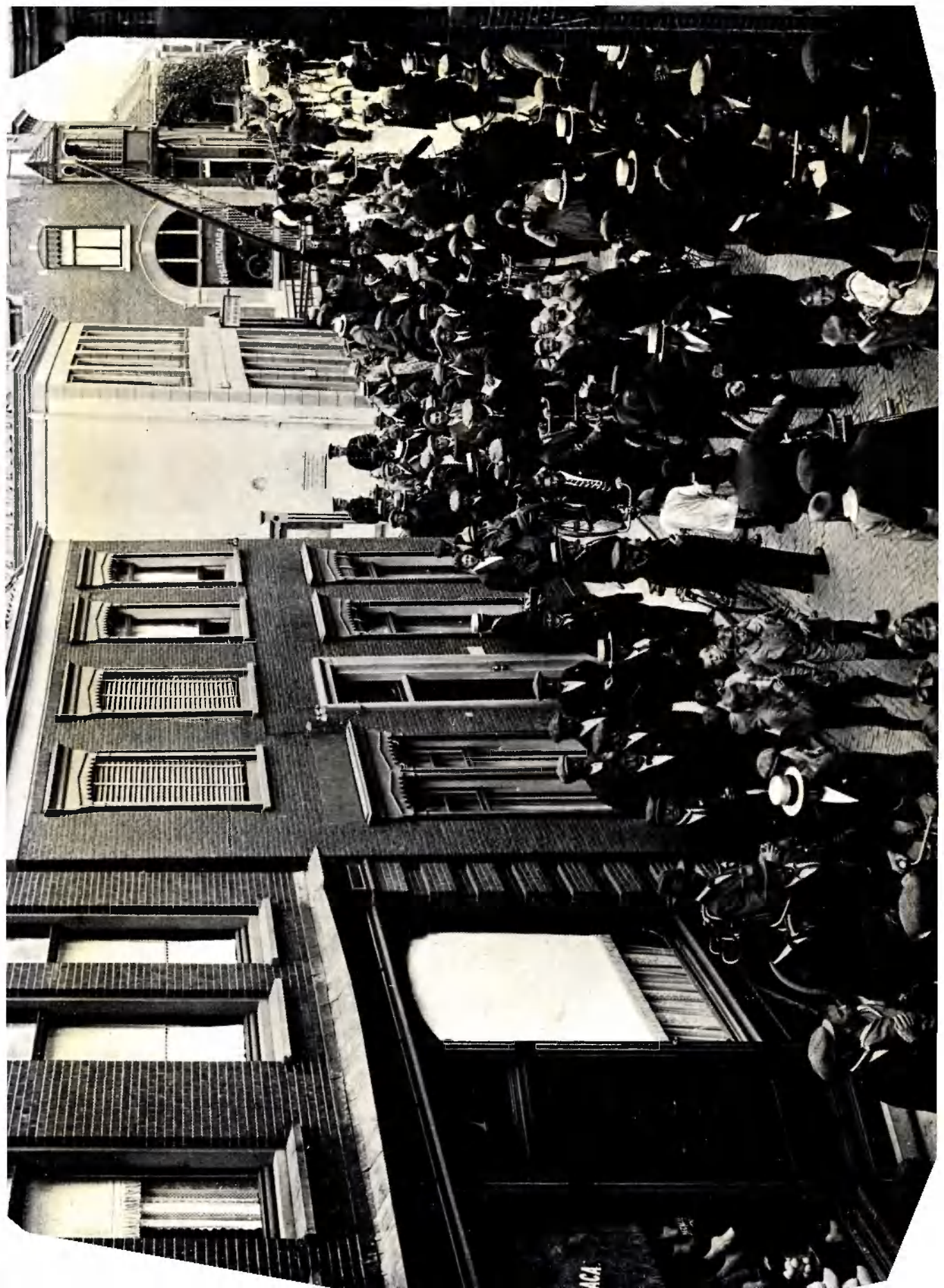
Men stond in de schouw of zat op de rand van het boord en wanneer er wat veel mannen op die rand zaten dan was het een groot vermaak om van de wal hard op die boordrand te springen, waardoor de schouw overhelde en de zittenden plotseling op het zitvlak een natte broek kregen.

CATALOGUS VAN ALLERHANDE ZOORTEN VAN FRUIT EN ANDERE BOOMEN,

zo tot HEGGEN en PIRAMIEDEN, als FIGUREN van PALM en TAXIS, en wat verder tot PLANTZOEEN nodig is, te bekomen by GERARD VRYDAG, Boomkweeker en Boomverkooper te BOSKOOP in Holland by Gouda.

Alles tot ene Civile Prijs.

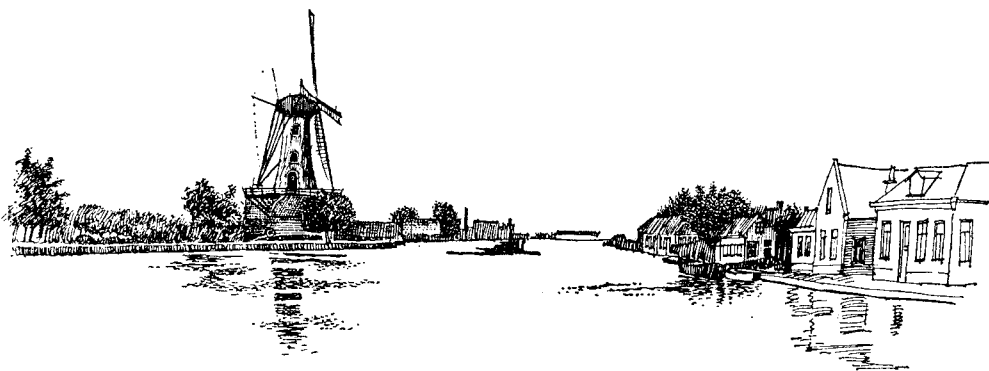
Vroeg Zomer-Tafel-Perren.		Sinter Myne		Zomer Galding		Wint Avon Perst	
Vroeg Zomer Perren	hoge halve lage	hoge halve lage	Zomer Galding	hoge halve lage	Wint Avon Perst	hoge halve lage	hoge halve lage
Poesen Mican	hoge halve lage	hoge halve lage	De Dier per	hoge halve lage	Swaer Bruncle	hoge halve lage	hoge halve lage
Zomer Bonhaer of Blanke Boeren	hoge halve lage	hoge halve lage	Zomer Krag de Kam	hoge halve lage	Paarsgele of Nonneke Perst	hoge halve lage	hoge halve lage
Dubblic Riepieren	hoge halve lage	hoge halve lage	Omors Appel	hoge halve lage	Rommele salomon	hoge halve lage	hoge halve lage
Zomer Bergemoss	hoge halve lage	hoge halve lage	Wint Winter Calvaten	hoge halve lage	Rommele Blar	hoge halve lage	hoge halve lage
Zomer Bonhaer	hoge halve lage	hoge halve lage	Wint Winter Calvaten	hoge halve lage	De Oude Kiste Perst of Prinsje	hoge halve lage	hoge halve lage
Wint Bergemoss	hoge halve lage	hoge halve lage	Wint Winter Calvaten	hoge halve lage	Ronde Avon Perst	hoge halve lage	hoge halve lage
Orise Alidana	hoge halve lage	hoge halve lage	Amboet de Gans	hoge halve lage			
Poesen Sampe	hoge halve lage	hoge halve lage	Doog Nees	hoge halve lage			
Damant Per	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Vrouwe Per	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Graue Zaker Per	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Rhukan Rubin	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Franché Zoetele	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Vandinger Per	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Dubblic Dabje	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Konjwel of Franché Kooet Per	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Poesen de sign	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Bilgelen Perren	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Bonhaer van Hond	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Zomer Four Steppen	hoge halve lage	hoge halve lage		hoge halve lage			
Vroeg Zomer-Tafel-Perren.		Zomer van Appelen.		Zomer van Kersten.		Zomer van Appelen.	
Baer Perren	hoge halve lage	Vroeg Kersters	hoge halve lage	Brauseleke Bruinen	hoge halve lage	Mipelen zondec Breen	hoge halve lage
Manngroven	hoge halve lage	Wint Zoeten	hoge halve lage	Moreellen of Haalenfche Weld	hoge halve lage	De Ley Boomen.	hoge halve lage
Bonne Ferselogen	hoge halve lage	Gochle Boen of gort Zomer Calvaten	hoge halve lage	Swaer Spaansche Kersten	hoge halve lage	Safoeren en Carpettefche Boomen.	hoge halve lage
Ronde Boeren	hoge halve lage	Zomer Vanden	hoge halve lage	Stoufliche Kersten	hoge halve lage	Seragen en Capit Cam Boomen.	hoge halve lage
Franché Zaker Perren	hoge halve lage	Zoure Argens	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Algeme Boomen.	hoge halve lage
De Geogrande Per	hoge halve lage	Wint Appelen of Argens	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Goede Prinsje Boomen.	hoge halve lage
Coler Refat	hoge halve lage	Zomer Vanden	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Wonne Sele Boomen en Gerstaden.	hoge halve lage
Bilgelen Per	hoge halve lage	Zoure Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Weerspleet Antwojke Platen en Boomen; ook Antwojke Platen, welke het goudse jaar door dragen.	hoge halve lage
Coler Makwe	hoge halve lage	Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Wonne Huis, in vier soorten, van 2 tot 4 halve lage	hoge halve lage
Bergemoss Calvaten	hoge halve lage	Zomer Joppe	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Groene en Bonse Huis tot Hegg.	hoge halve lage
Vergelich	hoge halve lage	Poesen Jerusalem	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Drie of vierdehande soorten van Linden tot Hegg.	hoge halve lage
Orise Makwe	hoge halve lage	Gouppingen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Verscheidene soorten van Ypen tot Hegg.	hoge halve lage
Harin Zaker Per	hoge halve lage	Zoure Graue Reenten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Kerriele en Lageloven tot Hegg.	hoge halve lage
Roket de Rym	hoge halve lage	Dubblic Paradyzen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Joueren tot Hegg en Finsenden.	hoge halve lage
Jaer Perren	hoge halve lage	Begeet Zomer	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Plant Palm van 9 tot 7 veeren hoog; Manne, damme, zondec of veggende; Kanten, stondec op een of twee; Biscen op het veeren; Biscen of liggende Hovoe, Swaeten, Gansen, Eenden, Pauesen, Hamen, Hennen, Minkenoren, Peckelken, van Voren en Falen.	hoge halve lage
Per de Krag	hoge halve lage	Kaneel Zomer	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Piramide Linn van 4 tot 12 veeren hoog.	hoge halve lage
De Effelien	hoge halve lage	Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Ypen Stamboomen van 4 tot 8 duim dik.	hoge halve lage
Graue Boeren	hoge halve lage	Zouer Belle Platen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Plant Ypen van 1 tot 12 veeren hoog.	hoge halve lage
Graue Wyppeer	hoge halve lage	Gort Appelen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Linden Stamboomen van 4 tot 12 duim dik.	hoge halve lage
Zomer Kersten	hoge halve lage	Graue Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Schoone Linden of Kichsoeren Boomen.	hoge halve lage
		Zouer Rubbers	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Eken Boomen.	hoge halve lage
		Zouer Gode Reenten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Spreet 6 soorten.	hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Eken Boomen.	hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Okas Boomen Boomen.	hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Lysterbeeren of Quabro Boomen.	hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Castane Quas Boomen.	hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Goede Franché Carlette Boomen, goed in Vagelick Platen Boomen.	hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Verscheidene soorten van Heemboom.	hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Verscheidene soorten van Ouden.	hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Verscheidene soorten van Abquten.	hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Drederhande soorten van Doornen.	hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Vandinger of Bon Elzen.	hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Dubblic Koning Elzen.	hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage	Linde Koning Elzen.	hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Begeet Zomen	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Wint Pipling	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zouer Belle Fleur	hoge halve lage	Wint Winter Kersten	hoge halve lage		hoge halve lage
		Zou Zoeten	hoge halve lage				

In 1895 was het deel van Waddinxveen van hotel Neuf en de Zijde tot aan het poldergemaal, dat 'blok Snijdelwijk' genoemd werd, bij Boskoop gevoegd, waardoor het inwonertal met 712 steeg. Van 1886 tot 1900 was dit aantal van 2752 tot 4364 gestegen, waarmee de welvaart in het dorp tot uitdrukking kwam.

Boskoop had met zijn ruim 4000 inwoners in die tijd een landelijker aanzien en de meeste wegen waren schilderachtiger dan nu. Afgezien van de Achterkade, die door de schuurtjes langs de sloot bepaald lelijk was, waren de Zijde, Reijerskoop, Biezen en Biezenwegje met hun grote bomen heel mooi.

De wijde watervlakte van de Ham, veel breder dan nu, met de hoge korenmolens van Abbenbroek, was prachtig.

Den Ham met korenmolen

Op de aankomst- en vertrektijden van de passagiersboten de Vooruitgang en de Volharding, stonden in de regel vooral 's zondags, een massa mensen naar de aankomende en vertrekkende passagiers te kijken, alsof het een oceaanstomer gold! De boot was dan ook het enige openbare middel van vervoer, autobussen bestonden nog niet; de auto was een zeldzame luxe en de aansluiting aan het spoorwegnet kwam niet vóór 1934 tot stand.

DE BOSKOOPSE KERKEN EN DE GROTE BRAND VAN 1895

Na de Reformatie, van 1573 tot 1867, hadden de Rooms-Katholieken te Boskoop geen eigen kerk, zij behoorden tot de parochie van de H. H. Petrus en Paulus in Raamburg (Randenburg). Daar deze kerk voor de Boskoopse gelovigen op vrij grote afstand van hun woningen gelegen was, vormden zij omstreeks 1860 een commissie, die de taak had tot stichting van een eigen kerk in Boskoop te komen.

Zonder hun pastoor Bongaarts van Raamburg om advies te vragen, richtte deze commissie op 30 september 1861 een verzoek tot Mgr. G. P. Wilmers, Bisschop van Haarlem, 'het bouwen eener eigen kerk in te willigen'.

Aan dit verzoek werd geen gevolg gegeven, maar de Boskopers bleven mondeling en schriftelijk aanhouden. De pastoor, de Deken en de Bisschop trachtten de Boskoopse Katholieken van hun plan af te brengen, bevreesd als zij waren dat het resterende deel van de parochie financieel niet bij machte zou zijn het bouwvallige kerkje in Raamburg te herstellen, terwijl Boskoop iets zou ondernemen dat zijn krachten te boven zou gaan.

De Boskopers hielden onvervaard aan en lieten zelfs, ook weer buiten de kerkelijke overheid om, een begroting voor een nieuwe kerk maken.

Toen echter de pastoor van Raamburg geen voldoende middelen bijeen kon brengen tot herstel van zijn kerk, kon de Bisschop op 29 mei 1865 aan deze pastoor melden geen bezwaar meer te hebben aan het verlangen van Boskoop toe te geven.

Op 7 september koos men tot leden van de bouwcommissie de heren Bastiaan Tromp, Cornelis Vermeulen, Henricus Verleun en Cornelis de Korte, met als vijfde lid toegevoegd pastoor Kerlen van Raamburg, die in 1866 vervangen werd door pastoor Van der Heyden, die de eerste pastoor van Boskoop werd.

De kerkelijke afscheiding geschiedde de 29e september 1866.

De kerk in Raamburg werd gesloopt en de nieuwe kerk te Boskoop, gewijd aan de H. Joannes de Doper, in 1867 in gebruik genomen. Het nieuwe, hoge gedeelte werd in 1903 bij gebouwd en in 1904 onder pastoor Foppe in gebruik genomen. In 1849 scheidde een aantal streng orthodoxe lidmaten van de Ned. Hervormde kerk zich af en stichtten de Afgescheiden Gemeente, later de Gereformeerde Kerk, die in 1853 een eigen kerkgebouw op de Zijde verkreeg.

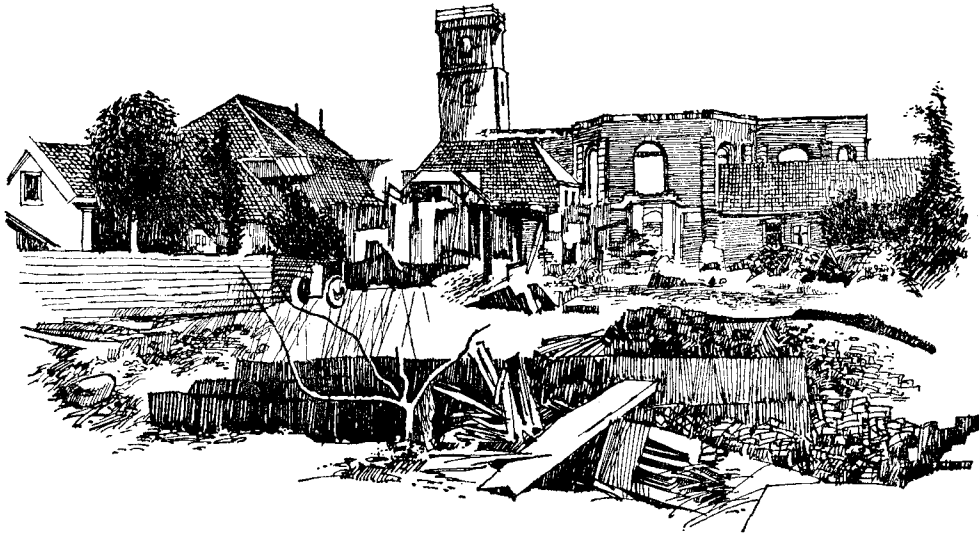
Van deze gemeente splitste zich in 1899 weer een Christelijk Gereformeerde kerk af, die het kerkje in de Nieuwstraat bouwde.

Een rechtzinnig deel van de Ned. Hervormde kerk (die in meerderheid vrijzinnig was) richtte een Evangelisatielokaal achter het huis Voorkade 50 op, waar later een vleugel in de Dwarsnieuwstraat aangebouwd werd. Toen dit te klein werd bouwde deze gemeente het gebouw 'Salvatori' aan de Voorkade en verkocht hun Evangelisatielokaal aan de Gereformeerde Gemeente, dat is dus de derde kerk die zich gereformeerd noemt.

De Remonstranten, die in 1798 met alle andere kerkgenootschappen gelijk gesteld werden, bouwden een nieuwe kerk aan de Voorkade, die op 2 augustus 1801 ingewijd werd. Dit deel van de Voorkade is in 1931-'34 weggegraven voor verbreding van de Gouwe. De Remonstrantsche Broederschap bouwde toen haar nieuwe kerkje aan de Burgemeester Colijnstraat.

De grote brand van 1895

Aan het einde van deze eeuw, op 1 oktober 1895, verwoestte een grote brand alle huizen vanaf Dorpstraat 6 tot en met 16, met daarachter gelegen schuren en werkplaatsen waar nu de Bootstraat is.

Grote brand in 1895

De brand sloeg over op de Ned. Hervormde kerk, die volkomen in de as werd gelegd. Jammer van het mooie kerkorgel, uit mijn kindertijd (6) herinner ik mij nog de imponerende beelden voorstellende Geloof, Hoop en Liefde, die het instrument bekroonden en dat de zijkanten van het orgel versierd waren met diverse muziekinstrumenten. Voorts de grote houten borden aan de wand achter de preekstoel met de tien geboden. Aan de tegenovergestelde zijde van de kerk de 'Heerenbanken', een klein aaneengesloten deel overkapte banken, waar de notabele, welgestelde Boskoopse burgers, meest grotere kwekers hun vaste plaatsen hadden.

In de oude kerk waren 250 graven tot 1828 in gebruik geweest en de vloer lag nog vol grafzerken. Na die tijd werd uitsluitend op het kerkhof achter de kerk begraven, maar aangezien hier slechts 109 graven waren, werd het kerkhof spoedig te klein en is de begraafplaats in het Reijerskoop in 1875 aangelegd en in gebruik genomen.

Na de brand werd het oude kerkhof geruimd en in 1898 kon de herbouwde kerk weer in gebruik genomen worden. In de tijd tussen brand en herbouw werd in de zaal van hotel Klaassen kerk gehouden.

De toren

Zoals wij op bladz. 125/126 schreven was deze kerk in 1781-'83 gebouwd, ter vervanging van de in 1549 gebouwde kerk, die wegens bouwvalligheid gesloopt moest worden.

De toren is toen niet gesloopt en was dus nog van het tijdvak 1549-1566. Bij het slopen van de toren in 1896 kwamen vijf boekjes te voorschijn, die op 12 meter van de grond in een onzichtbare ruimte in de muur lagen.

Drie van de vijf dragen het jaartal 1566, dus kan dit deel van de torenmuur niet vroeger gemetseld zijn. Dr. J. G. R. Acquoy beschrijft ze in 1896 in een boekje getiteld 'De vijf in den toren van Boskoop gevonden boekjes' als volgt:

1. Een boekje van Geloof, Hoop en Liefde en van de bruid van Christus.
2. Een exemplaar van de Nederlandsche geloofsbelijdenis van 1566.
3. Een Heidelbergsche Catechismus (gemengde tekst) van 1566.
4. Een psalm- en gezangenboekje ten gebruike bij de geuzenpreek in 1566.
5. Een geestelijk liederboekje van 1554 in het Nederrijnsch.

Alle boekjes stonden als verboden lectuur op de Index van de kerk, die toen nog Rooms-Katholiek was. Nummer vier, dat het best bewaard gebleven is, is uiterst zeldzaam, het enige exemplaar in Nederland.

Hoe deze boekjes, waarvan het bezit voor de eigenaar niet zonder gevaar was, in de torenmuur gekomen zijn kan men slechts gissen.

TWEE MIDDELEEUWSE BELASTINGEN TOT 1900 GEHANDHAAFD

De tienden

In de Middeleeuwen moesten de inwoners van Boskoop een belasting in natura aan de abdij van Rijnsburg opbrengen, dat was een tiende deel van de veldvruchten: koren, vlas, hennep, waar men later ook aardappelen aan toevoegde. Erwten en bonen noemde men *smaeltienden*.

Afkoop van tienden

*Onsvaeger van den heer Philips van Marbuis van
den Raaden, heeft naar te Boskoop te vercoopen
vijf en een halve cord voor een rente van twee en
1/2 November 1890, twee guldens twee en een halve
en een halve cord voor vijf koppen die rente een
3° drie en een halve cord van pro rata tot deze
dag van vijf koppen, alhoewel twee guldens
drie en een halve cord.*

*Afgekocht December 1890
De Onsvaeger
Schepers*

1843⁵

De eenvoudige plattelandsbevolking bestond vrijwel geheel uit kleine en grotere boeren, die weinig contant geld bezaten, maar wel produkten van hun land om mee te betalen.

De inning ervan werd door de rentmeester van de abdij in Boskoop aan een ander verkocht of verpacht. Op bladz. 57 kan men zien wat de inwoners van Boskoop in 1382 aan tienden opbrachten, dit is het oudst bekende kohier.

Later werd deze belasting in geld uitgedrukt en geïnd: f 1,50 per hectare. . . Na de Reformatie, toen de abdij verdwenen was, werd de belasting afgedragen aan de Ridderschap van Holland, die de gelden gebruikte tot steun aan minder vermogende, adellijke jonkvrouwen.

Zelfs de Franse tijd kon deze belasting blijkbaar niet afschaffen, tot grote ergernis van onze voorouders, de boomkwekers van de 19e eeuw.

Het tiend in Laag Boskoop werd in 1803 publiek verkocht aan Barend Lokhorst voor f 25,-. Het tiend in Reijerskoop en Biezen werd in 1812 openbaar verkocht door de sous-prefect in Den Haag en onder het branden van de 4e kaars gekocht door Hendrik Staas, ten behoeve van genoemde Lokhorst voor frcs. 1647,50.

De bedragen waren laag, maar het feit dat dit nog een middeleeuwse instelling was en in latere jaren geïnd werd door een collega-boomkweker, was wel iets om zich aan te ergeren.

De laatste 'eigenaar' van het tiendrecht voor Hoog Boskoop (Biezen en Reyerskoop) was P. van Tol Pzn, boomkweker te Boskoop. Hoe deze man aan dit eigendomsrecht kwam is mij niet bekend.

Voor Laag Boskoop wordt dezelfde eigenaar genoemd.

Het blijkt, dat bij de opheffing van deze belasting bijna alle belastingplichtigen hun plicht reeds afgekocht hadden.

In het archief van het Proefstation voor de Nederlandse boomkwekerij te Boskoop vinden wij de volgende stukken:

Een gedrukte kwitantie dato 29 juli 1899, ondertekend door P. van Tol, ingevuld voor ontvangen van C. van der Kaaden de somma van 1 gulden 50 ct, ter voldoening van de overeengekomen afkoop van de tienden onder Laag-Boskoop, benevens de koren-, vlas-, hennep- en aardappeltienden onder Hoog Boskoop van de voormalige abdij van Rijnsburg.

Verder is er een gedrukt formulier uit Den Haag dato 20 november 1909, vermeldende dat door Cornelis van der Kaaden een bezwaarschrift ingediend is betreffende het vervallen van het tiendrecht, bekend als de tienden van den Heer van Goudriaan, Afd. Laag Boskoop van de gemeente Boskoop.

Tenslotte een gedrukt stuk van de Tiendcommissie ter standplaats 's-Gravenhage, Bureau Elandstraat 14, behelzende de wet op het tiendrecht en de opheffing er van, waarbij de eigenaren schadeloosstelling zouden ontvangen, enige wetsartikelen enz. geadresseerd aan P. van Tol Pzn.

Er staat dan in het stuk 'bevattende alle percelen, waarbij u belang heeft en die begrepen zijn in de aangifte gedaan door Pieter van Tol Pieterszoon, boomkweker wonende te Boskoop.'

Dan staat aan de binnenkant van het stuk merkwaardig genoeg alleen ingevuld:

Cornelis van der Kaaden, boomkweker te Boskoop, met 3 Are 25 cA hakhout (een akker) en twee percelen boomkwekerij, resp. 38 A 90 cA en 76 Are.

Men kan hieruit opmaken, dat alle andere belastingplichtigen hun tienden afgekocht hadden. Van der Kaaden was blijkbaar de enige, die zich tot het laatst toe tegen deze belasting verzet heeft.

Vrouwepacht en Hoendergeld

Zoals in het hoofdstuk 'Van onland tot cultuurgrond' bladz. 13 is meegedeeld, hadden de ontginner en zijn opvolgers de verplichting tot betaling van een jaarlijkse tiens of pacht, die in Laag Boskoop 4 stuivers per morgen bedroeg, in de Biezen 3, in Reyerskoop deels 3 1/4, deels 4 st.

Dat moest betaald worden door de eigenaar van de grond, niet door de pachter, die natuurlijk zijn landhuur betaalde.

De tiens diende betaald te worden aan de Abdis, die ambachtsvrouw, kortweg 'Vrouwe' van Boskoop was. Dat deze belasting daarom 'vrouwepacht' genoemd werd is begrijpelijk. Er behoorde nog een verplichte bijdrage in natura bij, nl. één of meer hoenders. De abdijsrekeningen vermelden regelmatig uitgaven voor kosten inzake het innen in Boskoop van de tienden en de pacht en het halen van hoenders naar Rijnsburg: 'mit dat die hoenre kosten thuis te brenghen'. Als op den duur de levering van levende hoenders te bezwaarlijk gevonden wordt, komt het 'hoendergeld' er voor in de plaats. Ook deze belasting kwam na de Reformatie aan de Ridderschap van Holland en bleef zelfs na de Franse tijd gehandhaafd.

In het archief van het Proefstation van de Nederlandse boomkwekerij te Boskoop vind ik de volgende kwitantie:

Voor ontvangen van Philippus Martinus van der Kaaden, koopman te Boskoop: 52½ cent rente, verschenen op 11 November 1890, 7 gulden 87½ cent afkoopprijs dier rente, en 3½ cent voor pro rata tot den dag van afkoop. 5 December 1890. ondertekening:

ontvanger Schippers te Alphen a.d. Rijn.

Op de achterkant staat met potlood geschreven 'hoenderpacht'. Deze belasting werd, naar ik meen, opgeheven in 1900.

VIER DWAZE HANDELSGEWOONTEN IN DE BOSKOOPSE KWEKERSWERELD

1. In het tijdvak waarover wij nu schrijven, was de 'kweker aan land' verplicht aan zijn afnemer, de handelaar, 'toetal' te leveren.

Bij elke 25 planten moest hij er één gratis bijvoegen, bij 50 stuks twee, bij 100 stuks vier, enz.

In het begin der twintiger jaren werd dit door de kwekers- en handelaarsverenigingen vereenvoudigd en het toetal vervangen door 3% korting bij betaling éénmaal per jaar, in de kermisweek!

Circa 12 jaren later werd ook deze korting afgeschaft.

2. Er werd, zoals gezegd, maar éénmaal per jaar betaald, nl. met Boskoopse kermis, de laatste week van juni.

Het overgrote deel der handelaren hield dan 'Uitbetaling' en adverteerde in de Boskoopse krant dag en uur waarop de kwekers hun geld konden komen halen. De handelaren plaatsten dan banken of andere eenvoudige zitplaatsen bij hun huis of kantoor, waarop soms talrijke kwekers hun beurt zaten af te wachten om het bedrag van hun jaarrekening te kunnen ontvangen.

De kwekers hadden soms zoveel uitbetalingen te zelfder tijd te bezoeken, dat zij een knechtje of zoon de kleine bedragen lieten ophalen.

3. De handelaar had op de tafel waaraan hij betaalde een 'foeienpot' staan, soms met een opschrift 'Voor de bomenzoeker' of 'Voor de kinderen'; de kweker voelde zich 'voor zijn fatsoen' genoopt na ontvangst van zijn geld een fooi in de pot te werpen, de grootte ongeveer in verhouding tot het bedrag dat hij ontvangen had.

(De uitbetalingen zijn verdwenen, maar de foien aan bomenzokers nog niet geheel).

4. Einde mei, begin juni kon men in het Boskoops Advertentieblad vele advertenties lezen, die in elke andere krant ter wereld vergeefs te vinden zijn. Dat zijn de advertenties 'Rekeningen gevraagd', met de naam van de handelaar.

De eerste advertenties van dit soort vind ik in het Boskoops Advertentieblad van 1890, toen het krantje één jaar bestond en wel van: Anthonie Koster, P. van Nes, C. Frets, As. Ouwkerk en Koster & Co.

In hetzelfde blad nog één, die het zijn leveranciers wel heel gemakkelijk maakte; hij adverteerde:

'C. Loef Jzn zal a.s. week de rekeningen af laten halen. Men gelieve te zorgen ze gereed te hebben. Ook kan men ze in die week laten bezorgen'.

Dit rekeningen vragen had vroeger wel zin, want toen verstonden vele kwekers het werk in hun tuin beter dan de kunst van schrijven, wat zij niet graag deden en dit werk zo lang mogelijk uitstelden, terwijl de handelaars graag spoedig de rekeningen ontvingen om voldoende tijd te hebben deze na te zien.

Op de dag van heden zijn er warempel nog steeds handelaars, die per advertentie rekeningen vragen, toegegeven, dat hun aantal niet groot meer is.

VI.

1900-1945

DE SIERTEELTPRODUKTEN VERDRINGEN DE VRUCHTBOMEN EN AARDBEIEN

BOSKOOP EN DE KWEKERIJ BEGIN 1900

De 20e eeuw begon voor Boskoop als een voorspoedige en welvarende periode. Dit kwam tot uitdrukking in de bouw van royale huizen door de grote kwekerhandelaars; enkele dezer huizen waren reeds kort vóór 1900 gebouwd.

Een combinatie van exporteurs kocht het terrein aan waar nu het Raadhuis en de Rotterdamse Bank staan. Dit terrein werd veranderd in een mooi sportveld, waarop aan de oostzijde een sportgebouw, met aan de uiteinden kleedkamers en in het midden een overdekte ruimte, geschikt voor tribune.

Aan de westkant van het terrein stond een koepelvormige muziektent, aan één zijde open.

Men bouwde pakloodsen en kweekkassen, de kleinere kwekers bouwden huizen van meer bescheiden formaat, in die jaren ontstond ook de Nieuwstraat.

De Gemeente stichtte een gasfabriek, eigenlijk een fabriekje, het hoge gebouw Burgemeester Colijnstraat 41. Hier werd aërogeengas gemaakt, een niet goedkoop soort gas dat niet geschikt was voor koken of verwarming.

Maar de bouw van de 'fabriek' was niet duur en dat was blijkbaar in die zuinige tijd nog de hoofdzaak. Het waterleidingbedrijf werd in 1907 gesticht.

Er werden nieuwe scholen gebouwd, eerst de Kon. Wilhelminaschool in 1900, later de R.-Katholieke school.

De kwekerijen

Er ontwikkelde zich grote bedrijvigheid en uitbreiding in de teelt van siergewassen, elk jaar verdwenen meer vruchtbomenhoeken.

Het arbeidsloon steeg spoedig van f 1,- tot f 1,25 per dag, het gevolg hiervan was, dat de boerenarbeiders uit de omtrek in Boskoop kwamen werken. Want buiten het iets hogere loon en de wat kortere werktijd werden in de kwekerijen veel overuren gemaakt, de pienterste arbeiders hadden bovendien het aantrekkelijke toekomstbeeld voor ogen nog eens zelfstandig kweker te worden.

Reeds in 1888 schreef A. Koster Mzn, dat de meeste kwekersknechts zich na verloop van tijd zelfstandig maakten.

Voor ijverige mensen, die hun vak verstonden, was dit niet moeilijk. Men begon met 25 roe land te huren en vol te steken met rozenstek, dikwijls gemaakt van gekregen takken die een kweker over had. De multiflora en de kaneelroos werden nu als onderlagen vervangen door de rugosa, die door Nijvelt gewonnen en door Jan Spek in de handel gebracht was.

Het volgend jaar werd geoculeerd met ogen, die men veelal ook gekregen had. Het werk werd 's morgens vroeg of 's avonds laat gedaan, want snipper- of vakantiedagen kende men niet. Van de eerste opbrengst huurde men eerst een wat groter stukje land en kocht moerplanten van Hydrangea, Rhododendron, Magnolia, enz.; men stekte wat Buxus, Ligustrum of gemakkelijk te kweken Coniferensoorten.

Allengs groeide het kwekerijtje, de opbrengst werd hoger, de knecht werkte één of meer dagen minder bij de baas en de overige tijd op zijn eigen tuin, naarmate de opbrengst hem dit kon veroorloven. Grote zuinigheid in de bevrediging van zijn levensbehoefte was noodzakelijk, tot hij 'de benen onder 't lijf' had en zich geheel zelfstandig maakte. Maar dan bezat hij ook op zijn areaal van 350 tot 400 roe een waarde aan plantenopstand van gemiddeld f 4000,— Menige grotere Boskoopse boomkwekerij, ook wel die met export, is uit een dergelijk klein begin, zonder startkapitaal, ontstaan.

Die kwekers aan land, met niets anders dan hun eigen arbeid begonnen, waren stoere werkers. Niet zelden maakten zij dagen van 's morgens vijf tot 's avonds acht uur, zij namen dan voor 's morgens 8 uur en 's avonds 6 uur boterhammen in hun 'stikkezak' en een keteltje thee mee naar de tuin. Een stikkezak was een door moeder de vrouw genaaid zakje met een bandje boven erdoor om dicht te rijgen en de thee werd in de loods op een oliepitje gewarmd. Of men maakte in de tuin zelf thee, natuurlijk van slootwater. Maar de boomkweker had ook zijn versnapering bij zich: een stalen of koperen tabaksdoos met van Nelle's no. 7 voor de pijp of een pruim, Dobbelmans zware BZK pruimtabak.

Het huren van tuinveld ging *toen* vrij gemakkelijk, want jaarlijks werden in en om Boskoop vele weilanden tot tuinen omgegraven. Vooral in Rijneveld, de Loete en Voorweg breidde het boomkwekersareaal zich sterk uit.

Met eenvoudige cultuur begonnen, werd de kweek van moeilijker artikelen

Kroos vissen

ter hand genomen, liefst met goedkope middelen: afleggen of in een bak met enkel glas. In de Rijnveldse polder en ook wel elders probeerde men Rhododendron hybriden, Azalea mollis en pontica variëteiten van afleggers te kweken. Met de meeste Rhododendron variëteiten lukte dat slecht, behalve met een enkele soort als P. C. de Rohan. Azalea pontica ging, op een enkele uitzondering na, zoals Daviesi, ook niet best en bovendien groeiden de moederplanten slecht weer uit. Azalea mollis, Rhododendron Catawbiense gr. fl., ponticum en Cunninghams white slaagden goed.

Er waren nog zeer weinig kleine kwekers die een kas bezaten, men kweekte in bakken met enkele of dubbele ramen.

In de Loete was er een Clematis-specialist. Hij kocht in het najaar twee of drie koeien en stalde die in zijn loods. Even boven de koeieruggen had hij rekken getimmerd. Als hij zoals toen gebruikelijk was, in het najaar Clematis op C. viticella wortels zette, dan werden de bladeren afgesneden en de zetlingen in aardbeienbakken met turfmoalm gekuild. Dan plaatste hij de bakken op de rekken boven de koeien. De vochtig-warme atmosfeer in de kleine stal kon zo broeiig heet niet worden dat de deur open mocht. Want, zo zei van Klaveren, het gaat om de Clematis zetlingen, de koeien zijn bijzaak.

Na 4 weken waren de greffels aan de wortels vastgegroeid en kwamen de zetlingen in koude bakken onder enkel glas. De paden van de bakken werden met Spiraeabladeren stevig opgevuld en bij vorst kwamen dubbeldikke rietmatten op de ramen. Zo produceerde hij jaarlijks 10 tot 30 duizend Clematis. De koeien werden in het voorjaar weer verkocht.

Op allerlei manieren, liefst zonder veel kosten, produceerden de kleinere kwekers, en 'vigileerden' om een 'mooi spul bomen' op hun tuin te krijgen.

Ofschoon echte bomen spoedig geheel verdwenen waren, bleef men de uitdrukking 'bomen' gebruiken, een partij kleine planten noemt de Boskoper nog steeds een 'mooie hoek bomen'.

Plantgoed door middel van zomerstek onder glas werd nog weinig gekweekt, men kocht plantgoed in Frankrijk, Angers en Orleans, ook veel kleinere kwekers kregen elk jaar hun kistje 'Frans goed'.

De kwekers die het betalen konden, bouwden kweekkassen met verwarming voor de produktie van hun pootgoed. Het sortiment Rhododendrons werd verrijkt met nieuwe soorten, als Pink Pearl en White Pearl; de Japansche Azalea deed zijn intrede en men ging fijnere soorten Coniferen en heesters, die niet van stek te kweken waren, in de verwarmde kas 'zetten'.

Azalea indica cultuur

De cultuur van Azalea's en Rhododendrons was oorspronkelijk uit Gent ingevoerd en men dacht nu ook Azalea indica in Boskoop te gaan produceren, want deze cultuur was intussen in Gent tot grote bloei gekomen.

Met het kweken van *Azalea indica* begonnen: de Proeftuin van de Rijkstuinbouwwinterschool, B. B. C. Felix, Adriaan van Nes, J. W. de Ruyter, N. Mesman, Ottolander en Koppeschaar. Laatstgenoemde firma zette een nieuwe speciaal-cultuur op, door kassen te bouwen en rabatten aan te leggen op een tuin waar nu de spoorweg en Parklaan ligt, op de kleistreek die door de polder loopt.

Deze cultuur is niet gelukt, zelfs niet bij een zeer knappe kweker als B. B. C. Felix (later Felix & Dijkhuis), die het Gouwewater gebruikte voor het besproeien van de *Azalea*'s. Dit water hevelde hij met een buisleiding over de toen nog smalle Gouwekade naar putten op zijn kwekerij.

Misschien was de oorzaak van de mislukking: enerzijds de produktiekosten, n.l. de aankoop van bosgrond en veel arbeid, o.a. het begieten der planten met in iedere hand een grote gieter (geen best werk), want perspompen had men toen nog niet.

Anderzijds de concurrentie, de lage prijzen, waarvoor de Belgen met veel kleine bedrijfjes produceerden.

Andere culturen voor verkoop aan bloemisten voor de trek

Men was serieus begonnen met het kweken van Seringen en andere heesters in pot voor trek. De Pomologische Vereeniging hield van 1902 tot 1905 jaarlijks een onderlinge tentoonstelling tot verbetering van deze cultuur. Het laatste jaar speciaal voor in pot gekweekte en in bloei getrokken Seringen, Marie Legray en Charles Dix (de beste treksoorten) waarvoor een prijs van f 25,— uitgelooft werd. Verder werd een prijs uitgelooft voor degene, die 3 jaren achtereen de beste en donkerst gekleurde Charles Dix kon tonen. Ook de Proeftuin nam proeven met het kweken van heesters in pot en het in bloei trekken ervan.

De eerste *Polyanthar*oos, geschikt om als potplant te forceren, was verschenen: de Madame Norbert Levavasseur en spoedig volgden meer *Polyantha* variëteiten die voor dit doel geschikt waren. Dit was een mooi artikel voor de kweker aan land, ook voor de handelaar; deze werden vlot verkocht naar bloemisten in de grote steden Berlijn en Hamburg en enkele jaren later ook naar de Skandinavische landen.

Sterke uitbreiding der cultuur van Siergewassen

De kweek van vruchtbomen kromp sterk in en werd alleen nog beoefend door enkele conservatieve oude kwekers en door de laatste binnenlandse handelaren, die hun afzetgebied en oude relaties onder de fruitkwekers niet op wilden geven, o.a. de firma Jan van Nes & Zoon, wier eigenaars van vader op zoon tot ruim tweehonderd jaren teruggingen.

Na tien jaren was dit restant vruchtboomcultuur ook verdwenen, met uit-

zondering van enkele kwekers die leiboom perzik en abrikoos in pauwstaartvorm bleven kweken, die exportartikelen waren.

De kweek en het sortiment van Pioenen breidde zich uit en de Pomologische Vereniging hield in samenwerking met andere verenigingen in 1901 en 1902 tentoonstellingen voor het goed op naam brengen der Paeonia-variëteiten.

De kweek van struik- en stamrozen werd sterk uitgebreid.

In die dagen zag men veel meer grote sierplanten dan nu: grote Coniferen, Taxus, Ilex, Prunus laurocerasus, Buxus piramiden en kogels enz.

Het boomkwekersareaal breidde zich in tien jaren met een paar honderd hectaren uit en was in 1910 ca. 700 hectaren groot, bij een aantal inwoners van 5944, plus nog ruim 100 hectaren buiten de grenzen van de gemeente, zoals de Voorweg en Rijnveld.

PRIJZEN IN 1900-1903

voor bomen en planten geleverd in *Boskoop* door A. van Nes KDzn., firma Jan van Nes & zoon (opgericht 1763)

De prijzen zijn per 100, ofschoon er ook kleine aantallen genoteerd zijn.

Hoogstam appel	f 120 – f 150	Hulst, perado	f 100
halfstam appel	60 – 80	Hydrangea pan. gr. fl. af 4 tak	7
hoogstam peer	150 – 175	Hydrangea pan. gr. fl. 2e soort	4
halfstam peer	90 – 100	Hydrangea pan. gr. fl. afleggers	1,50
hoogstam pruim	100	Kalmia latifolia	70
halfstam pruim	60 – 80	Seringen in soorten, 2 jar. geoculeerd (dus struiken van 3 of 4 takken)	20 – 30
platte pruim (leiboom)	80 – 90	pootseringen (onderlagen)	1,50
platte perzik	130	Rhododendron Catawbiense gr. fl. z.g.n.	
platte morel	70	klein potgoed	35
platte appel	80	idem potgoed (ca. 40-50)	40 – 45
pyramide peer	90	idem grote planten	60 – 80
hoogstam notebomen	150 – 200	Taxus baccata diverse prijzen	
hoogstam iepbomen	100 – 125		van 70 – 150
iepeveren	6 – 9,50	Coniferen	60 – 80 grote 200
kruisbessen	8 – 10	De minste maat Taxus en Coniferen was toen in de regel ca. 80 cm.	
aalbessen, rode, witte, zwarte	7 – 8	Rhod. Catawbiense gr. fl. greffels om te veredelen f 1 tot f 1,50 p. 100	
frambozen	2,50	Witte lelies	10 – 11
frambozen superlatief (nieuw)	4	rode lelies	6 – 8
aardbeienplanten	1,50 – 1,75	Dit waren Liliium lancifolium album en rubrum, volgens de benaming van toen	
Aucuba japonica	10 – 17,50	Hermosa rozen	10
	25 – 40	wortelecht pootgoed kocht men toen in Frankrijk	
Azalea mollis, zaailingen	15 – 20 – 30	Lage rozen	7 – 8
zwarte hazelnoten	30		
Deutzia gracilis	5		
Hulst, groene	60 – 90		
Hulst, bonte	100 – 150		

De uitbreiding van de export hield gelijke tred met de groei van de kwekerijen. Jongelui gingen in kwekerijen in het buitenland werken met het doel de taal van het land goed te leren beheersen.

Aldus leerden zij vlot één of meer moderne talen spreken en gingen dan op reis om planten te verkopen met financiële steun van vader, een compagnon, met eigen gespaard geld of als reiziger voor een exportfirma.

Het was voor een ondernemende jonge kweker met verkoopkracht niet moeilijk als zelfstandig exporteur te beginnen.

Men liet een prijslijst van bescheiden formaat drukken, enigszins naar het voorbeeld van een Boskoopse exportcatalogus die men in het buitenland bemachtigd had. Dan voorzag men zich van wat visitekaartjes en orderboekjes en verschaftte zich een bewijs van Nederlandschap. Een pas was voor de Westeuropese landen niet nodig.

Dan stapte men met koffer en wandelstok op de trein om over de grens orders te gaan boeken. Dit meenemen van een wandelstok was niet alleen mode, maar ook wel prettig op de lange marsen die op reis te maken waren.

Want autobussen en auto's waren een onbetaalbare luxe. Ook een fiets was nog moeilijk te huren.

In latere jaren, als men beter in een bepaalde stad bekend was, kon men tegen het geven van onderpand soms wel een fiets huren.

Op deze wijze zijn in die jaren tientallen jonge kwekers als handelaars begonnen met niet meer dan enkele honderden guldens bedrijfskapitaal voor catalogus en reiskosten. Verdere bedrijfskosten? Met enig overleg en wat handigheid waren die te vermijden. Men ontving de kosten van emballage en transport naar station Alphen contant als 'Nachnahme' van de expediteur uitbetaald, waarvan men het arbeidsloon voor een paar pakknechts kon betalen. Voor de kosten van het emballagemateriaal en de bijgekochte planten had men crediet tot Boskoopse kermis 1 juli, zodat men intussen eerst zelf kon incasseren.

Natuurlijk sneuvelde er somtijds een, die zijn winstmarge te krap berekend had. Er waren geen door een organisatie vastgestelde richtprijzen en de concurrentie was scherp.

Met wat meer onderling overleg zou er in die jaren grotere winst te maken geweest zijn. De oudere exporteurs met vaste oude relaties maakten wel een zeer behoorlijke winst. Ook het aantal exporteurs op Amerika breidde zich nu snel uit. Dat was echter niet zo gemakkelijk als export op de Europese landen te beginnen, daarvoor was aanzienlijk meer bedrijfskapitaal nodig.

Omstreeks 1903 kwam een aantal nieuwe exporteurs op Amerika het kleine aantal der bestaande versterken, om enkele te noemen:

K. Rosbergen & Zoon (M. J. Rosbergen), L. J. Endtz, Kallen & Lünemann

(Kallen), F. J. Grootendorst & Zonen (C. Grootendorst) W. van Kleef & Zonen (W. van Kleef), Felix & Dijkhuis (J. Dijkhuis), Van der Weyden & Co (D. G. Wiegand Bruss), Ottolander & Hoofman (Harry Koolbergen), H. den Ouden & Zoon (H. G. Benckhuizen), Bulk & van Leeuwen (J. Bulk) enz. enz.

Amerika was een der grootste afnemers van Boskoop geworden, het aantal kisten dat jaarlijks verzonden werd was enorm. Buxus in alle maten, van kleine bosjes tot kogels, grote piramiden, enz. werden bij schuiten vol uit Aalsmeer gekocht, omdat Boskoop niet voldoende voorraad had.

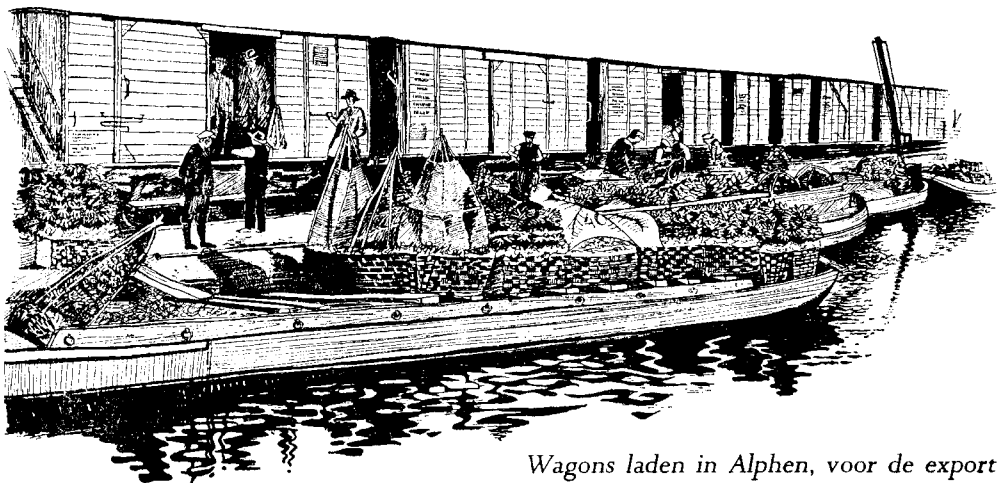
Rozen, Coniferen, sparren, alle winterharde artikelen werden naar Amerika geëxporteerd. Er kwam een zeer grote order, via de Engelse firma Waterer, van *Picea pungens glauca* Kosteri, blauwe sparren in alle maten, voor rekening van de tabakmiljonair Duke. Deze planten dienden voor beplanting van een heuvel. Speciale stoomboten kwamen in de verzendtijd geregeld naar Boskoop om de massa's zware kisten naar de Holland-Amerika Lijn te vervoeren.

De Boskoopse exporteurs waren geziene cliënten van deze maatschappij; zij kregen grote reductie op hun passagebiljetten van en naar New York, de grootsten van hen zaten op de boot als prominente personen aan de captains table, de eretafel.

Al spoedig kwam de wens tot samenwerking naar voren en na enige voorbereiding werd de Vereniging van handelaren op Amerika opgericht, met als voorzitter P. M. Koster (zoon van A. Koster Mz.), secretaris C. Grootendorst en penningmeester D. G. Wiegand Bruss.

Een organisatie was nodig, omdat Amerika de eerste moeilijkheden in de weg legde op phyto-sanitair gebied, zie bladz. 176/177.

In de pakloodsen werden de planten gecontroleerd en daarna verpakt. Na overlegging van een ingevuld formulier en een 'consulaire' factuur aan de Plantenziektenkundige Dienst ontving men het gezondheidscertificaat, dat

Wagons laden in Alphen, voor de export

aan de verzendingspapieren vastgehecht werd. Een consulaire factuur is een factuur, die getypt is naar voorschrift op gedrukte formulieren van de Amerikaanse consul. Aan de kisten werden toen reeds de nu nog bekende copy-certificaten gehecht.

Ook de exporteurs naar de andere landen gingen zich organiseren in een Vereniging van handelaren op Duitsland, één op Engeland enz.

Over het belangrijke aantal exportkisten naar de overzeese landen, vooral naar U.S.A., hebben wij geen betrouwbare gegevens.

Wat de export naar het vasteland van Europa betreft het volgende: In het seizoen 1902/03 werden door de Boskoopse exporteurs in Alphen 560 wagons planten verladen, het aantal colli stukgoed was in dit seizoen 4700 stuks.

Planten export herfst 1908, voorjaar 1909:

Duitschland	f	565.000,—
Engeland en Ierland	„	116.000,—
België	„	7.000,—
Frankrijk	„	19.000,—
Oostenrijk-Hongarije	„	30.000,—
Zwitserland	„	26.000,—
Denemarken	„	13.000,—
Zweden	„	2.700,—
Noorwegen	„	8.700,—
Finland	„	2.300,—
Rusland	„	8.300,—
Spanje	„	1.000,—
Portugal	„	100,—
Italië	„	1.000,—
Andere landen in Europa	„	10.000,—
Ver. Staten van Noord-Amerika	„	540.000,—
Canada	„	11.000,—
Mexico	„	1.000,—
Zuid-Amerika	„	200,—
Afrika	„	700,—
Azië	„	700,—
		<u>f 1.363.700,—</u>

waarbij een omzet in Nederland van f72.000,—.

Deze cijfers zijn zeer globaal en niet nauwkeurig, want de opgave van de exporteurs voor de statistiek waren dikwijls aan de lage kant.

Over de postzegelverkoop lezen wij, dat in 1902 op het postkantoor te Boskoop voor ruim f 11.300,— verkocht was, bij een totale geldomzet van f 225.835,—. Als gevolg van de welvaart die tot de eerste wereldoorlog heerste, steeg het aantal inwoners te Boskoop, zonder gebiedsuitbreiding, van 4364 in 1900 tot 6718 in 1914, wat voor een agrarische gemeente in die tijd een aanzienlijk aantal is.

EERSTE KONINKLIJK BEZOEK AAN BOSKOOP

Vrijdag 20 maart 1908 's namiddags twee uur arriveerden H.M. Koningin Wilhelmina en Z.K.H. Prins Hendrik per auto in Boskoop. Het dorp was in feestdos, van bijna ieder huis wapperde de vlag en het Koninklijk paar werd met gejuich ontvangen.

Dit eerste bezoek gold de Rijkstuinbouwschool en de proeftuin. De chef van de tuin, P. Goedt, had door kruising twee nieuwe Clematis-variëteiten gewonnen en H. M. koos er één uit en doopte deze met de naam 'Prins Hendrik'. Hoewel niet gemakkelijk te kweken is het nog steeds de mooiste lichtblauwe variëteit.

De andere kreeg de naam 'Mr. Patijn', die echter nooit opgang gemaakt heeft. Daarna ging het naar de kwekerij van de firma M. Koster & Zonen, waar het Koninklijk paar door de firmanten Hugo Koster en B. de Bruin ontvangen en rondgeleid werd. Vandaar naar de nu opgeheven firma C. B. van Nes & Zonen, waar de eigenaars J. H. van Nes en J. Blaauw voor de ontvangst zorgden. Deze kwekerij lag achter en naast het pand Laag Boskoop 9.

Uitgeleide gedaan door burgemeester Swaan, de voorzitter van de Pomologische Vereniging en andere autoriteiten, vertrokken H.M. en de Prins om vier uur.

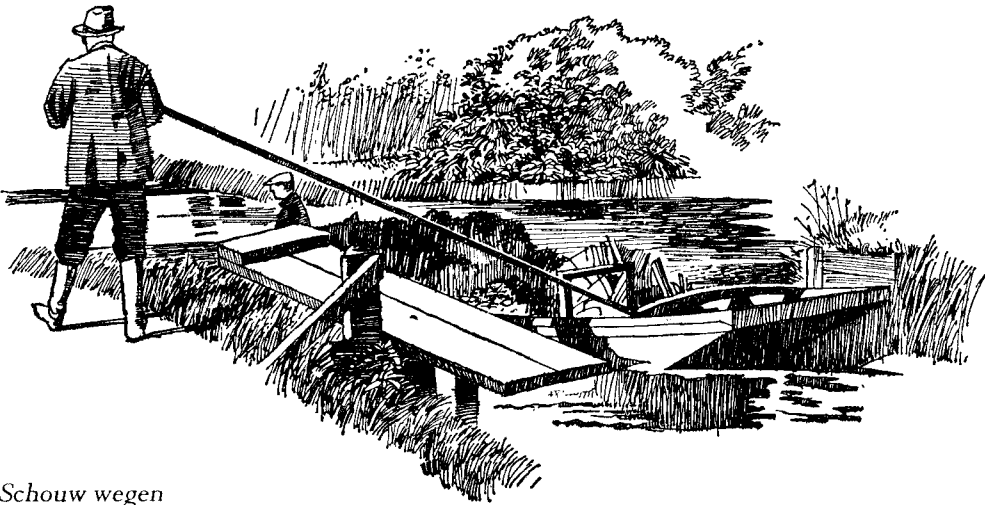
DE POMOLOGISCHE VEREENIGING EN DE SPUITBRIGADE

Men legde weer een nieuwe proeftuin aan, waartoe in 1908 land gehuurd werd van G. Ramp in de Rozenlaan, die toen Biezen of Biezenwegje heette. Hier werd o.a. een sortiment dubbelbloemige kersen, uit Japan geïmporteerd, opgeplant waaruit de 'Cerasus Hisakura', nu *Prunus serrulata* Kwanzan geheten, zijn zegetocht begon over Boskoop en daarbuiten, waarschijnlijk over heel Europa.

Na een sortimentsvergelijking van Pioenen werd volgens Ir. Moerlands, de proeftuin in 1924 opgeheven. Over latere voortzetting zie bladz. 276/281.

De Plantenziektenkundige Dienst was wel opgericht, maar zijn werkzaamheden lagen eigenlijk alleen op het gebied van inspectie voor de export. Er was geen adviesdienst, men ging somtijds om raad bij de directeur van de Rijkstuinbouwwinterschool tevens Rijkstuinbouwconsulent Ir. C. Ph. Moerlands. Op advies van deze heer benoemde de Pomologische Vereniging in 1909 een commissie voor plantenhygiëne, bestaande uit 16 leden, waarvan 4 tuinbouwlerearen of -onderwijzers. De commissie bestond uit vier subcommissies die elk een wijk in Boskoop hadden. Later werd de naam van de commissie veranderd in 'Commissie van Advies'.

Van de diensten dezer commissie werd voor adviezen weinig gebruik gemaakt en er werd over het algemeen nog weinig aan ziektenbestrijding gedaan. Er

Schouw wegen

waren ook nog niet veel bestrijdingsmiddelen. De 'plantencarbolineum' geschikt voor de Boskoopse gewassen was nog maar kort in de handel, voor zomerbespuiting gebruikte men een oplossing van zeep en spiritus, verder was er nog een insecticide in de handel genaamd X L ALL, dat echter voor omvangrijke bespuitingen wat duur was. Bovendien was er bloem van zwavel om te verstuiven tegen de meeldauw.

Om het bestrijden van plantenziekten te bevorderen, richtte de Pomologische Vereniging in 1915 'de Spuitbrigade' op, waarvan het bestuur gevormd werd door enige leden van de 'Commissie van Advies', welke laatste stilzwijgend verdween.

De 'Spuitbrigade' bezat 2 tonspuiten, 2 rugpulverisateurs en 4 zwavelverstuivers, de opslagplaats en het kantoortje waren in de oude gasfabriek aan de Burg. Colijnstraat gevestigd. Het personeel bestond uit: Jan van Wijk, 1e spuitgast, Arend van Dam, 2e spuitgast en een jongen.

Na het uitvoeren van een bespuiting schreven de spuitgasten een bon uit, waarop het aantal werkuren en liters spuitstof vermeld werden; de administrateur schreef naar deze bon de rekening uit, tegen de kostprijs van loon en spuitstof, plus 10% voor administratiekosten enz.

Het werk van de spuitbrigade kreeg niet die omvang welke men ervan verwacht had, want de kleine kwekers, die niet gewoon waren voor volwassen knechts loon te betalen en dan nog die 10% toeslag erbij, vonden het te duur, terwijl de grote kwekers de eersten waren die zelf een tonspuit aanschafden. Toch had de Spuitbrigade het nuttige effect, dat het bestrijden van plantenziekten veel meer ingang vond en ter hand genomen werd.

Daarom verdween de Spuitbrigade, het eerste loon-spuitbedrijf, na enkele jaren geruisloos.

VERENIGING 'ZELF HULP'. Onderlinge ziektenverzekering.

Deze vereniging, wier leden tuinknechts en kleine zelfstandigen waren, zorgde voor een bescheiden geldelijke uitkering aan haar leden bij ziekte. Opgericht in een tijd dat er nog geen sprake was van sociale verzekeringswetten, heeft deze vereniging veel nuttig werk verricht.

De administratie was, tegen geringe vergoeding, in handen van een paar bestuursleden, die uit de ontvangen contributie aan zieke leden geldelijke steun verleenden.

De vereniging is pas opgeheven toen de ziekteverzekering verplicht gesteld werd.

UITGAVE 'BOSKOOP IN WOORD EN BEELD', door J. W. de Ruyter, 1908.

Uitgever A. J. Mathot, Boskoop. Dit werkje, bedoeld als reclame voor de Boskoopse boomkwekerijen, groot 35 bladzijden, geeft een beschrijving van de kwekerijen en plantenexport en bevat 17 platen.

Het werd in het Nederlands, Frans, Duits en Engels uitgegeven.

GROTE BLOEMENTENTONSTELLING. Haarlem 1910.

In april van dit jaar werd te Haarlem een grote bloemententoonstelling gehouden, waaraan door Boskopers op ruime schaal werd deelgenomen.

De Pomologische Vereeniging had een plaatselijk comité opgericht onder leiding van J. H. van Nes en B. de Bruin.

De Boskoopse kwekers zonden prachtige groepen in bloei getrokken planten in: Azalea's, Rhododendrons, Magnolia's, in pot gekweekte heesters, Seringen enz. Hier werden voor het eerst in ons land de nieuwe Rhododendronsoorten Pink Pearl en White Pearl getoond en het was een mooi succes voor Boskoop. De Pomologische Vereeniging had reeds plannen gemaakt het volgend jaar een grote tentoonstelling in Boskoop te houden, ter gelegenheid van haar 50-jarig jubileum.

De tentoonstelling in Haarlem was dus een mooie gelegenheid om ervaring op te doen en kon beschouwd worden als de generale repetitie voor 1911.

50-Jarig jubileum van de Pomologische Vereeniging

GROOTE BLOEMENTENTONSTELLING BOSKOOP IN 1911

Dit verslag over de tentoonstelling, welke voor die tijd inderdaad groots opgezette en buitengewoon goed geslaagd was, ontleen wij aan het Gedenkboek 'Groote Bloemententoonstelling Boskoop' 5-20 april 1911. Men kan zeggen, dat met deze tentoonstelling de climax in de welvaartsperiode 1900-1914 tot uiting kwam.

Het bestuur van de Pomologische Vereeniging bestond toen uit: D. A. Koster, 1e voorzitter, J. W. de Ruyter, 2e voorzitter, D. Frets, 1e secretaris, J. C. de

Bruin, 2e secretaris, P. Boer Gz., Penningmeester, J. van Gelderen, J. H. van Nes en T. Wezelenburg.

Daar de Boskoopse boomkwekers weinig ervaring met het in bloei trekken van planten hadden, werd een commissie benoemd voor advies in deze, bestaande uit de Heren D. A. Koster, B. B. C. Felix, L. J. Endtz, J. H. van Nes en de kasbazen H. Slootjes, J. J. de Vink en K. de Vink.

De animo voor deelname was zo groot, dat het terrein, het zg. sportterrein, nu Raadhuis met plein, te klein was en men een stuk grond er naast, nu achter de Rotterdamsche Bank, erbij huurde, totaal 4000 m. De sloot tussen beide terreinen werd overbrugd en door rotspartijen aan weerskanten in de aanleg opgenomen. De sloot vóór het gebouw langs de Zijde was nog niet gedempt, maar er lag een brede brug die toegang tot het sportterrein gaf.

De tentoonstellingsgebouwen hadden losse houten wanden en waren met dubbel tentdoek gedekt.

Van het in de expositieruimte opgenomen sportgebouw aan de oostgrens van het terrein maakte men een restaurant met een 'champagnebar', ook de muziek-tent aan de westzijde werd in het gebouw opgenomen. Verder werd een zeer smaakvolle ontvangsalon met antieke meubelen ingericht.

De tekening voor de tentoonstelling maakte C. L. J. Schaum, terwijl B. B. C. Felix en H. Koster het arrangeren der planten verzorgden.

De grootse opzet van deze tentoonstelling was voor een niet gering deel te danken aan het enthousiasme en de organisatie van J. H. van Nes, die later als J. H. van Straaten van Nes een zeer speciale rol in het Boskoopse boomkwekersbedrijf zou gaan spelen.

De jury bestond in hoofdzaak uit buitenlanders, vooraanstaande vakmensen uit België, U.S.A., Denemarken, Duitsland, Engeland, Finland, Frankrijk, Italië, Hongarije, Rusland, Zweden, Zwitserland en Nederland.

Het verkeer naar Boskoop, dat nog zeer geïsoleerd lag, werd georganiseerd door de boten naar Gouda-station in uurdienst te laten varen, met een 'overstapdienst' aan de lage spoorbrug, die meestal gesloten lag.

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland stelden de toegangswegen naar Boskoop gedurende de tentoonstellingsdagen voor het verkeer met auto's open (!). De A.N.W.B. voorzag de gevaarlijke bochten op die wegen van waarschuwings- en aanwijzingsborden. Verder werden borden opgesteld met de aankomst- en vertrekuren van de boten naar Gouda en Alphen.

Van verschillende zijden ondervond men belangeloze medewerking: tuinvazen afgestaan door de Goudse plateelfabriek en Brouwer, Leiderdorp, twee piano's voor het restaurant van C. C. Bender, de inrichting en meubilering van de ontvangsalon van diverse zijden. De Ned. Mij. voor Centrale Verwarming te Amsterdam zorgde gratis voor de verwarming van de gehele tentoonstelling en het restaurant.

Zijne Heiligheid de Paus had gedispenseerd in de vasten- en onthoudingsweek op 5 april, voor allen, die bij de opening van de tentoonstelling op die dag in Boskoop zouden zijn.

De tentoonstelling werd geopend door Z.K.H. Prins Hendrik der Nederlanden, waarbij ook tegenwoordig was de Minister van Landbouw, Handel en Nijverheid. De minister zeide in een rede dat de Regering het tot stand gebrachte werk van zo grote waarde achtte, dat zij openlijk van haar grote belangstelling blijk kon geven, gewaagde ook van de betekenis van Boskoop op cultuur-technisch gebied, waar op slechts 600 ha oppervlakte 6000 personen wonen, 7000 op dat kleine complex met vollegrondsgewassen arbeiden en toch een flink bestaan vinden.

Kort daarop arriveerde H.M. Koningin Wilhelmina op de tentoonstelling. Het bestuur van de Pom. Vereeniging bood des avonds de juryleden, vertegenwoordigers van de pers enz. in Hotel Klaassen een schitterend diner aan, in totaal 120 couverts. Aan dit diner zaten de Minister van Binnenlandse zaken, Heemskerk en van Landbouw, Talma aan; tafelpresident was P. M. Koster, die in vier talen een welkomstwoord uitsprak. Minister Heemskerk hield een speech in het Frans, minister Talma een in vier talen, de voorzitter van de jury, De Marez Oyens sprak eveneens in het Frans, alles ten gerieve van de buitenlandse juryleden.

Na afloop van het diner begaf het gezelschap zich naar de schitterend elektrisch verlichte tentoonstelling (de stroom werd opgewekt door een aggregaat, Boskoop was nog niet aangesloten aan het elektrisch net).

Daar Boskoop als dorp niets aan de gasten te bieden had, organiseerde men een bezoek aan de beroemde Crabethglazen te Gouda en aan de havenwerken en de Holland-Amerika lijn te Rotterdam. Daar werd het gezelschap op de Rijndam verwelkomd door de directie, de heren Jhr. J. G. en O. Reuchlin. De boot werd bezichtigd, vooral de stuurinrichting en de ‚Marconi-inrichting‘ waren interessant, er werd een diner aangeboden, door de directie geopend met een speech in het Frans.

Meer dan 60.000 bezoekers trok deze tentoonstelling, alleen op 2e Paasdag al 13000, en dat in een zeer moeilijk bereikbaar Boskoop, met smalle toegangswegen met brede sloten er naast, zonder treinverbinding, terwijl de autobus nog niet bestond.

Tal van prominente persoonlijkheden bezochten deze tentoonstelling: de Koninklijke Familie en bijna alle leden van de hofhouding, Zijne Keizerlijke Hoogheid Aartshertog Frans Ferdinand van Oostenrijk en zijn gemalin H.K.H. Hertogin von Hohenberg, H.M. de Koningin-moeder en de Hertogin van Albany met gevolg, de Mexicaanse Gezant Gamboa, onder leiding van Jhr. Zur Mühlen, leden van de Franse, Japanse en Engelse Legaties, de minister van Koloniën de Waal Malefijt, de oud-minister van Marine Jhr. Roëll, de

oud-Gouverneur-Generaal van Ned. Oost-Indië, Jhr. Van Wijk, de Directeur-Generaal van de Landbouw enz.

Waaraan was het enorme succes van deze tentoonstelling te danken? Omdat een bloemententoonstelling van deze omvang en in die stijl gearrangeerd en opgebouwd in die tijd, werkelijk een unicum en een nouveauté was.

Het weer was in die dagen erg slecht. Claassen schrijft: 'Een diepe impressie maakte op alle bezoekers: die tegenstelling van de onbeschrijfelijk teere bloemenweelde en zachte warmte hierbinnen, met de ruwe harde wind daarbuiten'.

Het Restaurant maakte goede zaken, evenals de champagne bar, waar veel bezoekers, ook Boskopers die het betalen konden, gezelligheid vonden.

Voor ons, jongeren was het te duur, maar wij zochten een plaatsje in het café naast de bar, van waaruit wij wel eens een dure fles toegestopt kregen van de vader van een onzer vrienden.

Ten slotte is deze tentoonstelling een van de mooiste herinneringen uit de jonge jaren van mij en mijn Boskoopse tijdgenoten.

De ontvangsten van deze onderneming bedroegen ruim f 37000,— en de uitgaven ruim f 26000,—. Het grootste deel van het batig saldo, f 8000,—, werd enige jaren later beschikbaar gesteld als bijdrage tot de aanleg van een spoorlijn Gouda-Boskoop-Alphen.

Ter gelegenheid van dit vijftig-jarig jubileum der vereniging schreef P. A. Ottolander een Gedenkboek, dat door de vereniging uitgegeven werd.

In dit aardige boekje schrijft Ottolander, dat de arbeiders vroeger te Boskoop in zeer slechte omstandigheden leefden en zich met kermis aan drank te buiten gingen.

Deze door latere schrijvers overgenomen beschrijving is een onjuiste voorstelling van zaken, die wij niet willen nalaten te corrigeren.

Volgens ons onderzoek hadden de Boskoopse arbeiders het hier beslist niet slechter dan elders in hetzelfde tijdvak, integendeel. En het drankmisbruik was vroeger overal veel groter dan nu, zie wat A. Koster Mz. in 1886 hierover schrijft.

In de tegenwoordige tijd noemt men de arbeidsverhoudingen uit de tijd van P. A. Ottolander weer slecht.

GROTE ROZENTENTONSTELLING IN 1913

Aangemoedigd door het grote succes van de tentoonstelling in 1911, vatte de Ver. Boom- en Plantenbeurs het plan op in 1913, ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Koninkrijk der Nederlanden een rozententoonstelling te organiseren. Dat zouden in hoofdzaak geen afgesneden rozen, doch in pot gekweekte bloeiende rozenstruiken zijn.

Voor dit doel had een aantal rozenkwekers het jaar tevoren rozenstek van de rugosa onderlaag in potten gestekt en geoculeerd.

Ofschoon het bestuur onder leiding van voorzitter Adr. Bijland in het begin zelf de organisatie op zich wilde nemen, besloot men toch wijselijk J. H. van Nes als organisator uit te nodigen, een man van brede opvatting en ervaring, opgedaan bij de succesvolle show in 1911.

Eerste voorzitter werd J. W. de Ruyter en arrangeur van de tentoonstelling B. B. C. Felix. De tentoonstelling werd op hetzelfde sportterrein en ongeveer op dezelfde wijze als in 1911 opgebouwd, met het sportgebouw als ingebouwd restaurant, waar een strijke speelde en een apart paviljoen voor de ontvangst van vorstelijke en prominente personen. De Pomologische Vereeniging schonk f 500,— en tekende voor f 500,— in het reservefonds, dat f 50.000,— groot werd. De opening vond plaats op 9 juli door de Minister van Landbouw, Handel en Nijverheid Z. Exc. A. S. Talma, de openingsrede werd door voorzitter J. W. de Ruyter uitgesproken. De tweede dag, op 10 juli werd de tentoonstelling bezocht door H.M. Koningin Wilhelmina en Z.K.H. Prins Hendrik, die na ontvangst in het paviljoen rondgeleid werden door J. H. van Nes en J. W. de Ruyter.

Na de eerste rondgang was Hare Majesteit zo verrukt, dat zij nog een keer wenste rond te gaan.

Er waren zeer mooie inzendingen, wij herinneren ons een groot perk rozen Lady Hillingdon vóór het restaurant, klimrozen aan pergola's en klimrozen op hoog- en halfstam, waarvan de takken dikwijls in bol- of parapluvorm gebonden waren. Het was een cultuur-technische prestatie van de eerste rang om zoveel in pot gekweekte rozen van prima kwaliteit ten toon te stellen en een demonstratie van de goede hoedanigheden van de Rosa Rugosa onderlaag.

Men had weer een internationale jury, die, behoudens in het Nederlands, in de drie moderne talen toegesproken werd door P. M. Koster.

Op 17 juli werd in de tentoonstelling een avondconcert gehouden door Arnold Spoels vocaal ensemble. Op 23 juli sloot de show.

Het totaal aantal bezoekers was 65.000, waardoor een financieel gunstig resultaat bereikt werd.

Het aantal te Boskoop gekweekte rozen.

Bij deze gelegenheid werd op initiatief van burgemeester Grootenhuis door de directeur der Rijkstuinbouwschool C. H. Claassen, geassisteerd door tien kwekers, een kaart van Boskoop en omgeving gemaakt, waarop alle kwekerijen aangegeven waren. Bij die kartering constateerde men dat toen te Boskoop 140 hectaren met rozen bekleekt werden, 120.000 stuks per hectare, met een totaal van 16.800.000 stuks. Aan het diner van de jury vertelde Jhr. J. L. Mock, voorzitter van de rozenvereniging Nos Jungunt rosae, dat in Nederland buiten Boskoop maar drie miljoen rozen gekweekt werden.

1 Augustus 1914

Terwijl de Boskoopse kwekers vreedzaam aan hun werk waren en rozen, seringen, Prunus enz. oculeerden, begonnen op 31 juli in de namiddag plotse-ling de kerkklokken te luiden. Men wist wat dit betekende, de internationale politieke toestand was reeds lang gespannen en dit klokgebeier gaf aan, dat de oorlog uitgebroken was, die de geschiedenis in zou gaan als de Eerste Wereld-oorlog.

De kwekers staakten hun werk, borgen hun oculeermesjes op en iedereen haastte zich 'naar dorp' om de nieuwste aangeplakte bulletins te lezen.

Toen was dit de enige manier om het nieuws onverwijld ter kennis van de bevolking te brengen; radio bestond nog niet. De dienstplichtige mannen lazen uit de bulletins, dat zij de volgende morgen, zaterdag 1 augustus, per eerste gelegenheid naar hun garnizoensplaats moesten vertrekken.

Duitsland en Oostenrijk-Hongarije waren in oorlog met Frankrijk, Engeland en Rusland en reeds in de eerste dagen begonnen de Duitse troepen België onder de voet te lopen. Ieder ogenblik verwachtte men dat Nederland eenzelfde lot zou treffen, maar gelukkig werd onze neutraliteit niet geschonden.

Voor Boskoop was de welvaartsperiode afgelopen. De export op Engeland, Frankrijk en Duitsland kwam geheel stil te liggen en de overige landen beperkten hun plantenimport. De Verenigde Staten van Noord-Amerika waren de enige grote afnemer van Boskoop, die nog niet weggefallen was. Amerika bemerkte als apart werelddeel in het begin economisch nog weinig van de oorlog, de boten van de Holland-Amerika Lijn en de gehele koopvaart bleven varen en de talrijke Amerikaanse orders konden verzonden worden. De reizigers konden in het voorjaar van 1915 nog op reis naar Amerika om hun orders te boeken.

Het feit, dat de andere grote landen als afnemers uitgevallen waren en de kleinere minder kochten, was oorzaak dat het aantal handelaren op Amerika zich uitbreidde en er in 1916 nieuwe reizigers heen trokken om orders te boeken. Al met al was er in Boskoop voor het verzendseizoen 1916-17 een groot aantal orders uit te voeren.

Begin januari 1917 begonnen de Boskoopse exporteurs zo vlug mogelijk hun orders voor Amerika te pakken, want de Holland-Amerika Lijn had haar grootste schip, de Nieuw Amsterdam, voor de verscheping van de Boskoopse export ter beschikking gesteld. Duizenden kisten planten werden aangeleverd, in het laatst nog met veel overlast van ijs en hal, want eind januari viel een strenge vorst in. De firma F. J. Grootendorst & Zn o.a. moest met 12 man hun vletbok met kisten door het ijs scheuren om de overscheping Lege Slop te kunnen bereiken.

De kisten waren volgepakt uitsluitend met echt Boskoopse artikelen: Rhodo-

dendrons, Azalea's, Coniferen, Buxus in flinke maten met kluiten, rozen en heesters.

Het zou met deze enorme verschepping van Boskoopse planten slecht aflopen.

HET DRAMA VAN DE NIEUW-AMSTERDAM

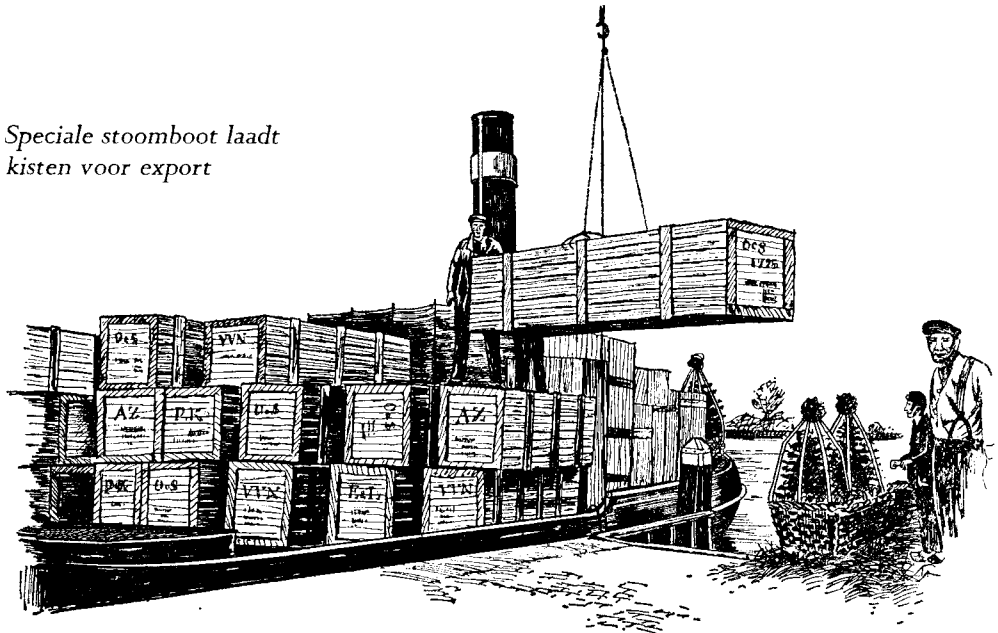
Terwijl President Wilson van de V.S. v. Amerika herhaalde pogingen tot bemiddeling aanwendde en vredesvoorstellen aan de oorlogvoerende mogendheden gedaan had, ging daarentegen Duitsland tot scherpere oorlogvoering op zee over.

Op 1 februari 1917 kondigde Duitsland de verscherpte duikbootoorlog af, wat betekende, dat alle koopvaardij schepen in de door hen tot versperd gebied verklaarde zeeën zonder voorafgaande waarschuwing getorpedeerd zouden worden. Het bevel van de Duitse admiraal werd stipt en op afschuwelijke wijze door zijn duikbootkapiteins uitgevoerd.

Nu was bij President Wilson de maat vol en in april van dat jaar verklaarde Amerika aan Duitsland de oorlog.

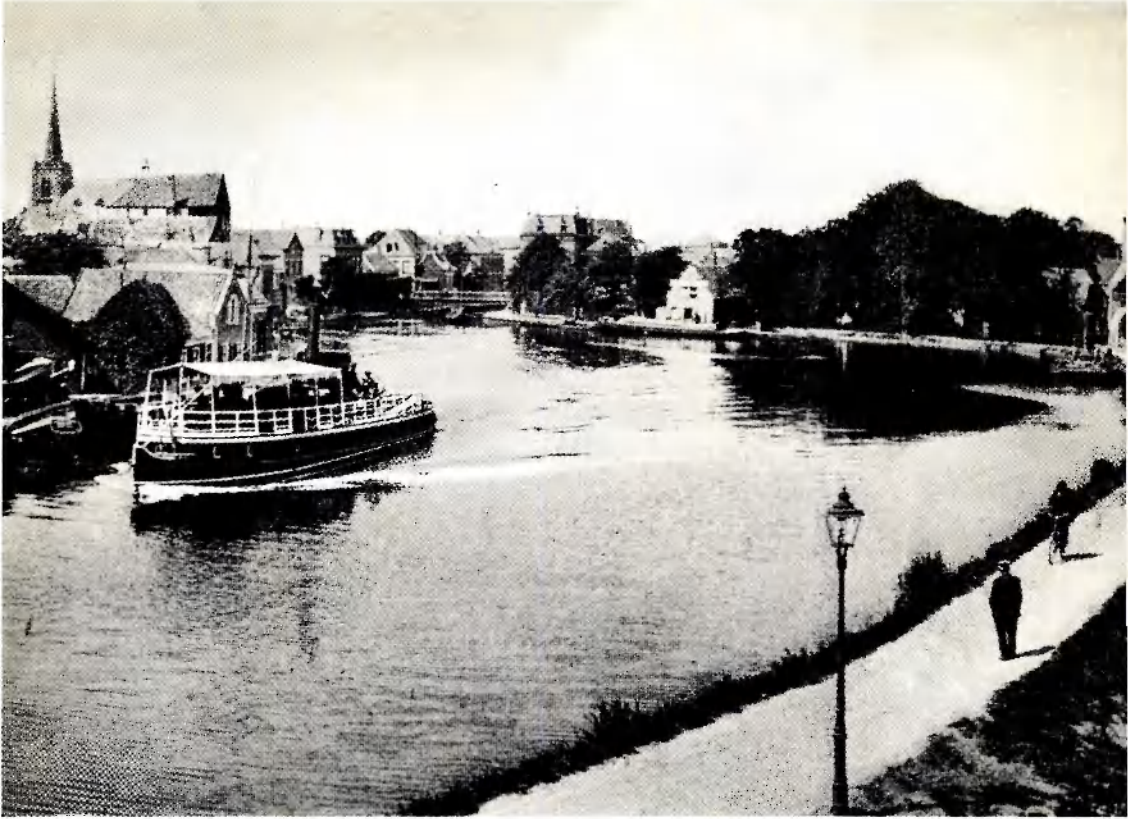
De Nieuw-Amsterdam was juist uitgevaren, toen de verscherpte duikbootoorlog ingezet was. Toen het schip reeds in volle zee was, besloot de kapitein naar Rotterdam terug te stomen. Na ongeveer 4-5 dagen kregen de Boskoopse exporteurs met de zaterdagpost bericht van hun Rotterdamse expediteurs Salomons & Stevens, J. T. Vervloet & Co en Wanbersie & Co, dat de Nieuw-Amsterdam in de Rotterdamse haven teruggekeerd was. De lading werd opgeslagen en de directie van de H. A. Lijn beschouwde Rotterdam als noodhaven, weshalve er aan de afzenders geen kisten teruggegeven werden.

Speciale stoomboot laadt kisten voor export

Grote tentoonstelling 1911

Boskoop gezien van de korenmolen in Den Ham 1910

Biezen omstreeks 1900

Eerste Picea pungens glauca Kosteri ca. 1900

Hotel Klaassen, gesloopt in 1944

De Vereniging van Handelaren op Amerika kwam in vergadering bijeen om de toestand te bespreken, men ging bij de H. A. Lijn zijn belangen bepleiten. Er verscheen een lichtpunt, de rederij had van de Duitse regering toestemming gekregen tot vrije vaart voor het stoomschip Maartensdijk en nog 7 kleine schepen. De Boskoopse kisten werden nu overgeladen in de Maartensdijk voor vertrek naar New York.

De schepen waren nauwelijks in volle zee, of zes van de zeven kleine vrachtschepen werden in de grond geboord. Dit was voor de Ned. Regering aanleiding te gelasten dat de Maartensdijk naar Rotterdam terug moest komen.

De kisten werden aldaar uitgeladen en de Boskoopse exporteurs kregen bericht, dat zij binnen tweemaal 24 uur het totale bedrag aan vracht naar New-York hadden te betalen, eer de rederij de kisten af zou geven.

De Boskopers haastten zich niet met betalen en nu werden door de Ver. van Handelaren op Amerika talloze vergaderingen gehouden, onder leiding van de voorzitter P. M. Koster en besprekingen met de Holland-Amerika lijn en de assuradeurs, Ulrici & Co te Amsterdam, waar het allergrootste deel van de verzekering ondergebracht was. De Boskopers eisten natuurlijk volledige schadevergoeding, maar gezien het grote bedrag van de schade waren assuradeurs zeer lastig, het was ook geen firma die de zaken coulant placht af te wikkelen.

De directie van de H.A. Lijn, die al die kisten graag kwijt wilde, nam voorlopig genoegen met betaling van een derde deel van de vracht.

Men werd het niet met assuradeurs eens, omdat in de polis met een dergelijk uitzonderlijk geval van schade geen rekening gehouden was. Intussen bleven de kisten in Rotterdam staan, totdat men genoodzaakt was ze eind maart-begin april terug te laten komen naar Boskoop, wilden alle planten niet bederven.

De H.A. Lijn liet twee derde deel van de vracht vallen op conditie, dat men een stuk zou tekenen, waarin men zich verbond alleen met hun lijn te verschepen. Deze bepaling was niet zwaar, er was voorlopig toch geen uitzicht op verzending.

Het slot was, dat alles naar Boskoop terug kwam, dat een groot deel der planten bedorven was, rozen enz. waardeloos om nog reëel te kunnen verkopen, een deel werd tegen lage prijzen aan 'scharrelaars' opgeruimd en wat nog goed was, opgeplant. De opgepote planten waren artikelen speciaal voor Amerika, die later ook weinig waarde hadden.

Met uitzondering van een paar exporteurs, die bij een andere assuradeur meer coulant behandeld werden, kregen allen, na expertise van de teruggekomen planten, slechts een gering bedrag aan schadevergoeding uitgekeerd.

Het is duidelijk, dat het drama van de Nieuw-Amsterdam een der grootste financiële klappen was, die ooit aan de Boskoopse plantenexport toegebracht werd.

HET STEUNCOMITE-WERKVERLOF VOOR BOSKOOPSE MILITAIREN

Toen in 1915 het gevaar dat de Duitse legers ons land binnen zouden vallen enigszins geweken was, wendde het bestuur van de vereniging 'Boom- en Plantenbeurs' zich tot de legerleiding, met het verzoek een wekelijks verlof van 3 dagen voor alle onder de wapenen zijnde Boskoopse boomkwekers toe te staan.

Het motief voor dit verzoek was, de meerjarige culturen, waaruit de Boskoopse kwekerijen bestaan, goed in stand te kunnen houden.

Dit verzoek werd tot grote vreugde van vele jonge boomkwekers, ingewilligd. Maar het wekte misnoegen bij hun lotgenoten in de legerplaatsen, niet alleen, omdat die Boskopers zo bevoorrecht waren, maar ook, omdat deze nog extra menagegeld bij hun soldij ontvingen als vergoeding voor de maaltijden, die zij niet in hun garnizoen gebruikten.

Intussen werden de exportmogelijkheden voor de Boskoopse kwekerijproducten steeds slechter: de grootste afnemers, de oorlogvoerende landen Amerika, Engeland en Duitsland waren uitgevallen.

Hierdoor kwamen verschillende kwekers in financiële moeilijkheden. Het was de grote verdienste van J. H. van Nes, de organisator der grote bloementoonstellingen, dat hij in samenwerking met burgemeester V. H. Rutgers tweemaal f 100.000,— wist te verkrijgen van het Koninklijk Nationaal Steuncomité 1914 en van de Ned. Overzee Trust Mij. (N.O.T.) om de meest noodlijdende kwekers te steunen.

Er werd te Boskoop een comité opgericht voor afkoop van planten, onder administratie van D. M. van Gelderen. Ten einde de middelen nog te vergroten trachtte men de afgekochte planten tegen zeer matige prijzen bij instellingen in Nederland te plaatsen, die anders niet als kopers in aanmerking zouden komen. De leiding van deze verkoop had B. P. J. Tromp.

De naam van dit comité was 'Comité tot hulp aan kwekers', kortweg genoemd het Steuncomité. Kwekers die door oorlogsomstandigheden in moeilijkheden waren geraakt, konden aan dit comité hun leverbare gewassen verkopen. De bedoeling was ook, dat men op deze wijze in de kwekerijen plaats zou maken voor nieuwe aanplant van pootgoed. Als maatstaf nam men aan een inkoopbedrag van f 4,20, f 5,60 en f 7,- per are, hetgeen toen ongeveer de helft van de normale prijzen was. Kwekers, die nog bevredigende verkoopresultaten hadden en zij, die vóór de oorlog geen normaal renderende kwekerij hadden, waren van deze afkoop uitgesloten.

Op deze wijze hoopte men tal van grote Buxus, Coniferen, Rhododendrons, enz. op te ruimen om plaats te maken voor jong goed en de kwekerijen intact te houden tot de oorlog afgelopen zou zijn en de export zijn vroegere omvang zou herkrijgen.

KREDIETVERLENING

Met het doel aan kwekers kredieten te verschaffen werd in 1915, mede op aandringen van de Nederlandse Tuinbouwraad, het 'Tuinbouwwaarborgfonds' gesticht. Tot maart 1918 werd door Boskoopse kwekers hiervan gebruik gemaakt, voor een totaal bedrag van f 60.000,—

Terwijl er in 1915 nog wat plantenexport was naar Engeland en Duitsland, was dit in 1916 geheel afgelopen en toen in het vroege voorjaar van 1917 het stoomschip 'Nieuw Amsterdam' met kisten bestemd voor Amerika in Rotterdam terugkwam, was de nood wel zeer hoog gestegen.

Zwitserland en de Skandinavische landen waren vrijwel de enig overgebleven exportgebieden.

Het oorlogvoerende Duitsland kreeg voedselnood en werd daardoor voor Nederland een goede afnemer van gedroogde en gezouten groenten.

Geen wonder, dat vele kleine kwekers in Boskoop in plaats van planten, groenten en vooral bonen gingen telen; pronkbonen als snijbonen waren zeer gevraagd voor de zouterijen. (Zie ook de Boskoopse veiling blz. 301).

In 1917 stelde Duitsland een bepaald importcontingent voor planten in het vooruitzicht, met de conditie dat de betreffende exporteurs ook een kwantum bonen, vers of gezouten, zouden leveren.

Daarom huurden enkele grotere plantenexporteurs op Duitsland percelen weiland, lieten dit scheuren en beplanten met pronkbonen.

Er waren zelfs exporteurs, die een eigen bonenzouterij gingen inrichten. Deze ondernemingen werden een groot fiasco; in november 1918 was de oorlog afgelopen en daarmee de grote vraag naar bonen weggevallen. De vele vaten gezouten snijbonen (van pronkers) waren volkomen onverkoopbaar en waardeloos geworden. Ze werden daarom vernietigd.

De geëxporteerde planten werden met sterk gedevalueerde Marken tegen een koers van 3 à 4 cent betaald en degenen die hun marken op de banken hadden laten staan, in de hoop later een betere koers te kunnen ontvangen, zagen hun Duitse valuta in 1921/'23 volkomen waardeloos worden. Dit was de beruchte tijd, dat men in Duitsland als betaalmiddel bankbiljetten in de grootte van miljarden en biljoenen marken in omloop bracht.

Tot overmaat van ramp ging U.S.A. op 1 juni 1919 de Plant Quarantine Act 37 volledig toepassen, waardoor de gehele invoer van planten, behalve vruchtboom- en rozenonderlagen, verboden werd. In plaats van een herkegen volledige export had Boskoop in de eerste 4-5 jaren na de oorlog slechts Engeland, Zwitserland en Skandinavië voor de export overgehouden.

Onder invloed van deze omstandigheden betoogde F. R. Rutgers in de Economisch-Statistische Berichten van 14 juli 1920, dat het verlenen van kredieten aan boomkwekers ongemotiveerd was, daar de toekomst van de boomkwekerij in het verarmde Europa stond of viel met de uitvoer naar de U.S.A.

In deze tijd verscheen in het dagblad 'De Telegraaf' een karikatuur van de Boskoopse boomkweker, tot grote verontwaardiging van Boskoop, afgebeeld als een zielige landman, slecht gekleed, met klompen aan en een oude versleten pet op het hoofd.

Maar Ir. C. Ph. Moerlands, rijkstuinbouwconsulent te Boskoop en directeur van de Rijkstuinbouwschool, voerde aan, dat de handel op Engeland en Scandinavië voor uitbreiding vatbaar was en de bedrijven zich aan de gewijzigde omstandigheden zouden kunnen aanpassen.

De Regering bleef gelukkig haar vertrouwen in de toekomst van de boomkwekerij behouden en op verzoek van de Nederlandse Tuinbouwraad en met medewerking van enige kamerleden, verhoogde de Regering de Staatsbegroting met f 250.000,—, ten einde hulpbehoevende boomkwekers en tuinders aan kredieten te helpen.

Van dit krediet ontving Boskoop een voorschot van f 208.510,35, verdeeld over 46 voorschotnemers, in de periode van midden 1920 tot eind 1921. De Staatsgarantie voor deze leningen bedroeg 90%, voor de overige 10% was in de regel wel een borgstelling van derden te vinden.

De schade op deze leningen bedroeg bij liquidatie in 1930 ten aanzien van Boskoop f 59.567,09 of 32%. Dit was aanzienlijk gunstiger dan in het boomkwekerscentrum Oudenbosch, waar het totale bedrag aan voorschotten f 321.922,09 beliep, met een schade van 81%.

DE AUTOBUS VERLOST BOSKOOP UIT ZIJN ISOLEMENT

Begin 1915 waagde een vooruitstrevende Boskoper, de heer K. van der Willik, timmerman en begrafenisondernemer, het een particuliere autobusonderneming te stichten onder de naam 'Vooruit'. Hij kocht een autobus merk Spijker-Saurer, gebouwd bij Trompenburg in Amsterdam. De 4300 kilo wegende wagen had een 30 pk. motor, die een snelheid van 22 tot 25 km per uur kon ontwikkelen.

Er was plaats voor 20 personen binnen in de bus en 12 boven op de imperiaal. Op donderdag 25 maart werd een proefrit gemaakt naar Leiden, welke afstand zonder stoornis in 55 minuten afgelegd werd. Dat was een belangrijke verbetering, want de reis per boot, voordien de enige gelegenheid, duurde 2½ uur.

De chauffeur-monteur heette Davidson en conducteur was J. W. Verheul. Er werd een driemaal daagse dienst ingesteld Boskoop-Leiden-Alphen-Bodegraven-Gouda-Boskoop en omgekeerd. Het was de eerste autobus in de wijde omgeving en de derde in geheel Nederland!

In Reeuwijk had een ontmoeting plaats met de paardetram Gouda-Bodegraven, oude en nieuwe tijd. Evenals voor wijlen Absalom op zijn muilezel, vormden de laaghangende boomtakken een gevaar voor de passagiers op de imperiaal, daarom had de conducteur een oude sabel bij de hand, om zo nodig de takken

te snoeien. De bestuurder van bovengenoemde tram bracht zo'n afgeslagen tak bij de burgemeester van Bodegraven, met de bedoeling de Boskoper een bekeuring te bezorgen. Waarschijnlijk jaloezie en broodnijd.

In de meeste gemeenten was de maximum snelheid 15 km, ook in Boskoop, maar door toedoen van het gemeenteraadslid dokter van der Tak, zelf bezitter van een auto, werd op 18 februari 1916 op de wegen Reijerskoop en Zijde bij uitzondering een snelheid van 20 km toegestaan.

De smalle en slechte wegen gaven moeilijkheden bij het passeren en inhalen van andere voertuigen. Dikwijls wilden de boeren, vooral op de Gemeeneweg, niet uitwijken, zij haatten dit nieuwe snelle voertuig, dat het vee onrustig maakte. De melkproduktie gaat daardoor achteruit en de paarden worden schichtig, zo beweerden zij.

De wagen met massieve banden en ketting-overbrenging op de achterwielen maakte zoveel lawaai, dat men bij stil weer de autobus 3-4 kilometer ver kon horen aankomen.

Wat het vervoer betreft was de onderneming een succes, maar de kosten waren hoog, vooral de snel slijtende banden en kettingen waren bij vernieuwing in die oorlogsdagen moeilijk te krijgen en duur.

Elke laatste vrijdag in de maand stond de dienst stil, wegens het nazien van de motor en 's winters werd, wegens de gevaarlijke wegen, ook niet gereden.

Door benzinegebrek stond het bedrijf in de laatste oorlogsjaren geheel stil. Pas op 14 juli 1919 werd de dienst weer hervat, doch op 9 oktober 1920 voor goed stopgezet en de wagen verkocht naar Friesland. Dit was het einde van de eerste autobusdienst in Boskoop.

Ofschoon de wagen verre van bedrijfszeker was en het kon gebeuren, dat men van halverwege Leiden af moest lopen, omdat de motor weigerde of er wat anders haperde, was het toch een uitkomst voor de Boskoopse burgerij.

Wegens het 'voorwereldlijk' type van deze autobus, een der allereerste in ons land, meenden wij hier wat extra aandacht aan te moeten schenken.

Na het verdwijnen van de 'Vooruit' verschenen spoedig nieuwe bussen in Boskoop. Met de ervaringen van van der Willik deden anderen hun voordeel. Omstreeks 1920 begonnen de Gebr. Buitelaar uit Waddinxveen een busdienst Boskoop-Rotterdam.

En op zekere dag zag men Jan Kok, rijwielhandelaar en -hersteller in de Nieuwstraat, een ijzeren raamwerk op het chassis van een Ford T smeden. Op onze vraag wat dat worden moest, was het antwoord: 'een autobus; in Waddinxveen wordt er een kast opgebouwd'. Deze kleine bus, met banken aan weerszijden langs de wand, werd de tweede vaste dienst op Leiden.

Een conducteur was niet meer nodig, de chauffeur verkocht de kaartjes. De dienst liep zo best dat Kok er eerst één, wat later twee concurrenten bij kreeg, maar daarna waren de heren zo verstandig te gaan samenwerken, onder de

naam 'Trio'. Spoedig kwamen nog twee ondernemers op Gouda rijden, een via Reeuwijk en een via Waddinxveen.

De stoomboten naar Gouda en Leiden hadden wat het passagiersvervoer betreft hun tijd gehad en bleven voor het vrachtvervoer nog tot 1934, de opening van de spoorweg, varen.

Nu beheerst de onderneming 'Citosa' (N.S.) het gehele busverkeer en kan men elk uur van de dag van Boskoop heen en terug naar Leiden, Den Haag, Rotterdam, Alphen en Gouda. Naar Gouda gaat bovendien nog een particuliere onderneming elk uur, via Reeuwijk.

BOND VAN PLANTENHANDELAREN WORDT OPGERICHT

Tijdens de economische moeilijkheden in de oorlogsjaren voelden de Boskoopse plantenexporteurs de noodzaak zich aaneen te sluiten. Het initiatief hiertoe werd genomen door P. M. Koster, eigenaar der firma Koster & Co., vóór de oorlog een der grootste exporteurs op Amerika.

Na besprekingen met de drie verenigingen van handelaren op Amerika, Engeland en Duitsland, werden deze ontbonden en werd op 9 augustus 1919 de Bond van Plantenhandelaren opgericht.

De eerste voorzitter was P. M. Koster, het was op zijn initiatief, dat het kantoor van de nieuw opgerichte bond niet in Boskoop, doch in Den Haag gevestigd werd.

Als secretaris en leider van het kantoor werd een jonge jurist aangetrokken: Mr. W. F. Wery, die toen werkzaam was op een der kantoren voor voedsel-distributie in Den Haag.

Het was van het Bondsbestuur goed gezien het kantoor in Den Haag te vestigen, de secretaris had daar gemakkelijker en spoediger contact met de diverse regeringsinstanties dan in Boskoop.

Men moet niet vergeten dat in 1917 Boskoop zeer geïsoleerd lag, het was niet aangesloten aan het spoorwegnet, autobussen bestonden nog niet, de „Vooruit" niet meegerekend en de personenauto was kostbaar.

In en na de eerste wereldoorlog begonnen verschillende landen moeilijkheden voor plantenimport te veroorzaken, daarom moest de secretaris talloze keren bezoeken afleggen bij diverse regeringsinstanties.

De Bond werd verdeeld in de groepen: Amerika en Canada, Duitsland en de Centrale landen, Skandinavische landen, en Zwitserland, elke groep met een eigen bestuur. De voorzitters dezer groepen plus één lid van elke groep vormden het Hoofdbestuur van de Bond, terwijl de voorzitter van het Hoofdbestuur door de algemene ledenvergadering gekozen werd.

De contributie werd vastgesteld op een jaarlijkse grondsom van f 25,— plus $\frac{1}{2}\%$ van de omzet van elk lid, tot een maximum van f 500,—. Vervolg Bond van Plantenhandelaren zie bladz. 244/246 enz.

De export door middel van auctie, genaamd 'partoet'.

Een der eerste activiteiten van de Bond was te trachten een einde te maken aan het 'partoeten', het verzenden van gewassen naar aucties in het buitenland. Door het partoeten kwamen de produkten direct in handen van het buitenlandse publiek, dat tegen aanmerkelijk lagere prijzen kopen kon, doordat de buitenlandse kweker-importeur uitgeschakeld werd. De Boskoopse exporteurs zagen deze auctie-zendingen welke hun klanten benadeelden, ook niet gaarne. Dit partoeten werd meest door kleine kwekers bedreven, die hiermede dikwijls een aardige bijverdienste behaalden, zonder te reizen of op andere manier afnemers te zoeken. Op enige uitzonderingen na was dit partoeten zeer zeker geen geknoei van de zijde der kwekers. Zij vulden hun kisten met een grote sortering rozen en heesters enz., wel niet altijd eerste, maar toch goede kwaliteit, pakten de wortels en kluiten netjes in en voorzagen elke plant van een etiket, een houten spaan. De auctioneers in Engeland hadden in de loop der jaren ook weer een aantal vaste kopers gekregen.

Begrijpelijk, dat zich een grote strijd tussen partoeters en bona-fide exporteurs ontwikkelde, die tot uiting kwam door ingezonden stukken in het 'Boskoops Advertentieblad'.

De buitenlandse afnemers in de landen waar gepartoet werd, begonnen zich te roeren en dreigden stappen bij hun regering te doen om een invoerverbod op planten te verkrijgen.

Daar de Boskoopse export toch al zwaar getroffen was door het invoerverbod voor planten in de U.S.A., hadden de exporteurs voldoende argumenten aan hun zijde en wonnen de strijd, toen op 24 december 1919 Nederland een uitvoerverbod voor boomkwekerijprodukten afkondigde.

De exporteurs kregen natuurlijk dispensatie op dit uitvoerverbod, aan de partoeters werd die geweigerd, aan het zenden van planten op auctie naar Engeland en ook Duitsland en Kopenhagen, waar een klein deel heen ging, was voorgoed een einde gemaakt.

DE BOSKOOPSE TUINBOUWCENTRALE

In de jaren 1917-1919 stelde men pogingen in het werk samenwerking te verkrijgen tussen de handelaren, verenigd in de pas opgerichte Bond van Plantenhandelaren en de kwekers, die toen nog allen één organisatie hadden: de Vereeniging Boom- en Plantenbeurs.

Het waren vooral de heren J. Dijkhuis, exporteur en Adrs. van Gemeren, kweker, die hiervan werk maakten. Het resultaat was, dat men een gemeenschappelijke commissie in het leven riep, onder de naam 'Boskoopsche Tuinbouw Centrale'.

Deze Centrale zou gemeenschappelijke belangen behartigen, o.a. prijzen vaststellen, een scheidsgerecht oprichten en verkoopcondities opmaken. Van

het eerste is nooit iets op papier gekomen, de tijd was er nog niet rijp voor. Een scheidsgerecht werd opgericht en 'Boskoopsche Algemeene Verkoopcondities' opgemaakt, voor het eerst op 30 september 1917 en gewijzigd op 1 september 1919, die in het Boskoopsch Nieuws- en Advertentieblad van 10 september gepubliceerd werden.

Het eerste artikel luidt: de koop en verkoop kan geschieden: a. van een bepaald aangewezen artikel, b. naar een vastgesteld aantal, c. op qualiteit, d. bij de partij, e. bij de roes.

De 16 artikelen waaruit deze verkoopcondities bestaan, komen in grote lijnen overeen met de voorwaarden die wij nu hebben.

Artikel 12 was echter zijn tijd vooruit, hierin staat dat najaarsleveringen vóór of op 1 maart betaald moeten worden en dat bij latere betaling $\frac{1}{2}\%$ interest per maand verschuldigd is. Daar de tijd economisch niet gunstig was en vlak na de oorlog niemand over ruim bedrijfskapitaal beschikte, was dit artikel een dode letter; niemand betaalde vóór 1 maart, men wachtte tot 1 juli.

Art. 13 luidt kort en goed: 'Het fooienstelsel wordt afgeschaft'. Ook dit artikel kwam pas na de 2e wereldoorlog tot uitvoering.

Echter niet algemeen en nóg zijn er die fooien geven en aannemen. Dit is de eerste ons bekende officiële samenwerking op economisch gebied tussen handelaren en kwekers aan land.

DE PLANTENEXPORT NA 1918

De eerste wereldoorlog was afgelopen, doch de Boskoopse plantenexport kwam maar langzaam op gang.

Engeland liet de import van planten weer toe en ontwikkelde zich in de periode vlak na de oorlog tot de beste afnemer. De Engelse boomkwekerij had gedurende de oorlogsjaren bijna stil gelegen, omdat de boomkwekers gedwongen waren voedingsmiddelen te kweken. De vraag naar siergewassen herstelde zich daar en de kwekers moesten dus hun voorraad door middel van import aanvullen.

De Donau-monarchie, Oostenrijk-Hongarije, was uiteengevallen, de nieuwe staten die hieruit voort gekomen waren: Oostenrijk, Hongarije, Tschecho-Slowakije, Roemenië werden door enkele Boskopers bereisd en bezorgden wat orders voor Boskoop.

Het Duitse keizerrijk was van de kaart en de republiek van Weimar er voor in de plaats gekomen. Men had daar met binnenlandse onlusten te kampen, opstanden en relletjes van de 'Spartakisten' (communisten), die hun oorsprong vonden in het in 1917 communistisch geworden Rusland.

De nog jonge Bond van Plantenhandelaren beijverde zich vooral voor het herstel van het vroegere grote afzetgebied Duitsland en had in zoverre succes, dat een behoorlijk bedrag invoercontingent voor planten gegeven werd.

Dit kwam tot uiting in de totale omzet van de leden van de Bond, die van f 1.961.000,— in 1919/'20 steeg tot f 3.143.000,— in 1920-1921.

Helaas zou dit bedrag niet voor 100% binnenkomen, wegens de voortschrijdende devaluatie van de Duitse mark en in 1921/'22 was het totale uitvoercijfer weer f 1.971.000,—. De Duitse Bondsrepubliek had grote moeite zich van de oorlog te herstellen, het liep volkomen mis met de financiën en de koers van de mark zakte in tot een belachelijk laag peil, er waren bankbiljetten met cijfers van biljoenen marken.

De verliezen van de voornaamste handelaren op Duitsland waren niet gering en de export naar dat land was weer afgebroken. Er waren echter exporteurs, die tegen de zeer laag genoteerde markten in Duitsland planten kochten, vooral vruchtboomonderlagen en *rosa canina*, om ze elders weer met winst te verkopen.

Zwitserland en de Skandinavische landen, die niet van de oorlog geleden hadden, werden zeer intensief door de Boskoopers bereisd, vooral enkele vroegere Amerikaanse handelaren trachtten in die landen een nieuw afzetgebied te vinden.

Dat was echter zeer moeilijk voor hen; zij waren daar niet op ingesteld. Deze heren, die vroeger eerst hun aangename bootreis maakten van 9 à 10 dagen en daarna bij vaste relaties meestal grote orders gingen boeken, konden moeilijk weer in een vreemd afzetgebied gaan pionieren om kleinere orders bijeen te halen.

Van de grote Amerikaanse exporteurs was er bijna niet één aan wie dit gelukte. Zij dreven hun export naar andere landen door middel van reizigers.

Een der grootste handelaren op Amerika, P. M. Koster, firma Koster & Co., zoon van de bekende A. Koster Mzn, gaf het op. Hij liet zijn bezittingen: tuinen met opstand, huizen, kantoor, enz., vooraan noordelijk van de Laag Boskoopse weg gelegen, publiek verkopen en emigreerde naar de U.S.A.

In samenwerking met Seabrook, groententeelt en conservenfabriek te Bridgetown, N. J., stichtte hij een nieuwe boomkwekerij, onder zijn oude firmanaam Koster & Co. Deze kwekerij bestaat heden ten dage onder dezelfde naam nog, maar P. M. Koster bleef niet lang directeur, de aanloopkosten waren naar de mening van Seabrook te hoog.

KLEINERE BOSKOOPSE TENTOONSTELLINGEN

1921. *Boskoopse bloemententoonstelling in Gouda*

Onder leiding van de tentoonstellingsorganisator J. H. van Straaten van Nes hield men van 22 april tot 2 mei een tentoonstelling in Gouda op het terrein en in de gebouwen van de n.v. Kaashandel 'Gouda', directie van Eijk en Heusdens.

Voorzitter van deze show was de heer IJssel de Schepper, 2e voorzitter de heer van Eijk. Technisch adviseur J. H. van Straaten van Nes.

De tentoonstelling bestond uit Rhododendrons, Azalea's, bloeiende heesters, rozen, alles in bloei getrokken, besloeg een oppervlakte van 3000 m² en de aanleg was in handen van J. J. IJsselstein, Gouda en B.B.C. Felix, Boskoop.

Bij de opening voerden burgemeesters Duval Slothouwer van Boskoop en Mijs van Gouda het woord, ingeleid door de 2e voorzitter Van Eijk.

Op dinsdag 26 april bezochten Koningin Wilhelmina en Prins Hendrik deze tentoonstelling, rondgeleid door de heren IJssel de Schepper en van Straaten van Nes. Het financieel resultaat van deze onderneming is ons niet bekend.

1921. *Rozententoonstelling van de Boom- en Plantenbeurs*

Bovengenoemde vereniging vierde haar 40-jarig jubileum met een rozententoonstelling van 13 tot 18 juli 1921. De tijd was voor Boskoop niet gunstig. Amerika was gesloten en Duitsland als afnemer weggefallen door de ergste geldontwaarding die ooit in West-Europa ontstaan was.

Daarom was deze show van meer bescheiden afmeting dan die in 1913 en werd hij op hetzelfde terrein gehouden als toen, op de plaats waar nu het Raadhuis staat.

Ter opluistering speelde een kleine muziekkapel.

Koningin Wilhelmina schonk een grote en een kleine zilveren medaille en Koningin-Moeder Emma een bronzen.

Voor de vrouwelijke bezoekers had men er een prijsvraag aan verbonden om de mooiste tentoongestelde roos te kiezen.

De meeste stemmen kreeg Hadley, daarop volgden: Ophelia, Mme. Ed. Herriot, Morgenster, Golden Ophelia en Rayon d'Or.

1925. *De Pomologische Vereeniging hield een tentoonstelling*

van oude boeken en gegevens betreffende de Boskoopse boomkwekerij en de tuinbouw.

Men had een zeer belangrijke collectie bijeengebracht van oude boeken over de boomkwekerij, oude in perkament gebonden nummerboeken, oude koopakten, boelhuisboekjes, prijslijsten, boeken en papieren van de Aardbeziëncompagnie enz. Het boekje 'Pieter Brakel of de Gevolgen der Geldzucht', de Nederlandsche Boomgaard enz. waren ook aanwezig. Voor liefhebbers van oud-Boskoop zeer interessant.

Later heeft de vereniging 'Arboricultura' veel van deze dingen, samen met oude gereedschappen en voorwerpen tot een klein museum verzameld, dat op de zolder van het Proefstation bewaard wordt. De chef van de Proeftuin, de heer H. Bosch, houdt met grote liefde toezicht over deze zaken.

1926. *Nationale pioenententoonstelling*

georganiseerd door de Ned. Ver. van Pioenenkwekers en Handelaren te Leiden, van 15 tot 18 juli, in het R.K. Verenigingsgebouw aan de Rozenlaan.

In die tijd werden te Boskoop aanzienlijk meer Pioenen gekweekt dan nu, in 1965. Na een persconferentie om 10 uur werd de tentoonstelling om half drie geopend door de burgemeester van Boskoop, de heer P. A. Colijn.

De Goudse Plateelfabriek 'Zuid-Holland' had voor deze gelegenheid een vijftigtal vazen ontworpen met de Pioen als bloemmotief.

Een strijkje in het café verhoogde de gezelligheid en er was optreden van de chansonniers Tholen en van Lier.

Zilveren medailles waren geschonken door Koningin Wilhelmina, Prins Hendrik en Koningin-Moeder Emma; de tentoonstelling werd op 17 juni gedurende drie uur bezocht door H. M. Koningin Emma.

TERUGKERENDE WELVAART

In het begin van het jaar 1923 maakte de Duitse regering een einde aan de chaos in haar betaalmiddel. De waardeloze marken werden vervangen door de zogenaamde Rentemark, die tegenover onze valuta evenals vroeger een waarde van 60 cents had. Door deze maatregel was het weer mogelijk naar Duitsland te exporteren. Ook andere landen herstelden zich van de wereldoorlog en vooral Zwitserland en Zweden vroegen meer planten.

In de U.S.A. ontwikkelde zich uitsluitend een handel in Rosa Manetti onderlagen, van stek gekweekt, die natuurlijk schoongespoeld moesten worden.

De prijzen van de Boskoopse artikelen stegen, van sommige zeer gevraagde artikelen tot hoogten, die men nog niet gekend had.

In april 1919 hadden de tuinknechts een staking uitgeroepen, die langzaam verliep omdat de patroons niet wilden en ook nog niet konden toegeven.

Die staking was een paar jaren te vroeg gekomen, de produkten waren toen nog laag in prijs, maar na 1923 gingen de lonen vanzelf omhoog, van f 12,— tot f 24,— à f 26,— per week voor gewone arbeiders.

De prijzen van tuinveld stegen van f 8,— à f 12,— per roe, naar gelang van kwaliteit en ligging, tot f 15,— à f 30,—.

De omzet van de leden van de Bond van Plantenhandelaren, die in de jaren 1921 tot 1923 nauwelijks de 2 miljoen kon halen, steeg tot ruim 4 miljoen.

De welvaart kwam tot uiting in de bouw van huizen en grotere villa's; de Julianastraat en Tuinstraat werden afgebouwd.

HET RAADHUIS OP 22 AUGUSTUS 1928 GEOPEND

Op het voormalige sportterrein aan de Zijde, dat door de Gemeente Boskoop aangekocht was, werd in 1927 begonnen met de bouw van het Raadhuis en

Raadhuis Boskoop

het gebouw van de Rotterdamse Bank. De architect van de gebouwen was de gemeente-architect Landman.

De mooie gebrandschilderde ramen in de Raadszaal stellen de vier jaargetijden voor en zijn geschonken door: de meest linkse de Rotterdamse Bank, de middelste twee de Bond van Plantenhandelaren, de rechtse de bankiersfirma T. Goedewaagen & Zonen. Het middenraam, ook een geschenk van de Bond, is een symbolische voorstelling van de Boskoopse plantenexport, met de wapens van de landen waarheen men toen exporteerde.

De drie grote ramen in het trappenhuis zijn een geschenk van de toenmalige grote planter in Banjoewangi, Oost Java, Teun Ottolander, die een oud-Boskoper was en indertijd het bekroonde boek over entmethoden schreef.

Hij had in die tijd in Ned. Oost-Indië bekendheid verworven door zijn veredeling van koffiebomen, werd vermogend en is gedurende enige tijd lid van de Raad van Indië geweest.

In de winter van 1927-'28 verbleef hij na afwezigheid van vijftig jaren, 75 jaren oud, enige maanden met zijn vrouw, een Indonesische, een baboe en een secretaris met diens dochter in Boskoop. Hij was een opmerkelijke figuur: met lange witte baard, in witte kleding, met een lange staf in de hand, als een profeet, zó uit het Oude Testament.

EEN AFDELING VAN DE V.V.V. WORDT OPGERICHT

Daar de verkoop van het Boskoops produkt in 1921 nog niet voldoende was, richtte men het oog op afzet in het binnenland en om de aandacht van tuinliefhebbers op Boskoop te vestigen, werd een afdeling van de Vereniging voor Vreemdelingenverkeer opgericht.

Men stelde een prospectus samen en liet dit in een goed verzorgde omslag in kleurendruk verschijnen onder de titel: 'Gids voor Boskoop'.

Hierin wordt natuurlijk tot een bezoek aan Boskoop uitgenodigd; men geeft een korte beschrijving van de kwekerijen en de bloeitijden van Pioenen, Azalea, Rhododendron, rozen en Clematis; verder wordt gewezen op de proeftuin en op een scheepswerf, die luxe vaartuigen bouwt (Akerboom, nu Haring).

Dan is er de rubriek: 'Hoe bereikt men Boskoop?' en het is interessant te zien, hoe men hier moest komen, in de tijd dat Boskoop niet aan de spoorwegen aangesloten was en de autobus nog nauwelijks bestond.

Men gaf in het prospectus aan, dat de route naar Boskoop voor zeil- en motorjachten zeer aan te bevelen was en dat men ook per automobiel naar hier rijden kon.

Dan waren er de 'salonboten' de Vooruitgang en de Volharding. 'Reisduur' per boot van Gouda p.m. één uur, van Leiden p.m. twee uren. De dienstregelingen van deze boten werden er in opgenomen.

Per fiets is de 'reisduur' vanaf station Alphen een half uur, van Gouda via Reeuwijk een uur, van Rotterdam, Den Haag en Delft 1½ uur en van Utrecht 2 uur. Hieruit ziet men welk een belangrijke rol de fiets in die tijd als vervoermiddel vervulde.

Verder bevatte het blaadje enige bladzijden met advertenties, tot dekking van de kosten. De uitgave van het prospectus had werkelijk resultaat, in hoofdzaak door het bezoek van stadsmensen in kleine reisgezelschappen, per boot of per fiets, mensen die echter geen tuin bezaten.

Daar de vrije zaterdagmiddag er nog niet was, bezochten deze mensen Boskoop op zondag. Schrijver dezes, een der jongste leden van de V.V.V. zijnde, heeft vele malen als rondleider (onbezoldigd) zijn zondagnamiddag voor dit goede doel opgeofferd. Ook vragen op tuinbouwgebied moest hij beantwoorden als: 'Hoe moet ik mijn zieke geranium behandelen?'

Daar het commerciële resultaat niet groot was, toonde men van Boskoopse zijde weinig animo meer voor de V.V.V. en liet binnen luttele jaren de afdeling verlopen en tot een geruisloos einde komen.

HET 'ALBUM VAN BOSKOOP'

In de economisch ongunstige jaren 1918-1924 trachtte J. H. van Straaten van Nes op de hem eigen wijze reclame te maken voor Boskoop en zijn produkten. Hij stelde een plaatwerk in albumvorm samen, waarvoor Ir. C. Ph. Moerlands de tekst schreef: een kort overzicht van de geschiedenis van Boskoop en de ontwikkeling van de boomkwekerij in Boskoop en daarbuiten.

De titel van het werk is: 'Boskoop in zijne historische ontwikkeling als centrum van boomkwekerijen'; het werd door J. H. van Straaten van Nes in 1925 zelf uitgegeven, 3250 exemplaren, in vier talen.

De tekst van Ir. Moerlands is zeer goed en interessant.

De platen, grotendeels in kleurendruk, zijn afbeeldingen van Boskoopse kwekerijen, van met Boskoopse produkten aangelegde tuinen en parken, foto's van de beroemde tentoonstelling in 1911 enz. Enkele platen, zoals die van een groep der oudste Boskoopse kwekers, zeggen echter niets als reklameobject. Voor een luxe uitgave staan er ook te veel advertenties in. Het werk is bekend als het 'Album van Boskoop'.

Voor die tijd was het een zeer mooie uitgave en had als reclame zijn nut. Oorspronkelijk was de prijs vastgesteld op f 25,— per stuk, maar al spoedig liet van Straaten van Nes het album door de secretaris van de Bond van Plantenhandelaren Mr. Wery aan de Bondsleden aanbieden voor f 10,— per stuk.

De afname was echter beneden alle verwachting. Het formaat was dan ook, vooral voor verzending naar het buitenland, zeer onpraktisch.

De opzet was te pompeus en te kostbaar, jammer van de goede bedoeling van J. H. van Straaten van Nes, het werd voor hem en voor de drukker een financieel fiasco.

DOOR BOSKOOPSE KWEKERS GEWONNEN NIEUWE VARIËTEITEN

Het winnen van nieuwe variëteiten was in de laatste jaren op de proeftuin gestaakt, maar werd nu door enige kwekers ter hand genomen.

In deze periode zijn inderdaad een aantal waardevolle nieuwe variëteiten gewonnen, wij noemen hier enige van de meest belangrijke. Dit lijstje is verre van compleet, een vrij volledige lijst kan men vinden in het werk van J. Tromp, 'Honderd jaren boomkwekerij'.

H. den Ouden & Zonen. Winterharde Rhododendron-variëteiten. De eerste hiervan kregen de namen van de vliegers, die de eerste goed geslaagde vlucht naar het toenmalige Batavia maakten: van der Hoop, van Weerden Poelman en van den Broeke. Wat later kwamen in de handel: Mrs. P. den Ouden, Dr. C. H. Dresselhuys, Dr. V. H. Rutgers, Prof. Bettex.

L. J. Endtz. Grootbloemige hybriden van Rhododendron Pink Pearl: Souv. de Dr. S. Endtz, Dr. A. W. Endtz, Hollandia, Prof. Zaayer. Azalea mollis-variëteiten, Azalea Christoffer Wren.

C. B. van Nes & Zonen. Rhododendron Britannia, Unknown Warrior, Countess of Athlone enz.

M. Koster & Zonen. Rhododendron Mme. de Bruin enz. Geelgetinte hybriden van Rhod. campilocarpum, hybriden van Rhod. Griersonianum, Azalea mollis in vele mooie variëteiten.

Koster & Co. had de eerste variëteiten gewonnen uit kruisingen van de Japanse Azalea's kaempferi en malvatica en gaf ze operanamen: Oberon, Zampa enz. Bij opheffing van deze firma in 1923 nam C. B. van Nes & Zonen de gehele collectie over en selecteerde: Kathleen, Fedora en andere meisjesnamen. Op het boelhuis van Koster & Co. kochten L. J. Endtz en Hugo T. Hooftman een

partijtje zaailingen uit kruisingen van Japanse Azalea; J. Entz. bracht hieruit in de handel: John Cairns, Lilac time, Orange King enz., terwijl Hugo T. Hooffman uitgaf: Annemarie en enkele andere.

Anthony Kluis bracht de eerste sports uit de roos Louise Walter, als Gretha Kluis, Rudolf Kluis enz. Deze waren zeer geschikt voor potrozen.

Firma D. A. Koster zette dit selecteren van sports uit hetzelfde ras voort en bracht waardevolle variëteiten van rozen, speciaal voor pot: Dick Koster, Margo Koster enz.

G. de Ruiter, Voorweg, gemeente Hazerswoude, legde zich eveneens toe op het selecteren van rozensports, meest uit het ras Orleans rose, waaruit de meest bekende variëteit Gloria mundi is. Na de oorlog zou de firma G. de Ruiter een der grootste winnaars van nieuwe rozen in Nederland worden, waarover later meer.

Jan Boer Wz. & Zn importeerde uit Duitsland¹ de eerste goede variëteiten Hortensia voor pot geschikt. Gedurende een reeks van jaren werd daardoor de Hortensia voor Boskoop een handelsartikel van betekenis.

Vuyk van Nes bracht in de dertiger jaren de eerste grootbloemige Japanse Azalea's van eigen kruisingen, genaamd 'Vuykiana', later gevolgd door meer variëteiten. *J. de Vink* komt de eer toe de eerste miniatuur rozen gewonnen te hebben, door kruising van Rosa Rouletti met de Polyantha Gloria mundi. Het eerste produkt van deze kruising heet Peon, in U.S.A. Tom Thumb, gevolgd door enige andere variëteiten.

Na de oorlog, toen deze klasse van rozen meer bekendheid kreeg, bleek dit voor andere nieuwe rozenwinnaars in binnen- en buitenland het sein te zijn op deze tak van rozenveredeling verder door te gaan.

Voorts zijn in dit tijdvak door verschillende kwekers andere nieuwigheden in de handel gebracht, eigen kruisingen of import, zie bovenvermeld boek van Jan Tromp.

De in Boskoop gewonnen nieuwe rozen werden steeds door de Rozencommissie van de Boom- en Plantenbeurs gekeurd en komen niet in het boek van Jan Tromp voor. Hier volgt een lijstje van de soorten, die nu nog verhandeld worden:

Gloria mundi, winnaar G. de Ruiter

Gruss an Aachen rose, Peters

Kluis scarlet, Anth. Kluis

Lady Reading, van Herk & van Dorp

Rudolf Kluis superiör, Anth. Kluis

Polyantharozen voor pot

Anneke Koster, fa. D. A. Koster

Dick Koster, fa. D. A. Koster

Direktör Hjelm, fa. D. A. Koster

Greet Koster, fa. D. A. Koster

Gretha Kluis superiör, Anth. Kluis
Henriette Koster, fa. D. A. Koster
Kosters fulgens, fa. D. A. Koster
Margo Koster, fa. D. A. Koster
Mevr. D. A. Koster, fa. D. A. Koster
Morsdag, F. J. Grootendorst & Zonen
Snövit, fa. D. A. Koster

Rugosa hybriden

F. J. Grootendorst J. de Goeij
Pink F. J. Grootendorst, F. J. Grootendorst & Zonen
Hansa, Schaum & van Tol

Later in de handel gebrachte rozen van betekenis zijn alle geregistreerd bij de Raad van het Kwekersrecht te 's-Gravenhage. Zie bladz. 281.

STICHTING VAN DE BOSKOOPSE BEURS

Op 14 april 1926 werd de Boskoopse Beurs opgericht door de Bond van Plantenhandelaren samen met de Vereniging Boom- en Plantenbeurs.

Het bestuur van de Beurs bestond uit een commissie gevormd uit leden van beide verenigingen.

Er werd besloten 26 beursdagen per jaar te houden en het tarief voor de Beurs werd als volgt vastgesteld:

Leden van bovengenoemde verenigingen of hun ondergeschikten betalen voor een toegangskaart voor het gehele jaar f 1,—; niet-leden f 2,50.

Niet-houders van jaarkaarten f 0,25 per keer.

Standhouders: leden f 10,—, niet-leden f 15,— en per keer f 1,—.

Vaste tafeltjes f 5,— per jaar.

Opheffing van de Boskoopse Beurs kan slechts plaats vinden krachtens eenparig besluit van beide verenigingen.

De Boskoopse Beurs is nooit opgeheven, integendeel zij is een onmisbaar apparaat in de Boskoopse plantenhandel geworden.

Tot aan maart 1958 kwamen de beursbezoekers elke dinsdagnamiddag in het gebouw van de Boskoopse veiling bijeen.

In de latere jaren werd deze behuizing voor de Beurs veel te klein, ca. 600 personen op nog geen 400 m² was onhoudbaar. Vooral bij regenachtig weer, als al die honderden mannen er rondliepen en hun natte jassen lieten opdrogen.

De opening van de nieuwe Beurshal in Florida op 3 maart 1958 was dan ook een uitkomst. Elke dinsdagmorgen vanaf 10 uur, gedurende het handelsseizoen, is er een drukte van belang.

Op initiatief van zijn voortvarende president J. C. Bulk houdt het bestuur van de Beurs de laatste jaren ongeveer half december een enquête onder de leden over de nog onverkochte voorraden. Een omvangrijk werk, waaruit met de hulp van enige van plantenexportkantoren geleende kantoormeisjes de uiteindelijke surpluslijsten uitgewerkt worden.

De tarieven van lidmaatschap, huur van boxen en tafels, dagbezoeken enz., zijn vanzelfsprekend geheel anders en hoger dan die vroeger in het veulingsgebouw. Want uit deze inkomsten moeten de kosten van de nieuwe Beurshal bestreden worden.

Over het tot stand komen van de nieuwe Beurszaal en de 'Stichting Beurshal' zie pag. 283/286.

In het handelsseizoen, van september tot begin april, komen elke dinsdagmorgen van 10 tot 12 uur zeshonderd of meer kwekers en exporteurs in de Beurshal bijeen. De kweker aan land komt in de regel gekleed in zijn manchester werkpak met rubberlaarzen, waaraan min of meer sporen van tuingrond; hij is zó uit zijn werk weggelopen en heeft geen tijd om zich 'op te knappen'. Mooie typen met getaande huidskleur van het buitenwerk kan men er aantreffen. De exporteurs zijn wat beter of goed gekleed, sommige ook met rubber- of andere laarzen aan. Men zou denken dat ze allen roken, want een waas van tabaksrook hangt in de grote zaal.

VOORLICHTING

Aan de vroegere proeftuin was geen afdeling voorlichting verbonden. Vroeger werd voorlichting gegeven door de Rijkstuinbouwconsulent Ir. C. Ph. Moerlands. Verder zocht men raad bij collega-boomkwekers.

Toen de Plantenziektenkundige dienst hier voor goed gevestigd was, gaf deze raad over de bestrijding van ziekten en plagen.

Voorals toe *J. Zwartendijk* hoofd van de Dienst geworden was, ontwikkelde deze zich tot een voorlichtingsinstituut op alle andere cultuurgebied. Tot aan de tijd dat in de 40er jaren onder Dr. Jacobi een werkelijk proefstation opgericht werd, heeft de heer Zwartendijk voor de Boskoopse kwekers de taak vervuld van raadsman op elk gebied. Hij heeft buitengewoon veel en nuttig werk verricht; voor alle mogelijke problemen ging men naar Zwartendijk; hij was de vertrouwensman van alle Boskoopse kwekers en zelfs daar buiten.

Als beloning voor dit werk en ook voor dat op plantenziektenkundig gebied, benoemde H.M. de Koningin de heer Zwartendijk tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau. Verdere voorlichting, zie bladz. 280.

V.I.F.O.R.

Eind 1928 werd opgericht de: '*Vereeniging tot Instandhouding van een Fonds voor Onpersoonlijke Reclame, afgekort het 'V.I.F.O.R.'*', bestaande uit de volgende verenigingen:

1. Bond van Plantenhandelaren.
2. Boom- en Plantenbeurs.
3. Vereeniging voor Boskoopse Culturen.
4. Coöperatieve Vereeniging 'De Boskoopse Veiling'.

5. R.K. Land- en Tuinbouwvereniging 'Sint Willebrordus'.

6. Vereniging van Snijbloemenexporteurs en -handelaren.

Voorzitter was burgemeester P. A. Colijn; Secretaris-administrateur: J. J. Steenbakker Morilyon Loysen.

Toen in 1932, wegens de malaise, de betaling van contributie stopgezet was, had de vereniging f 2845,74 in kas.

Na aanleg van de spoorweg werd door de Gemeente, met medewerking van deze vereniging, het V.I.F.O.R.-park gesticht. Vrij spoedig daarna is de vereniging opgeheven. De vereniging was haar tijd vooruit, maar had het getij tegen, spoedig na de oprichting zou de economische wereldcrisis inzetten.

DE ECONOMISCHE WERELDCRISIS

De economische wereldcrisis, die in de zomer van 1929 inzette, was toen nog niet direct in Boskoop merkbaar, maar in 1931/'32 kwam voor de boomkwekerijen de gevoelige klap.

Alle vreemde valuta's, te beginnen met het pond sterling, devalueerden met 25 tot 40% ten opzichte van de gulden, die onwrikbaar op dezelfde waarde bleef staan. De toenmalige regering, onder minister-president Dr. H. Colijn, wilde niet met de internationale geldontwaarding mee en, terwijl deze regering trots was op onze 'goede gave gulden', kon ons land niet meer met de prijzen op de wereldmarkt mee.

Voor de Boskoopse exporteurs, die gewoon waren altijd een lang krediet te geven en hun vreemde valuta nooit op termijn verkochten, betekende dit grote verliezen. Buitendien werden de orders kleiner of men moest levering aan financieel zwak geworden afnemers staken.

Verschillende landen beperkten de invoer van planten door contingentering en gingen bovendien hogere invoerrechten heffen.

Het gevolg was een daling van de Boskoopse producentenprijzen der planten tot belachelijk lage minima. Hier een lijstje van prijzen uit schrijvers eigen inkoop uit die tijd:

	gulden per 100
Ampelopsis quinquefolia	6-7
Ampelopsis Veitchei	3-5
Acer palmatum atropurpureum, 60-80 cm	25
Azalea mollis, 30-40 cm	25
Aristolochia siphon, 1,25 cm	15
Aalbessen, 3-5 takken	4,50
Buxus bosjes ca. 0,25 cm	3-5
Buxus pyramiden, 60-80 cm	30
Corylus in soorten, struiken	6-10
Clematis in pot	10-15
Cotoneaster horizontalis, 40-50 cm	15

Cham. obtusa nana gracilis, 25-30 cm	30
Cham. Laws. Alumi, 60-80 cm	15
Cham. Laws. Alumi, 80-100 cm	25
Delphineum	6-7
Hydrangea pa. gr. fl., af 4 takken	6-7
Hydrangea pa. gr. fl. op stam	20-25
Ilex pyramidalis, 60-80 cm	20
Juniperus, veredelde soorten, 60-80 cm	20
Juniperus, veredelde soorten, 80-100 cm	50
Kruisbessen struiken	6-7
Kruisbessen stam	25
Lonicera belgica en andere	12,50
Magnolia stellata, 50-60 cm	55
Magnolia stellata, 60-80 cm	70
Magnolia Soulanguiana, 80-100 cm	80
Magnolia Soulanguiana, 100-120 cm	1,20
Phlox in soorten f 4,- op kleur	2,50
Pioenen in gewone soorten f 5-f 7 op kleur	4-5
Polygonum Baldschuanicum	5
Prunus triloba, struiken	20
Prunus lauro cerasus rotundifolia, 40-60 cm	20
Rhododendron ponticum, vol knop, 40-60 cm	15
Rhododendron Catawbiense gr. fl. vol knop, 40-50 cm	20-25
Rhododendron hybriden vol knop, 40-50 cm	20-30
Rhododendron Pink Pearl, geknopt, 40-50 cm maar uit doorgerooide hoeken	15-22,50
Seringen in srt. eenjarige f 4,50-f 5,- struiken	20-25
Seringen op stam	40
Rozen in soorten, eerste soort	4-5-6
Rozen, stamrozen	25-30
Rugosa pootrozen	6-8

Het aantal werklozen in Nederland, op een bevolking toen van tussen 8 en 9 miljoen, steeg tot een half miljoen. Om in hun onderhoud te voorzien kregen de werklozen een ondersteuning als volgt: man en vrouw per week f 7,50, voor ieder kind f 0,75 p. week, een gezin van drie kinderen kreeg dus wekelijks f 9,75. Daarvan moest de huishuur betaald worden, die ca. f 2,- tot f 4,50 bedroeg.

Om de mensen van dit bedrag nog te leren sparen had minister Romme het zgn. 'kwartje van Romme' ingesteld. Voor elke 25 ct, die per week gespaard werd, betaalde de regering 25 ct extra bij. Van het op deze wijze gevormde potje moesten de mensen brandstof voor de winter en wat kleding kopen. Om de nood wat meer te lenigen werden aan de werklozen bonnen verstrekt, waarop zij voor 35 ct een kilo-blik vlees en gehakt en tegen 11 ct een pakje boter of vet konden kopen.

In die jaren had Boskoop 2-300 werklozen, 75-100 steuntrekkende kleine

kwekers en 50-100 mensen aan maatschappelijk hulpbetoon of 'armenzorg', zoals toen de naam was. Zij moesten daarvoor dagelijks 'stempelen' (zich melden) en kregen dan een stempel in hun werklozenboekje. Het was hun verboden met werken wat bij te verdienen, waar een vrij strenge controle op was, men moest of alleen werken óf stempelen.

De werklozen werden door de overheid zoveel mogelijk tewerk gesteld, o.a. zijn met deze zeer goedkope werkkrachten de autowegen van Rotterdam en Den Haag naar Utrecht aangelegd.

In Boskoop is in deze jaren een begin gemaakt met de aanleg van de provinciale betonweg achter de Voorkade.

De lonen van de Boskoopse boomkwekersknechts daalden van f 24,- en f 26,- tot f 15,- - f 18,-.

De Bond van Plantenhandelaren in de crisisjaren.

Sedert P. M. Koster in 1923 emigreerde, nam J. van Gelderen gedurende een jaar het voorzitterschap waar, daarna werd tot voorzitter verkozen: Jac. Smits, bekend boomkweker-exporteur te Naarden-Bussum. Onder diens leiding, mét secretaris Mr. W. F. Wery, moest de Bond van Plantenhandelaren de zeer moeilijke crisisjaren doorworstelen. Met bestuursleden van de groepen moesten talrijke vergaderingen en besprekingen gehouden, reizen in binnen- en buitenland gemaakt worden om te trachten de voor Boskoop rigoureuze maatregelen te verzachten, betere invoercontingenten te verkrijgen enz.

Ofschoon de leden elk jaar z.g. standaardprijzen vaststelden, prijzen die niet lager in vermenigvuldigde aanbiedingen uitgegeven mochten worden, was de verkoop vrij en kon een felle concurrentie niet vermeden worden.

De uitvoercijfers van de leden van de Bond van Plantenhandelaren liepen terug als volgt:

	totaal in gld.
1929/'30	4.364.000,-
1930/'31	3.575.000,-
1931/'32	1.694.000,-
1932/'33	1.123.000,-
1933/'34	1.032.000,- verdeeld over 70 leden is een gemiddelde van f 14.743,- per lid!
1934/'35	1.165.000,- gemiddelde van f 16.643,- per lid!

De totale uitvoer van boomkwekerijprodukten zag er volgens de Nederlandse statistiek als volgt uit:

Jaar	gewicht in kg	waarde in gld.
1929	14.944.000,-	6.408.000,-
1930	15.931.000,-	6.565.000,-
1931	13.228.000,-	4.570.000,-
1932	8.675.000,-	2.265.000,-

In deze tijd waren niet alle plantenexporteurs leden van de Bond van Plantenhandelaren, er waren ook ongeorganiseerde exporteurs.

Het is interessant te zien met welke bescheiden middelen de secretaris van de Bond, Mr. Wery, zijn kantoor in Den Haag moest runnen. Hier zijn de cijfers over 1932-1935 (in guldens)

Uitgaven

Leden van de Bond, afschrijving	f	32,98		
Belasting en invaliditeitsverzekering		283,09	466,92	342,98
Kantoorhuur		740,—	695,20	650,40
Reiskosten bestuur		390,97	345,70	168,31
Reiskosten secretaris		345,05	233,70	224,17
Post- en plakzegels		248,51	239,09	292,39
Telefoon- en telegramkosten		377,06	331,61	267,32
Kantooronkosten		388,47	317,18	214,32
Vergaderkosten		593,67	391,45	310,82
Salarissen		9190,22	7964,26	7890,77
Algemene onkosten		1006,85	881,03	539,30
Contributie Ned. Tuinbouwraad		200,—	99,60	100,—
Contributie centraal instituut v. Handelsverkeer			200,—	200,—
	f	13.796,87	12.160,74	11.200,78

Inkomsten

Contributie leden, grondsom	f	1675,—	1675,—	1725,—
Contributie leden omzetprovisie		5768,28	5221,25	5923,41
Bijdragen expeditie, assurantie enz.		1316,12	709,05	2727,03
Diverse baten, rente enz.		307,03	339,96	563,88
Nadelig saldo		4730,44	4215,48	261,46
	f	13.796,87	12.160,74	11.200,78

De secretaris van de Bond schreef in 1933 in zijn jaarverslag zeer terecht: 'Een jaar waarin alleen op de valuta een verlies werd geleden van 25% en belangrijk meer, waardoor menig exporteur van zijn vlottend bedrijfskapitaal is ontbloot'. 'Het is echter de toekomst die donkerder schijnt dan ooit.'

De gehele Nederlandse export trachtte door middel van aparte handelsafspraken invoervergunningen in de landen van hun afzetgebied te verkrijgen en de Bond deed daar intensief aan mee. Op regeringsbureaus in Den Haag en in het buitenland moest dikwijls als het ware gevochten worden voor onze belangen, een ondankbaar werk, want veelal werd geen resultaat verkregen.

Konjunktuurinzinking

Hier volgen nog een paar voorbeelden van de ineenstorting der algemene konjunktuur; de materialencommissie van de Bond van Plantenhandelaren heeft altijd jaarlijks een lijst uitgegeven voor het berekenen van uniforme verpakkingsprijzen, wij geven hier enkele prijzen uit deze lijsten van 1926, 1932 en 1965.

	Prijs in:		
	1926	1932	1965
Gaaslappen, 40 x 45 cm per lap, niet ingenaaid	5 cent	1½ cent	10 cent
Gaaslappen, 50 x 50 cm per lap, niet ingenaaid	6 cent	2 cent	14 cent
Gaaslappen, 55 x 55 cm per lap, niet ingenaaid	—	3 cent	16 cent
Gaaslappen, 60 x 60 cm per lap, niet ingenaaid	9 cent	4 cent	18 cent
Gaaslappen, 70 x 70 cm per lap, niet ingenaaid	11 cent	5 cent	24 cent
Gaaslappen, 85 x 85 cm per lap, niet ingenaaid	15 cent	7 cent	34 cent
ronde manden zonder staken verpakt, no. 30	f 1,15	f 0,70	f 7,—
ronde manden zonder staken verpakt, no. 40	f 1,55	f 0,90	f 9,—
ronde manden zonder staken verpakt, no. 50	f 2,20	f 1,10	f 11,—
ronde manden zonder staken verpakt, no. 60	f 2,50	f 1,30	f 13,—
een grote wiegmand zonder deksel	f 7,—	f 3,50	f 27,50

Hotel Klaassen te Boskoop berekende voor een logies met ontbijt per nacht f 2,75 met service à f 0,40.

De benzine voor mijn auto kostte in 1938 per liter 13½ cent.

REGERINGSKREDIET 1933

Het is vanzelfsprekend, dat onder zulke omstandigheden, zowel enkele exporteurs als een deel der kwekers, in financiële moeilijkheden geraakten.

De plaatselijke bankinstellingen waren zeer voorzichtig geworden met het verstrekken van kredieten, er was een bank, die zelfs lopende bankkredieten opzegde.

Om te voorzien in de hoog nodige kredietverlening werd bij Koninklijke Boodschap van 18 maart 1933 een wetswijziging bij de Tweede Kamer ingediend en aangenomen, behelzende kredietverlening ten behoeve van boomkwekers. In de voorwaarden van deze lening ziet men, dat de gemeente voor 10% garant moet blijven ter dekking van een eventueel nadelig saldo.

De rentevergoeding werd bepaald op ten hoogste het percentage, dat het Rijk voor zijn laatst gesloten lening verschuldigd is en ten minste op drie ten honderd.

Het krediet zou verstrekt worden uitsluitend aan diegenen, die de verlangde hulp niet, of niet op redelijke wijze bij anderen zouden kunnen verkrijgen. Verder moest het bedrijf zich bij de tegenwoordige omstandigheden gedurende de eerste drie jaren staande kunnen houden.

De Regering had het totale bedrag van het ter beschikking te stellen bedrag op 2½ miljoen gulden bepaald.

De Gemeenteraad van Boskoop besloot in haar zitting van 23 mei 1933, dat de Gemeente met 10% van het uit te lenen bedrag garant zou blijven, tot een totale lening groot f 950.000,—, uit te geven tot aan 1936.

De commissie die dit krediet ging beheren, bestond uit: P. A. Colijn, burgemeester van Boskoop; E. Guldemond, wethouder van Boskoop; W. de Ruyter,

gemeenteraadslid, als gedelegeerde van die Raad; M. J. Rosbergen; C. van Veen; H. G. Mathot.

Het betrof hier uitsluitend de kwekers die in Boskoop woonden, onverschillig of hun kwekerij in of buiten Boskoops gemeentegrenzen lag.

De bewoners der huizen ten noorden van de Groeneweg (Rijneveld) vielen hier buiten, want dat was toen nog gemeente Alphen. Daar er in die tijd nog weinig huizen stonden, konden bijna alle Rijneveldse kwekers hun krediet van Boskoop bekomen.

De Loete en Voorweg, als buiten Boskoop gelegen zijnde, vielen dus niet onder deze cijfers, zij moesten hun krediet van Hazerswoude verkrijgen. Ik vermoed, dat in dit gedeelte van het centrum Boskoop wel weinig kredietnemers voorkomen zijn, de kwekers in die hoek zijn altijd zeer spaarzaam en solide geweest.

Aan 214 kwekers in Boskoop werd regeringskrediet toegestaan, tot een bedrag van f 710.660,—. Hiervan hebben 22 kwekers hun krediet niet of niet voor het gehele bedrag opgenomen, zodat een bedrag van f 668.994,96 uitbetaald werd. Het zou tot 1954 duren eer het gehele krediet afgewikkeld kon worden. Toen was er een oninbaar bedrag overgebleven van f 56.367,90, dat is dus iets minder dan 8% van het uitgeleende bedrag. De gemeente moest hiervan 10% of f 5636,79 betalen, welk bedrag in het Landbouw Egalisatiefonds gestort werd. Deze kredietverlening liep dus belangrijk gunstiger af dan die van 1920-1921, toen 32% oninbaar bleef. Het aantal kredietnemers was nu echter belangrijk groter, toen 46 en nu ongeveer 200.

DE AFKOOP VAN SIERGEWASSEN

Een tweede maatregel tot bestrijding van de nood was de stichting van een organisatie tot afkoop van de overtollige leverbare gewassen.

Een logisch gevolg hiervan was, dat men de teelt van siergewassen ging beperken. Tot dit doel werd opgericht de Nederlandse Sierteeltcentrale, die gevestigd werd in Den Haag, Trompstraat 73.

Alle kwekers met hun bekweekt areaal werden geregistreerd, terwijl men gedwongen was bij deze organisatie aangesloten te zijn, waarvoor men een 'teeltvergunning' van de Sierteeltcentrale kreeg. Een ieder, die zonder teeltvergunning voor de verkoop zou kweken, werd gerechtelijk vervolgd. Tegelijk werd hierop een zeer scherpe controle ingesteld.

De contributie aan deze organisatie was een jaarlijkse heffing, het bedrag in verhouding tot de oppervlakte, die men bekweekte.

In 1935 werd begonnen met de afkoop van overtollige gewassen, die beheerd werd door een plaatselijke commissie.

De af te kopen planten moesten absoluut van 1e kwaliteit zijn, de prijzen waren beneden de toen geldende reeds lage prijzen.

Om een denkbeeld te geven van de prijzen, die de Sierteeltcentrale betaalde, is hier een lijstje uit schrijvers eigen archief:

	p. st.	totaal
500 Sierheesters, meerjarige, dit waren bij mij in hoofdzaak		
Seringen, leverbare struiken af 3 takken	15 cent	f 75,50
50 Chamaecyparis, 100-125 cm	25 cent	„ 12,—
50 Juniperus, veredelde soorten, 100-125 cm	25 cent	„ 12,50
50 Juniperus, veredelde soorten, 125-150 cm	35 cent	„ 17,50
60 Taxus baccata, 100-125 cm	15 cent	„ 9,—
10 Taxus baccata, 125-150 cm	20 cent	„ 2,—
10 Taxus baccata, 150 en op	40 cent	„ 4,—
350 Thuya's in soorten, 100-125 cm	25 cent	„ 87,50

Toen bij levering nog enige Coniferen, die niet onberispelijk van vorm waren, afgekeurd werden, heb ik de rest van de levering maar gestaakt.

Het zal niemand verwonderen, dat bij zulke prijzen dit partijtje het eerste, maar ook het laatste was, dat ik voor afkoop aan de Sierteeltcentrale beschikbaar stelde.

PLAN NATIONAAL PARK

Een ander plan om de overproduktie van Boskoopse planten weg te werken, was van J. H. van Straaten van Nes.

Het beoogde alle overtollige planten, uiteraard veel Azalea's en Rhododendrons enz., tegen behoorlijke prijzen voor rekening van de Staat op te kopen, in een groot bos te planten en aldus een Nationaal Park te stichten. Begrijpelijk sympathiseerden de Bond van Plantenhandelaren en andere tuinbouwverenigingen zeer met dit plan, maar de pogingen dit op Staatskosten te verwezenlijken vorderden slecht.

Van Straaten van Nes werkte privé aan dit plan door en vond de familie Kröller-Müller bereid op hun landgoed 'De Hoge Veluwe' een groot aantal planten te poten, met het doel een voorbeeld te geven van het effect, dat men met een dergelijke beplanting kan bereiken.

Deze planten waren niet afkomstig van officiële afkoop, hoe de transactie financieel tot stand kwam is mij niet met zekerheid bekend.

Zou het grote plan tot werkelijkheid worden, dan hoopte Van Straaten van Nes tot directeur ervan benoemd te worden, waarvoor zijn kansen zeer goed stonden. In de zomer van 1933 nodigde Van Straaten van Nes de leden van de Boskoopse tuinbouwverenigingen uit zijn werk op de Hoge Veluwe te bezichtigen; met twaalf autobussen werd deze excursie gemaakt.

Na deze spectaculaire tocht hoorde men niets meer van het plan.

De 'Hoge Veluwe' ging uit handen van de familie Kröller-Müller over in een Stichting van de Staat, maar het Nationale Park is nooit werkelijkheid geworden.

GEBOUW FLORA

Het Zuidelijke deel van het fabrieksgebouw van n.v. Mulders Fabrik voor Rollend Materieel, met de toren, is gebouwd als café-restaurant 'Flora'. De geschiedenis hiervan is als volgt :

In de jaren eind 1929 begin 1930 werd begonnen met de aanleg van de spoorweg Alphen-Boskoop-Gouda en in die tijd wist J. H. van Straaten van Nes de directie van de Nederlandse Spoorwegen er toe te bewegen op haar kosten dit gebouw tegenover het station te stichten.

Het gebouw zou geëxploiteerd worden als kerngebouw voor grote bloemententoonstellingen in grote tenten, die tegen 'Flora' aangebouwd zouden worden. De rest van de tijd, als er geen tentoonstelling was, zou het gebouw geëxploiteerd worden als café-restaurant met feestzaal. Het bevatte dan ook een café met restaurant in de zuidelijke uitbouw, een flinke zaal met toneel en kleedkamers, in de kelder onder het toneel was een zeer goede kegelbaan. Ook bevatte het een woning voor de pachter-restaurateur.

De officiële opening van gebouw 'Flora' vond plaats op woensdag 20 februari 1935, des namiddags 3 uur.

Er was gelegenheid tot het gebruiken van een gemeenschappelijke maaltijd van 6-7.30 uur à f 3,50 per persoon inclusief wijn (!).

Hoe was het mogelijk dat v. Straaten van Nes dit gedaan kreeg? Aan de hand van cijfers over het aantal bezoekers op de tentoonstellingen in 1911 en 1913 wist hij de N.S. ervan te overtuigen, dat bij deze tentoonstellingen zoveel spoorkaartjes verkocht zouden worden, dat de kosten van zo'n gebouw volkomen verantwoord waren. De instelling zou zelfs voor de N.S. nog vrucht afwerpen.

Het verkeer per auto was toen nog gering en dat per autobus pas in het begin, zodat men het grootste deel der bezoekers per trein kon verwachten.

Van Straaten van Nes kreeg het alleenrecht tot exploitatie van het gebouw, ten bate van een op te richten n.v.

Op 5 april 1932 werd deze N.V. opgericht onder de naam: 'N.V. tot Exploitatie van Gebouw Flora'.

President-commissaris werd J. H. van Straaten van Nes en tot directeur werd benoemd J. Slot, later J. Bavelaar.

Het kapitaal bedroeg f 50.000,—, verdeeld over 500 aandelen van f 100,—. Hier van werd voor f 30.000,— geplaatst en op deze aandelen werd 10% gestort. De rest bleef in portefeuille.

Het gebouw werd aan een restaurateur verpacht, die vergunning tot de verkoop van sterke drank verkreeg.

Buiten de 2 en 3 weken tentoonstelling in de jaren 1936/'37 en '38 renderde de zaak als horecabedrijf slecht, wat niet te verwonderen was. Het oude gerenommeerde hotel Klaassen in het centrum bestond immers nog, terwijl Flora

teveel buiten het centrum van Boskoop lag en buitendien was het nog in de crisisjaren en weinig publiek had geld voor restaurantbezoek.

Bevreesd, dat de aandelen volgestort zouden moeten worden, in een tijd dat het enkele aandeelhouders, waaronder ook de president-commissaris, niet zou conveniëren, sloot Van Straaten van Nes een lening van f 30.000,— op conditie dat dit bedrag niet eer terug betaald behoefde te worden vóór de economische toestand in het kwekerijbedrijf gunstig genoeg zou zijn. Dit ter beoordeeling van de Rijkstuinbouwconsulent te Boskoop.

Wie de geldschietter was, de Ned. Spoorwegen of de Staat, is mij nog niet duidelijk geworden.

Toen in 1945-'46, na de oorlog, er geen uitzicht meer was dat het gebouw voor zijn oorspronkelijk doel gebruikt zou kunnen worden, eisten de Ned. Spoorwegen het gebouw op. Het moest dienst gaan doen als garage en werkplaats voor haar autobusonderneming 'Citosa'.

De N. V. Flora moest dus gelijkwideerd worden.

De toenmalige directeur J. Bavelaar kocht alle aandelen op, met uitzondering van één, op naam van architect Landman, die weigerde en betaalde alle gestorte 10% van de aandelen aan de aandeelhouders terug. Zelf ontving hij f 20,— per aandeel, en kreeg dus per stuk f 10,— winst, als honorarium voor zijn bemoeiingen als likwidateur. Dit was dus het einde van een wel zeer eigenaardig opgezette en gefinancierde onderneming.

HET GULDEMOND ROSARIUM

Ten zuiden van 'Flora' schoot een terrein van de spoorwegaanleg over, dat de gemeente Boskoop bestemde voor aanleg van het rosarium, dat naar de toenmalige wethouder E. Guldemond genoemd werd.

De tekening ervan is gemaakt door de gemeentearchitect Landman. Het plan voor de beplanting werd opgedragen aan de Rozencommissie van de vereniging 'Boom- en Plantenbeurs'.

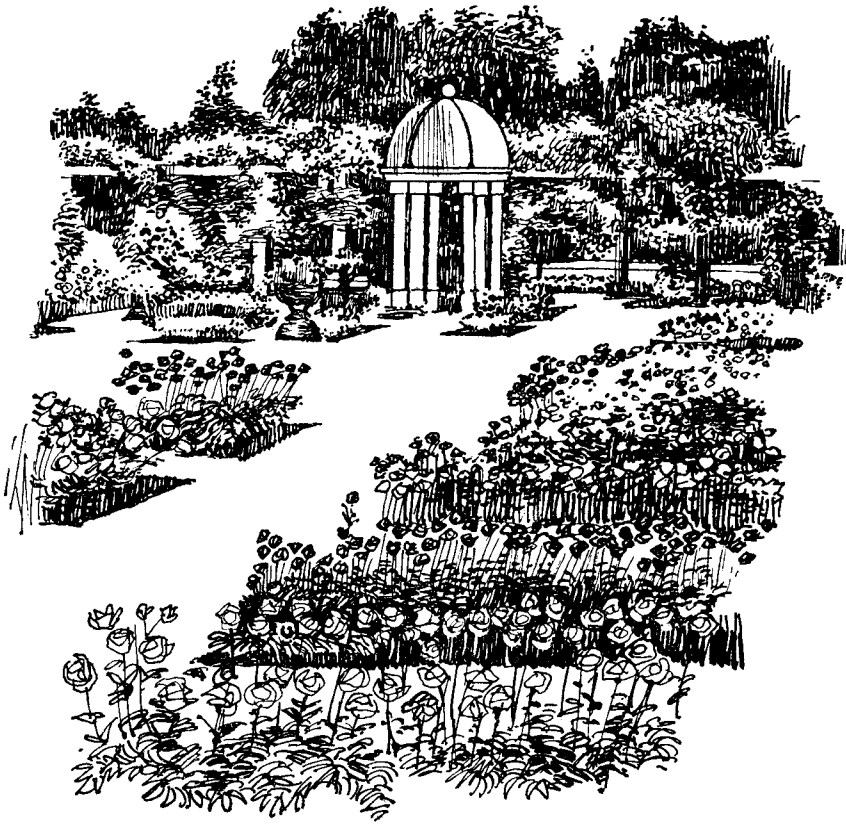
Op 7 juli 1933 zijn park en rosarium officieel uit handen van de commissie overgedragen aan de Gemeente Boskoop.

De laatste jaren oefent de Rozencommissie weer toezicht over het Rosarium uit en vervangt verouderde variëteiten door nieuwere en meer gangbare.

Het resultaat hiervan is, dat de rozentuin elke zomer zeer aantrekkelijk en het sortiment leerzaam is.

TENTOONSTELLINGSVERENIGING 'BOSKOOP' G.A. EN HAAR TENTOONSTELLINGEN IN 1935-1938

Toen in 1931 de crisis zich ook in het Boskoopse kwekersbedrijf openbaarde en de stichting van Flora werkelijkheid werd, maakte J. H. van Straaten van Nes plannen een lang gekoesterde wens in vervulling te doen gaan: Ten-

Rosarium

toonstellingen organiseren welke die van 1911 zouden overtreffen, tevens met het doel de afzet der kwekerijproducten te bevorderen.

Vanaf 13 januari besprak hij in talrijke vergaderingen met enige vooraanstaande kweker-exporteurs de verschillende mogelijkheden en de organisatie van zijn plannen, waarbij hij en J. Dijkhuis als voorzitters optraden.

Uit de notulen, gemaakt door de latere secretaris der vereniging W. de Ruyter, blijkt, dat hierbij tegenwoordig waren de heren: J. H. van Straaten van Nes, J. Dijkhuis, J. van Gelderen, gemeentesecretaris Helmstrijd, Hugo Koster, P. O. van Nes, P. J. C. Oosthoek, P. den Ouden, M. J. Rosbergen, J. Spek en secretaris W. de Ruyter.

Het resultaat van deze besprekingen was, dat in een vergadering van de inmiddels opgerichte vereniging op 6 augustus 1934 de Statuten der vereniging, opgemaakt door de gemeentesecretaris en Bonds-secretaris Mr. W. F. Wery, goedgekeurd werden. Op 21 november verschenen zij in de Staatscourant. Het eerste bestuur bestond uit de volgende heren: J. H. van Straaten van Nes, voorzitter; P. J. C. Oosthoek, 2e voorzitter; W. de Ruyter, secretaris-penningmees-

ter; G. J. van Noordt, A. Kluis, M. Grootendorst, H. T. Hoofman, W.C. van Kleef en P. Koster Hzn.

Het doel van de vereniging was uitsluitend zakelijk: het organiseren en exploiteren van tentoonstellingen op commerciële basis, namelijk om de deelnemers uit het batig saldo uitkeringen te doen, naar verhouding van de oppervlakte hunner stands.

Eindelijk dus weer eens, na 1911 en 1913, een grote bloemententoonstelling die de vroegere moest overtreffen.

Deze tentoonstelling werd gehouden in een enorm grote tent van ca. 5000 m², aansluitend aan het gebouw Flora, waar nu de fabriekshallen staan.

Van Straaten van Nes meende de aanleg zelf te ontwerpen, maar na enig geharrewar werd dit werk aan H. W. E. Struve toevertrouwd.

Bij het opstellen van de groepen, in de nacht van 9 april, stak er een storm op, die de gehele tent met inhoud dreigde te verwoesten. In deze nood riep men de hulp van genietroepen in en met hun hulp was het mogelijk de tent overeind te houden.

De aanleg werd uitgevoerd in een enigszins romantische stijl met gebruikmaking van veel *Pinus sylvestris* (zonder wortel) er tussen, sommige dezer bomen waren grillig artistiek van vorm. Het werd een schitterend geheel, zoals nog niet vertoond was. Een paar oude huisjes stoffeerden de tuinen, die een feeëriek aanzien hadden.

Vanuit de zaal van 'Flora', voor café-restaurant ingericht, had men een schitterend overzicht. De zuidelijke uitbouw werd gebruikt voor ontvangst van officiële personen.

De tentoonstelling werd bezocht door H. M. Koningin Wilhelmina, Prinses Juliana, leden der hofhouding en vele officiële persoonlijkheden.

De jury werd gevormd door boomkwekers uit alle Westeuropese landen met enkele vooraanstaande Nederlandse bloemisten.

Op 5 juni was er een saldo van f 10.068,90 bij de Coöp. Raiffaisenbank en nog te ontvangen van de Ned. Spoorwegen f 3733,50.

Behalve een aantal ereprijzen werden door de vereniging ter beschikking van de jury gesteld: 8 grote gouden medailles, elk ter waarde van f 50,—, 12 kleine gouden medailles à f 35,—, 10 zilveren medailles à f 15,— en 6 bronzen medailles van f 5,—, die alle in geld uitgekeerd werden. De inzenders ontvingen f 2,— per vierk. meter ingezonden oppervlakte, gratificaties aan voorzitter Van Straaten van Nes f 600,— en secretaris-penningmeester W. de Ruyter f 400,—, terwijl arrangeur Struve een kunstvoorwerp ontving. Hierna bleef een saldo over van f 6852,40, bestemd voor enkele onvoorziene uitgaven en als reserve.

In de statuten der vereniging was bepaald, dat deze tot 31 december 1935 zou bestaan en dan gelijkwideerd zou worden, tenzij tweederde der leden de voortzetting zou wensen. De contributie was gesteld op f 10,— voor éénmaal, daarna

moesten de geldmiddelen uit de opbrengsten der tentoonstellingen komen. Er moest een reservefonds gevormd worden en bij uitputting hiervan waren de leden niet verder verantwoordelijk dan tot f 100,— voor elk.

Het grote succes van de eerste tentoonstelling moedigde aan het 'bedrijf' voort te zetten.

Maar om risico's met tenten te vermijden, werden plannen gemaakt tot het stichten van een vast gebouw van minstens 120 bij 40 meter.

De eerste tekening en begroting werden gemaakt door bureau Stuurman te Waddinxveen, bouwkosten f 65.000,—.

In die tijd woonde in Boskoop een bouwkundige, Ir. C. Frets, die wegens de crisis geen betrekking had en de exportkwekerij van zijn overleden vader, fa. Frets & Co., leidde. De heer Frets werd voor dit werk aangezocht en was bereid bestek en tekening te maken voor een hal, groot 120 bij 40 meter, dus 4800 m² met een tussengebouw aan 'Flora' van 700 m², waarvoor hem op 25 februari 1936 opdracht gegeven werd.

Begroting van dit werk was f 65.000,—. Op 28 oktober werd de uitvoering ervan gegund aan de laagste inschrijver J. Reijman te Waddinxveen voor f 67.349,—, namelijk de grote hal f 55.887,— en het tussengebouw dat deze met 'Flora' verbindt voor f 11.462,—. De bouwkosten werden gedekt door een lening bij de Eerste Hollandse Levensverzekering Mij à 4 %, met een jaarlijkse aflossing van f 2700,—, onder garantie van de Gemeente Boskoop.

Het gebouw kreeg geen vloer, speciaal met het doel in de aarde heuvels, beekjes enz. te kunnen graven.

Nu men met grote bedragen ging werken, werd voorzitter Van Straaten van Nes vervangen door P. J. C. Oosthoek, een keiharde zakenman.

Begonnen in november 1936, waren de gebouwen begin maart 1937 voltooid en kon in april een tweede tentoonstelling gehouden worden.

Toen de bouw begonnen was, vond men het noodzakelijk er nog extra toiletten bij te bouwen. Met grote moeite werd het bedrag hiervoor, groot f 2625,90, door de leden bijeen gebracht! Men leefde immers nog in de crisisjaren en weinigen hadden kapitaal te missen.

De tentoonstelling van 1937 was ongeveer in dezelfde stijl als die van 1935, met dit verschil dat de gehele achterwand van de hal met een diorama beschilderd werd, een kasteel voorstellende. De aanleg van de tentoonstelling sloot als kasteeltuin hierbij aan.

De aanleg was deze keer aan J. H. van Straaten van Nes toevertrouwd, nadat H. W. Struve enige correcties in het plan aanbracht.

Deze tentoonstelling, op 7 mei door H.M. Koningin Wilhelmina bezocht, werd een even groot succes als die van 1935.

Ten einde het gebouw zo goed mogelijk rendabel te maken, werd besloten het

volgend jaar weer een tentoonstelling te houden. Ofschoon enkele leden hier op tegen waren, omdat de organisatie veel tijd en geld aan de inzenders kostte. Men liep bovendien het risico dat bij het houden van jaarlijkse shows het publiek tentoonstellingsmoe zou worden.

Deze show werd door een tuinarchitect buiten Boskoop in rechthoekige stijl aangelegd, maar had lang niet het succes van de twee voorafgaande.

Men verlengde de duur van de tentoonstelling nog met acht dagen, maar het financieel resultaat was onbevredigend.

Dit zou de laatste grote bloemententoonstelling in Boskoop zijn, spoedig daarop brak de tweede wereldoorlog uit.

Nog enkele bijzonderheden van deze tentoonstellingen.

Op voorstel van de voorzitter P. J. C. Oosthoek besluit men op 23 december 1936 in de westelijke gevel een kleine steen te plaatsen met het zeer toepasselijke opschrift: 'Druk wekt Veerkracht'.

De entreprijzen waren: daags 60 cent, 's avonds 40 cent per persoon. Doorlopende dagkaart voor dag en avond f 5,-; Doorlopende dagkaart alleen voor dag f 3,-; Doorlopende dagkaart alleen voor avond f 2,50.

Gezelschappen van minstens 25 personen 10 cent reductie p.p. op de dagprijs. Reisbureaus kregen een reductie van 15 ct op de dag- en 10 cent op de avondprijs.

De tentoonstellingen waren elke zondag van 12 uur af de gehele dag open. Het loon dat aan het personeel betaald werd: weekloon vóór de tentoonstelling f 18,-, tijdens de tentoonstelling f 22,-, de nachtwaker kreeg f 25,- per week en de klerk voor de gehele duur f 100,-.

25 augustus 1939. Het Nederlandse leger wordt gemobiliseerd en de majoors Glazenbeek en Werkenstroo komen de gebouwen in beslag nemen, die als paardenstallen worden ingericht, zogenaamd Veterinair Hospitaal.

7 september 1940. Burgemeester Mr. E. P. Verkerk deelt mede, dat Duitse bezettingstroepen, ten getale van 847 man, in Boskoop ingekwartierd en de tentoonstellingshallen gevorderd zullen worden.

13 september. De hallen worden officieel gevorderd met ingang van 7 september. De secretaris schrijft in zijn jaarverslag van 31 december 1940, dat tijdens het gebruik van de gebouwen voor paardenhospitaal de verstandhouding met de Nederlandse commandanten goed was, maar de wijze waarop over de gebouwen en inventaris werd beschikt was echt militair. In een ommezien waren gebruiksvoorwerpen van bestemmingsdoel veranderd, verdwenen, versleten, vertimmerd, zoekgeraakt; muren, deuren, ramen besmeurd, gehavend, gebroken en verwaarloosd.

De huur werd echter prompt betaald.

Maar moeizaam waren de onderhandelingen tot regeling en betaling der schadevergoeding, nieuwe verzekering tegen brand enz.

Toen de Duitse bezettingstroepen bezit van de gebouwen namen, werden de moeilijkheden nog groter.

Financieel ging het de vereniging nog redelijk, want ondanks de minder rooskleurige tijden, was er op 31 december 1940 f 6.100,— schuld afgelost.

Vanaf 1941 waren de oorlogsjaren voor het bestuur één aaneenschakeling van moeilijkheden en bezwaren. Onophoudelijk moesten schaderegelingen en andere kwesties met de autoriteiten in Den Haag schriftelijk of mondeling behandeld worden. De geringe opbrengst aan huur die de Duitsers betaalden, dekte de kosten niet en op 29 april 1943 moest het bestuur van ieder lid een storting verlangen van f 100,— om in de liquide middelen te kunnen voorzien. Er waren toen 31 leden, waarvan één nooit betaald heeft.

Volgens accountant A. G. de Ruyter was op 1 januari 1944 de 'negatieve reserve' (het tekort) toegenomen tot f 8.518,24.

Aan uitkering defensieschade had men nog slechts f 1.270,— ontvangen, terwijl de vereniging een schadeclaim had lopen van f 5.598,45.

In juli 1943 overleed de secretaris W. de Ruyter en werd opgevolgd door W. C. Hage.

Na het einde van de oorlog begonnen in juli 1945 de onderhandelingen met de firma Mulder te Waddinxveen, die leidden tot verhuur van de gebouwen aan deze firma voor f 7500,— per jaar.

Het gebouw was zeer gehavend, schadevergoeding van betekenis was nog niet ontvangen en met het bestaande kastekort voor ogen was de vereniging verheugd de gebouwen te kunnen verhuren voor een prijs, die 10% van de stichtingskosten bedroeg. Zie verder pag. 283.

DEVIEZENMOEILIKHEDEN

Sedert de zomermaanden van 1931 had Duitsland het geldverkeer met het buitenland onder controle gesteld en de invoer gecontingenteerd. In maart 1932 verzond de Bond van Plantenhandelaren een voorbeeld tot aanvraag van uitvoer van geld uit Duitsland, met drie bladzijden bepalingen hierover.

Op 16 juni 1932 kwam er bericht van de algemeen secretaris van de Nederlandse Kamer van Koophandel in Duitsland, Dr. Metz, vermeldende wat er gedaan moet worden en wat men aan zijn afnemers moet mededelen om deviezen voor de invoer van planten beschikbaar gesteld te krijgen, met een lijst van acht punten bijgevoegd. Men moest de betrokken afnemers berichten, dat alleen bij opgave van volledige gegevens een kans op succes bestond.

De uitvoering van deze bepalingen liep zeer stroef, het invoerrecht was verhoogd en het gevolg was, dat de uitvoer naar Duitsland door leden van de Bond in 1931/32 slechts voor f 108.000,—, nauwelijks 10% van de afname van twee jaren geleden en in 1932/'33 tot f 85.000,— geslonken was.

Op 14 januari 1933 maakten A. P. van Nes en G. Boer Pz. aan de Bund

deutscher Baumschulenbesitzer bekend, dat het Duitse invoerrecht neerkwam op: voor planten met kluit 50% en zonder kluit 90% van de waarde.

De Duitse afnemers kregen voor hun import ook moeite met die hoge 'Zoll' en op uitnodiging van deze Bund vertrokken op 6 maart 1933 de heren J. van Gelderen, Jac. Smits en W. F. Wery naar Duitsland voor het voeren van onderhandelingen.

Gesteund door Minister H. Colijn, Dr. Posthuma en Ir. Bonthuis, directeur-generaal voor de Landbouw, boekte men een groot succes.

Tegen de zin van de Bund deutscher Baumschulenbesitzer in en zonder deze er in te kennen, verlaagde de Duitse regering het invoerrecht op planten tot op de helft, op 10 resp. 12,50 Mark per 100 kilo, vaste planten van 40 op 20 Mark. Daar dit een daad was van de nieuwe Nationaal Socialistische regering onder dictator Hitler, had de Bund dit maar zonder meer te aanvaarden. Aan dit verlaagde invoerrecht werd de bepaling verbonden, dat het verboden was in Duitsland aanbiedingen te doen onder de zgn. standaardprijzen.

Onze Bond van Plantenhandelaren besloot een telegram van gelukwens en dank te zenden aan de heren Colijn, Posthuma en Bonthuis. Mr. Wery noemde in zijn circulaire aan de Bondsleden dit resultaat belangrijker dan enige andere daad van Regeringssteun.

Het resultaat in cijfers was, dat de omzet naar Duitsland voor de leden van de bond van f 85.000,— tot f 124.000,— steeg.

De Bond benoemde nu een vaste commissie, om elk jaar met de Bund deutscher Baumschulenbesitzer te onderhandelen over de vast te stellen minimumprijzen en alles wat met de export naar Duitsland verband hield. Deze commissie bestond uit A. P. van Nes en G. Boer Pzn, die het vertrouwen van de Duitsers wisten te winnen; de samenwerking was dan ook uitstekend.

Na enige buitengewoon slechte jaren in Duitsland op economisch gebied, leefde de bedrijvigheid onder het „Führerprincipe" van Hitler sterk op, alle zakenlieden waren weer tevreden en prezen deze regering. Er behoorde dan ook heel wat diplomatie toe voor de heren Van Nes en Boer, om tijdens de onderhandelingen de gevoeligheden van de Duitsers op het punt van hun regime te ontzien, zonder hiermede te sympatiseren.

Van nu af aan gingen de omzetten naar Duitsland met sprongen omhoog. Aan het stelsel van de door de gemengde commissie de 'Gemischte Ausschuss' met de Duitsers vastgestelde minimumprijzen, werd streng de hand gehouden. Het overige exportgebied van Boskoop begon zich ook langzaam aan van de economische wereldcrisis te herstellen.

De door de regering van Dr. H. Colijn halsstarrig vastgehouden 'goede gave gulden' werd eindelijk in 1936 gedevalueerd en meer aan de buitenlandse valuta's aangepast, waardoor ons land tegenover het buitenland weer concurrerend kon leveren.

De omzetten van de Boskoopse exporteurs stegen en ook de prijzen kwamen weer op een enigszins lonend niveau. Hieronder een lijstje van de omzetten der leden van de Bond van Plantenhandelaren. Dit waren niet de totale uitvoercijfers, want enkele exporteurs waren nog geen lid van de Bond.

in f 1000	totaal	Duitsl.	Engel.	Denem.	Zweden	Noorw.	Zwits.	Frankr.	U.S.A./ Canada
1934/'35	1.165	174	300	15	152	21	144	37	207
1935/'36	1.321	304	318	22	200	24	116	41	185
1936/'37	1.699	488	473	16	245	36	91	25	203
1937/'38	2.071	748	521	39	218	27	103	17	221
1938/'39	2.019	739	465	54	242	41	115	23	98

Engeland had zich merkwaardig goed gehouden, niettegenstaande de invoerrechten. De uitvoer naar Denemarken leed onder het lage deviezencontingent, maar toen de exporteurs ontdekten, dat zij hun Deense Kronen in Zweden in guldens konden omwisselen, exporteerde men (eigenlijk clandestien) voor een hoger bedrag dan het deviezencontingent.

HET EXPORT-SEIZOEN 1939-'40

Bij het begin van dit seizoen, in het najaar van 1939, waren de Duitse legers Polen binnengevallen en was naar aanleiding hiervan de tweede wereldoorlog ontbrand.

Engeland en Frankrijk sloten de grenzen voor invoer van planten, uit andere landen kwamen annuleringen van orders, voor export naar Canada dreigden het risico van de duikbootoorlog en sluiting der grenzen.

In januari 1940 gingen exporteurs naar Zwitserland en de Skandinavische landen op reis om nog te trachten wat voorjaarsorders binnen te halen. Ik herinner mij de slechte treinverbinding door Duitsland, de lugubere verduistering daar, die wij toen nog niet kenden, wat een onheilspellende indruk gaf. Op de terugreis moest ik in Oldenzaal overnachten. Bij het opstaan 's morgens maakte het klokkenspel van de toren met het: 'Wij leven vrij, wij leven blij' diepe indruk op mij. Want men voelde het aan: hoe lang nog vrij?

Op 5 april vielen de Duitsers Denemarken en Noorwegen binnen, terwijl Zweden de grens voor invoer van planten sloot. Daar wij onze orders naar dat land nog niet alle uitgevoerd hadden, reisde Rien Grootendorst namens de groep Skandinavië van de Bond naar Stockholm, waar het hem mocht gelukken alsnog vergunning te verkrijgen deze orders uit te voeren.

De directeur van de Sierteeltcentrale maakte op 12 april 1941 bekend, dat in verband met de moeilijkheden met de export naar Denemarken en Skandinavië, de exporteurs die hun planten niet naar deze landen konden verzenden in de gelegenheid gesteld werden ze te doen afkopen. Opgaven werden vóór

dinsdag 23 april ingewacht. De export voor de Bondsleden was in 1939/'40 weer teruggelopen tot f 1.115.000 en de Sierteeltcentrale moest haar afkoopsysteem weer in werking stellen.

Nu werden bij afkoop prijzen betaald, die overeenstemden met de toen geldende Boskoopse prijzen.

Vrijdag 10 mei 1940 werd ons land door de Duitsers overrompeld en niemand, met uitzondering van enkele N.S.B.-ers kon meer naar het buitenland op reis gaan om te trachten nog wat te boeken. Het zag er voor Boskoop weer donker uit.

JAN HENRI VAN STRAATEN VAN NES

Op 23 februari 1943 overleed J. H. van Straaten van Nes, die op 12 september 1869 geboren was. Hij kreeg in 1915 bij K.B. toestemming de naam van zijn moeder, van Straaten, bij de zijne te voegen.

De rol die deze merkwaardige figuur gedurende de jaren 1910 tot 1938 in het Boskoopse kwekerscentrum gespeeld heeft, vraagt een korte schets in dit historisch overzicht.

Hij was in 't begin compagnon met zijn vader, onder de firmanaam C. B. van Nes & Zonen en had later als deelgenoot J. Blaauw, een der aller-eerste exporteurs naar Amerika. Zijn eerste en grootste verdiensten waren de groots opgezette organisaties van de tentoonstellingen in 1911 en 1913, waarbij zijn durf met veel succes bekroond werd. Boskoop was hem ook dankbaar voor zijn groot aandeel in de pogingen tot het verkrijgen van kapitaal voor de afkoop van de overproduktie in 1920-1921. Zijn 'Album van Boskoop' werd helaas geen financieel succes.

Het door zijn toedoen gestichte gebouw 'Flora', ofschoon handig bedacht door de Ned. spoorwegen de bouwkosten te laten betalen, had als

Horeca-bedrijf in Boskoop geen kans van slagen, ongunstig als het gelegen was, terwijl de hotel-restaurants 'Klaassen' en 'Neuf' in de behoefte voldoende voorzagen.

Boskoop was echter blij met dit gebouw, vooral als kerngebouw voor de grote tentoonstellingen. Daarom organiseerde men op 16 februari 1935 onder leiding van burgemeester Mr. E. P. Verkerk een huldigingsavond voor Van Straaten van Nes, bij welke gelegenheid in de hal van het gebouw een plaquette van hem onthuld werd met het onderschrift: 'Strijder voor Boskoops belangen'. Toen 'Flora' zijn oorspronkelijke bestemming verloren had en het gebouw

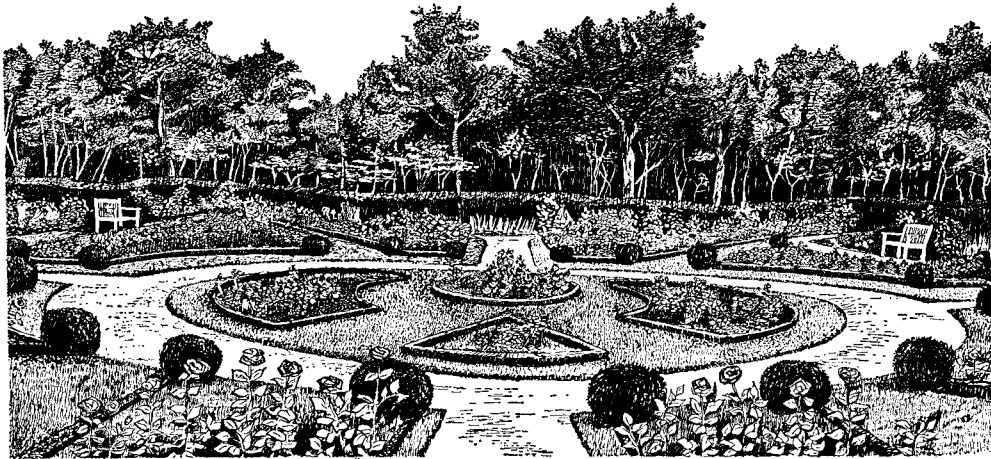
garage en fabriek werd, verwijderde men de plaquette, die tot heden op de zolder van het Raadhuis ligt.

Het plan 'Nationaal Park' ging, spijtig genoeg voor hem, niet door; het was een groots opgezet plan, volkomen in zijn stijl. Het is zo lang geleden, dat ik wel mag onthullen, dat de 12 autobussen van Gebr. Buitelaar, Waddinxveen, waarmee in 1933 die excursie naar de Hoge Veluwe gemaakt was, bij zijn overlijden in 1943 niet betaald waren. Toch is niemand ooit iets aan hem tekort gekomen.

Om financiële redenen moest hij in 1934 zijn eigen firma verlaten en met geleend geld kocht hij een kwekerij aan het Rijnveld en liet er een groot naam-bord plaatsen met het groteske opschrift: 'Cultuurmaatschappij Rijnveld'. Als ouderwets Grandseigneur stond hij door zijn charmes in de gunst bij Koningin Wilhelmina en wist zich tot de hoogste kringen toegang te verschaffen.

In 1924 kreeg hij van H.M. Koningin Wilhelmina de opdracht een rozentuin aan te leggen op het landgoed Solliden (eiland Öland), als geschenk aan de Koning en Koningin van Zweden. (Deze tuin wordt in 1965-66 door Plant Propaganda Holland weer opnieuw in orde gemaakt).

Boskoopse Rozentuin op Solliden, Zweden

Tijdens een rondleiding op een tentoonstelling zeide hij eens tot Koningin Wilhelmina: 'Majesteit, ik ben een slecht financier'. Dat was zeer juist, maar niet zonder snobisme. In die tijd werd een groot vermogen door een rentmeester beheerd, maar Van Straaten van Nes had noch een groot vermogen noch een rentmeester.

Hij heeft inderdaad veel voor Boskoop gedaan en willen doen, maar miste een zakelijk inzicht en dacht te weinig aan eigen zaken en financiën.

Van Straaten van Nes was een Louis Couperusachtige figuur, die in onze tijd niet meer zou passen.

VERANDERING IN HET VERENIGINGSLEVEN

De Duitse bezettingsautoriteiten gingen er toe over alle verenigingen op te heffen of te reorganiseren in Duitse trant, dus volgens het Führerprincipe. Dit hield in dat een vereniging aangesloten moest zijn bij een hogere organisatie en deze ook weer bij een nog hogere, zo tot aan de regering toe. De voorzitter van de vereniging werd benoemd door de hogere organisatie en had aan deze persoonlijk verantwoording af te leggen. Hij benoemde zijn bestuur, meestal Raad van Bijstand genoemd, de leden hadden niets te zeggen. De kwekersverenigingen werden gedwongen zich aan te sluiten bij de Nederlandse Landstand.

De Sierteeltcentrale werd op 19 januari 1943 opgeheven en vervangen door het 'Bedrijfschap voor de Sierteelt', waaronder, evenals bij de Sierteeltcentrale, de boomkwekerij, de bloembollenteelt en de bloemisterij ressorteerden.

Voorzitter van deze top-organisatie werd de voorzitter van onze Bond van Plantenhandelaren, A. P. van Nes.

Daar onder stond de 'Vakgroep', voorzitter eveneens A. P. van Nes, 1e plaatsvervanger C. H. Schouten te Groenekan en 2e plaatsvervanger Dr. J. D. Ruys te Dedemsvaart.

Van deze Vakgroep bemerkte men in de praktijk weinig of niets.

Echter wel de 'Ondervakgroep Export van Boomkwekerijprodukten', die een groot deel van het werk van de Bond van Plantenhandelaren overnam.

Voorzitter was A. P. van Nes, 1e plaatsvervanger Rien Grootendorst, 2e plaatsvervanger J. H. Faassen Hekkens, Tegelen.

Dan was er nog een Ondervakgroep 'Binnenlandse Groothandel in Boomkwekerijprodukten', voorzitter C. H. Schouten, Groenekan, 1e plaatsvervanger H. den Ouden, Boskoop, 2e plaatsvervanger R. Buisman, Heerde.

Bij schrijven van 30 april 1942 werd door de voorzitter van de organisatiecommissie, Mr. H. L. Woltersom, beslist, dat de Bond van Plantenhandelaren niet behoefde te worden gelijkwideerd, doch mocht blijven bestaan ter behartiging van kartelbelangen, zoals het vaststellen van de prijzen der produkten, gemeenschappelijke catalogi, verkoopvoorwaarden, uitwisseling van vertrouwelijke informaties enz.

De secretaris van de Bond, Mr. W. F. Wery, werd tevens secretaris van de Ondervakgroep export.

Het feit dat de Bond mocht blijven bestaan en de heren A. P. van Nes en Mr. W. F. Wery zulke sleutelposities in onze organisaties verkregen, die anders aan Nationaal Socialisten werden gegeven, danken wij aan de goede relaties die deze heren en andere bestuursleden van de Bond reeds jaren met de Duitse vakorganisaties hadden. Beslist niet, dat deze heren enige sympathie vertoonden met de N.S.B.

De contributie aan de Bond van Plantenhandelaren werd nu op f 10,- per

jaar gesteld, omdat de inkomsten van die tijd af van de Vakgroep en Onder-
vakgroep kwamen, waar men een heffing van f 20,—, later f 40,— per jaar moest
betalen, plus 1% van de omzet in planten.

Deze dwang en heffingen bleken echter nog een voordeel te hebben. Om
dumpingprijzen van de zijde der Ned. exporteurs in Duitsland te weren
moesten minimum- en maximumprijzen van boomkwekerijprodukten vast-
gesteld worden, die zeer lonend waren. Ieder had zich hieraan te houden, op
straffe van uitsluiting; het was dus nu afgelopen met de ongebreidelde con-
currentie, dikwijls tegen dumpingprijzen.

Van de Duitsers moesten wij leren om niet beneden lonende prijzen te verko-
pen en van die tijd af zijn er door kweker en handelaar veel betere winsten
gemaakt. Na het beëindigen van de oorlog hield men dan ook deze organisatie
in stand, met verandering van het Führerprincipe in het democratische in de
leiding ervan. Dit is gebleven, tot in 1956 deze organisatie door de P.B.O.
vervangen werd, zie bladz. 298/299.

DE PLANTENHANDEL IN DE OORLOGSJAREN 1940-'45

Duitsland had op 10 mei ons land overrompeld, in de plantenhandel lag alles
stil. Niemand kreeg toestemming op reis te gaan naar de landen waar nog wat
afzetmogelijkheid te vinden zou zijn.

De jaarlijkse betaaldatum 1 juli was in 1940 voor vele exporteurs, wier vorde-
ringen in het buitenland geblokkeerd waren, een moeilijke datum om aan hun
verplichtingen te kunnen voldoen.

Velen moesten zich daardoor grotendeels of geheel van hun bedrijfskapitaal
ontdoen en het bestuur van de Bond keek uit naar kredietverlening om de
liquiditeitsmoeilijkheden het hoofd te bieden. Vooral exporteurs naar Canada
waren hierdoor getroffen.

De export van de Bondsleden over 1939/'40 was weer teruggelopen tot totaal
f 1.115.000,—, waarvan het grootste deel, f 671.000,— op rekening kwam van
Duitsland.

De Bond kon niet anders doen dan trachten van de Duitse export te maken
wat mogelijk was. De 'Gemischte Ausschuss' kwam weer bijeen en het resul-
taat van de onderhandelingen werd op 1 oktober 1940 aan de leden bekend ge-
maakt. De minimumprijzen werden vervangen door 'Festpreise' en er kwam
een lijst uit van 368 verschillende plantensoorten met kwaliteiten, elke kwali-
teit onder een nummer. Voortaan moest elk artikel van een kwaliteitsom-
schrijving voorzien zijn.

Er waren prijzen voor 'markenfähige Baumschulen', prijzen voor 'Wieder-
verkäufer', 25% hoger en voor de meeste artikelen was een 'Abschöpfungsbetrag'
vastgesteld; dat was een heffing die aan de Sierteeltcentrale betaald moest
worden.

Deze prijzen waren voor die tijd goed te noemen; hier volgt een kleine greep er uit. Er werden ook prijzen per 1000 vastgesteld.

No.	Markenf. maten	Per 100 stuks		
		Baumsch. in Marken	Wiederverk. in Marken	Abschöpfungs-betrag in Marken
30	Polyantharosen ab 3 Triebe	18,—	25,—	3,—
32	Rosen auf Canina	13,50	18,—	3,—
33	Acer dessectum in Sorten	30- 40	80,—	107,—
41	Hydrangea pan. gr. fl., 3-5 Triebe		21,—	28,—
55	Syringa vulg. in Sorten, 3-5 Triebe		60,—	80,—
59	Viburnum Carlesi und derg.	30- 40	75,—	100,—
149	Azalea mollis mit Namen	40- 50	120,—	160,—
156	Magnolia Soulangeana	80-100	280,—	375,—
160	Rhod. hybriden und Catawbiense gr. fl.	40- 50	110,—	125,—
180	Rhod. Pink Pearl und dergl.	40- 50	150,—	200,—
236	Ilex aquif. pyramidalis und andere grüne Sorten	80-100	120,—	150,—
265	Buxus sempervirens Büsche mit Erdballen	25- 30	28,—	37,50
265	Buxus sempervirens Pyramiden	70- 80	115,—	150,—
295	Cedrus atlantica glauca	80-100	200,—	275,—
306	Cham. Laws. Tr. de Boskoop und andere hochw. Sorten	60- 80	70	90,—
318	Juniperus chin. und virginiana in hochw. Sörten	60- 80	118,—	155,—
357	Cham. obtusa nana gracilis	20- 25	112,50	150,—

De prijzen waren af grens en de heffing werd apart op de factuur vermeld.

Verder was er een omschrijving van de benodigde papieren:

- a. Ausfuhrberechtigungsschein, aan te vragen onder toezending van twee facturen, één met firmanaam en één zonder vermelding van leverancier en afnemer. De laatste werd gebruikt om in Boskoop de prijzen enz. te controleren.
- b. Uitvoercertificaten, aan te vragen nadat de Devisengenehmigung verkregen was.
- c. Vereffeningscertificaten, tegelijk met de verzending aan te vragen onder overlegging van facturen in duplo, ondertekend.

Daar in het jaar te voren, in 1940, nog voor 1 miljoen gulden regeringssteun verleend was voor afkoop van boomkwekerijproducten in Nederland, was men verheugd een regeling getroffen te hebben, waarbij de export naar Duitsland tegen behoorlijke prijzen mogelijk was.

Levering tegen lagere prijzen was streng verboden.

Van groot belang was hierbij de goede verstandhouding in de 'Gemischte Ausschuss' tussen de heren A. P. van Nes en G. Boer Pzn en de Duitsers.

De controle op zendingen en facturen werd uitgeoefend door J. Zwartendijk met twee man personeel, hoe is het mogelijk! 12 December 1940 werd het invoerrecht in Duitsland opgeheven en 15 januari 1941 verdwenen de Devisen-genehmigungen en Ausfuhrber. schein. Uitvoer en clearing bleven nog gehandhaafd, maar later vervielen ook deze, nl. op 1 april 1941. Men beschouwde Nederland bijna als het binnenland van Duitsland, maar de uitvoer werd nog gecontroleerd, de Sierteeltcentrale had het monopolie van uitvoer en alle zendingen waren dus gecedeerd aan dit lichaam.

Op 6 mei 1941 werd de Gemengde Commissie, 'Gemischter Ausschuss', opgeheven en in een algemene vergadering van de Bond van Plantenhandelaren werd aan de heren A. P. van Nes en G. Boer Pz. een bewijs van erkentelijkheid en een oorkonde overhandigd voor het vele en zeer nuttige werk, dat zij voor de export van boomkwekerijprodukten verricht hadden.

Voor andere landen werden nu ook prijzen vastgesteld, waaronder men niet mocht verkopen en natuurlijk ook niet mocht aanbieden.

Op een enkeling na, leden van de N.S.B., kreeg niemand vergunning om te reizen, dus ook niet om bij mondelinge afspraak de prijzen te ontduiken.

De Duitse boomkwekers, voor zover niet in militaire dienst, kwamen ons bezoeken en hun orders plaatsen. De contingentering was per Duitse importeur vastgesteld, maar vrij ruim.

Op 14 september 1943 werden de namen van twee Duitse importeurs bekend gemaakt, die uitgesloten waren van import wegens knoeierij met de prijzen.

De afzet van de Boskoopse kwekerijprodukten was nu vrij redelijk geworden, wat blijkt uit de volgende cijfers van uitvoer in 1942/'43:

	Geheel Nederland in gld.	Bond in gld.
Duitsland	4.578.000,—	3.890.000,—
Zweden	232.000,—	207.000,—
Denemarken	123.000,—	96.000,—
Zwitserland	89.000,—	83.000,—
België	70.000,—	13.000,—
Noorwegen	37.000,—	31.000,—
Finland	20.000,—	19.000,—
Diverse landen	46.000,—	19.000,—
	<hr/>	<hr/>
	5.195.000,—	4.358.000,—
In 1941/'42 waren de cijfers	5.640.000,— waarvan	
	Duitsland 5.280.000,—	

Zoals men ziet, berustte de economie van de Boskoopse boomkwekerij bijna geheel op de afzet naar Duitsland.

De verzending per spoorwagon ging dikwijls wat eigenaardig, bij gebrek aan

materiaal kreeg men allerlei soorten wagens, uit alle door Duitsland bezette landen, veel kalkwagens, platte met twee klappen bovenop en verder alle open wagens. Die dekten wij dan met bladriet af. Voor Skandinavië ging het dikwijls per spoor naar Hamburg en vandaar per schip verder.

In het seizoen 1943/'44 waren in Nederland geen wagons meer te krijgen. Op allerlei andere manieren trachtte men de zendingen naar het buitenland te krijgen. Zie Plantex, bladz. 269/270.

Partijen Limburgse rozen, verkocht voor export, liet ik onder toezicht van een eerste knecht bij een kweker te Lottum inpakken en vandaar naar het buitenland zenden, omdat het in het najaar van 1943 vrijwel onmogelijk was de rozenstruiken eerst naar Boskoop vervoerd te krijgen.

Op 14 maart 1944 is er nog een prijzenboekje met prijzen voor Nederland door het Bedrijfschap uitgegeven, maar de export lag in het seizoen 1944-'45 geheel stil.

Enkele exporteurs, sympathiserende met de Duitsers en de N.S.B. of zij, die deden alsof, hadden grote leveranties naar de vliegvelden in Nederland.

Spoedig lag alle vrachtvervoer stil, de bekende spoorwegstaking was uitgelopen en de geallieerden vielen alle verkeer te land en te water aan.

In het najaar 1944 had ik mijn Japanse Azalea's en Rhododendrons aan bloemisten in ons land verkocht, die groot gebrek aan materiaal hadden, want bloemen waren bijna het enige wat men nog voor geschenken kopen kon.

Deze planten werden door een onverschrokken man met een vletblok bij nacht trekkende en bomende vervoerd, want bij daglicht riskeerde hij gemित्रailleerd te worden.

Bij het volkomen wegvallen van de export en het gevaar bij het vervoer was dit de enig mogelijke plantenhandel.

DIVERSE GEBEURTENISSEN IN DE OORLOGSJAREN

1940. december. De loonbelasting wordt ingevoerd.

Een boomkwekersknecht, die van f 19,50 tot f 21,- per week verdient, betaalt in groep I f 1,14, groep II f 0,54 per week, met één kind niets.

1941. Collectief arbeidscontract gesloten. Loon volwassen arbeiders 22 jaar en ouder per week f 18,50, 21 jaar f 16,65, 20 jaar f 14,80.

Arbeidstijd: 1 jan.-31 jan. van 8-4,30 uur; 1 febr.-14 febr. van 7,30-6 uur; 15 febr.-28 febr. van 7-6 uur; 1 maart-15 mrt. van 6,30-6 uur; 16 maart-31 aug. 6-6 uur; 1 sept.-30 sept. van 6,30-6,30 uur; 1 okt.-15 okt. van 6,30-6 uur; 16 okt.-15 nov. van 7-6 uur; 16 nov.-30 nov. van 7,30-6 uur; 1 dec.-31 dec. van 8-4,30 uur.

Schafttijd 's morgens van 8 tot 8,30 uur en 's middags van 12-1,30 uur.

Overwerk 30 ct per uur, niet volwassenen 10% van het dagloon.

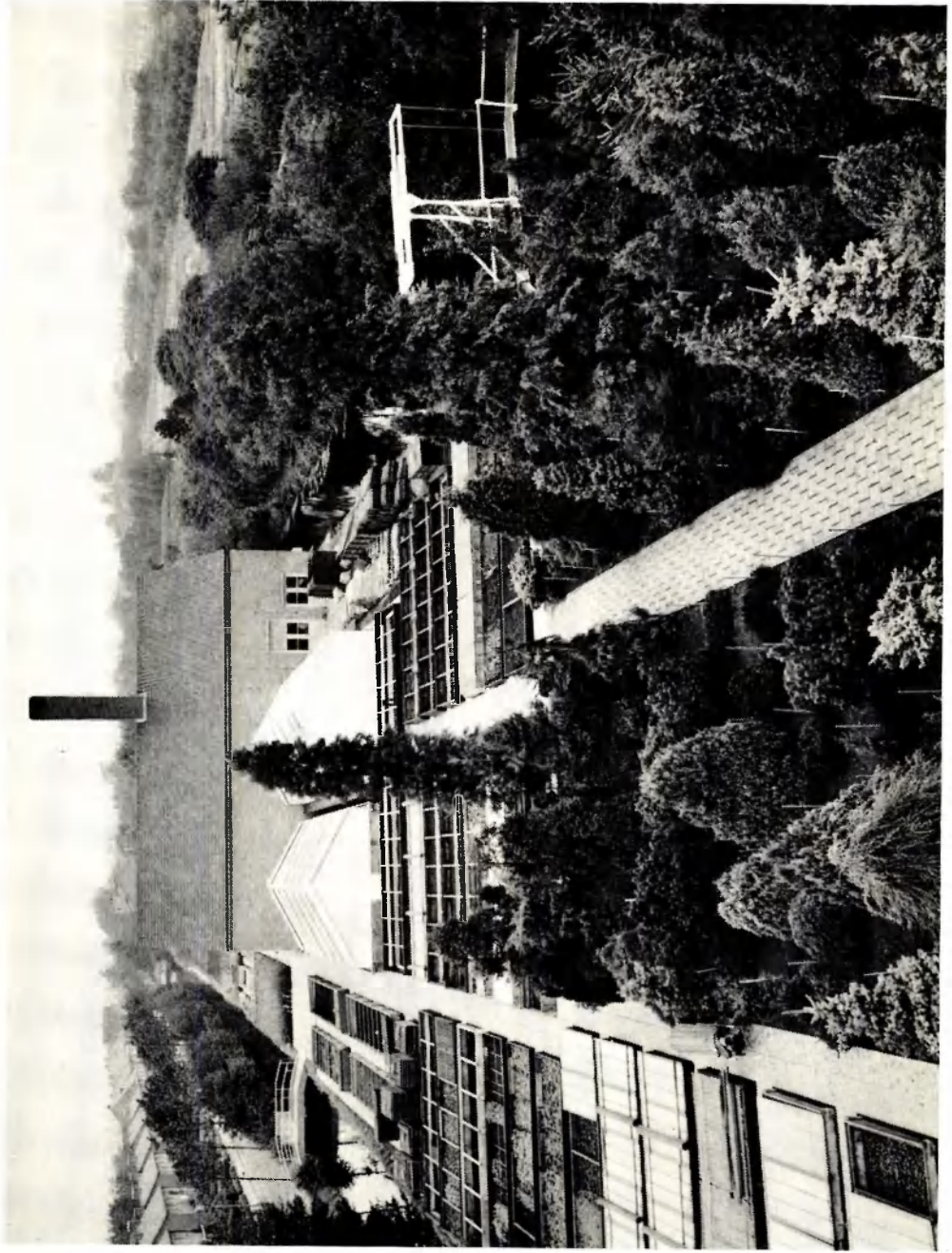
Zaterdag eindigt de werkdag om 5 uur namiddags.

Grote tentoonstelling 1937 met diorama als achtergrond

Eerste Boskoopse autobus 1915

Proefstation voor de Ned. Boomkwekerij

In maart 1942 werd het loon resp. f 20,—, 18,— en 16,— per week en zaterdags eindigde de werktijd om half vijf.

1942. 11 november. Wegens de vorstschade in de strenge winter van 1941-'42 mochten de prijzen der planten voor export verhoogd worden met 10%, Rozen en Rhododendrons hybriden met 20%, waarvan de exporteur aan de kweker, die de planten geleverd had, 7,6% moest terugbetalen. Alles met terugwerkende kracht vanaf 1 oktober.

1943. 15 februari. De voorzitter van de Bond v. Pl., Jac. Smits, te Naarden overleden op de leeftijd van 79 jaar. De heer Smits, boomkweker en vroeger een der grootste exporteurs naar de U.S.A., was sedert 1922 voorzitter van de Bond. Hij was een begaafd redenaar, ook in de drie moderne talen, vol humor, geestig, slagvaardig en wist de vergaderingen op briljante wijze te leiden. Bekend waren zijn magistrale redevoeringen in de vergaderingen aan het einde van het jaar. Een voorzitter van dit formaat is een grote zeldzaamheid.

1943. 28 november. Bij besluit van de secretaris-generaal van het Departement van Landbouw en Visserij wordt de N.A.K.B., Ned. Alg. Keuringsdienst Boom kwekerij opgericht, de statuten waren gedateerd op 19 juli 1943.

1943. Vele jonge mannen vanaf 18 jaar worden door de Duitsers opgeroepen voor de 'Arbeitseinsatz' in Duitsland, werk in fabrieken enz.; men weet niet waar die jongens heengebracht worden.

Een aantal Boskoopse jongens, waaronder mijn zoon, worden, om die gedwongen Arbeitseinsatz te ontlopen, vrijwillig ondergebracht bij boomkwekers in Oldenburg.

1944 2 maart. De burgemeester van Boskoop maakt in opdracht van de Waffen SS bekend, dat Boskoop 20 arbeiders dient te leveren, voorzien van een schop, te melden in de polder Hoogeveen. Ik herinner mij niet, dat iemand hieraan voldaan heeft.

1944. 1 Augustus. De vereniging van werkgevers maakt bekend, dat iedere patroon in september een man moet afstaan om aardappelen te helpen rooien.

1944 1 december. De hongerwinter is begonnen. Mr. W. F. Wery secretaris v.d. Bond van Plantenhandelaren komt hier en daar in Boskoop in de kost en krijgt levensmiddelen mee naar huis voor zijn familie en personeel.

Het hoofd van de Plantenziektenkundige Dienst, N. van Poeteren met zijn vrouw, is uit Wageningen moeten vluchten met achterlating van alles en is bij de familie J. Zwartendijk ondergebracht, zo meldt voorzitter A. P. van Nes ons. Hij verzoekt ons te helpen met levensmiddelen voor de families Zwartendijk en Van Poeteren, met dames- en herenondergoed en schoenen voor de heer en mevrouw Van Poeteren.

1945, 15 juli. Landelijke organisatie voor hulp aan onderduikers. Afd. Boskoop.

Dankbetuiging aan de tot op 5 mei stille gevers.

Deze organisatie dankte de gevers in de oorlogsjaren en vermeldde o.a. 'Ons stille, geheime

werk bracht in de 'slechtste' maand f 450,— op en in de beste maand f 8000,—. Door de Boskoopse bevolking werd in totaal f 70.000,— (zeventig duizend gulden) bijeengebracht, die gebruikt werden voor onderduikers, waaronder verschillende gezinshoofden. We konden met dit geld kostgeld betalen (waar dit nodig mocht blijken), ons stempels verschaffen, illegale lectuur verspreiden, levensmiddelen verstrekken, persoonsbewijzen 'kopen', kledingstukken uitdelen, schoeisel bemachtigen, achtergelatenen helpen, spoorwegmannen steunen enz. enz. Uit mededelingen van illegale werkers uit verschillende andere plaatsen weten we, dat dikwijls hoognodige handelingen achterwege moesten blijven wegens geldgebrek. Het siert Boskoop, dat dit hier nooit het geval geweest is.

Aldus deze dankbetuiging, ondertekend door de penningmeester J. Rozemeijer. (Hoofd v.d. R. Katholieke U.L.O. school).

Ofschoon dit weinig te maken heeft met de boomkwekerij, zijn wij zo trots op het werk van deze organisatie en de opofferingsgezindheid van de Boskoopse burgerij, dat wij niet konden nalaten dit hier te vermelden.

Gememoreerd dient eveneens te worden het werk van de Boskoopse 'Voedselraad', voorzitter wethouder A. P. van Nes, secretaris W. Trapman, gemeentesecretaris, commissie van bevoorrading: J. Zwartendijk, C. J. J. Vermeulen, slager, A. Schouten, expediteur, J. v. d. Molen, dir. gemeentewerken en nog een veertiental andere personen.

Het doel van deze organisatie was om bij de slechte voedselvoorziening te helpen met wat extra's aan moeders, baby's, zieken enz., wat hoog nodig was. Men maakte acht ritten per vrachtwagen met turfgenerator naar Groningen. Wonder boven wonder mislukte geen enkele tocht, hoewel alle papieren vals, de wegen slecht, de reizen gevaarlijk waren, gevaarlijk door inbeslag nemende Duitsers en beschietingen door de geallieerde vrienden. In totaal werd meegebracht.:

tarwe en tarwemeel	3751 kg
rogge en roggemeel	4792 kg
groene erwten	3525 kg
erwtenmeel	3500 kg
veldbonen	3770 kg
puddingpoeder	3000 kg
	<hr/>
totaal	22388 kg en een vracht brandstof.

Uit de naaste omgeving (Benthuizen en Waddinxveen) werden vele giften in natura ontvangen, in de loop van februari tot en met april uitgedeeld aan zieken: aardappelen 315 kg, kaas 75 kg, vaarskoe 1, kalveren 2, worsten 200, eieren 3000.

Wekelijks werden 85 broden van 4 ons uitgereikt aan zieken, 200 kg suiker in halve ponden aan baby's en jonge moeders.

Brandstoffen die in beslag genomen of 'vrijwillig' geschonken waren, werden verdeeld. De uitdelingen geschieden tegen 'kostprij's': tarwemeel 25 ct per kg,

erwten 35 ct, een mud cokes f 1,80, een boom (voor brandstof) f 5,—, een ei 12½ct. Ten behoeve van de kindervoeding werden verwerkt: 8700 kg aardappelen, 10.000 kg groenten en uien, 1188 kg vlees en beenderen, 990 kg erwten, 100 kg roggevlokken, enige kalveren, benevens het benodigde zout, specerijen, puddingpoeder, suiker en melk.

Hulde aan de wakkere mannen en vrouwen, die dit moeilijke werk uitvoerden! Overgenomen uit het werkje 'Winter 1944-'45 in Boskoop', geschreven door L. Erkelens, niet in de handel gekomen, doch ter herinnering aangeboden aan alle medewerkers van deze organisatie.

DE BOND VAN PLANTENHANDELAREN STICHT
HET COÖP. EXPEDITIEBEDRIJF PLANTEX

Vóór de oprichting van Copex en Plantex was de plantenexpeditie geheel in handen van Rotterdamse firma's. In de verzendseizoenen hadden de belangrijkste een vertegenwoordiger in Boskoop, die zijn best deed op aangename manier klanten te winnen, want aan die volumineuze plantenzendingen was goede winst te maken.

De bloembollenexporteurs trachtten een deel van die winst aan zich te trekken en richtten een coöperatief expeditiebedrijf op, Copex genaamd.

De directeur van Copex zocht in 1925 contact met de Bond van Plantenhandelaren, met het doel een bijkantoor in Boskoop te stichten. Dit gelukte en Copex opende in de Rozenlaan een bijkantoor.

Na korte tijd werd de vertegenwoordiger van Salomons & Stevens te Boskoop, F. W. A. Jansen, die hier veel relaties had, overgehaald de leiding van het Copex-kantoor op zich te nemen, dat toen verplaatst werd naar Zijde 33, de woning van Jansen.

De Bond van Plantenhandelaren benoemde een commissie ter financiële controle op Copex, bestaande uit de heren: J. van Gelderen, W. C. van Kleef, Marinus Koster en D. Veerman, met als secretaris Mr. W. F. Wery, van de Bond. De secretaris Mr. Wery deelde de leden in september 1926 per circulaire mede dat Copex in het najaar 1925/voorjaar 1926 omgezet had:

Aan zeezendingen	totaal kg 1.879.432
Aan landzendingen 617 wagons, 566 stukgoederen	totaal kg <u>5.094.173</u>
	totaal kg 6.967.605

Van iedere zending werd apart boekgehouden en de winst uitgerekend, waarna het batig saldo aan de verzenders uitgekeerd werd, hetzelfde systeem dus als nog steeds bij Plantex gevolgd wordt.

Direkteur Dammers van Copex berichtte dat, ondanks het grote vervoer, de proeven nauwelijks voldoende waren om de personeels- en andere uitgaven

van Copex te dekken, zodat het tarief voor samenladingen f 5,— per wagon hoger gesteld zou moeten worden, wat niet aan de afnemers doorberekend zou worden, doch van de winst der zendingen af moest.

Copex rendeerde te Boskoop echter naar wens, maar Dammers wilde er meer van halen dan eerlijkheidshalve verantwoord was. Hij verzocht zijn beheerder Jansen de boekhouding zodanig te voeren, dat er meer voor Copex overbleef ten koste van Boskoop, 'die Boskopers kunnen toch niet zien wat er verzonden is', zeide hij.

Jansen was echter een eerlijk zakenman, hij maakte de jaarstatus op zoals die in werkelijkheid was en liet deze door Dammers paraferen.

Toen bracht hij het voorgenomen bedrog van Dammers bij Mr. Wery aan het licht.

Deze belegde in hotel Klaassen een gecombineerde vergadering van de besturen van de Bond en Copex uit Hillegom, met Dammers en Jansen, waar de Bond de samenwerking met Copex opzegde en schadevergoeding eiste voor wat Copex aan Boskoop tekort gedaan had. Dat was geen geanimeerde vergadering, Dammers ontkende aanvankelijk en liet zich grof uit tegenover Jansen, maar deze toonde als bewijs de door Dammers geparafeerde status, waardoor het bedrog niet meer ontkend kon worden.

Ter vervanging van Copex werd, mede op aandringen van Jansen, die het vertrouwen van het Boskoopse bestuur gewonnen had, het coöperatief expeditiebedrijf Plantex u.a. opgericht, op 2 augustus 1928.

Het aandelenkapitaal werd vastgesteld op f 50.000,— waarvan 95 aandelen à f 500,— geplaatst werden en van de 10 aandelen à f 250,— er nog 7 in portefeuille bleven voor eventueel nieuw toe te treden leden.

Op deze aandelen werd 20% gestort.

Copex werd gedwongen een schadevergoeding van f 10.000,— aan Plantex te betalen, samen met de storting op de aandelen was dit het kapitaal waar Plantex mee begon.

Het bestuur werd gevormd door de heren J. van Gelderen, W. C. van Kleef, Mar. Koster, D. Veerman, D. Frets, M. J. Rosbergen, met Jac. Smits als voorzitter en Mr. W. F. Wery als secretaris.

Tot directeur van Plantex werd de heer E. Blom te Rotterdam benoemd, die het Plantexkantoor aldaar voor eigen rekening nam. F. W. A. Jansen werd leider van het kantoor ter plaatse, dat in het van de familie Van Noordt aangekochte pand in de Barendstraat gevestigd werd, waar het nog is.

Daar het bestuur van Plantex, samengesteld uit niet deskundigen op het gebied van de expeditie, geen juist inzicht in het bedrijf kon hebben, was het aangewezen op het vertrouwen in E. Blom, die een goede naam had in Rotterdamse expeditiekringen en aan wie daarom ook de supervisie over het kantoor Boskoop toevertrouwd werd.

Met het vertrouwen schenken in zaken moet men altijd voorzichtig zijn. Dat bleek ook hier: in de grote financiële debacle der crisisjaren werd Blom mee-geleurd en kon wegens het plegen van onregelmatigheden niet meer als directeur gehandhaafd blijven.

Het algemene toezicht op Plantex werd nu door Mr. Wery met zijn boekhouder Smits en het accountantskantoor van de Bond uitgevoerd en het beheer van het kantoor Rotterdam in eigen hand genomen, onder dagelijkse leiding van J. Meertens. Het verlies van Plantex in de zaak-Blom werd opgevangen door de uitkering aan de leden te passeren en de waarde van het kantoorpand met f 5000,— te verhogen.

In de crisisjaren, boekjaar 1933-'34, was de omzet van Plantex teruggelopen tot 1291 ton voor Rotterdam en 2079 ton voor Boskoop, verladen in 276 spoorwagons en 2218 colli planten met 536 colli bloemen. Vervoer per vrachtauto naar het buitenland was nieuw en nog niet ondernomen.

Het boekjaar 1938-'39 wees uit, dat het vervoer weer gestegen was tot 1607 ton voor Rotterdam en 3573 ton voor Boskoop. Hier kwamen nog bij 976 ton uitgaand en 730 ton inkomend vervoer per lastauto door de A.T.O.

Het reservekapitaal à f 10.000,— werd dit jaar volgestort, maar Mr. Wery drukte in het jaarverslag zijn bezorgdheid voor de toekomst uit en wees er op dat de reserve een te smalle basis had. De uitkering naar aandelen en vervoer aan de leden bedroeg dat jaar totaal f 7033,—

De gevreesde moeilijkheden kwamen spoedig, de oorlog 1940-'45 brak uit. Het kantoor Rotterdam werd gesloten en de leider Meertens op wachtgeld gesteld, de salarissen moesten verminderd worden en de uiterste zuinigheid moest worden betracht.

In 1940-'41 werd de winst- later de vennootschapsbelasting, ingevoerd over een te vormen reserve, ontstaan uit de ingehouden winst op de diensten aan niet-leden. Om deze belastingheffing te ontgaan, werd een deel van deze winst bijgeschreven op de aandelen der leden, welke daarmee volgestort werden.

In 1942 werd ten behoeve van het personeel het 'Plantexfonds' opgericht, dat later in een pensioenfonds omgezet werd.

De statuten van Plantex, op 16 juni 1942 herzien, werden 29 december 1943 nogmaals gewijzigd.

In het najaar 1943 was de verzending naar Duitsland, toen de hoofdafnemer, Zwitserland, de Skandinavische landen enz., alleen mogelijk door middel van transport per schip naar Venlo-Kaldenkirchen en overlading aldaar in spoorwagons. Alle belangrijke exporteurs werd verzocht op eigen rekening personeel te leveren om voor de overlading in wagons te zorgen.

De laatste verzending naar het buitenland in de oorlogsjaren was nog in het najaar 1943, voorjaar 1944 mogelijk, maar op eigenaardige wijze.

De altijd ijverige en initiatiefrijke heer Jansen organiseerde het vervoer van

Boskoop per kustvaarder naar Hamburg, per Rijnschip en een ander vaartuig naar Kaldenkirchen enz. en overlading ginds in wagons voor verder vervoer. Vele wagonladingen werden, drie of vier hoog, op en naast elkaar in die grote kustvaarders geladen, slechts gescheiden door wat stro, onbegrijpelijk dat dit goed uit kon komen.

Het moge ongelofelijk klinken, maar planten- en vrachtbedragen werden voor 100% betaald en geen enkele exporteur heeft ooit een klacht vernomen. Hier is een lijstje van deze expeditie, door Plantex in '43-'44 uitgevoerd: Met 34 schepen werd de vracht van 214 wagonladingen verzonden naar Venlo-Kaldenkirchen, totaal 1.126.230 kg; per Rijndiensten vanaf Rotterdam 350.691 kg; in 8 kustvaarders 400.434 kg; per boot vanaf Rotterdam naar Venlo 105.268 kg; vanaf Aalsmeer per m.s. 'De Zeeuw' (Boskoopse export) 170.000 kg; en begin najaar 1943 nog uit Boskoop in diverse wagons 131.197 kg. Op 4 april 1944 werd de laatste kustvaarder te Boskoop in de Otweg geladen. In het laatste oorlogsjaar stond de export volkomen stil, de hongerwinter werd voor het personeel van Plantex ook nijpend en de voorzitter van Plantex, M. J. Rosbergen, die in 1943 Jac. Smits na diens overlijden opgevolgd was, richtte in oktober 1944 een verzoek tot de leden om op donderdag- en vrijdagmiddag levensmiddelen voor het personeel in de gang van het kantoor te plaatsen.

Vele leden gaven hieraan gehoor en deponeerden stil hun gaven in de gang. Op 1 januari trad Mr. W. F. Wery als secretaris van Plantex af en werd opgevolgd door Mr. J. F. Prins, waarmede tevens het kantoor van de Bond van Plantenhandelaren verplaatst werd, van Zeestraat 84 naar Heerengracht 21. De heer F. W. A. Jansen, met zijn onverwoestbare gezondheid en werklust, trad in september 1960 op 78-jarige leeftijd af als hoofd van kantoor Boskoop, welke functie hij vanaf de oprichting op onnavolgbare wijze vervuld had! Jansen stond altijd voor ieder klaar en op elk uur van iedere dag kon men hem opbellen en op zijn medewerking rekenen. Hierdoor verwierf hij zich vooral in exporteurskringen een grote populariteit. Bij zijn pensionering verhuisde hij naar Azalealaan 77, welk pand door Plantex voor hem aangekocht was.

F. W. A. Jansen werd opgevolgd door A. Brekweg als directeur van kantoor Boskoop, met J. G. Bak als 2e directeur, die in 1963 met pensioen ging en opgevolgd werd door M. Redert. In 1956 overleed Meertens en werd opgevolgd door Brekweg, terwijl Tuyl de leiding van kantoor Rotterdam overnam bij de overplaatsing van Brekweg naar Boskoop.

Plantex vervult een onmisbare functie in de Boskoopse plantenexport, waar het bedrijf ten voordele van de ontvangers prijsregelend in vrachtprijzen en expeditie optreedt.

Daarbij mag een bescheiden ondernemerswinst voor de aandeelhouders-verzenders verantwoord heten. Als bezorger van transportverzekering en wat

daarmee samenhangt, heeft Plantex eveneens al die jaren nuttig werk verricht. Bovendien ontwikkelt het bedrijf de laatste jaren grote activiteit als reisbureau. Door specialisatie in het vervoer van planten is het werkterrein van Plantex van bescheiden aard en zal dit waarschijnlijk wel blijven. Het stemt echter tot voldoening, dat de omzet sedert de oorlog buitengewoon gestegen is en Plantex 2/3 van de gehele plantenexport in handen heeft, terwijl het bedrijf op een solide financiële basis gevestigd is.

DE BOND VAN PLANTENHANDELAREN RICHT DE
'STICHTING HOTELFONDS' OP

1943. Het oude, doch gerenommeerde hotel 'Klaassen' is aan de Prov. Zuid-Holland verkocht en afgebroken (in 1940).

Hotel 'Neuf' is grotendeels door brand verwoest en Boskoop heeft geen behoorlijke hotel-accommodatie, is zonder zaal en vergaderruimte.

Op 7 oktober 1943 stuurt Bondssecretaris Mr. W. F. Wery een circulaire aan de leden van de Bond van Plantenhandelaren, waaruit ik het volgende citeer:

Boskoop is het grote boomkwekerijcentrum in Europa. Maar de belangstellende bezoeker uit Nederland of uit den vreemde vindt geen restaurant, geen hotel, geen behoorlijk café, geen spoor van enige gezelligheid of accommodatie. Wie zal hem euvel duiden, indien hij de verzuchting slaakt: Eens, maar liefst nooit weer en hoe kom ik zo spoedig mogelijk uit dit primitieve oord.

Het Hoofdbestuur heeft dus een Stichting opgericht 'Hotelfonds te Boskoop' en stelt zich voor ongeveer f 40.000,— bijeen te brengen in de vorm van een renteloze geldlening, welke echter zo nodig geheel of gedeeltelijk à fonds perdu beschikbaar wordt gesteld, wat alles afhangt van de onderhandelingen met een brouwerij of de persoon, die tot oprichting zal overgaan. Deze onderhandelingen kunnen uit de aard der zaak eerst definitief worden gevoerd wanneer de oorlog afgelopen en de bouwkosten globaal te berekenen zijn.

Deelname aan het fonds zal door de inspecteur van belastingen te Alphen als bedrijfsuitgave worden beschouwd, zodat direct 60% kan worden afgeschreven, komende ten laste van de verlies- en winstrekening van het lopende jaar, dus van het hoogst belastbare bedrag, eventueel later meer.

Het bestuur der Stichting is thans voor een jaar gevormd door de heren: A. P. van Nes, voorzitter; J. Dijkhuis, secretaris; Rien Grootendorst, penningmeester.

Er wordt op vertrouwd dat de leden thans spoedig aan de heer Rien Grootendorst zullen opgeven op welk bedrag van hunne firma kan worden gerekend.

Tot zover de circulaire van de Bond.

Er werd f 30.600,— aandelen bijeen gebracht, met f 3000 schenkingen en de Stichting kocht alvast een perceel bouwgrond van de Provincie, waar nu de tunnel gebouwd is.

Later werd deze bouwgrond geruild met het driehoekige perceel, dat vanaf de Gouwe naar de Nieuwstraat loopt.

Zelfs liet men een schetsplan tekenen en voerde voorlopige onderhandelingen met de restaurateur van Heuveln, toen eigenaar van hotel 'de Zalm' te Gouda.

Tot bouw is de stichting nooit gekomen, bij de bouw van hotel-restaurant 'Florida' werden de aandelen in deze stichting geruild tegen aandelen in de Tentoonstellingsver. 'Boskoop', coöp. ver. u.a. zie bladz. 283/286 en de Stichting Hotelfonds werd opgeheven.

Het glasmazaïek in het trappenhuis van Florida, voorstellende de god Mars in de plantenhandel, herinnert nog aan de vroegere Stichting, die het eerste initiatief nam tot bouw van een hotel.

Dit werk is gemaakt door de glazenier H. C. van der Valk te Alphen a.d. Rijn, een oud-Boskoper, de kosten ervan, ca. f 2000,—, werden betaald uit een restant van de gekweekte rente van de Stichting Hotelfonds.

VII

1945-1966

MODERNISERING EN PERFECTIONERING DER SIERTEELT

EXPANSIE VAN DE PLANTENEXPORT-WELVAART

DE WEDEROPBOUW VAN DE PLANTENHANDEL NA DE BEZETTING

In en na de oorlog had het bedrijfsleven een deel van zijn partikulier initiatief verloren. Het was meer afhankelijk van de overheid dan vroeger, maar deze overheid moest zijn richtlijnen nog zoeken en functioneerde nog niet voldoende.

De Duitse bezetting had ons een Bedrijfschap, Vakgroep en Ondervakgroep bezorgd, deze organen werden niet opgeheven, maar later in het kader van de Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie (P.B.O.) gereorganiseerd.

Aan deze gedwongen bedrijfsorganisatie zaten voor Boskoop ook wel goede kanten. Door de verordenende bevoegdheden, die aan het Bedrijfschap en de Ondervakgroep toegekend waren, had men geleerd bindende minimumprijzen voor in- en verkoop vast te stellen en er zich ook aan te houden en men had ondervonden dat dit voordeel opleverde.

Er moesten dus tegen het najaar 1945 nieuwe prijzen vastgesteld worden, maar er waren nog meer problemen op te lossen, waarmee men rekening moest houden.

De regering stelde een geldsanering in en vóór of in de week van 26 september tot 2 oktober 1945 moest iedereen zijn geldvoorraad inleveren.

Na die datum werden alle bankbiljetten en zilverbons waardeloos verklaard. Om te beginnen kreeg iedere ingezetene een klein bedrag in nieuw geld, toereikend voor één week, uitbetaald. Alle banksaldi werden geblokkeerd en voor alle betalingen moest men de bewijzen inleveren, voor arbeidslonen de loonlijst.

Natuurlijk was hieraan een strenge deviezenkontrolle verbonden en op 14 december 1945 deelde de secretaris van de Ondervakgroep Export van Boomkwekerijprodukten mee, dat het de voorzitter A. P. van Nes gelukt was een gunstige regeling te treffen voor de exporteurs, die weer voor het eerst na de oorlog hun buitenlandse relaties wilden bezoeken om orders op te nemen. Deze regeling kwam op het volgende neer:

Er mag slechts één reiziger van één firma naar één land, waarbij de Skandinavische landen, Engeland en Ierland, België, Luxemburg en Frankrijk als één land golden. Duitsland was in de eerste jaren als koper uitgevallen.

Men verschaft zich eerst een urgentieverklaring van de Ondervakgroep Export van Boomkwekerijprodukten.

Met deze urgentieverklaring, benevens een paspoort, een foto en een verklaring van politieke betrouwbaarheid moet men persoonlijk naar het Bedrijfschap voor Sierteeltprodukten. Dit bureau is in het bezit van lijsten der firma's en landen waarnaar een Uitreisvisum kan worden verstrekt. Dit Bedrijfschap, gevestigd Trompstraat 73, geeft een verklaring voor het Departement.

De betrokkene moet persoonlijk naar het Departement van Landbouw en Visserij, afd. Buitenland, Kamer 78, Oostduinlaan 2. Dit ministerie geeft dan een Ordre de Mission en zorgt voor een uitreisvisum van het Bureau voor Nationale Veiligheid te Scheveningen.

Dit Departement zorgt ook voor een visum naar Engeland, maar voor een visum naar andere landen moet men zelf zorgen.

Dit was dan de gunstige regeling, die de heer A. P. van Nes voor de planten-exporteurs met de regering getroffen had.

Er werden allerlei bepalingen betreffende het briefverkeer en de goederen-export afgekondigd.

Voor de plantenexport werden minimum- en maximumprijzen vastgesteld, waar men niet onder of boven mocht verkopen. De controle hierover werd voorlopig in handen gesteld van het hoofd van de Plantenziektenkundige Dienst te Boskoop, J. Zwartendijk.

Commissiereizen

Daar in het najaar 1945 het reizen voor partikulieren in het buitenland nog niet mogelijk was, moest getracht worden door Commissies van het Bedrijfschap het contact met de afzetgebieden op te nemen voor regeling van afzet, transport enz.

De volgende commissies werden uitgezonden:

Voor Frankrijk vertrokken de heren: J. H. Faassen, F. J. Grootendorst en Wm. C. Hage. Voor Zwitserland de heren Hugo T. Hoofman en P. O. van Nes. Voor Skandinavië de heren: A. P. van Nes, Mr. W. F. Wery, Dr. J. D. Ruys en A. Vuyk Senior.

Schrijver dezes had het voorrecht lid van de commissie naar Skandinavië te zijn, onze eerste reis was per vliegtuig regelrecht naar Stockholm.

Alle soorten levensmiddelen waren daar te krijgen en nog zie ik ons, uitgehongerde Nederlanders, de eerste morgen in ons hotel te Saltsjöbaden aan ons ontbijt zitten. Tot verbazing van de Zweden bestelden wij voor eerste ontbijt een 'stort smörgåsbord' en met wat een glunderende verbazing keken wij naar de zalm, garnalen, vlees- en kaassoorten, die wij in geen jaren gezien en geproefd hadden. En dan na deze maaltijd een sigaar of sigaret, gemaakt van echte tabak en niet van eigen teelt.

Onze gehele reis van 3 tot 29 september 1945 kostte per persoon: Zw. Kr. 2650,-, tegen een koers van 48, was in Guldens 1162,- eerste klas!

Maar de belangrijkste taak had de commissie naar Engeland, bestaande uit de heren: H. den Ouden, groepsvoorzitter, Mr. W. F. Wery, Dr. J. D. Ruys en J. Driesprong.

Terwijl in de andere bovengenoemde landen de planteninvoer, ofschoon aan contingenten gebonden, toegestaan was, had Engeland de grenzen gesloten. De missie van deze heren was dus de plantenexport naar Engeland weer mogelijk te maken.

In de eerste dagen van oktober vertrok de commissie per legervliegtuig naar Londen. De heren hadden daar veel werk te doen en moesten diplomatiek optreden, maar na een verblijf van een maand konden zij succesvol naar huis terugkeren. Wat zij bereikt hadden was een invoercontingent voor 1945/46 van *f* 400.000,—! Dit contingent werd verdeeld naar verhouding van de oppervlakte der kwekerijen van de Engelse afnemers. Zeer begrijpelijk, omdat de kwekerijen, wegens de gedwongen groenten- en aardappelenteelt, zeer mager met planten bezet waren.

Bovendien bereikte de commissie ook, dat de vooroorlogse vorderingen, die gedurende de oorlog door Engeland als vijandelijk kapitaal geblokkeerd waren, aan de Nederlandse regering overgedragen werden.

Op deze wijze ontving iedere plantenexporteur zijn oude uitstaande posten betaald.

DE ONTWIKKELING VAN DE WELVAART NA 1945

Op elk gebied was er veel te herstellen en nu begon de afzet van boomkwekerijproducten in het binnenland zowel als de export snel te groeien.

Er ontstond van lieverlede welvaart en ook de lonen in de kwekerijen stegen, van *f* 25,— per week in 1944/'45 tot *f* 40,— in 1947, de sociale voorzieningen werden uitgebreid met de onontkoombaar te betalen premies, totdat in 1964 elke volwassen werknemer de patroon *f* 150,— per week kost.

Een onverwachte meevaller dook in 1946/'47 op, de export van planten, die met uitzondering van wat rozenonderlagen, sedert 1919 in U.S.A. met de 'quarantine 37' gesloten was, werd weer mogelijk.

De invoer van aarde aan de planten bleef verboden, dus moesten de kluiten schoon gespoeld worden en de betrokken exporteurs gingen een spoelafdeling in hun pakloods inrichten.

De exportcijfers naar dat land liepen snel op, te snel naar de zin van de Amerikaanse boomkwekers, die protectie zochten door maatregelen op phytosanitair gebied.

Al spoedig maakte de Amerikaanse regering restricties door een deel der plantensoorten, o.a. rozen, Hydrangea, Acer enz. onder 'postentry' te plaatsen, d.w.z. dat deze artikelen niet in U.S.A. direct verkocht mochten worden,

doch minstens een jaar door de koper en onder toezicht van de Plantenziektenkundige Dienst opgeplant moesten worden.

Een paar keren zond de Ondervakgroep Export van Boomkwekerijproducten een commissie onder leiding van J. Zwartendijk naar de U.S.A., met de opdracht te trachten wat verruiming te verkrijgen, maar de commissie bereikte slechts een klein resultaat, wat de leeftijd van Rhododendrons en Azalea's betreft. Ten slotte werden de planten bij aankomst te New York vóór doorzending in een gaskamer gegast, wat voor veel artikelen o.a. Clematis funest was. Mede doordat de vermeerdering van de grootste exportartikelen, Rhododendron en Azalea, in U.S.A. sterk toenam en er steeds meer klachten kwamen over de geïmporteerde planten, die gegast en gespoeld waren, liep deze export later weer zeer aanzienlijk terug.

De afzet naar andere gebieden, ook het binnenland, nam echter zo snel toe, dat het terugvallen van de export naar U.S.A. niet voelbaar was.

Intussen beleefden de kwekers van vruchtgoed, buiten Boskoop, in 1950 een gevoelige inzinking van de prijzen.

Door het gebrek aan levensmiddelen in de oorlog en de distributie ervan in de eerste jaren daarna, was de vraag naar fruit en vruchtbomen zeer groot en werd de aankweek sterk opgevoerd.

Maar toen, omstreeks 1950, de voedingsmiddelen in voldoende hoeveelheden vrij te koop waren, kwam de onontkoombare reactie en prijsinzinking.

Eenjarige appels werden voor f 10,— per 100 verkocht, terwijl de onderlagen waarop ze geënt waren f 25,— per 100 gekost hadden. Het duurde enkele jaren eer het prijspeil zich weer hersteld had. De exporteurs van vruchtboomonderlagen waren de enige Boskopers, die hiervan schade ondervonden.

De produktie en de prijzen der sierteeltprodukten liepen in regelmatig tempo op. De grote maten Hulst, Taxus, Coniferen enz. raakten van lieverlede uitverkocht en de kleinere maten kregen door de stijgende vraag geen tijd op de Boskoopse tuinen groter te worden.

Door het gebruik van groeistoffen bij het stekken, waarmee de Proeftuin geslaagde proeven demonstreerde, nam de cultuur van jonge planten sterk toe. De afzet hield daar gelijke tred mee, waarbij de verkoop aan grote warenhuizen en postorderbedrijven een, zij het bescheiden, rol speelde.

De omzetten stegen en de opbrengsten per vierkante roe bereikten een nooit gekende hoogte, waarbij men echter rekening moet houden met de vrij sterke daling van de waarde van het geld.

REORGANISATIE VAN HET PROEFSTATION VOOR DE BOOMKWEKERIJ 1939/1940. De Vereniging voor Boskoopse Culturen bezat sedert enkele jaren een sortimentstuin, in hoofdzaak van Rhododendron- en Azaleasoorten, gelegen op een terrein waar nu de twee huizen Parklaan 7 en 9 staan.

De bodem, bestaande uit met klei vermengde veengrond, afkomstig van naar boven geperst veen van de spoorwegaanleg, was niet geschikt voor de planten. Deze moesten noodzakelijk naar een betere bodem overgebracht worden.

Intussen was er nieuw leven gekomen in de 'Vereniging De Proeftuin' (Commissie van Toezicht van de Tuinbouwschool) die in naam proeftuin, maar in feite bijna geheel schooltuin was. De heer Ir. C. Ph. Moerlands was met pensioen vertrokken en in zijn plaats werd als directeur benoemd Dr. E. F. Jacobi. Ongeveer in dezelfde periode werd Ir. A. W. van der Plassche Inspecteur van de Tuinbouw bij het Ministerie van Landbouw.

De heer Van der Plassche was begonnen het wetenschappelijk onderzoek en de proeftuinen in de verschillende tuinbouwcentra te organiseren.

Deze plannen vonden te Boskoop, vooral bij de heren Dr. E. F. Jacobi, B. B. C. Felix en S. G. A. Doorenbos van de Commissie van Toezicht, bijval en op 14 maart 1940 werd in een vergadering van deze commissie, waarbij de heer Van der Plassche aanwezig was, besloten stappen te doen tot oprichting van een (echte) proef- en sortimentstuin. De nieuwe proeftuin moest in nauw contact met de praktijk werken en de eerste verenigingen, die voor dit doel aangezocht werden, waren de Vereniging voor Boskoopse Culturen en de afd. Boskoop van de Ned. Mij. v. Tuinbouw en Plantkunde.

Nu werd een voorbereidende commissie, de 'Proeftuincommissie' in het leven geroepen, bestaande uit de heren Dr. E. F. Jacobi, B. B. C. Felix, A. P. van Nes, G. Boer Pzn., J. Zwartendijk en A. Vuyk (schrijver dezes).

Wegens het uitbreken van de tweede wereldoorlog had de eerste vergadering dezer commissie pas op 30 mei plaats.

Deze heren stelden de Statuten en het Huishoudelijk reglement van de nieuwe Proeftuin op, die met kleine wijzigingen door Ir. van der Plassche en de eerste twee samenwerkende verenigingen goedgekeurd werden.

De eerste Proeftuin, gebaseerd op samenwerking tussen wetenschap en praktijk, was voor de boomkwekerij te Boskoop gesticht en wat in 1934 mislukte, was nu een feit geworden.

Het eerste dagelijkse bestuur bestond uit de heren: J. Zwartendijk, voorzitter, Dr. E. F. Jacobi, secretaris, G. Boer Pzn. penningmeester en B. B. C. Felix, lid. In het eerste bestuur zaten de heren: J. Zwartendijk, voorzitter, Dr. E. F. Jacobi, secr., B. B. C. Felix en S. G. A. Doorenbos (oude proeftuin), A. P. van Nes en G. Boer Pzn. (Ver. v. Boskoopse Culturen), G. J. van Noordt en A. Vuyk (Ned. Mij. v. Tuinb. en Plantk. afd. Boskoop).

Leden kunnen zijn: verenigingen, jaarlijkse contributie f 25,— en individuele leden, jaarl. contributie 5 cent per are kwekerijoppervlak, met een minimum van f 2,50.

Er werd een werkprogramma opgesteld en als eerste wetenschappelijke medewerker werd benoemd de heer Drs. W. Kruyt.

De planten van de sortimentstuin der Ver. v. Boskoopse Culturen werden nu naar de Proeftuin overgeplaatst.

De eerste begroting van inkomsten en uitgaven was groot *f* 6525,—.

Op 27 februari 1941 adviseerde het bestuur, in overleg met Ir. Van der Plassche, de Gemeente Boskoop het huis en de aan de proeftuin grenzende tuin, Reyerskoop 54, te kopen, voor uitbreiding van de Proeftuin.

Aan de voorzitter J. Zwartendijk is het te danken, dat dit perceel vrij spoedig aan de Proeftuin toegevoegd kon worden. Om te beginnen voerde hij vele onderhandelingen met de eigenaar M. C. J. Guldemon, eer deze tot verkoop bereid was.

Daarna moest het Gemeentebestuur nog tot de koop besluiten.

In een Raadsvergadering met gesloten deuren, in maart van dat jaar, kon men niet tot overeenstemming komen, want een deel der raadsleden had er nog geen begrip van, wat die pas opgerichte Proeftuin moest worden.

Eerst nadat de vergadering publiek werd en de heer Zwartendijk de gelegenheid kreeg het doel van de Proeftuin en de uitbreiding ervan toe te lichten, werd met algemene stemmen tot aankoop van het perceel besloten. De Proeftuin beschikte nu over een mooi terrein voor de aanplant van sortimenten. Intussen kwam de heer Herman J. Grootendorst in het bestuur en onder zijn leiding, als groot kenner van sortimenten siergewassen, werd het materiaal voor de sortimentstuin verzameld en geplant.

De oorlog belette de exporteurs op reis te gaan en de leden-handelaren van de keuringscommissie hadden nu in de bloeitijd gelegenheid studie van de variëteiten te maken.

De geldmiddelen waren nog zeer krap en om kastekorten te dekken, besloot het bestuur op 7 september 1942 een kassacrediet van *f* 3000,— bij de Rotterdamsche Bank op te nemen, onder borgstelling van de heren A. P. van Nes, G. Boer Pzn. en A. Vuyk.

De eerste algemene vergadering werd op 7 januari 1942 gehouden, waarvoor alle kwekers, ook niet-leden, uit Boskoop en omstreken uitgenodigd waren. Zij vond plaats in het R.K. verenigingsgebouw, de enige zaal waarover Boskoop in die tijd beschikte.

In een bestuursvergadering van 25 februari 1942 moest de heer Zwartendijk als voorzitter bedanken, daar men van hogere ambtelijke zijde wenste, dat alleen boomkwekers in het bestuur zitting hadden. Hierop werd Zwartendijk tot adviserend lid benoemd. In zijn plaats werd met algemene stemmen de heer A. P. van Nes tot voorzitter gekozen.

Het bestuur werd wegens toetreding van meer verenigingen uitgebreid en was nu als volgt samengesteld:

Commissie van Toezicht van de R.T.S.: Dr. E. F. Jacobi, Rijkstuinbouwconsulent en directeur R.T.S., B.B.C. Felix.

Ver. v. Boskoopse Culturen: A. P. van Nes, voorzitter, G. Boer Pzn, penningmeester.

Ned. Mij. v. Tuinb. en Plantkunde: G. J. van Noordt, A. Vuyk.

Ned. Dendrologische Vereniging: Herman J. Grootendorst.

Boskoopse veiling: J. Werkman.

Ver. Boom- en Plantenbeurs: B. Bunschoten, W. C. van Kleef, vertegenwoordiger van de Gemeente Boskoop.

Later toegetreden verenigingen kunnen maar één afgevaardigde in het bestuur hebben.

De heer A. P. van Nes bedankte in 1946, wegens drukke werkzaamheden als bestuurslid en voorzitter en werd opgevolgd door de heer J. P. Werkman.

15 September 1952. Dr. E. F. Jacobi vertrok naar Amsterdam en werd in zijn functie opgevolgd door Ir. C. Dorsman.

1954. Voorzitter J. P. Werkman was overleden en als nieuwe voorzitter werd gekozen de heer C. Verboom, een goed kenner van siergewassen.

In 1955 werd het nieuwe gebouw met laboratorium van het Proefstation in gebruik genomen.

Het complex kassen met werkplaats is in 1958 gebouwd, onder leiding van het Instituut voor Tuinbouwtechniek in Wageningen.

Wegens gebrek aan ruimte werd het kwekerij-areaal uitgebreid met een tuin aan Zuidwijk en een in de Biezen.

De vroegere Boskoopse Proeftuin is het Proefstation voor de gehele Nederlandse boomkwekerij geworden.

Het beweegt zich op een uitgebreid terrein van onderzoek en omvat proefnemingen naar de meest economische wijze van vermeerdering der gewassen: het enten en vooral ook het stekken, met gebruikmaking van groeistoffen. Over dit laatste onderdeel is in 1955 onder redactie van Mej. Dra. S. de Boer het 'Stekboekje' verschenen, waarvan in 1962 een nieuwe verbeterde uitgave, bewerkt door Ir. J. van Doesburg, het licht zag, een door alle kwekers veelvuldig gebruikte handleiding.

De veredeling, het winnen van nieuwe variëteiten, wordt uitgevoerd door middel van kruisbestuiving, door vermeerdering van het getal der chromosomen met colchicine-behandeling en door kunstmatig opwekken van knopmutaties, alles onder leiding van Ir. F. Schneider.

Vooral op het gebied van de veredeling van Ericaceëen, met name het geslacht Rhododendron, worden door de heer Schneider uitgebreide proeven genomen; om nieuwe vormen en kleuren door kruising te verkrijgen, grijpt men terug naar diverse species en eerste hybriden ervan.

Er zijn reeds opmerkelijke resultaten bereikt, die een belofte voor de toekomst inhouden, ter verrijking van het sortiment.

Veel werk wordt gemaakt van het onderzoek naar plantenziekten en de be-

strijding hiervan. Niet alleen het grondonderzoek op voedingsstoffen, pH. enz. maar vooral ook het onderzoek naar micro-organismen in de grond en de bestrijding van schadelijke hiervan, benevens de chemische onkruidbestrijding, worden intensief verricht.

Het sortimentsonderzoek wordt in samenwerking met de Keuringscommissie van de Kon. Ver. voor Boskoopse Culturen uitgevoerd, onder de bekwame leiding van de voorzitter Herman J. Grootendorst.

Daar de regelmatig uitkomende jaarboeken alle gegevens over het Proefstation bevatten en ook in 'Dendroflora' (uitgave Kon. Ver. v. Bosk. Culturen en Ned. Dendrologische Ver.) de uitkomsten van de keuringen worden gepubliceerd, is het onnodig hierover meer in details te treden.

Eén uitzondering willen wij maken: in 1955 heeft wijlen Ir. H. Egberts het drainagesysteem met onderbemaling ingevoerd. Dit is voor de ontwatering en structuurverbetering van de Boskoopse bodem een groot succes geworden. Op 27 juni 1964 is de heer Egberts ons helaas door de dood ontvallen, maar zijn naam zal voor altijd bij de kwekers in dankbare herinnering blijven.

De voorlichting berust grotendeels bij de Rijksvoorlichtingsdienst, maar deze dienst en het Proefstation zijn zo nauw met elkaar verbonden dat men uitsluitend over de voorlichting van het Proefstation spreekt.

Deze dienst verricht buitengewoon goed werk. Wie er om verzoekt, krijgt zeer uitgebreide inlichtingen, meestal van de hoofdassistent dhr. P. de Vogel, een man met grote theoretische kennis en praktische ervaring. Wekelijks worden in de 'Boskoopse Courant' en 'De Plantenbeurs' actuele raadgevingen onder het motto 'Proeftuinvaria' gepubliceerd.

Onder leiding van de heer J. F. B. M. Schupper van het L. E. I., heeft men de rentabiliteit van verschillende bedrijven onderzocht, de kostprijsberekening van verschillende gewassen ter hand genomen en een onderzoek ingesteld naar de meest economische arbeidsmethoden in de kwekerijen en pakloodsen, waarover 's winters avondcursussen gehouden worden.

Dit gehele veelomvattende bedrijf staat onder de bekwame leiding van haar directeur Ir. C. Dorsman, bijgestaan door een staf van de volgende dames en heren: (per 1 januari 1965).

Ir. F. Schneider, het winnen van nieuwe rassen.

Ir. B. C. M. van Elk, stekproeven en vermeerderingsmethoden.

Mej. Ir. S. M. Slavenkoorde, ziektenbestrijding en bibliothecaresse.

Mej. Ir. J. Blok, grondontsmetting en ziektenbestrijding.

P. de Vogel, Voorlichting en buitendienst.

H. J. van Laar, onkruidbestrijding.

K. Ravensberg, Tuinbouwtechniek.

H. Bosch, chef van de tuinen.

A. Pellekoren, chef van de vermeerdering, 'kasbaas'.

... dan kan men de gehele kwekerij overzien, 1966

Palletten laden met modern materiaal

Kantoor Plant Propaganda Holland P.P.H.

De Boskoopse Beurs, opname van oktober 1965

J. E. A. Caron, assistent
W. Hoogstrate, assistent
A. J. de Vrie, assistent

met tuin-, kas-en administratief personeel.

Dagelijks bestuur: C. Verboom, voorzitter; J. C. Bulk, secretaris-penningmeester; Ir. C. Dorsman, directeur; H. J. Grootendorst, gewoon lid; Th. Streng, gewoon lid; A. Vuyk, gewoon lid; D. van Gelderen, adviserend lid; A. Veerman, adviserend lid; J. Zwartendijk, adviserend lid.

Het Proefstation is niet alleen voor Boskoop, maar voor de gehele Nederlandse boomkwekerij een onmisbare instelling, een begrip geworden.

Het bedrag van de jaarlijkse inkomsten en uitgaven werd een veelvoud van de cijfers bij de oprichting.

DE RAAD VOOR HET KWEKERSRECHT NIEUWE ROZENSOORTEN

In de oorlogsjaren in het leven geroepen, is het doel van dit instituut de registratie en bescherming van nieuwe gewassen. Het secretariaat is gevestigd Bezuidenhoutseweg 53, 's-Gravenhage.

De artikelen Rozen en Seringen vallen onder deze bescherming, waar de Boskoopse kwekerij en plantenhandel mee geconfronteerd wordt.

Bij aanvraag van een nieuwheid (officiële naam 'nieuw ras') vult men in 'Het aanvraagformulier voor de inschrijving van een nieuw ras in het Centraal Rassenregister, krachtens art. 3 van het kwekersbesluit 1941'.

Men betaalt f 100,— en zendt minstens zes planten van het nieuwe ras naar het I.V.T. te Wageningen, waar deze planten, bij alle andere ingeschreven rassen, opgeplant worden. De Rozencommissie van de Raad, bestaande uit zeven leden, keurt in de bloeitijd het ras op nieuwheid en voldoende afwijking van de bestaande soorten. Bij goedkeuring betaalt men f 100 en kan de eigenaar zijn bescherming 17 jaren laten duren, tegen een jaarlijkse betaling van f 100,—.

In 1946 waren er 465 beschermde rozensoorten, waarvan slechts 133 afkomstig van Nederlandse winnaars. Hoewel de wet op het kwekersrecht niet toestaat, dat een eigenaar zijn nieuwe ras niet afgeeft en hij gedwongen kan worden tot afgifte van licenties, is wat de buitenlanders betreft, hiervan nog weinig terecht gekomen, omdat zij voor derden moeilijk aanvaardbare condities stellen.

Hun doel is kennelijk nieuwigheden uitsluitend in Nederland te beschermen, om Nederlandse concurrentie zoveel mogelijk of geheel uit te sluiten, terwijl hierbij kwekers zijn, in wier eigen land geen bescherming mogelijk is. Hierin schuilt een groot onrecht.

Hoewel tegen betere condities verbinden de Nederlandse kwekers ook beperkende bepalingen aan hun beschermde nieuwigheden, noodzakelijk om meer financieel voordeel te verkrijgen.

Als men het grote aantal beschermde rozensoorten hierboven ziet, dat jaarlijks aanwast, dan moet dit op den duur moeilijkheden geven en vooral remmend werken op de buitenlandse handel in rozen, een internationaal artikel.

Met behoud van de mogelijkheid van een goede beloning, die de winnaar alleszins toekomt voor zijn overleg, grote moeite en kosten, die gepaard gaan met het winnen van nieuwigheden, is het toch gewenst, dat de wet op het kwekersrecht beter internationaal aangepast wordt.

De buitenlandse handel zou hiermede zeer gebaat zijn. Wanneer alle West-europese landen mee zouden doen, dan zou m.i. een 'Europatent' de beste oplossing zijn, evenals in de U.S.A., waar de bescherming voor alle staten geldt en de 'gepatenteerde' soort, mits tegen betaling van royalties, gekweekt en verhandeld kan worden.

Het siert ons centrum Boskoop, dat wij drie kwekers hebben, die zich op het winnen van nieuwigheden door kruisbevruchting toeleggen; dat zijn de firma's J. de Vink, speciaal voor dwergrozen, Jan Spek en G. de Ruiter.

Voorlaatstgenoemde heeft sedert 1942 circa 40 nieuwe rozensoorten op zijn naam staan, waarop bekroningen met 31 certificaten, 9 gouden, 15 zilveren en 5 bronzen medailles in het binnen- en buitenland toegekend zijn.

Deze firma's blijken bereid te zijn licenties voor de kweek en handel van hun nieuwe soorten af te geven, tegen condities die niet onredelijk zijn.

SAMENWERKING VAN DE ONDERVAKGROEP EN DE PLANTENZIEKTENKUNDIGE DIENST

De Plantenziektenkundige Dienst (P.D.) heeft te Boskoop een vast kantoor, met een hoofd en vier ambtenaren. Buiten de inspectie der kwekerijen ligt hun grootste taak in het inspecteren van de import en vooral de export van alle planten en het administreren en afgeven van gezondheidscertificaten.

Toen de Sierteeltcentrale veranderde in het Bedrijfschap voor de Sierteelt met de afdeling Ondervakgroep Export van Boomkwekerijprodukten, was het nodig dat voor elke exportzending een uitvoermachtiging verleend werd. Het Bedrijfschap was immers monopoliehouder van de plantenexport geworden. Bovendien moesten de prijzen der planten gecontroleerd worden, omdat men minimum- en maximumprijzen vastgesteld had.

Daar het voor de export wel zeer remmend zou werken als voor elke zending in Den Haag uitvoerpapieren gehaald moesten worden, richtte de Ondervakgroep te Boskoop een bijkantoor op.

Voor elke zending moest toch een gezondheidscertificaat bij de P.D. gehaald worden, dus werd dit bijkantoor bij de P.D. ondergebracht, met als hoofd J. Zwartendijk, later bij diens pensionering H. Jacobs.

Deze heren, met hun staf, komt een woord van grote lof toe voor de wijze, waarop zij in het belang van een vlugge verzending werkten.

In het exportseizoen zaten zij elke avond tot laat op hun kantoor te werken, opdat de exporteurs tijdig in het bezit van hun papieren zouden komen. Als bewijs van erkentelijkheid schonk de Bond van Plantenhandelaren hun jaarlijks een gratificatie.

Dit duurde totdat het hoofd van de P.D. in Wageningen dit verbood, omdat de ambtenaren geen beloning in geld van derden mogen aannemen. Toch bleven Jacobs en zijn mannen nog ten dienste van de export overuren maken. Er werd toen een scheiding in het werk gemaakt en aparte kantoorhulp door de Ondervakgroep aangesteld, in het begin nog steeds onder leiding van de heer Jacobs.

Ten slotte richtte men een geheel apart kantoor in, terwijl de naam Ondervakgroep veranderde in Bedrijfschap.

Sedertdien verricht de P.D. uitsluitend haar taak als zodanig en heeft ook weinig meer met de voorlichting te doen, welke nu geheel bij het Proefstation ligt. Wel hebben de heren Zwartendijk en Jacobs een adviserende stem in het bestuur.

Helaas is de heer Jacobs in de zomer van 1964 overleden. Hij was algemeen geacht en bemind en zowel de kwekers als de exporteurs voelden zijn verscheiden als een groot verlies. Naast zijn door ieder gewaardeerd werk als Plantenziektenkundige, had hij ook een open oog voor de zakelijke belangen van de exporteurs.

STICHTING VAN HOTEL-RESTAURANT FLORIDA MET DE BEURSHAL

In een vorig hoofdstuk, op pag. 255, hebben wij gezien dat de Tentoonstellingsvereniging na de oorlog haar gebouw aan de Parklaan aan de N.V. Mulder verhuurd had. De gebouwen waren door de Duitsers zwaar beschadigd en er was geen geld voor reparatie. Buitendien was er binnen afzienbare tijd geen uitzicht op een mogelijkheid tot het houden van tentoonstellingen.

Op 14 maart 1946 droeg W. C. Hage het secretariaat over aan M. van Nes en 17 februari 1948 volgde Hage als voorzitter Oosthoek op, die als zodanig bedankt had. Wegens overlijden van W. C. Hage werd op 2 maart 1953 A. Vuyk senior, schrijver dezes, als voorzitter gekozen.

Intussen verlangde de autobusonderneming Citosa (Ned. Spoorwegen) het tussengebouw tegen taxatieprijs te kopen. Onze vereniging kon dit moeilijk weigeren, daar dit gebouw voor een derde deel op erfpachtgrond van de N.S. bleek te staan en op 7 april 1951 kwam deze verkoop tot stand, tegen de niet hoge prijs van f 23.000,—.

Begin 1954 gaf de firma Mulder te kennen het grote gebouw te willen kopen. Over de koopsom f 140.000,— was men het spoedig eens, maar nu kwam de vraag op: wat doet men met de daarmee gemaakte winst?

Men kon winstbelasting betalen, de vereniging likwideren en de winst onder

de leden verdelen. Door overlijden en bedanken was het aantal leden ingekrompen tot 27 en elk lid zou dan ruim f 3600,— ontvangen.

Maar men kon ook trachten het gehele kapitaal vrijwel belastingvrij te behouden, door te besluiten dit voor nieuwbouw te gebruiken.

De voorzitter en het bestuur hebben toen angstvallig vermeden aan de leden te vertellen, welk bedrag zij bij likwidatie zouden verkrijgen, want men wilde het kapitaal intact houden. Het bestuur bestond toen slechts uit de heren P. J. C. Oosthoek, P. Koster Hz., M. van Nes en de voorzitter A. Vuyk.

Vooraf had de voorzitter de medewerking voor nieuwbouw weten te verkrijgen van de heren A. P. van Nes, voorzitter van de Stichting Hotelfonds, zie pag. 271/272 en van de voorzitter van de Boskoopse Beurs J. C. Bulk.

Toen de verkoop door zou gaan verlangden drie leden uit te treden, die volgens de statuten recht hadden op hun deel van het laatste balanssaldo, voor elk ruim f 1200,—. Deze drie aandelen wist men nog bij de verkoop bij de firma Mulder te plaatsen. Kort daarop werden nog twee aandelen door anderen overgenomen.

Spoedig veranderde men de statuten, die op 15 maart 1955 goedgekeurd en aangenomen werden, waardoor een lid bij bedanken niet meer zijn aandeel op kon eisen. Hiermede was het niet denkbeeldige gevaar geweken, dat aan de hand van art. 23 der oude statuten een groot deel der leden hun aandeel zou opeisen en het kapitaal zou afbrokkelen.

Het eerste plan was op het bouwterrein van de Stichting Hotelfonds te bouwen, dat gelegen was waar nu de tunnel ligt. Wegens de plannen tot tunnelbouw en ook omdat het terrein voor het doel van de Tent. Ver. te klein was, werd dit met de Provincie geruild tegen de grote driehoek vanaf Galerij 24 tot garage Kok.

De eerste tekening werd gemaakt met het plan op dit terrein te bouwen.

Daar de Beurs een zaal van 700 vierk. meter nodig had, was het bouwterrein van de Stichting Hotelfonds niet groot genoeg, bovendien was er gebrek aan parkeerterrein; dus moest andere bouwgrond in het centrum gezocht worden. Het gelukte de heren H. J. Grootendorst en J. C. Bulk beslag te leggen op grond van de familie de Ruyter en spoedig daarna kon de voorzitter van de T. Ver. het daarvoor gelegen huis met erf van Mej. Jo de Ruyter kopen.

Het benodigde bouwkapitaal was nu zo groot geworden, dat men dit niet meer door uitgifte van aandelen dekken kon.

Men vond de oplossing door, evenals in 1936, de Gemeente Boskoop bereid te vinden een garantie te geven voor een lening op annuïteiten met 40 jaren looptijd, ten bedrage van f 250.000,—, waarbij de Bond van Plantenhandelaren nog een ondergarantie gaf van f 60.000,—.

Na enig onderhandelen, bijgestaan door de heer C. Plaatsman, directeur van de Rotterdamse Bank, had de voorzitter A. Vuyk het genoeg, de lening

af te sluiten, tegen de zeer lage annuïteit van $4\frac{1}{4}$ % in jaarlijkse rente met aflossing. Een jaar later, in 1957, moest de Bank van Ned. Gemeenten 6 % rente bieden om een obligatielening te doen slagen!

Daar de Gemeente moeilijk borg kon blijven voor de bouw van een hotel-restaurant, werd het eigendom en de financiering ervan gesplitst in twee delen: het frontgedeelte tot en met het front van het toneel, bleef eigendom van de Tentoonstellings Ver. en voor het eigendom van de grote zaal werd een Stichting in het leven geroepen die de naam kreeg van Stichting Beurshal. Daar bij het voeren van de verschillende transakties een rechtskundige in het bestuur gewenst was, droeg secretaris M. van Nes in oktober 1956 zijn ambt over aan Mr. J. Prins, secretaris van de Bond van Plantenhandelaren.

Bij de oprichting van de Stichting Beurshal bestond deze uit de heren: A. Vuyk, voorzitter, Mr. J. Prins, secretaris, J. C. Nieuwesteeg en H. G. Benckhuysen, allen bestuursleden van de Tent. Ver. en J. C. Bulk en H. J. Grootendorst, leden van de Beurscommissie uit de Bond van Plantenhandelaren en Federatie van boomkwekers.

Al spoedig werd aan A. Vuyk het verzoek gericht te willen aftreden ten behoeve van J. C. Bulk, voorzitter van de Beurs, aan welk verzoek werd voldaan. Later werd de Stichting overgedragen aan een combinatie, J. C. Bulk met twee leden van de Bond van Plantenhandelaren, twee leden van de Tent. Ver., van de drie 'standsorganisaties' elk één lid, met een secretaris zonder stemrecht. Op deze wijze was het bestuur van de Stichting Beurshal met het bestuur van de Beurs één en hetzelfde geworden, terwijl vóór die tijd de Beurscommissie de hal van de Stichting Beurshal zou huren.

De Stichting Hotelfonds werd intussen ontbonden en het kapitaal, groot ruim f 35.000,— omgezet in aandelen van de Tentoonstellingsver. 'Boskoop'. Na betaling van een betrekkelijk laag bedrag aan winstbelasting, wegens verkoop van de hallen aan de firma Mulder, en het plaatsen van nieuwe aandelen tot een bedrag van f 90.000,—, beschikte de vereniging over een aandelenkapitaal van f 245.000,—.

Bij de voorbereiding tot de bouw kreeg de vereniging alle steun van de burgemeester van Boskoop, Mr. Dr. E. P. Verkerk, die sedert tien jaren lid van de Tweede Kamer was en goede relaties in regeringsbureaus in Den Haag had. Mede door bemiddeling van burgemeester Verkerk kreeg de vereniging zeer spoedig de bouwvergunning, waar men anders ca. twee jaren op had moeten wachten. En later, toen het gebouw bijna voltooid was, kwam door bemiddeling van de burgemeester de 'tapvergunning' voor servering van sterke dranken, die toen zeer moeilijk te verkrijgen was.

De directie van de bouw stond onder Ir. Peters van het architectenbureau Stuurman te Waddinxveen en aannemers waren Strien en Van Baren te Polsbroek.

De Bond van Plantenhandelaren betuigde zijn volle sympathie met het plan, maar de Federatie van boomkwekers en de Federatie van Middenstandsverenigingen hielden zich toen afzijdig. Nu zouden ook de beide laatste groepen Florida niet meer willen missen.

Vermeld dient nog, dat de gemeente Boskoop een westelijk van het gebouw gelegen strook grond met sloot en akker van de Tentoonstellingsver. en Stichting Beurshal overnam, de sloot dempte en er de A.P. van Neslaan van maakte. Door het feit dat de Tentoonstellingsver. door nieuwbouw vrijstelling van betaling der winstbelasting verkreeg kon zij haar naam niet veranderen.

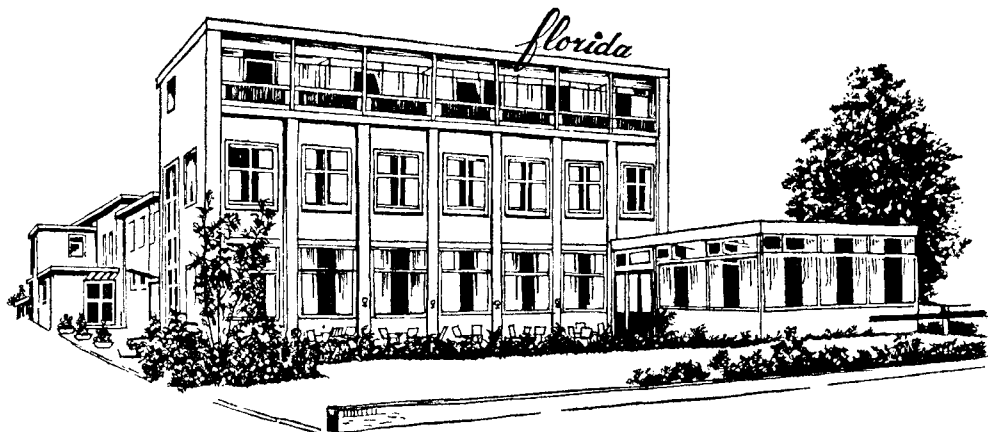
Dit, niettegenstaande het doel der vereniging geheel anders geworden is en zij geen tentoonstellingen meer organiseert.

De exploitatie van het gebouwencomplex geschiedt als volgt: De Tent. ver. 'Boskoop' huurt de grote zaal van de Stichting Beurshal het gehele jaar, met uitzondering van alle dinsdagen en verhuurt het gehele complex aan de N.V. 'Florida', echter op naam van de Brouwerij d' Oranjeboom.

De N.V. Florida bestaat uit deze brouwerij, de Erven Lucas Bols, F. Köhler te Gouda (directeur in het eerste jaar) en P. van Dam, directeur en exploitant van het gebouw. Verder heeft de Tent. ver. ook nog twee aandelen.

Op 25 februari 1958 werd het gebouw door burgemeester Verkerk feestelijk geopend, bij vreselijk slecht weer, met sneeuwstorm en gladde wegen, zodat een deel der genodigden van buiten Boskoop niet in staat was Boskoop te bereiken. Als erkenning voor hun aandeel in het tot stand komen van het gebouw kreeg op de eerste Beursdag in de nieuwe hal dinsdagmorgen 1 maart, de voorzitter van de Beurs, de heer J. C. Bulk, enige tuinbouwboeken en de voorzitter van de Tent. Ver., schrijver dezes, een tiendelige Winkler Prins encyclopedie van de collega's cadeau, welke werken met een toespraak van de heer H. J. Grootendorst overhandigd werden.

Op deze wijze kreeg Boskoop de beschikking over een representatief gebouw

voor de ontvangst van zijn gasten, voor het houden van de Beurs, van vergaderingen, partijen, recepties, tentoonstellingen en een toneelzaal voor culturele doeleinden en ontspanning enz.

Na drie aanloopjaren rendeerde de onderneming goed en daar de huur gebaseerd is op de bruto omzet van de N.V. Florida, steeg de huursom en was het door de stichting ontstane negatieve saldo van de Tentoonstellingsver. bij de Bank, veranderd in een positief.

Nu kwamen wensen naar voren tot verbetering en vergroting van het gebouw en in de ledenvergadering van februari 1963 besloot men tot uitbreiding, met een vergrote keuken en dienruimte voor de grote zaal, een restaurant en een etage met hotelkamers, voorzien van bad, toilet en telefoon.

De kosten hiervan werden gedekt door de uitgifte van nieuwe aandelen tot f 30.000,— waarvan ca. f 27.000,— spoedig geplaatst was en door een geldlening bij de Raiffeisenbank te Boskoop.

Mede door bemiddeling van burgemeester Mr. Dr. E. P. Verkerk, verkreeg men spoedig bouwvergunning. Op 19 december 1964 kon het nieuwe restaurant met vergrote keuken door burgemeester Verkerk geopend worden en op 16 juli 1965 werd de etage hotelkamers geopend, waarbij de nieuwe burgemeester van Boskoop, de heer G. A. Baron van Dedem, de openingsrede uitsprak. Hotel-Restaurant Florida bezit nu een outillage, die men in wijde omtrek vergeefs zal zoeken.

HOTEL NEUF

Dit hotel-café-restaurant is na de brand van 1943 weer opgebouwd en uitgebreid, waardoor Boskoop nu de beschikking heeft over twee goede hotels.

DE TENTOONSTELLINGEN VAN DE KON. VER. VOOR BOSKOOPSE CULTUREN

Het was zeer toe te juichen, dat deze vereniging zich weer ging toelagen op het organiseren van tentoonstellingen. Geen grote shows, zoals vijftig jaren geleden en in de dertiger jaren door de Tentoonstellingsver. Boskoop, doch in hoofdzaak om nieuwigheden te tonen, die in Boskoop gewonnen waren of van buiten af in cultuur genomen.

Het bescheiden begin werd van 17 tot 20 april 1958 gehouden in de 700 m² grote beurshal van Hotel Florida. De opstelling was volgens het ontwerp van A. Vogel, bloemist te Vlaarding, de regelingscommissie bestond uit de heren: H. J. Grootendorst, voorzitter der vereniging, P. de Vogel, secretaris, J. Tromp, A. J. Schoemaker, A. J. Vuyk Jr. en als administrateur J. J. van den Berg.

De opening werd verricht door de burgemeester van Boskoop Mr. Dr. E. P. Verkerk. Het was een zeer smaakvolle en interessante show, die door 6000 betalende personen bezocht werd.

Het heeft geen zin de bekroningen te vermelden, die vindt men in het werk van J. Tromp: Honderd jaren boomkwekerij in Boskoop.

De volgende show werd een jubileumtentoonstelling, ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan der vereniging, die werd gehouden van 13 tot 22 april 1963. Weer in de Beurshal, maar nu met twee aangebouwde tenten vergroot tot een oppervlakte van 2000 m².

Het ontwerp was weer van de heer Vogel en de organisatie in handen van dezelfde heren als in 1958.

De tentoonstelling werd geopend door Prinses Irene en de openings-handeling bestond uit het planten door de Prinses van de laatste plant op de tentoonstelling, een Japanse Azalea 'Prinses Irene'. Een aardig idee van de voorzitter H. J. Grootendorst.

Na de opening en eerste rondgang, kwam men bijeen in het restaurant van Florida en deelde de Commissaris van de Koningin, Mr. J. Klaassesz., onder groot applaus mede, dat H. M. de Koningin de vereniging de titel van Koninklijke verleend had.

Een der kranten schreef van deze show, 'dat het een juweel van een tentoonstelling was'. Er kwamen 25000 betalende bezoekers.

Voor de bekroningen verwijzen wij weer naar het werk van Jan Tromp. Buiten deze bekroningen waren er nog ereprijzen uitgelooft, die niet in genoemd boek vermeld staan. Daarom geven wij hier het lijstje:

GROTE EREPRIJS: J. A. Boer, firma Vuyk van Nes, Proefstation voor de Boomkwekerij, firma H. den Ouden & Zoon.

EREPRIJS: Hugo T. Hooftman N.V., Joh. Spek, firma Le Feber & Co., firma M. Koster & Zonen.

EERSTE PRIJS: firma F. J. Grootendorst & Zonen, Jan Spek, Felix & Dijkhuis N.V.

TWEEDE PRIJS: de firma's P. van Nes Az., Adr. van Nes, Otto & Zonen, Brand & Zonen en J. Streng Jr., W. de Bruin Hz. en K. Rosbergen & Zn.

SPECIALE PRIJZEN - INZENDINGEN NIEUWIGHEDEN: firma Le Feber & Co, firma Vuyk van Nes, Brand & Zonen en J. Streng Jr.

Deze prijzen bestonden uit kunstvoorwerpen in zilver, aardewerk enz. De zonnewijzer in de Proeftuin is één dezer ereprijzen.

Ten slotte vermelden wij de vaktentoonstelling 'Herfstweelde', die van 8 tot 10 oktober 1964 in de Beurshal van hotel Florida gehouden werd.

Deze show was inderdaad een manifestatie van de schoonheid der natuur in de herfst en deed de naam 'Herfstweelde' alle eer aan.

Prachtige groepen besdragende planten, takken met bladeren in mooie herfst-tinten, herfstbloeiers van heesters en vaste planten en twee groepen rozen maakten deze tentoonstelling tot een weelde voor het oog.

Niemand had vermoed, dat men van dit materiaal zo iets moois kon samen-

stellen. Een ieder vond het jammer, dat dit moois slechts drie dagen duurde en op zaterdagavond gesloten werd.

De tentoonstelling was gearrangeerd door de heren Arie Schoemaker en Adr. van Nes, waarvan de eerste de initiatiefnemer was. De bekroningen zijn weer in een publicatie van de Kon. Vereniging voor Boskoopse Culturen opgenomen.

DE WAARDE EN DE KOOPKRACHT VAN HET GELD VAN 1620-1964

Bij het lezen van dit werk zal men in verschillende tijdperken prijzen ontmoeten van bomen en planten, tuinveld en lonen.

Wil men deze prijzen beoordelen, dan wordt men geconfronteerd met de sterk gewijzigde waarde van het geld in de verlopen jaren.

Over deze, niet gemakkelijke, zaak geeft het *Centraal Bureau voor de Statistiek te 's-Gravenhage* op 28 oktober en 11 november 1964 een beschouwing waaraan wij het volgende ontleen, met een lijst van indexcijfers, die er na volgt:

De begrippen 'waarde van het geld' en 'koopkracht' zijn tamelijk ingewikkeld, omdat zij voor meer dan één interpretatie vatbaar zijn. De waarde van het geld verschilt al naar gelang men het gebruikt voor investeringen, voor de aankoop van grond- en hulpstoffen, dan wel voor consumptie. Zij is, in het laatste geval bijvoorbeeld, mede afhankelijk van de soort van goederen en diensten, waarvan men zich wenst te voorzien. Men moet het begrip 'waarde van het geld' dus steeds zien in relatie tot de markt, waarop men zijn geld besteedt en tot de samenstelling van het pakket goederen en diensten, dat men ermee aanschafft.

In het algemeen kan men zeggen, dat voor bestedingen in de consumptieve sector het gebruik van prijsindexcijfers van het levensonderhoud verantwoord is.

Mijn Bureau heeft een reeks prijsindexcijfers van het levensonderhoud voor gezinnen van hand- en hoofdarbeiders gepubliceerd, welke tot 1900 teruggaat. De cijfers zijn verkregen door koppeling van een aantal van elkaar onafhankelijke reeksen tot één geheel en dragen derhalve het karakter van een raming. Ten aanzien van de bronnen, welke de prijsontwikkeling in vroegere eeuwen weergeven noem ik allereerst het boek van professor N.W. Posthumus: 'Nederlandse prijsgeschiedenis'. Verder is er een overzicht van het C.B.S., dat de marktprijzen van granen te Arnhem in de jaren 1544-1901 bevat. Hierbij is uitgegaan van de 'gulden van 40 groten', terwijl voorts - evenals bij Posthumus - rekening is gehouden met het verschil in zilveragehalte van de maat in de verschillende tijdperken.

De door professor Posthumus samengestelde indexcijfers geven het verloop weer van de prijzen van 44 artikelen op de Amsterdamse goederenbeurs in het tijdvak 1620-1864 (gewogen middelen).

Onder deze artikelen komen voor: tarwe, rogge, gerst, haver, rijst, haring, vijgen, krenten, suiker, peper, tabak, Franse wijn, vlas, ijzer, koper en zeep.

Op de basis van de jaren 1721-1745 = 100, komt hij voor de periode 1620-1699 tot een algemeen indexcijfer van gemiddeld 117.

Hieruit zou kunnen worden geconcludeerd, dat het prijsniveau in de 17e eeuw belangrijk hoger was dan in de genoemde periode van de 18e eeuw.

Bij wijze van steekproef heb ik de vergelijking gemaakt tussen het verloop van de reeks 'Oogstartikelen' uit het werk van de heer Posthumus en het verloop van het rekenkundige gemiddelde van de artikelen tarwe, haver, rogge en boekweit uit de genoemde uitgave van mijn Bureau.

Hierbij heb ik uit beide bronnen als basistijdvak de jaren 1721-1745 en voorts een aantal opeenvolgende perioden van 5 jaar in de 17e eeuw in aanmerking genomen. Het resultaat was als volgt: Prijzen oogstprodukten 17e eeuw (basis 1721-1745 = 100) 'Posthumus': 126; 'C.B.S.': 130.

Ondanks de geheel verschillende opzet en omvang der onderzoeken blijkt, dat de uitkomsten vrij goed overeenstemmen, zodat zij met vertrouwen kunnen worden gehanteerd.

Dat de aldus gevonden prijsontwikkeling met *zeer veel voorbehoud* moet worden gebezigd en de cijfers dus zeer globaal zijn, behoeft geen nader betoog meer.

Men ziet, dat zeer forse stijgingen optreden na 1789 en eveneens in het tijdvak 1810-1814, hetgeen wel verband zal hebben gehouden met de politieke ontwikkeling in die jaren, respectievelijk 'voorspel voor de Franse tijd' en inlijving van ons land bij Frankrijk, in juli 1810.

Na 1814 komt dan het prijsniveau aanvankelijk weer ongeveer op dat van het laatste decennium der 18e eeuw, terwijl vervolgens omstreeks 1820 een belangrijke daling begint.

Indexcijfers van de koopkracht worden gevonden door de reciproken te berekenen van de prijsindexcijfers.

De directeur-Generaal van de Statistiek,

w.g. DR. J. CH. W. VERSTEGE

Plv. Dir.-Gen.

LIJST VAN DE INDEXCIJFERS VAN HET C.B.S.

d.d. 28-10-64 en 11-11-64, no's 08164-64 en 08537-64

Tijdvak	A	B	C
1620-1699	100	100	7,6
1755-1759	98	102	7,8
1760-1764	101	99	7,6
1765-1769	112	89,2	6,8
1770-1774	113	88,5	6,8

1775-1779	117	85,4	6,5	
1780-1784	134	74,6	5,7	
1785-1789	135	74,—	5,7	
1790-1794	175	57,1	4,4	
1795-1799	226	44,2	3,4	} Bataafse republiek, einde } vrije im- en export. Koning Lodewijk Napoleon. Inlijving bij Frankrijk. Koning Willem I geen gegevens
1800-1804	220	45,4	3,4	
1805-1809	227	44	3,4	
1810-1814	324	30,8	2,3	
1815-1819	196	51	4	
1820-1829				
1830-1834	126	79,2	6	
1835-1839	126	79,2	6	
1840-1844	133	75,1	5,7	
1845-1849	142	70,4	5,4	
1850-1854	127	78,8	6	
1855-1859	136	73,4	5,6	
1860-1864	127	78,7	6	
1900	154	65	5	
1910	172	58	4,4	
1920	346	29	2,2	
1930	236	42,3	3,2	} Economische crisis
1940	236	42,3	3,2	
1950	483	20,7	1,5	
1960	667	15	1,1	
1964 jan.-sept.	760	13	1	

Kolom A zijn de cijfers van het C.B.S.

Kolom B. bevat de door ons berekende reciproken van de indexcijfers, die de waarde van de gulden van 1620 in verhouding tot de latere jaartallen weergeven, b.v. de gulden van 1620 à 100 cent heeft in 1964 de waarde van niet meer dan 13 cent.

Kolom C. geeft de koopkracht van de gulden op de volgende wijze aan: bv. de prijzen van 1900 moet men met 5 vermenigvuldigen om in 1964 hetzelfde te kunnen kopen.

Nogmaals zij erop gewezen, dat deze cijfers gelden *uitsluitend* voor het *noodzakelijk levensonderhoud* van hand- en hoofdarbeiders en dat de cijfers zeer globaal zijn. Tot zover het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Maar met het noodzakelijke levensonderhoud is men er in 1964 niet, het hedendaagse leven stelt veel hogere eisen aan comfort, ontspanning, enz. dan in 1911/'14 of vroegere tijdvakken.

Om de werkelijke geldswaarde van 1964 te benaderen, moet men dus vanaf het jaar 1900 een hoger vermenigvuldigingscijfer hanteren. Uit vergelijkingen met verschillende zaken (ook planten), zie staatje op bladz. 203/204, is mij gebleken, dat het leven in 1964 gemiddeld niet 5- maar 10 maal zo duur is als in 1900.

De heer Riemens, eigenaar van het automuseum in Driebergen, vermenigvuldigt voor auto's het cijfer van 1900 met 12, maar hierin is ook de steeds groeiende autobelasting begrepen. Ofschoon men bij de lonen (schoon) met het tienvoudige tekort komt, zullen wij het cijfer 10 aanhouden en voor alle jaartallen vóór 1900 bij het indexcijfer van het C.B.S. 5 bijtellen.

Wij nemen aan, dat dit aan de matige kant is. Voorbeeld: Boudewijnen tuin werd in 1765 voor *f* 3,20 per roe gemeten land verkocht. Het omrekeningscijfer van het C.B.S. voor dat jaar is 6,8. Plus onze 5 wordt 11,8 waarmee wij die prijs van *f* 3,20 gaan vermenigvuldigen, wat een geldswaarde in 1964 geeft van *f* 37,76 per roe. (Deze tuin lag niet aan de weg, de 'Oude tuin' was veel duurder.)

Op deze wijze krijgt men een globaal inzicht in de waarde van het geld in vroegere eeuwen.

De geldswaarde in de jaren na 1900 durf ik niet te taxeren, de conjunctuurwisselingen zijn te groot. De afbraakprijzen en lonen in de crisisjaren 1930-36 zou men met 3,2 kunnen vermenigvuldigen, waarmee men dus alleen de noodzakelijkste levensbehoeften verkrijgt. De meeste werknemers verdienden in die jaren ook weinig meer dan om in leven te blijven.

Het ziet er naar uit, dat de waardedaling van het geld steeds voort zal gaan en dat men in de komende jaren na 1964 een hoger vermenigvuldigingscijfer zal moeten gebruiken.

DE ECONOMISCHE KANT DER BOOMKWEKERIJ IN 1964

VERGELEKEN MET 1911-1914

Van 1914 tot 1945 vertoont de algemene conjunctuur een beeld van ups en downs: eerste wereldoorlog - opleving - crisisjaren - weer verbetering - tweede wereldoorlog. Voor vergelijking moet men dus teruggaan naar de jaren vlak vóór de eerste wereldoorlog, 1911-1914, om een stabiele economische ontwikkeling te kunnen vinden.

In dit viertal jaren was er onderling geen verschil in lonen en prijzen.

Hieronder een prijslijstje van de toen meest gangbare Boskoopse artikelen, die vooral de kwekers aan land in kultuur hadden, omdat deze in een enkel-glasbakje of in de vollegrond door moeren of stek te vermeerderen waren. Over de kwaliteitsomschrijving de volgende inlichtingen:

Hydrangea pan. gr. fl., Prunus triloba en seringen waren vanaf vier takken leverbaar. Clematis was meest vollegrondscultuur.

Maten van Rhododendrons, Azalea's, Aucuba en Laurus werden niet aangegeven, men sprak van potgoed en zwaar potgoed. Buxus bosjes verhandelde men zelden zonder kluit. Buxus pyramiden en Coniferen werden verkocht in de meest gangbare maten 60/80 en niet 60/70 en 70/80 cm.

	Boskoopse groothandelsprijzen per 100 stuks	
	1910-1914	1964
Aucuba japonica	f 12,50	f 150,—
Azalea mollis, 30-40 geknopt, zaailingen	„ 15,—	„ 225,—
Ampelopsis Veitchei	„ 8,—	„ 60,—
Buxus sempervirens, bosjes 20/30 met kluit	„ 8,—	„ 40,—
Buxus sempervirens, pyramiden 60/80	„ 70,—	60/70 f 350,— 70/80 f 420,— gemiddeld „ 380,—
Clematis, 2 jarig vollegrond	„ 25,—	„ 200,—
Hydrangea pan. gr. fl. af 4 takken	„ 8,—	3/5 f 60,— 5/8 f 90,— gemiddeld „ 75,—
Hydrangea pan. gr. fl. stam 80/100	„ 30,—	„ 225,—
Magnolia Soulangeana 80/100, zonder knop	„ 90,—	„ 1400,—
Prunus triloba, 1 jar. geoculeerd af 4 tak	„ 15,—	3/5 f 110,— 5/8 f 150,— gemiddeld „ 130,—
Prunus triloba stam 80/100	„ 25,—	„ 265,—
Prunus lauro-cerasus rotundifolia	„ 12,50	„ 90,—
Rhododendron Catawbiense gr. fl. 30/40	„ 30,—	„ 325,—
Rhododendron Catawbiense gr. fl. 40/50	„ 40,—	„ 375,—
Seringen in soorten af 4 tak	„ 25,—	3/5 f 250,— af 4 tak ca. „ 300,—
Lage rozen, Polyantha en théhybriden	„ 7,—	„ 60,—
Stamrozen, Polyantha en théhybriden	„ 25,—	„ 250,—
Chamaecyparis Laws. Alumi 60/80	„ 35,—	„ 200,—
Chamaecyparis plumosa fera 60/80	„ 35,—	„ 200,—
Dicentra spectabilis	„ 6,—	„ 45,—
Paeonia sinensis in gewone soorten	„ 6,—	„ 50,—
Totaal	f 528,—	f 5045,—

Bij vergelijking van het totaal van elke kolom zien wij, dat de prijzen bijna tienmaal zo hoog geworden zijn.

Stalmestprijzen zijn als volgt: in 1910/14 f 4,—, in 1964 f 19,— per ton, bijna vijfmaal meer.

Veenaarde. In 1910/14 f 1,25, 1964 f 12,— per ton, bijna tienmaal hoger. Vroeger kocht de kweker aan land weinig veenaarde, hij baggerde stalen op de tuinkanten.

Arbeidsloon. Het loon in 1910/14 was per dag f 1,25, dus het weekloon bedroeg f 7,50. (losse knechts kregen in de regel f 1,50 per dag).

Een werknemer kost eind 1964 aan de patroon, inclusief sociale lasten, die er vroeger niet waren, f 140,— per week, dat is ongeveer 19 maal zo veel als in 1910/'14.

Wat de werknemer hiervan overhoudt hangt af van zijn loonklasse, gehuwd of ongehuwd enz. Het gemiddelde is ongeveer f 100,—, dat is 13,3 keer zoveel als in 1910/'14.

Landhuur Deze bedroeg in 1910/'14 35 tot 75 cent per roe. De prijs was in stijgende lijn, want in 1913 bood F. J. Grootendorst & Zonen pas gegraven land in de Nessepolder in het Boskoopsch Advertentieblad aan voor: 70 cent per roe voor 2 jaren (rozenland), 60 cent voor 5 jaren en 55 cent voor 10 jaren vast.

In 1964 bedraagt de landhuur, door de overheid toegestaan, niet meer dan van f 0,80 tot f 1,37 per roe, dat is ca. tweemaal de prijs van 1910/'14, terwijl de diverse belastingen op grondeigendom sterk gestegen zijn.

Noodzakelijk levensonderhoud is volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek in deze periode ruim viermaal zo duur geworden.

Conclusie. De werknemer is in deze 50 jaren in zijn positie het meest vooruitgegaan.

De kweker aan land, die eenvoudige artikelen kweekt, is economisch ook goed vooruitgegaan. De grotere kweker, die duur arbeidsloon en dure veenaarde betaalt, moet meer waardevolle artikelen kweken om economisch even best te staan.

De landeigenaar is slecht af, hij is met de landhuur, die hij in 1964 ontvangt, nog niet eens zoveel vooruitgegaan als het noodzakelijk levensonderhoud gestegen is.

Voor de kweker (die land huurt, is een lage landhuurprijs natuurlijk heel prettig. Maar het gevolg van deze lage pachtprizen is ook, dat uitbreiding van het areaal huurland uitblijft en het voor jonge kwekers, die geen kapitaal bezitten om land te kopen, haast niet mogelijk is land te huren om zelfstandig te beginnen.

Door de regeringsbemoeiing is de verhouding tussen de pachtprizen enerzijds, en de verkoopprijzen van tuinland en de overige prijzen en lonen anderzijds geheel scheef getrokken.

Landprizen. De prijs van tuinland was in 1911-1914 naar gelang van ligging en kwaliteit, van f 7,— tot f 12,— per roe.

Bovenstaande gegevens in aanmerking nemende, komt men tot de conclusie, dat f 50,— per roe in 1964 niet overdreven hoog is.

Belastingen. Het is onmogelijk een vergelijking te maken tussen de belastingdruk in 1911/'13 en 1964. Vroeger was de belasting niet in progressieve vorm, er was geen verschil in ongehuwd of gehuwd, al of niet met kinderen en er werd hoegenaamd geen controle op boekhouding en effectenbezit toegepast. Men kan als vaststaand aannemen, dat de belastingdruk in 1911/'13 in verhouding veel lager was dan nu.

DE BOSKOOPSE TUINBOUWVERENIGINGEN IN 1965

Het nu volgende deel is zowel voor de schrijver als voor de lezer het minst boeiend en hij kan zich voorstellen dat er lezers zijn die dit overslaan.

Het is een lijstje van veertien verenigingen, die een goede kans maken het wereldrecord van tuinbouwverenigingen in één centrum te halen.

Wij beginnen met iets te vertellen over Plant Propaganda Holland, P.P.H., en dit deel verzoek ik u niet over te slaan, want deze stichting, onder leiding van haar administrateur de heer C. Verboom, heeft het mogelijk gemaakt dit boekwerk te laten verschijnen, wat de schrijver, die het werk louter uit liefhebberij samenstelde, een grote voldoening schenkt.

Om deze reden en tevens omdat P.P.H. een der meest nuttige instellingen is die de Bond van Plantenhandelaren in het leven riep, willen wij een meer uitvoerig verslag van het werk van P.P.H. geven.

PLANT PROPAGANDA HOLLAND

In 1950/'51 namen de volgende leden van de Bond van Plantenhandelaren het initiatief om kleurplaten van bloemen en planten te maken, ten einde deze in het buitenland als onpersoonlijke reclame te verspreiden: P. Jongejan, J. C. Bulk, C. Verboom en G. J. van Noordt. In het begin was er meer medewerking van de secretaris van de Bond Mr. W. F. Wery dan van de voorzitter A. P. van Nes.

De initiatiefnemers hadden op het Bondskantoor een gesprek met de secretaris Mr. Wery en het resultaat was dat de Bond toestemming gaf op haar kosten de eerste kleurplaten te laten maken. Men maakte vier platen, die voor de leden van de Bond tegen kostprijs op het Bondskantoor verkrijgbaar waren.

Spoedig zag men in dat dit niet de juiste weg was en op een bestuursvergadering van de Bond besloot men een aparte organisatie te stichten tot het maken van onpersoonlijke reclame ter bevordering van de plantenexport.

Op 14 februari 1952 werd P.P.H. door de Ondervakgroep (nu Bedrijfschap) bij notariële acte gesticht. Het eerste bestuur bestond uit de heren: J. C. Bulk, voorzitter, H. G. Dekens, C. Dirksen, Oudenbosch, J. D. den Hengst, P. Jongejan, G. J. van Noordt, C. Verboom, A. J. Vuyk en Dr. J. D. Ruys, Dedemsvaart.

Als eerste secretaris werd benoemd Mr. R. F. Wery, zoon van de Bondssecretaris, allen gekozen door het bestuur van de Ondervakgroep.

Een adressenlijst van buitenlandse afnemers werd aan de hand van materiaal van de Ondervakgroep samengesteld.

Mr. R. F. Wery werd als secretaris spoedig opgevolgd door de publicist Hugo Hoofman, maar aangezien het voor een niet-vakkundige op kwekerijgebied

zeer moeilijk is de leiding van dit bedrijf te voeren, werd de heer C. Verboom als secretaris benoemd, die deze functie nog steeds bekleedt.

In 1960, na afloop van de tentoonstelling Floriade te Rotterdam, werd het gebouwje van de Vakgroep Binnenland dat op dit terrein stond, aangekocht en naar Boskoop, Reijerskoop hoek Goudse Rijweg verplaatst, uitgebreid en tot kantoor van P.P.H. ingericht.

Naast het uitgeven van kleurplaten maakt P.P.H. propaganda door middel van het deelnemen aan tentoonstellingen en het laten circuleren van kleurenfilms.

De eerste film over mooie tuinen en planten werd gemaakt door Roosdorp, Deventer 1956. De film was genaamd 'Garden pleasure' en heeft drie jaren in Engeland en Duitsland gecirculeerd.

In 1960 is de film 'Tovervierkant' door Polygoon-Profilti vervaardigd, die het eerst in 31 steden in Nederland door deze maatschappij in roulatie kwam.

In samenwerking met de Voorlichting Buitenland van het Ministerie van Buitenlandse zaken rouleren de 100 copieën van deze film in de gehele wereld.

Deelname aan tentoonstellingen door P.P.H.

- 1953 Flora 1953 Heemstede
Hamburg, buitententoonstelling
- 1955 Skien, Noorwegen
Gent, Floraliën, België
Moskou, medewerking verleend
- 1958 Chelsea, Londen, Engeland
- 1960 Floriade, Rotterdam
Floraliën, Gent, België
- 1961 Turijn, Italië
- 1962 Houtrusthallen, Den Haag
Valenciennes, Frankrijk
- 1963 Chelsea, Londen
Grüne Woche, Berlijn, Duitsland
I.C.A. Hamburg, Duitsland
- 1964 Wenen, Oostenrijk
Parijs, Frankrijk
- 1965 Grüne Woche, Berlijn, Duitsland
Floraliën, Gent, België
Bundesgartenschau, Essen, Duitsland
Feria del Campo, Madrid, Spanje
Nederlandse Ambassade, Stockholm, Zweden.

In Stockholm werd in samenwerking met de Ned. Bloemisterij een kleine tentoonstelling in het geheel gerestaureerde gebouw van de Ned. Ambassade

gemaakt. Op deze tentoonstelling vond de aanbidding plaats van 3000 Rozenstruiken voor de Koninklijke tuin van Prinses Sybille op Solliden, het eiland Öland, Zweden. *Dit is de tuin die in 1924 door Koningin Wilhelmina aan de Koning en de Koningin van Zweden geschonken was en toen door J. H. van Straaten van Nes werd uitgevoerd.*

De aanbidding aan Prinses Sybille geschiedde symbolisch in de vorm van een zilveren roos.

Film Internationaal Agrarisch nieuws

Op het ogenblik dat wij dit schrijven, is het Ministerie van Landbouw in samenwerking met Plant Propaganda Holland bezig een filmpje te maken over de boomkwekerij, dat ongeveer februari-maart (1966) voor de televisie vertoond zal worden.

Kleurplaten

De gehele voorraad kleurplaten op dit moment bedraagt circa drie miljoen stuks. Aan het eind van 1965 verschenen een 70 tal nieuwe kleurplaten o.a. een sortiment Erica's, Rhododendrons, Dwerg Rhododendrons, Buddleya, Azalea pontica en een aantal heesters.

In 1965 verzond P.P.H. 1.750.000 kleurplaten gratis aan bekende afnemers en exporteurs en 15.000 posters (aanplakbiljetten) naar het buitenland.

Verder werd nog voor circa f50.000,— aan platen verkocht.

P.P.H. heeft een eigen verwarmde kas voor het in bloei trekken van planten voor tentoonstellingen en bezit een eigen voorraad tentoonstellingsplanten. De onderneming wordt gefinancierd door de opbrengst van 0,5 % heffing op de plantenexport, die door het Bedrijfschap Export van Boomkwekerijproducten geheven wordt.

Het beheer is bij de secretaris-administrateur, de heer C. Verboom, in zeer goede handen.

DE BOND VAN PLANTENHANDELAREN

Over deze vereniging hebben wij al heel wat geschreven en zullen het nu kort maken.

De Bond van Plantenhandelaren en het Bedrijfschap voor de Export van Boomkwekerijproducten werken nauw samen, beider secretariaat is gevestigd in Den Haag, Heerengracht 21. De besprekingen worden alle door de Bond van Plantenhandelaren gevoerd, maar de tenuitvoerlegging van bepaalde besluiten berust bij het Bedrijfschap of het P.V.S., opdat niemand zich daaraan kan onttrekken.

Het Hoofdbestuur van de Bond bestaat uit een voorzitter met twee plaatsvervangers en 14 leden, waaronder alle voorzitters van de groepen. De Groe-

pen bestaan uit : I Centrale landen, II Groot Brittannië en Ierland, III Zuidelijke landen, IV Noordelijke landen, V U.S.A. en Canada, VI Zwitserland. Iedere groep heeft een voorzitter en vijf leden.

Dan hebben Bondsleden zitting in de volgende commissies: Commissie voor Materialen, Scheepvaartcommissie, bestuur Productschap voor Siergewassen, Commissie van Bijstand voor boomkwekerijprodukten P.V.S., Prijzencommissie van het P.V.S., bestuur van het Bedrijfschap v. d. Export van Sierteeltprodukten, bestuur P.P.H., Raad van Bijstand P.P.H., Raad van Beroep Bedrijfschap, Scheidsgerecht voor de Boomkwekerij in Nederland, idem in Boskoop, Stichting Beurshal, bestuur C.I.B.E.P. 'Commerce International des bulbes à fleurs et des Plantes Ornamentales', bestuur van het Algemeen Orgaan, Integratiecommissie van het Algemeen Orgaan en Commissie voor kwaliteitseisen.

PRODUCTSCHAP VOOR SIERGEWASSEN, P.V.S.

Over het P.V.S. gaf Mej. W. J. Mathot, secretaresse, mij uitvoerige gegevens, die tot mijn spijt wegens plaatsruimte niet opgenomen kunnen worden.

Het P.V.S. verving in 1956 het Bedrijfschap voor Siergewassen, vroeger de Sierteeltcentrale, als Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie.

Het bestuur bestaat uit 24 leden, de helft werkgevers en de helft werknemers, met evenveel plaatsvervangers. Voor de boomkwekerij is er een Commissie van Bijstand voor boomkwekerijprodukten met 8 werkgevers en 6 werknemers. Iedere vakgenoot die een zelfstandig bedrijf uitoefent moet als lid geregistreerd zijn, welke inschrijving geschiedt na erkenning door het Landbouwschap, op grond van een vakdiploma van de candidaat.

De leden betalen jaarlijks een heffing, maar hebben geen directe zeggenschap op vergaderingen enz. Het P.V.S. vaardigt jaarlijks minimumprijzen uit en subsidieert het Proefstation voor de Boomkwekerij te Boskoop.

Het P.V.S. is gevestigd te Den Haag, Stadhoudersplantsoen 12-18, secretaris Dr. A. J. Verhage.

HET BEDRIJFSCHAP VOOR DE EXPORT VAN BOOMKWEKERIJPRODUKTEN

Zoals eerder gezegd, werkt het Bedrijfschap nauw samen met de Bond van Plantenhandelaren. Het bestuur bestaat uit 6 leden- en 6 plaatsvervangers-ondernemers: 1 lid van de Vereniging van detail- of postorderbedrijven, de andere 5 leden van de Bond van Plantenhandelaren en verder drie leden werknemers. Secretarissen waren Mr. W. F. Wery, later Mr. J. Prins, beiden ook secretaris van de Bond van Plantenhandelaren en sedert 1965 de heer W. C. van Zetten, die Mr. J. Prins opvolgde omdat deze benoemd werd tot bestuurslid van het P.V.S. Om planten te kunnen exporteren moet men een erkenning als exporteur bezitten en geregistreerd zijn bij dit Bedrijfschap.

De kosten worden gedekt door een heffing van f 30,— grondsom per jaar en 0,4 tot 0,2 % van de plantenomzet der geregistreerden.

Uiteraard werkt het Bedrijfschap dikwijls samen met het P.V.S. Het secretariaat is gevestigd te Den Haag, Heerengracht 21.

DE KWEKERSORGANISATIES: BOOM- EN PLANTENBEURS, C.B.T.B. EN L.T.B.

De zogenaamde standsorganisaties

Die oude *Boom- en Plantenbeurs*, opgericht met het doel kwekers en handelaars, ongeacht politieke of religieuze instelling, op een Beurs bijeen te brengen, heeft nooit kunnen vermoeden dat zij later in een 'standsorganisatie' zou veranderen. De heer D. van Gelderen, jarenlang voorzitter van de Boom- en Plantenbeurs heeft mij nauwkeurig inlichtingen gegeven over deze verandering die ik helaas wegens plaatsgebrek niet kan opnemen.

Later hebben Christelijke en Rooms-Katholieke leden zich van deze vereniging afgesplitst en zijn lid geworden van de *Christelijke Boeren en Tuindersbond* en de *Katholieke Tuinders Bond*, die ook weer een stukje geschiedenis doorgemaakt hadden, welke ik helaas niet opnemen kan.

De drie verenigingen werken bij belangrijke zaken nauw samen in de Federatie van Boomkwekersverenigingen, o.a. bij het vaststellen van de minimumprijzen.

Nadat de prijzen van het P.V.S. gebaseerd werden op produktieprijzen heeft de Federatie een eigen prijzenboekje samengesteld, gebaseerd op de marktprijzen. Hiermede vulden zij een ongewenst vacuüm en dit prijzenboekje ging het oude vervangen.

DE ARBEIDERSBONDEN IN HET BOSKOOPSE KWEKERSBEDRIJF

Dit zijn de: *Algemene Nederlandse Agrarische Bedrijfsbond*, aangesloten bij het N.V.V., waarvan de heer J. C. Slingerland mij inlichtingen gaf, de *Ned. Christelijke Landarbeidersbond*, aangesloten bij het C.N.V. te Utrecht, waarover ik van wijlen de heer M. Jongejan gegevens kreeg en de *R.K. Land- en Tuindersbond St. Deusdedit*, waarover ik van de heer A. van Rijn een verslag kreeg. Elke vereniging heeft ruim 100 tot 125 leden.

Evenals van bovengenoemde verenigingen kunnen hun verslagen wegens plaatsgebrek helaas ook niet opgenomen worden.

Buiten een loonconflict met staking in 1919, heerst er in Boskoop arbeidsvrede en zijn de werknemers en werkgevers het steeds eens kunnen worden.

KONINKLIJKE MAATSCHAPPIJ VOOR TUINBOUW EN PLANTKUNDE

Afdeling Boskoop

Met de Kon. Ver v. Boskoopse Culturen is dit de oudste kwekersvereniging te

Boskoop; zij werd in 1873 opgericht en op 14 januari 1874 werden als eerste bestuursleden gekozen: P. O. van Nes, P. Hoofman Jzn., W. C. Boer, C. de Vos, Jb. van Hoff, J. de Loos Jaczn., J. van Nes Dzn. en H. van Nes.

Vóór de oprichting van de afdeling waren reeds lid K. J. W. Ottolander en G. Boer. De afdeling heeft nooit een prominente positie in het Boskoopse kwekersleven ingenomen, omdat de Pomologische Vereeniging zeer actief was en later de Boom- en Plantenbeurs ook veel deed. Tientallen jaren voerde de afdeling een latent bestaan, alleen omdat men vond dat in een centrum als Boskoop een afdeling behoorde te zijn.

In de twintiger jaren begonnen enkele leden de vereniging nieuw leven in te blazen, door het houden van maandelijks bijeenkomsten met medebrenging en bespreking van plantenmateriaal, lezingen en excursies.

De in 1942 opgerichte vereniging van Oud Leerlingen van de Tuinbouwcursus ging spoedig hetzelfde doen, wat veel afbreuk aan de bijeenkomsten van de afdeling deed. De laatste tijd houdt men die avonden gemeenschappelijk.

De kern van deze vereniging, meest kwekers aan land, bestaat uit echte liefhebbers, enkelen haast meer dan commercieel ingesteld, deze vinden hier een kring om over zeldzame planten, hun vak enz., met elkaar te spreken.

DE KON. VERENIGING VOOR BOSKOOPE CULTUREN

Van deze vereniging hebben wij reeds veel verteld. Rest ons nog te vermelden dat zij in 1964 begonnen is een jaarlijkse publicatie uit te geven, onder de naam 'Dendroflora'. De inhoud van het eerste nummer bestaat uit: *Malus*, door H. J. Grootendorst; *Prunus*, zelfde schrijver, Nieuwigheden van het Proefstation voor de Boomkwekerij, door Ir. F. Schneider en Keuringen door P. de Vogel.

Het secretariaat berust bij P. de Vogel. De publicatie is zeer goed verzorgd op kunstdrukpapier met afbeeldingen, de leden ontvangen deze gratis en de prijs voor niet-leden is f 5,— per stuk.

In 1965 kwam de vereniging met de Nederlandse Dendrologische Vereniging tot overeenstemming voor de gezamenlijke uitgave van *Dendroflora*.

Publicaties van de vereniging of van haar leden, na 1945:

Rhododendrons en Azalea's, door Herman J. Grootendorst, 1954, uitgegeven door de vereniging.

Honderd jaren Boomkwekerij in Boskoop, door Jan Tromp, uitgegeven door de vereniging.

Coniferen, Ephedra en Gingko, door P. den Ouden, 1949, uitgave van H. Veenman & Zn. te Wageningen.

Boomteelt, door P. de Vogel, 2e druk 1963, uitgave van P. Noordhoff n.v., Groningen.

DE BOSKOOPSE VEILING

Over deze vereniging ontving ik van de heer C. de Jong een verslag, dat evenals de vorige helaas niet opgenomen kan worden.

De Boskoopse veiling is in de eerste wereldoorlog uit de nood der tijden geboren, in februari 1916. De eerste veilingen werden in de later afgebroken zaal van hotel Neuf gehouden, maar waren geen groot succes, totdat door de voedselnood een deel der planten vervangen werd door groenten, die de zouterijen en groentendrogerijen kochten, waardoor men in 1917 f 261.959,— omzet boekte. Er werden meer groenten en ook snijbloemen gekweekt en in 1918, het laatste jaar van de oorlog, bereikte men de topomzet van f 1.100.000,— Maar na het beëindigen van de oorlog was de grote vraag naar groenten verdwenen en stortte de omzet in tot f 158.722,—

In 1924 bouwde men het veilinggebouw voor f 27.000,—, waarvoor men een veiling met moderne outillage kreeg.

Intussen waren het gewone bloemenveilingen geworden. Men tracht de laatste twee jaren de omzet te verhogen, door in het voorjaar kleine partijtjes planten voor hoveniers enz. te veilen en door bomenboelhuizen aan te trekken, maar daar komt nog geen gang in. Met haar omzet in 1964 van f 232.000,— heeft de veiling in de economie van het sierteeltcentrum Boskoop zeer weinig te betekenen. Men kan echter begrip hebben voor bestuur en leden die hun veiling in stand willen houden, want men weet niet wat de toekomst brengen zal.

DE VERENIGING ARBORICULTURA

Dit is een gezelligheidsvereniging van leerlingen en oud-leerlingen van de Rijks Middelbare Tuinbouwschool. Zij doen aan het ontgroenen van nieuwe leerlingen, hebben een soos en organiseren feestjes en dansavonden.

De leerlingen hebben de erenaam van „geiten” en bij het 50-jarig jubileum is het standbeeld „De Geit” vóór het schoolgebouw onthuld.

VERENIGING VAN OUD-LEERLINGEN VAN DE TUINBOUWCURSUS

Deze vereniging heeft een meer serieus doel. Zij heeft enige keren op bescheiden schaal tentoonstellingen georganiseerd; haar leden komen maandelijks bijeen ter bespreking van bloemen- en plantenmateriaal, dat zij meebrengen, houden lezingen en discussies. 's Zomers organiseert men excursies in Boskoop of daar buiten.

HET BOSKOOPSE TAALGEBRUIK

In de Boskoopse kwekerijen zijn altijd vaktermen in gebruik geweest, die men

elders weinig of niet hoort. Door P. J. C. Oosthoek, in het begin van deze eeuw een bekende kweker-exporteur, is indertijd een lijst van deze woorden samengesteld.

De termen welke in alle kwekerskringen nog bekend zijn, hebben wij weggelaten en alleen die overgenomen welke buiten Boskoop minder bekend zijn. Enkele ervan zijn in onbruik geraakt.

Plantkunde

Apiesmos onkruid, *Erophila verna*
beebies Polyantharozen
bullebakshaar wier in slootwater
flabbes slootonkruid op het water
holbladige *Rhod Catawbiense* gr. fl.
kanarievuil onkruid *Senicio vulgaris*
zwart gras onkruid, *Poa vulgaris*
gebruik van één woord uit de naam:
amabieleze *Magnolia amabilis*
viridusse Cham. *laws-erecta virides*

Kwaliteiten

boendertjesgoed klein opslag uit boomgaarden
druip 2e of 3e kwaliteit pootgoed
loot stam nog zonder kroon
moer moederplant
pootroos *rugosastam* voor stamrozen
platten leibomen

Groeiwijze van planten

geil opschieten te vlugge groei
kallen callus maken, vergroeiing van de cambiumlaag
kwarren niet willen groeien
uit de broek komen tak uit het oculatie oog
verzuipen door te sterke sappenstroom
mislukte operatie
verkanteren door kankerziekten lijden

Planten onderdelen

arm horizontale tak van leiboom
broek onder aan de oculatie
gezicht evenredig gegroeide platte
kluit aardkluit
kont, *kontje* wortelgestel
tussen water en wind vlak bij de grond
zuiger waterloot

Scheepvaart

boezemschop schop om water uit te hozen
bok zie vletbok
drieling klein model brede schouw
endelboord schut om de schouweinden af te zetten
haam borstband van de treklijn
haarlemmer vletbok met spitse neus
hoosgat geul om water uit te hozen
kloeten in een vaartuig staande, dit voortbomen
lastdrager kleine stoom-vrachtboten
trekspeek paal op schuit voor treklijn
schouw, *brede of smalle* Boskoops vaartuig
vletbok ijzeren 15-20 tons vrachtschuit
wegen op de weg lopend vaartuig met boom voortbewegen

Aardrijkskunde of Plaatsbepaling

Achterdijkje overslagplaats aan de Zuidkade
achter de kerk overslag nu B.C.-straat
biezentocht of togt overslag Biezen hoek
Voorkade
bij de draai leverplaats bij de draaibrug
Ham, de overslagplaats
kashok werkplaats van de kas
kasthok overwinteringsruimte voor planten
kapbak dubbele broeibak
koofje partijtje planten bijeen
nestenhoop hoop takkenafval
plankier, *aan het* overslagplaats vroeger
begin Reijerskoop
staalstee opslagplaats voor aarde

Gereedschap

afhaalder mes met lang handvat
blooter sikkel om onkruid in akker af te slaan

draaistok stok met klik om draai over te halen
klauw hark
leuter lintvormig leer om baggerstok op te trekken
spaan plantenetiket
sergeant schroef om pakkisten dicht te winden
snijoor zeis om kantvuil af te slaan
vuilrapertje mandje voor onkruid

Materialen

buitenlander, *hoge of lage* grote pakmand
jodenlappen jutelappen vroeger van joden gekocht
kros tweewielige kar
mand van 30-40-50-60-80 vroeger de prijzen nu de nummers der pakmanden
bomenkar zie afbeelding bladz. 307
steker lat in de grond voor het dragen van dekmateriaal

Aanduiding van ambten en standen

bomenzoeker inkoper van planten
buitenkweker kweker buiten Boskoop
geit leerling R.M.T.S.
grote baas grotere kweker
kasbaas meesterknecht in de vermeerdering
kweker aan land kweker-producent

Tijdsbepalingen

aan de brug staan, *het volk staat al* vroeger kwam het personeel aan de draai bijeen
de bel luidt al R.K. klok luidt 12 uur
de klok luidt al Ned. Herv. klok luidt 12 uur
hij hangt te lillen klok zal spoedig luiden
het goed in de grond klaar met poten
het volk loopt al knechts komen achter uit de tuinen
klaar op de graaf klaar met graaf-poten
klaar met de hand klaar met de hand poten
opsteektijd koffiepauze
zwartleggen klaar met schoffelen

Werkzaamheden in de kwekerij

baanwerk maken vastgegroeide waterplanten losslaan

bledje-an-spitten ondiep spitten
blooten onkruid in akker afslaan
duimstekken bij de grond afsnijden
doordragen aarde door regels dragen
inboeten, *inhorren* open plekken in hoeken volplanten
halverhouten takken half insnijden
kanthakken langs slootkant onkruidhakken
kardielen onkruid wieden.
ophalen één tak voor stam opbinden
moeren afleggen
moppen wortels te kort afsteken
opbreken oprooien
opgrunten kleine planten voor één jaar planten
opkassen planten in winterdekking kuilen
op stuijk laden op een vaste hoop bijeen laden
poppen met entwas dichtsmere
ondersjans poten zie afbeelding
bovensjans poten zie afbeelding
sporen Coniferen snoeien
tweediepen twee spit diep omspitten
uitmeutelen grond uit aardkluit peuteren
veer an spitten graaf tot veer in de grond
vuilrapen onkruid wieden
zetten veredelen of enten zonder was

Werkzaamheden bij de handel

bestelen van verkochte planten wortels of takken afsnijden
de eerste zijn eerste voorkeur voor koop
in beslag nemen reserveren voor koop
katten koop annuleren
meneeren niets lopen doen
overkarren planten met bomenkar over Boskoopse brug brengen
overschepen overslaan
partoeten planten naar publieke verkopeningen zenden
teekenen gekochte planten merken
uitschieten sorteren
zoeken planten inkopen
zoeklijst inkooplijst
over de brug komen in betaaltijd naar westzijde van de brug komen waar betaald wordt.

Bovenshands poten

Ondershands poten

Evenals in de meeste plattelandsgemeenten wordt door de eenvoudige lieden een dialect, plat-Boskooops, gesproken.

De Boskoper gebruikt graag het woord 'een soort' op alle mogelijke manieren, b.v. 'ik ben een soort grieperig', 'het is een soort druilerig weer', 'die vent is een soort oplichter', het is 'een soort koudachtig weer'.

In het plat-Boskooops, in verbinding met bovengenoemde vaktermen, kan men zinnen horen als volgt, die voor een niet-Boskoper 'een soort vreemd' klinken. De baas draagt zijn knechtje werk op: 'Zeg jo, neem jai un wieg mee en gaat mitte drieling achteruit tot bai die ouwe moere, daar leg un bed beebies.

Haal die op en dauw ze in de wieg, de beebies zachies in mekaar trappe, maar denk erom alleen op de kontjies trappe. En dan kommie weer naar voorrene'. Ook kan het voorkomen dat 'beebies dood in de broek' zijn.

Hier in 'dichtvorm' de historie beschreven van een jongeman zonder geld, die graag 'voor zun aige wouw zain' (zelfstandig worden als kweker aan land), een bijdrage van Jan den Hengst in het jubileumnummer van 'Arboricultura 1958', 'in zain aige stail'.

... Maar hoe ik ok zocht,
Er was niet genocht.
Geen cente in huis
Geen stukgies in kluis.
De leste maande en weke
teveul naar de maides gekeke,
te veel gezope,
te laat in 't nest gekrope
Alles van de paktait (1)
was ik weer kwait
Nee, 't is geen gain
as ie vor je aige wil zain.

Toen is ome Piet de Vrai
bai de aishardraijerai
waar ze praize verreje
op z'n jeeetwel gegleje.
Hai bleef legge
en de dokter mos zegge:
Bidt onze Vader
Het ainde is nader
Maar ja, ik doch toen
Wattie mit de cente zou doen?
Hai zee: 'das voor jou Hain
om voor je aige te kenne zain'.

Op het land van Drieze
in de Bieze
Staan ik nou iedere morgge
mit m'n harses vol zorgge:
seringe zaaie
kante maaie
misthaupe keere

holbladige pensere
ammebieleze moere
op veenmollen loere.
En vor 't vuilraapkarwai
heb ik er 'n gait bai (2)
Joh, wat issut fain
Voor je aige te zain.

(1) geld van overuren enz. in het verzendseizoen.

(2) Het is wel gebeurd, dat een kleine kweker zijn leerling van de R.T.S. misbruikte door de jongen uitsluitend „vuil te laten rapen”.

DE ONTWIKKELING IN DE PERIODE 1945-'66

Als de oudere Boskoopse kwekers in de tuinen van hun centrum rondkijken, dan zien zij, dat in de laatste decennia enkele kwekersfirma's met vroeger klinkende namen verdwenen zijn. In de plaats van deze zijn nu andere namen gekomen, die van een jongere generatie, die het werk van hun voorgangers nog verbeterd hebben.

Verder constateren wij, dat de grote planten op de Boskoopse tuinen vrijwel verdwenen zijn. Als er geen stam *Malus* of iets dergelijks staat, dan kan men de gehele tuin overzien.

De grote planten zijn uitverkocht, de kleinere maten kregen geen kans groot te worden, ze waren tevoren al verkocht. Men kweekt ook liever kleine maten en pootgoed met kortere kweekduur, dat geeft hogere opbrengst per vierkante roe. Dit wordt in de hand gewerkt door de aanmerkelijk grotere afzet naar warenhuizen en postorderbedrijven.

Toch zouden wij graag weer wat grotere planten zien, maar niet als resultaat van een groot surplus in kleine maten.

Met gebruikmaking van vroegere rozentrekkassen is door enkele kwekers de cultuur van *Azalea indica*, die zestig jaren geleden in Boskoop mislukte, weer met succes opgevat. Deze cultuur sluit beter aan bij de Boskoopse dan andere bloemistplanten, want dit artikel verkopen sommigen onzer exporteurs ook. De cultuur kan misschien nog uitgebreid worden, mits de kwaliteit onberispelijk is.

Terwijl de omzet in struikrozen flink steeg, daalde in Boskoop de produktie ervan. Welke Boskoper(s) durven het ondernemen, meer in het groot rozen te gaan kweken, maar dan op extensieve wijze: alles met machinale bewerking behalve het oculeren. Natuurlijk aan de grens of buiten Boskoopse centrum, waar trouwens alle extensief te kweken artikelen in de toekomst heen kunnen. Een flinke kwekerij van échte bomen, stambomen in diverse maten en jong goed hiervan, zou in de nabijheid van Boskoop op zijn plaats zijn. De Boskoopse handelaren verkopen een niet gering aantal van dit artikel, dat ook tot de sierteelt behoort.

Het Proefstation. De Boskoopse kwekers hebben van dit gemeenschappelijk research- instituut geweldig veel profijt getrokken.

Evenmin als een moderne industrie buiten een laboratorium kan, zo vervult het Proefstation een onmisbare taak in het kwekersbedrijf.

Mechanisatie. Grondfrezers, waar Kortmann dertig jaren geleden mee begon, werden verbeterd en zijn nu algemeen in gebruik.

Lichte ploegen, spitmachines, kantgrasmaaiers, hakfreesjes, baggermachines zijn in opmars en kunnen nog verbeterd worden.

Komen er in de toekomst ook plant- en bindmachines? En wanneer komt het vuilraapmandje in het museum?

Het gebruik van koelruimte neemt toe en als wij voor kleinere partijtjes de koelcel van het Proefstation niet hadden en IJmuiden niet zo dicht bij Boskoop lag, zouden er meer koelhuisen gebouwd zijn.

Toch zien wij nog eens een coöperatief koelhuis in Boskoop tot stand komen. In de pakloodsen, waar kort na de oorlog Vuyk van Nes de eerste bindmachine met pedaal-aandrijving invoerde, spoedig gevolgd door elektrisch gedreven machines (import J. Bulk en F. J. Grootendorst & Zn.), zijn deze werktuigen algemeen in gebruik. De kistenkros met ijzeren banden is vervangen door steekwagens met kogellagers en rubber banden, door heftrucks voor het transport der paletten en elektrisch met oliedruk gedreven hijswerktuigen in plaats van handkracht.

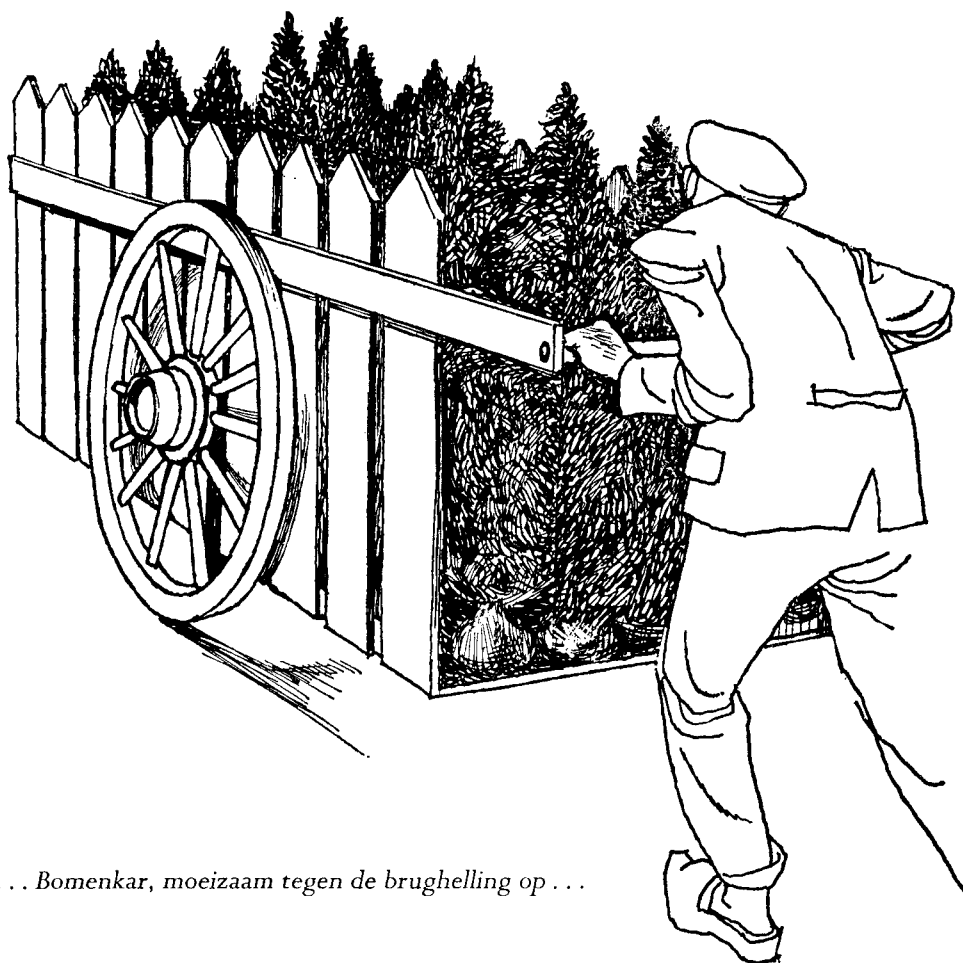
In enkele pakloodsen heeft men de aarden vloer met tegels belegd. De houten spaantjes worden grotendeels vervangen door plastic etiketten aan strips, die men typen of machinaal stempelen kan. De pakloodsen zijn groter geworden, met TL-buizen verlicht, de latere zijn in steen gebouwd, in plaats van hout en voorzien van toiletten, ter vervanging van het huisje op de sloot.

Te wensen is nog: kluit-emballage zonder innaaien en wij moeten van de stakenmanden en rietpakken af, dat kost teveel handarbeid.

Veel pakmateriaal wordt reeds bespaard door de verzending met palletten. De smalle 'draaien' maken plaats voor bredere bruggen en de smalle tuinpaden worden tot de loods verbreed en verhard, enkele reeds door de gehele tuin, voor het transport per as. Voor het transport van planten naar elders vaart men weinig meer, iedere kweker heeft zijn bak-bromfiets, auto met aanhanger of vrachtauto.

De kruiwagen met het piepende houten wiel en de bomenkar, speciaal voor het transport over de brug, zijn verdwenen en vervangen door motorkracht. Daarom is het hoog tijd, dat wegen als Laag Boskoop en Zuidwijk verbeterd en verbreed worden en dat men lange polders met nieuwe wegen doorsnijdt en ontsluit.

In de polder Rijnveld is bij de 'Ruilverkaveling Zwammerdam' hierin reeds het goede voorbeeld gegeven. Dank zij de voortvarende bestuursleden-kwe-

... Bomenkar, moeizaam tegen de brughelling op ...

kers K. Grootendorst, J. C. Hoogendoorn en W. Brand is deze ontsluiting, niettegenstaande felle tegenstand van een deel der ingelanden, tot stand gekomen. De heer J. C. Hoogendoorn had bij de uitvoering van het werk de leiding.

Als gevolg hiervan werden reeds in het eerste jaar aan deze weg percelen weiland tot nieuwe tuinen omgegraven.

Ook de aanvoer van verse grond moet de aandacht van alle kwekersorganisaties hebben, zelfs van het Gemeentebestuur. De sloten geven weinig bagger meer en de veenaarde, die men koopt, is van slechte kwaliteit en raakt op. Hierin moet spoedig voorzien worden.

Het tuinbouwonderwijs. De Middelbare Rijks Tuinbouwschool wordt te klein en te onmodern, men heeft plannen een nieuw gebouw te stichten.

Het onderwijs staat op een hoog peil; buiten deze school zijn er nog de zeer goede avondcursus en de nieuwe Chr. Lagere Tuinbouwschool.

Men heeft mij verteld, dat dit Christelijk etiket op voorschrift van Den Haag is,

omdat Aalsmeer de eerste Openbare Lagere Tuinbouwschool stichtte, was Boskoop aan de beurt voor een Christelijke.

Het kan geen kwaad voor de 'andersdenkende' jongens; als de 'zuilenbeweging' maar niet doorzet, zodat er in de toekomst nog twee andere scholen bijkomen.

De bomenboelhuizen worden nog altijd jaarlijks in september gehouden, echter niet meer op de tuinen maar in een café.

De Boskoopse veiling tracht deze boelhuizen aan te trekken door verkoop 'over de klok' en het Beursbestuur wil de publieke verkoop, uitsluitend bij afslag, ook invoeren in de Beurshal, waar de belangstellenden aan tafels kunnen zitten.

Ofschoon deze wijze van verkopen tijd besparend en voor de kopers voordeliger is, neemt dit nog niet op. Het strijkgeld, bij opbod en afslag, blijkt nog te veel liefhebbers te trekken.

De Proeftuin laat haar overschot aan planten jaarlijks in de Beurshal bij afslag verkopen, wat tot heden uitstekend werkt.

Een minder gunstig bericht, dat de exporteurs in 1965 bereikte, was dat Canada de invoer van planten met kluit verboden heeft. De Bond van Plantenhandelaars en het Bedrijfschap voor de export van boomkwekerijprodukten hebben hierbij niet stilgezeten, maar deze maatregel blijft van kracht.

Van kleine planten kan men de kluiten schoon spuiten, maar grotere planten verdragen deze behandeling niet en zijn dus uitgesloten van export naar dat land.

Welke invloed deze maatregel op de gehele export zal hebben is nu nog niet bekend. De exporteurs zeggen, dat een kleine stagnatie geen kwaad kan, omdat het prijspeil overspannen raakte, waardoor de concurrentiepositie van Boskoop tegenover het buitenland in gevaar dreigt te komen.

Volgens onderzoekingen van het Landbouw Economisch Instituut (het L.E.I.) ligt de gemiddelde opbrengst per are van de Boskoopse kwekerijen aan de top van alle vollegrondsculturen; in 1964 aan produktiewaarde f 52.500,— en van exportwaarde f 66.150,— per ha.

De export van boomkwekerijprodukten uit Nederland bedroeg volgens het Productschap voor Siergewassen in het seizoen 1964-'65 f 65.152.459,— waarvan f 48.012.605,— door de Boskoopse exporteurs uitgevoerd werd.

Deze export is voor circa 96% zuiver Nederlands produkt; slechts een gering bedrag van import aan planten en materiaal staat hier tegenover.

Op 1 februari 1964 verkreeg de gemeente Boskoop eindelijk gebiedsuitbreiding, door toevoeging van de Polders Rijnveld en Nesse en nog andere kleine grenswijzigingen, waardoor de oppervlakte steeg van 800 tot ca. 1600 hectaren en het aantal inwoners van 9556 tot 10248.

De oppervlakte van de gemeente Boskoop is nog steeds te klein, als gevolg

hiervan ligt de nieuwe begraafplaats op het gebied van Hazerswoude en de sportvelden op dat van Waddinxveen.

Wij missen ook een oppervlakte bos, of terrein dat hiervoor geschikt is, met het doel een sortiment siergewassen of sierheesterhof aan te leggen.

Bij gebrek aan een dergelijk terrein gaat Boskoop nu een Rhododendron sortiment in het park Clingendaal te 's-Gravenhage planten.

WERKBEZOEK VAN H.M. KONINGIN JULIANA AAN BOSKOOP

Een der laatste berichten in dit werk is de vermelding van een kort werkbezoek van H.M. Koningin Juliana aan Boskoop op 25 mei 1965, dat in hoofdzaak een bezichtiging van de Proeftuin was. Bij de ingang van de Proeftuin aan de Valkenburgerlaan werd H.M. verwelkomd door de burgemeester G.W. Baron van Dedem.

Een kunstig, fraai boeket, uitsluitend bestaande uit bloemen en groen van de planten uit de Proeftuin, werd Haar overhandigd door het vrouwelijke raadslid Mevr. T. C. van Veen-Oppelaar. Na een begroetingsrede door de burgemeester, gaf de directeur van de Proeftuin Ir. C. Dorsman, die nu als gastheer optrad, een uiteenzetting van de Boskoopse culturen, die reeds teruggaan tot 1466.

De bezichtiging van de vele bloeiende Rhodo's en Azalea's moest vanwege de regen onder de paraplu gebeuren, maar toch was H.M. onder de indruk van de bloemenpracht, in het bijzonder van de Japanse Azalea's.

Na dit bezoek vervolgde de Koningin met haar gevolg Haar tocht (die bij goed weer voor een klein deel varende had moeten gebeuren) via Biezen, Goudse Rijweg, Reijerskoop, Zijde, Boezemlaan, Wilhelminalaan, Julianastraat en Zuidkade naar Waddinxveen.

DE WERKERS IN HET KWEKERSBEDRIJF 1966

Onze Werknemers hebben de loonachterstand op niet-agrarische beroepen ingehaald, hun patroons betalen, inclusief sociale lasten, minstens zesmaal zoveel loon als 15 à 20 jaren geleden. De zaterdag is vrij en des zomers komen zij 's morgens in de tuin als de zon al enige uren aan de hemel staat, dat is niet slecht voor een agrariër. Verder is er een behoorlijke vakantieregeling, terwijl de mensen vroeger als een gunst hoogstens één of twee vrije dagen kregen.

Over het loon wordt natuurlijk elk jaar gepraat, maar in hoofdzaak via hogere instanties. Als de lonen stijgende blijven, zullen de prijzen ook naar boven moeten, als de concurrentie dat toestaat en we meer met machines moeten kunnen werken. Patroons en werknemers hebben meer begrip voor elkaars lusten en lasten gekregen.

Het *kaderpersoneel*: loodsbazen, tuinchefs, kasbazen, bomenzoekers, kantoorbedienden, reizigers, is sterk toegenomen, een gevolg van de grotere omzetten en meer administratie, vooral over het loon.

De *tuinchefs of meesterknechts* zijn groter in aantal geworden, omdat de cultuur ook gewijzigd is. De kweek van grotere planten, vóór 1945, was eenvoudiger, die werden minder verplant, de vermeerdering was in kleiner aantallen en de kleinere exporteur kon bij het op reis gaan zijn tuin aan de knechts overlaten. Nu er meer jongere planten gekweekt worden, die groter zorg vereisen, is de meesterknecht onmisbaar.

De *kasbazen* hebben de meest verantwoordelijke positie, een goede kasbaas leeft 7 maal 24 uren per week met zijn kweek mee en staat altijd klaar om zo nodig te luchten, schermen uit- of oprollen, stoken als er geen automatische stookinrichting is, enz.

De kasbazen hebben hun eigen studieclub, een zeer nuttige instelling en komen maandelijks bijeen om met elkander hun problemen te bespreken: dooie stammen, smucht in het gezaai, basisrot in het stek enz. Als raadsman is dan altijd aanwezig de heer Piet de Vogel-van-de-proeftuin, die van een kluitje aarde in de mond het zoutgehalte kan bepalen.

Alle kasbazen gunnen wij een automatische verwarming en in de toekomst als het kan automatisch schermen, luchten enz.

De *bomenzoekers* hebben geen aparte vereniging, soms wel eens een gezelligheidsclubje gehad. Dat komt, omdat hun belangen dikwijls onderling tegenstrijdig zijn, want schaarse artikelen hebben ze natuurlijk allen nodig. Daarom is het soms in hun belang een collega óm de tuin (waar wat goeds te koop is) te leiden en niet er ín. Natuurlijk hebben zij allen een flinke bromfiets. In de betaalweek lopen weinigen meer met een tas vol geld om te betalen. De patroon gireert de rekeningen en de bomenzoeker krijgt een vergoeding inplaats van de vroegere fooien, die hij nu niet(?) meer ontvangt. Maar het zoeken naar bomen is tegenwoordig lastig en kan, zonder prijsbederf, wel wat beter worden. Een echte bomenzoeker deugt zelden meer voor geregeld tuinwerk.

De *meeste kwekers aan land* maken de langste werkdagen en als er veel te doen is, vindt men ze ook des zaterdags in de tuin. Zij zijn de grootste producenten in het centrum Boskoop.

Zij zijn georganiseerd in de drie zuilen, maar als jaarlijks de prijzen vastgesteld moeten worden, of als het om andere grote belangen gaat, dan doen ze compagnon onder de firmanaam Federatie van Boomkwekers. De meesten hebben een heel mooi, zelfs hoog inkomen van hun circa $\frac{1}{2}$ tot $\frac{3}{4}$ hectare tuinland.

De minder bekwamen of minder ijverigen verdienen soms nauwelijks het loon van een werknemer of minder. Maar zij geven er de voorkeur aan harder en langer met minder verdienste te moeten werken als 'eigen baasje', dan als grote knecht financieel beter te staan.

De kwekers ontvangen vóór of op 1 maart en 1 juli hun vorderingen op de handelaars prompt betaald. Wee de handelaar, die niet op tijd betaalt, dat is onmiddellijk onder de kwekers bekend, hij lijdt schade aan zijn goede naam, met alle gevolgen van dien en aan het einde van het jaar komt hij op de zwarte lijst van de Federatie.

Deze honderden kwekers aan land maken door hun produktie de grote export mogelijk. Uitbreiding van hun aantal gaat niet zo snel als in vroeger jaren, de lonen der werknemers zijn beter en wegens het kunstmatig laag houden van de pachtprizen door de overheid, is er weinig land te huur, omdat het verhuren van nieuw land onrendabel is.

Misschien komt er voor de kleine kwekers wel eens een coöperatieve vorm van mechanisatie.

De handelaren op het binnenland verkopen hoegenaamd geen vruchtbomen meer, doch siergewassen. Gemeentelijke instanties zijn de grootste afnemers geworden en daarom trachten zij met de hoofden der beplantingen goede vrienden te worden. De handel binnen onze grenzen is enorm uitgebreid.

De exporteurs en ook de reizigers hebben een rusteloos bestaan.

Dat begint voor velen in januari met een korte reis, vergaderingen in prijzencommissies, 1 maart betalingen en zorgen voor voldoende banksaldo, voorjaarsexport, catalogus maken, grote reis, met 1 juli betalingen, 's zomers een run op de schaarse artikelen en dan najaarsexport. De exporteurs en hun reizigers zijn vaak op reis, sommigen maandenlang. Zij spreken vlot de vreemde talen en zijn goed op de hoogte van de gewoonten, spijzen en dranken in die afzetgebieden. Bij bezoek van hun afnemers in Boskoop, wat meermalen voorkomt, ontvangen zij deze relaties niet meer in een 'Speelhuys', doch in hotel Neuf of hotel Florida, in het laatste etablissement vooral als men aandelen in het gebouw heeft. Hun inkomen, dat zeer goed is, hangt natuurlijk van hun beleid af, de kunst is de juiste winstmarge vast te stellen: niet te hoog vanwege de concurrentie en niet te laag wegens het uiteindelijk winstsaldo.

Boskoop is in vergelijking met het buitenland altijd zeer solide van betalen geweest, dank zij die strenge, plaatselijke termijnen van 1 maart en 1 juli.

Het vroegere standsverschil tussen de grotere kweker-handelaar en de kleine kweker is gering geworden.

Zeer grote kwekerijen heeft Boskoop nooit gehad, de handel steunde altijd op de vele kwekers aan land.

Men moet een Boskoopse boomkweker nooit met het woord 'tuinder' betitelen. Want met zijn kennis van honderden planten, de kweekwijze en de latijnse benaming ervan, voelt hij zich toch wel wat meer dan een groentekweker. Het grootste deel der Boskoopse kwekers en handelaren, ook die van buiten

Boskoop, ontmoeten elkaar in het exportseizoen iedere dinsdagmorgen op de Beurs in Florida. Een stand van de Tuinbouw Voorlichtingsdienst, leveranciers in benodigdheden voor de cultuur en de verzending, expediteurs, assuradeurs enz. zijn ook aanwezig.

De nevel van de tabaksrook, het geluid der luidsprekers boven het gegons der stemmen, de ondefinieerbare geur van planten, rook, koffie enz. vormen te zamen de geheel eigen sfeer van de Boskoopse Beurs.

SLOT

Met de beschrijving van het Boskoopse kwekersbedrijf anno 1966 in al zijn geledingen, zijn wij aan het slot gekomen van ons historisch overzicht.

Een tijdperk van vijf eeuwen, waarin de kwekers, vanaf de boerenenteniërs in 1466, zonder onderbreking gezaaid, gestekt, veredeld en geënt hebben en waarin de handelaars, van de schippers-negotianten tot de huidige exporteurs, eeuwenlang hun reizen maakten voor de verkoop der Boskoopse produkten.

De samenstelling van dit werk heb ik met het grootste genoegen uitgevoerd, vooral dat van de eerste eeuwen; men ontdekt telkens iets ongekeeds en hoe verder de gebeurtenissen van ons verwijderd zijn, hoe meer ze voor ons geestes-oog in een romantisch waas gehuld worden.

Het is prettig te besluiten in een lange periode van ongekeede welvaart, óók in de Boskoopse kwekerij en handel, zo lang, dat de jongere generatie nog geen tegenslag gekend heeft. Dat zij rekening houde met de mogelijkheid, dat de geschiedenis zich met een terugslag in de conjunctuur herhalen kan!

Na met het verleden kennis gemaakt te hebben, herdenken wij het vijfhonderd-jarig bestaan van de Boskoopse boomkwekerij. Maar hoe zal de toekomst worden? H. K. H. Prinses Beatrix heeft in een rede op 30 april 1963 gezegd: 'persoonlijk zie ik weinig heil in een herdenking, wanneer dit niet een belofte voor de toekomst inhoudt'.

Met deze uitspraak van onze Prinses ben ik het geheel eens, maar ik twijfel geen ogenblik aan de toekomst van Boskoop. De Boskoopse kwekers zullen, als van ouds, kwaliteitsprodukten blijven kweken, zij zullen er voor zorgen de nieuwste sierteeltgewassen te bezitten, grondverbetering te bevorderen, door rationalisatie en mechanisatie op de wereldmarkt concurrerend te blijven en het afzetgebied der produkten op alle manieren uit te breiden. Daarnaast moet men vooral niet de invloed op de cultuur onderschatten van de onderling uitgewisselde ervaring der boomkwekers van heden en eeuwen terug, van geslacht op geslacht.

Sierteeltgewassen zijn geen luxe artikelen meer, beplantingen vormen in steeds grotere mate een behoefte voor dorp en stad, particulier en overheid.

Boskoop zal in lengte van dagen de wereld blijven voorzien van siergewassen,

TOT MEERDERE SCHOONHEID VAN TUIN EN PARK

INHOUD

I. <i>Ontstaan en onderhoud van Boskoops goede aarde. Het nut en de last van het water.</i>	bladz.
De naam Boskoop.	9
Het ontstaan van Boskoops bodem.	10/12
Van onland tot cultuurgrond.	12/15
De afwatering van de Boskoopse bodem.	15/17
Het Hoogheemraadschap van Rijnland	18/20
De Polder Laag Boskoop.	20/25
De Vereenigde Polder aan de oostzijde van de Gouwe	26/33
De Gouwe en de Boskoopse brug.	34/38
II. 1460-1573. <i>Van boeren-boomteelt tot zelfstandige kwekerij</i>	
Boskoop en de adellijke vrouwenabdij van Rijnsburg	39/43
De eerste teelt van bomen in Holland	44
Het dorp Boskoop omstreeks 1460 en de boomkwekerij	45/53
De schildtaele en de toestand in Boskoop anno 1515	53/54
De pachtprizen van het land	55/56
De verkoopprijzen van wei- en bouwland.	56
De arbeidslonen.	56
De oudst bekende tienden in Boskoop	57
De bevolkingsdichtheid in Holland	57
De eerste zelfstandige boomkwekerij.	58/61
III. 1574-1700. <i>De verbeterde waterwegen bevorderen de handel in Boskoopse bomen</i>	
De Goudse en Boskoopse boomkwekers	62/64
De boomkwekerijprodukten	64/67
Het getal der boomkwekerijen in het begin van de 17e eeuw.. . . .	68
Kaart van Boskoop 1615	68/69
Overstroming en tegenslag.	70
Het belastingkohier over de 200e penning van 1667	71/72
Het belastingkohier, met 1/6 deel verhoging, van 1673	72/75
De aanleg van jaagpaden. De verzending der Boskoopse bomen.	76/77
Vooraanstaande Boskoopse boomkwekersfamilies in de 17 eeuw.	77/88

IV. 1700-1800. *Boskoop beheerst de vruchtbomenhandel in het land.*

Boskoop en het kohier van 1733	89/90
De handel in Boskoopse bomen	91/92
De Boskoopse schepen	92/94
Grote brand in Boskoop. Eerste Boskoopse brandverzekering . .	94/96
Schout Jacob van Leeuwen en het gemeentebestuur van Boskoop.	96/97
Boskoopse boomboelhuizen in de 18e eeuw	98/103
De boomkwekerij in de 18e eeuw.	104/108
Prijzen van levensmiddelen en lonen.	109
Plantenziekten en bestrijding. Bemesting	109/110
Onjuiste mededeling in de werken van C.L. J. Schaum en Dr. J. van Wijk	110
Verkoop en prijzen der tuinen.	111/113
Naamlijst van Boskoopse boomkwekers, eind 18e eeuw	114/115
Hoe deden de Boskoopse handelaren zaken? Plaisiertuyn en Speelhuys	115/118
Het Boskoopse dorpsleven in de 18e eeuw	119/122
Aspect van de boomkwekerij bij de eeuwwisseling 1700/1800. . .	123/125
Het kerkelijk leven in de 18e eeuw	125/126
De toestand in de agrarische sector in het jaar 1800.	126
Burgemeesteren (wethouders) van Boskoop tot 1795	127
De Boskoopse patriotten en Prinsgezinden	128/130

V. 1800-1900. *Verbetering der vruchtboomsoorten*

Aardbeziëncompagnie - Sierteelt en export

De economische toestand in de eerste jaren na 1800. - Nog een boelhuis. Import van siergewassen	131/134
De teelt van vruchtbomen	135/138
Het stoomschip verdringt de trekschuit - Toenemende welvaart.	139/141
De aardbeientijd	142/149
Vruchtboomsortimentsverbetering - Stichting van de Pomo- logische Vereeniging.	150/153
Collectieve reclame voor vruchtbomen.	154/155
De cultuur der Siergewassen. C. de Vos.	155/157
Ontwikkeling der sierteelt in de laatste helft van de 19e eeuw . .	157/161
Eerste onpersoonlijke reclame voor siergewassen.	162/163
Prijzen in 1883 tot 1885.	164
De toestand in de boomkwekerij in 1884'-88 door A. Koster Mzn.	165/170
Het handelspatent in Nederland.	170/171
De oudste Boskoopse tuinen en houtakkers	172/174

De export van bomen en planten in de laatste helft van de 19e eeuw. De verzendingswijze	174/178
Het Boskoops Handelscomité.	178/179
Het geldverkeer.	180/182
Aanbiedingen per advertentie in 1889	182/184
De Pomologische Vereeniging en haar activiteiten	185/187
Lijst van publicaties van de Pomologische Vereeniging en haar leden tot 1900.	188
Vereeniging Boom- en plantenbeurs tot 1900.	188/189
Het tuinbouwonderwijs	189/190
Stichting van de eerste proeftuin in 1899	191/193
Hoe was de aanblik van Boskoop in het jaar 1900?	193/201
De Boskoopse kerken en de brand van 1895	201/203
Twee Middeleeuwse belastingen tot 1900 gehandhaafd.	204/206
Vier dwaze handelsgewoonten in de Boskoopse kwekerswereld.	206/207

VI. 1900-1945. *De sierteeltproducten verdringen de vruchtbomen en aardbeien*

Boskoop en de kwekerij begin 1900.	208/212
Prijzen in 1900-1903	212
De plantenexport	213/215
Eerste Koninklijk bezoek aan Boskoop	216
De Pomologische Vereeniging en de Spuitbrigade	216/217
Vereeniging Zelf Hulp. Boskoop in Woord en Beeld.	218
Grote Bloemententoonstelling. Haarlem 1910.	218
Grote Bloemententoonstelling in Boskoop 1911	218/221
Grote Rozententoonstelling in 1913. Het aantal te Boskoop gekweekte rozen	221/222
Wereldoorlog I	223
Het drama van de Nieuw-Amsterdam	224/225
Het steuncomité-Werkverlof voor Boskoopse militairen	226
Kredietverlening	227/228
De autobus verlost Boskoop uit zijn isolement.	228/229
Bond van Plantenhandelaren wordt opgericht.	230
De Boskoopse Tuinbouwcentrale	231
De plantenexport na 1918	232/233
Kleinere Boskoopse tentoonstellingen	233/234
Terugkerende welvaart. - Het Raadhuis op 22 augustus 1928 geopend	235
Een afdeling van de V.V.V. wordt opgericht	236
Het Album van Boskoop	237

Door Boskoopse kwekers gewonnen nieuwe variëteiten	238/239
Stichting van de Boskoopse Beurs	240
Voorlichting - V.I.F.O.R.	241
De economische wereldcrisis - De Bond van Plantenhandelaren in de crisisjaren	242/245
Het Regeringscrediet 1933	246
De afkoop van siergewassen	247
Plan Nationaal Park	248
Gebouw Flora-Guldemond rosarium.	249/250
Tentoonstellingsvereniging 'Boskoop' en haar tentoonstellingen	250/255
Deviezenmoeilijkheden	255/256
Het exportseizoen 1939-'40	257
Jan Henri van Straaten van Nes.	258/259
Verandering in het verenigingsleven	260
De plantenhandel in de oorlogsjaren 1940-'45	261/263
Diverse gebeurtenissen in de oorlogsjaren.	264/266
De Bond van Plantenhandelaren sticht het Coöp. Expeditiebe- bedrijf Plantex	267/270
De Bond van Plantenhandelaren richt de Stichting Hotelfonds op.	271/272

VII. 1945-1966. *Modernisering en perfectionering der sierteelt -
Expansie van de plantenexport - Welvaart*

De wederopbouw van de plantenhandel na de bezetting – Com- missiereizen	273/274
De ontwikkeling van de welvaart na 1945.	275/276
Reorganisatie van het Proefstation voor de Boomkwekerij	276/281
De Raad voor het Kwekersrecht – Nieuwe rozensoorten	281
Samenwerking van de Ondervakgroep en de Plantenziekten- kundige Dienst	282
Stichting van Hotel-restaurant Florida en de Beurshal	283/287
De tentoonstellingen van de Kon. Ver. voor Boskoopse Culturen	287/288
De waarde en de koopkracht van het geld van 1622 tot 1964. . . .	289/291
De economische kant der boomkwekerij in 1964, vergeleken met 1911-1914.	292/294
De Boskoopse Tuinbouwvereniging	295/301
Het Boskoopse taalgebruik	301/304
De ontwikkeling in de periode 1945-'66.	305/308
Werkbezoek van H.M. Koningin Juliana aan Boskoop	309
De werkers in het Boskoopse kwekersbedrijf.	309/311
Slot	312